

U DOSLUHU I NEPOSLUHU

Pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije

COLLUSION AND DISOBEDIENCE

Positive peacebuilding practices in Croatia in 1990s and later

Nakladnik:
Miramida Centar
– **Regionalne razmjene mirovnih iskustava**
Mate Gorjana 2
52429 Grožnjan – Grisignana, Hrvatska
www.miramida.org
052 776 011
098 226 614
miramida@zamir.net

Za izdavača i urednik: **Goran Božičević**
Kordinatorica projekta: **Ana Bitoljanu**
Lektura i korektura: **Igor Roginek**
Prijevodi: **Zvezdana Balažić-Abbott** i **Blaženka Sečkar**
Dizajn: **Ruta**
Tisak: **ACT Printlab**, Čakovec
Naklada: **750**
Grožnjan, Veljača / Februar 2010.
Sastavni dio ove knjige je i DVD s izabranim video materijalima.

Publisher:
Miramida Centar
– **Regional Peacebuilding Exchange**
Mate Gorjana 2
52429 Grožnjan – Grisignana, Croatia
www.miramida.org
+385 (0)52 776 011
+385 98 22 66 14
miramida@zamir.net

Editor: **Goran Božičević**
Co-ordinator: **Ana Bitoljanu**
Proofreading – Croatian: **Igor Roginek**
Translation: **Zvezdana Balažić-Abbott** and **Blaženka Sečkar**
Design: **Ruta**
Print: **ACT Printlab**, Čakovec
Circulation: **750**
Grožnjan, February 2010
As part of this book video DVD is attached with selected materials.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Sveučilišna knjižnica u Puli

UDK 327.36(497.5)

U dosluhu i neposluhu : pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90- ima i kasnije = Collusion and disobedience : positive peacebuilding practices in Croatia in 1990s and later / <urednik Goran Božičević ; prijevodi Zvezdana Balažić-Abbott ... et al.>. - Grožnjan : Miramida Centar, Regionalne razmjene mirovnih iskustava, 2010.

ISBN 978-953-56089-0-5

Tiskanje ove publikacije omogućeno je temeljem financijske potpore Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva u skladu s Ugovorom broj 421 – 02/08 – PP – 4/38
Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva.

Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva
<http://zaklada.civilnodrustvo.hr>

Publishing of this publication was made possible by the financial support provided by the National Foundation for Civil Society Development in accordance with Contract number 421 – 02/08 – PP – 4/38 Opinions stated in this publication are authors' opinions and do not necessarily represent opinions of the National Foundation for Civil Society Development.

National Foundation for Civil Society Development, Croatia
<http://zaklada.civilnodrustvo.hr>

U DOSLUHU I NEPOSLUHU

Pozitivni primjeri izgradnje mira
u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije

COLLUSION AND DISOBEDIENCE

Positive peacebuilding practices
in Croatia in 1990s and later

BILJEŠKE / NOTES

Izbor / Selection

Ovom knjigom pokušali smo se usredotočiti na primjere Izgradnje mira u sredinama izravno pogođenima ratom u Republici Hrvatskoj. Odabrali smo primjere koji se mogu svrstati u 'domaće' odnosno 'hrvatske' napore u izgradnji mira. Iako certu nije lako povući, važno nam je bilo da su izabrane aktivnosti bile organizirane od strane domaćih aktera, najčešće udruga i/ili da su u njima glavnu riječ imali domaći ljudi. Novac je ionako stizao u pravilu izvana, a i mnogi su naši prijatelji iz Svijeta sebe nesebično ugrađivali u ove aktivnosti. Ipak, za pretpostaviti je da smo svojim odabirom učinili nepravdu mnogim vrijednim aktivnostima koje ne bilježimo (npr. Franjo Starčević i Škola Mira, Mrkopalj). Nije nam namjera omalovažiti bilo čiji trud. Naprotiv. Namjera nam je potaknuti sustavno dokumentiranje i istraživanje rada na izgradnji mira u Republici Hrvatskoj i ostalim zemljama nastalim raspadom SFRJ. Pozivamo vas da nam dopune, komentare i kritike uputite na udosluhuineposluhu@gmail.com. Hvala.

We have focused on positive peacebuilding practices in post war areas in Croatia. We selected examples of efforts which could be labeled as 'domestic' or 'Croatian'. It means that activities have been organised by local actors, mostly NGOs or that local people led those activities. It has to be noted that money was coming from abroad and many our friends from the wider world altruistically built themselves into those efforts. We assume that our choice of texts has done an injustice to many valuable activities not mentioned here (e.g. Franjo Starčević and School of Peace, Mrkopalj). It is not our intention to belittle other efforts. On the contrary – we urge that more efforts be made on documenting and researching peacebuilding work in Croatia and other post-Yugoslav countries. We invite your comments, amendments and critics to udosluhuineposluhu@gmail.com. Thank you.

Sadržaj / Contents

Izgradnja mira se često poistovjećuje s mirovnim radom. Mi to u ovoj knjizi nismo napravili. Usredotočili smo se na rad u post-ratnim područjima ili rad koji izgradnju mira ima kao glavni cilj. Svjesni smo da je ogroman rad na direktnoj zaštiti ljudskih prava, mirovnoj edukaciji, saniranju ratnih trauma kod prognanika i izbjeglica, zaštiti ranjivih skupina, borbi za slobodu medija i demokraciju – u ovoj knjizi nezabilježen. Pozivamo istraživače i istraživačice da i taj rad približe javnosti u Hrvatskoj i izvan nje, a pogotovo odnos cijele te borbe za demokratsku Hrvatsku i ovog – uskog dijela – izgradnje mira u užem smislu. Važno je naglasiti da bez cijelog tog šireg konteksta rada na ljudskim pravima i izgradnji civilnog društva ne bi niti bilo ovakvog rada na izgradnji mira u sredinama izravno pogođenim ratom, odnosno s populacijama koje su u ratu izravno sudjelovale.

Pacebuilding is often identified with peace work. In this book we try to make a distinction by focusing on work in post war areas or work with peacebuilding as its primarily aim. We are aware that tremendous work on the direct protection of human rights, peace education, trauma work with refugees and displaced people, protection of vulnerable groups, struggle for freedom of media and democracy – is neglected in this book. We invite researchers to help make those activities public in Croatia and wider. It is interesting to look into the relationship between the huge struggle for a democratic Croatia and this narrow part of peacebuilding. Without that broader social context of human rights work and civil society building there wouldn't exist this peacebuilding work either.

Jezik i doseg

Ispreplitanje tekstova na hrvatskom i engleskom jeziku osobina je ove knjige. Neki su tekstovi prevedeni, neki nisu. Gdje su prijevodi postojali nastojali smo ih uvrstiti, no namjera nam nije bila izdati dvojezičnu knjigu. Nadamo se da će i oni koji poznaju samo jedan od ova dva jezika dobiti dobar uvid u sadržaj ove knjige.

Knjiga, a pogotovo materijali na DVD-u, izlaze izvan okvira Republike Hrvatske. Drugačije i nema smisla. Kako i ratovi, tako i Izgradnja mira ide neovisno o državnim i/ili administrativnim granicama. Utjecaji, aktivnosti i veze prekograničnog tipa sastavni su dio Izgradnje mira unutar jedne cjeline, države.

Language and reach

Croatian and English languages are interweaving in this book. Some texts are translated some aren't. Where translation existed it was included but our aim was not a bilingual book. We hope that those who know only one of these two languages will get a good insight into its contents.

The book and the DVD particularly are stepping out of Croatian borders. Otherwise it wouldn't make sense. Peacebuilding moves independently of state and/or administrative borders – same as the wars were too.

Cross border influences, activities and linkages are an integral part of peacebuilding inside one whole, country.

SADRŽAJ

Bilješke / Notes — 4

POGLAVLJE 1 **O čemu je ova knjiga** — 9

POGLAVLJE 2 **Bilješke ostarjelog mirovnjaka** — 31

POGLAVLJE 3 **Volonterski projekt Pakrac** — 49

POGLAVLJE 4 **Mirna reintegracija** — 69

POGLAVLJE 5 **Platforma za izgradnju mira** — 93

POGLAVLJE 6 **Branitelji u izgradnji mira** — 129

POGLAVLJE 7 **Miramida** — 161

POGLAVLJE 8 **Čitanka izgradnje mira** — 185

O izdavaču — 224

O čemu je ova knjiga

GORAN BOŽIČEVIĆ

Izgradnja mira u Hrvatskoj – Građenje mira od temelja

I zabrani Pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj – to je otprilike tema ove knjige. Zvuči suvislo za nekoga tko se godinama bavi mirovnim aktivnostima.

No, za tu skupinu ljudi ova knjiga nije spremna. Ova knjiga ima shizofreni zadatak da se sviđa dvjema pomalo oprečnim skupinama: *'normalnim' ljudima*, vama koji ste većina u hrvatskom pa i svakom drugom društvu. Većini ljudi u Hrvatskoj rata je 'preko glave', brinu nas druge brige, nerijetko egzistencijalne prirode. Mirovnim se radom ne bavite, bar ne svjesno; jesmo mi svi za mir, naravno, ali od mirovnog rada kruha nema, politika će odlučiti uvijek ono što hoće, a mi mali nemamo tu mnogo izbora. Tako nekako. Vama želimo ovu knjigu ponuditi na čitanje.

Također i *stručnjacima i stručnjakinjama*, vama koji se društvenim pokretima, društvom, politikom, a pogotovo civilnim i sigurnosnim politikama bavite, studenticama i novinarima – koji o Izgradnji mira u Hrvatskoj ne znate mnogo, ili vam nije jasno što da radite s ono malo informacija koje imate.

Prve (*normalne*) želimo potaknuti i osnažiti da sami napravite više za sebe, svoju i našu zajednicu. Normalni ste svi vi zato što vas se kao takve statistički gleda i u obrasce većinske sprema – jer što većina radi to jest 'normala', standard, prepoznatljiv obrazac. Paradoksalno, želimo vas potaknuti ne zato što u vama vidimo nekakvu homogenu masu ili većinske pripadnike 'normalnog' društva – to su valjda sva ona društva na Zapadu o kojima smo oduvijek sanjali ili u njih bježali a danas – što smo im bliže to nam je i njihova 'normalnost' upitnija, više liči na svakodnevnu bitku za uspjeh i sreću, a manje na utopijsko, savršeno društvo, kakvo je nekad bilo. Ili smo mi tako mislili?

Današnje je hrvatsko društvo – skup 'normalnih' (bar utoliko što vam nije padalo na pamet u 90-ima da sa srpskim organizacijama, makar i mirovnim, surađujete, kao neki od nas) u mnogome skup različitih ratom obilježenih sudbina. Povratnici, branitelji – bivši ratnici, ratni stradalnici, doseljenici, naseljenici, ali i izbjeglice (mnogo građana Republike Hrvatske živi u drugim pa i trećim zemljama), nezaposleni (početkom 2010. dnevno posao gubi više od 200 ljudi, pišu mediji), oni sa i bez PTSP, sa i bez stanarskog prava, sa i bez susjeda s kojima su živjeli prije rata, oni koji se pravdi još nadaju (spora, ali dostižna) i oni koji su od nje odustali (ruka ruku mije).

Goran Božičević, mirovni aktivist i edukator od 1993. Voditelj Miramida Centra u Grožnjanu.

Vama želimo pokazati mali dio riznice zvane “Što su sve obični, mali ljudi, bez veza i poznanstava, bez novaca ili s malo njih, radili u godinama mraka” poštujući izbore većine (normalnih), ali ne odustajući od svog izbora privrženosti ljudskom dostojanstvu i pravu da gradimo državu u kojoj će *etičko*, a ne *etničko* kriterij glavni biti. Nismo mi bili ni bolji ni pametniji od ‘normalnih’, ali je naš izbor bio ono što nas je od većine razdvajalo. Pred vama je knjiga kao poticaj, ‘zeleno svjetlo’, inspiracija da i vi hrvatsko društvo (ali i bosansko-hercegovačko, srbijansko, makedonsko, crnogorsko, kosovsko, slovensko i druga) pomaknete korak naprijed. Korak prema onom društvu kakvo smo svi sanjali onda kada nam je bilo teško, bilo zato jer nas je jednopartijska, militarizirana, navodno a-nacionalna Jugoslavija gušila, ili zato jer smo sami imali prilike osjetiti da uređenija društva postoje, da vladavina prava ne mora biti utopija, da ima društava gdje nema ili je jako malo ‘nedodirljivih’, a od medija se i očekuje i traži da kopaju po tajnama moćnih i privilegiranih.

Dakle imamo društvo u kojem je većina ljudi na ovaj ili onaj način ratom obilježena, imamo društvo koje je podarilo neke od jedinstvenih, sjajnih primjera Izgradnje mira u svjetskim razmjerima i imamo – veliku prazninu između vas i tih sjajnih iskustava.

Neka ova knjiga bude jedna od poveznica hrvatskog društva s vlastitom sjajnom, nenasilnom prošlosti o kojoj tako malo zna.

Što je to ‘izgradnja mira’?

Izgradnja mira *nije* većina onoga što vi mislite da jest.

Iako ima smisla u tvrdnji da će Bog nagraditi svako dobro djelo (moguće i tako da odgodi i smanji malo užase nekog budućeg rata) – smisao Izgradnje mira nije u činjenju dobrih djela. Nije. Ako se ne slažete možemo polemizirati, no ova će knjiga nastojati drugačiju vam poruku poslati.

Humanitarna pomoć, pružanje utočišta prognanima i zdravstvene skrbi potrebitima, moralna podrška u teškim trenucima – sve su to nezaobilazni načini pomaganju ljudima u nevolji. Popraviti ceste, obnoviti kuće, razmiriti polja, pokrenuti gospodarstvo – nema bez toga niti ‘m’ od mira.

Sve to – nije nužno Izgradnja mira. Sve to vraćanje u prvobitno stanje (ako može sada malo s modernijim strojevima i s katom više na obnovljenoj kući jer su djeca narasla i oženila se) – vraćanje ‘kako je bilo prije rata’ – uz svu svoju draž, teškoće i želje – krije jednu opasnost.

Ako se vratimo u ono – kako je bilo prije rata – kako smo, kada i jesmo li uopće otklonili uzroke toga rata?

Dobro, neki uzroci su osuđeni ili im se sudi u Haagu, neki više ne postoje (JNA), neki su umrli neki se transformirali – sada imamo demokracije i nije kao prije.

Točno je to da su se i naša društva i svjetski odnosi promijenili u mnogim stvarima.

Zapitajmo se ipak – kako znamo da nam se Zlo iz 90-ih neće ponoviti?

Koje su nam garancije da će u slučaju ponovnih nacionalnih homogenizacija, manipulacija s prošlošću, medijskih propagandi, zapjenjenih političara – neki budući sukob biti razriješen bez rata?

Izgradnja mira se bavi odgovorom na ova pitanja.

Izgradnju mira zanima sve što sprječava da se društva vrate u nasilni, oružani sukob ili na nasilni način krenu razrješavati neki drugi sukob.

“Primarni cilj Izgradnje mira nije pomirenje. Primarni cilj je **mijenjanje mehanizama vlasti** koji su do krvavih sukoba u 90-ima doveli” uči nas Vlasta Jalušić na Danima Izgradnje mira – MIRAMIDANI 2009.

Prevedeno – puna funkcionirajuća demokracija nam treba. Ne ona izvitoperena iz doba Busha i Blaira sa svojim Ministarstvom Domovinske Sigurnosti (!?), no svakako nisu još niti demokracije na prostorima bivše SFRJ.

Prevedeno – nenasilne strukture društva nam trebaju: nenasilne vrijednosti, vještine, znanja, za izgradnju mira educirane generacije, institucije, zakonska regulativa.

Odgovorno građanstvo nam treba. Svaka pojedinka je važna – da i Vi – i ne smijete se izvlačiti. Samim čitanjem ovog teksta – veliki ste korak, otklon napravili od podržavatelja nekog budućeg rata. Izgradnja mira ne traži mnogo, pogotovo ne da dajemo iznad svojih kapaciteta – ali traži da većina društva bude uključena, ne uvijek, ponekad, što češće to bolje, ali zna da za to treba vrijeme, da društvo sazrijeva.

Koji su to pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj i po čemu?

Odgovor nije lak. Zato i nema baš literature na tu temu kod nas. Uobičajeno se smatra da u to spadaju vojne pobjede (Maslenica, Bljesak i Oluja, primjerice), diplomatski uspjesi (poput međunarodnog priznanje Republike Hrvatske), uspješno riješene humanitarne krize (prognanička/ izbjeglička), javni mirovni skupovi, protesti, demonstracije, kampanje (za izvlačenje hrvatskih mladića iz JNA, protiv rata u Hrvatskoj), individualne javne geste, intelektualaca na primjer, i slično...

Ova se knjiga ne bavi navedenim primjerima iz niza razloga. Najvažniji je taj da oni uglavnom i ne spadaju u vrstu rada koji Izgradnjom mira nazivamo. To nije vrijednosna odrednica već sadržajna.

Ne ulazeći u analizu učinaka konkretnih vojnih aktivnosti, treba reći da Izgradnja mira naprosto dolazi poslije vojnih djelovanja ili je katkad paralelna s njima. Prava, održiva izgradnja mira gradi nenasilnu društvenu infrastrukturu i oružane, nasilne akcije u nju ne spadaju.

Diplomatsko djelovanje spada najčešće u domenu visoke politike. Kada to i nije slučaj, kao u slučaju pisama podrške svjetskih znanstvenika, nobelovaca ili drugih javnih osoba i javnosti, radi se (ako su uspješne, nena-

silne i lišene poruka mržnje prema drugome) o radu na prevenciji sukoba, mirovnom radu i mnogo je vrijednih primjera tu već opisano. Takve aktivnosti su važne jer žele spriječiti, ili barem umanjiti, nasilje, zlo rata, ukazati moćnijima da djeluju kad već mi sami ne možemo.

Ne svrstavati te aktivnosti kao i mirovne demonstracije u Izgradnju mira, teorijski nije teško no u praksi jest. Može se desiti da se to protumači kao čin podcjenjivanja, arogancije, ignoriranja.

Ono što Izgradnju mira čini drugačijim od niza tih drugih (sličnih?) aktivnosti je njena usmjerenost na promjenu, transformiranje odnosa u društvu i među društvima.

Može se reći da je kod Izgradnje mira važnije KAKO od ŠTO. Sam način na koji izvodimo neku civilnu, mirovnu, ekonomsku ili političku aktivnost u mnogome određuje i njenu svrhu, sadržaj. Posvećenost nenasilju, može to zvučati kao utopija, no zapitajmo se – kakav to mir možemo graditi ako smo sami ogorčeni, mržnjom obuzeti, nespremni saslušati drugoga?

Izgradnja mira je dugotrajan proces koji želi otkloniti uzroke koji su do rata doveli, graditi takvo društvo u kojem će se konflikti bez nasilja rješavati, točnije transformirati.

Zato pod primjerima Izgradnje mira u RH prvenstveno ukazujemo na takav tip aktivnosti. Država u njima nije aktivno sudjelovala niti ih u devedesetima podržavala, ali ih nije baš niti sprječavala (a mogla je). Sve do mirne reintegracije Istočne Slavonije i Podunavlja kada je, kao važan i velik igrač, odigrala dobro i bez ispaljenog metka, bez novih nasilja, vratila teritorij i ljude unutar svoje nadležnosti.

Pozitivni primjeri Izgradnje mira u Hrvatskoj su oni kojima cilj nije bio pomaganje ljudima iako bez toga ne ide kada ste u zajednici potrebitih, ratom devastiranoj.

Najkraće rečeno, to su oni primjeri koji su u ratnim i ranim poslijeratnim godinama, u uvjetima autoritarnog političkog režima kakav je Hrvatska u devedesetima imala, radili po standardima, kriterijima i vrijednostima koje su nam danas, petnaestak godina poslije, bliske, u zakone ih ugrađujemo, za Europsku Uniju se spremamo.

To su oni primjeri koji su *'udarali gdje je najtvrđe'* kako je opisao priznati sociolog. U Pakracu su željeli i uspijevali raditi na obje strane crte razgraničenja (*"pomagali neprijatelju"*), u Mirovnim Timovima su – pazi sad – otvoreno radili na izgradnji zajednice na temeljima kulture nenasilja i to baš u osjetljivim poslijeratnim sredinama. Na Miramidama su okupljali ljude da ih osnažuju za dijalog, ljudska prava, razumijevanje i sebe i drugoga u sredinama gdje ljudi različitih nacija, a niti mnogi iz iste nacije, na javnim skupovima o tim temama govorili nisu.

Najveća hereza je ipak – uključivanje branitelja u Izgradnju mira. Jasno se, naime, time kaže da ono što su branitelji dosad radili nije Izgradnja mira. Istovremeno se Izgradnja mira *uprljala* uključivanjem ratnih veterana,

onih kojima je jučer zadatak bio da pucaju i ubijaju, a danas bi mir gradili. Ta vrsta prljavštine provlači se kroz Izgradnju mira u ovoj knjizi. Da, branitelji jesu *uprljali* Izgradnju mira svojim uključivanjem.

Odakle nam pravo da tako govorimo o tom angažmanu branitelja?

To nije pravo pitanje.

Pravo je pitanje – kakva je to Izgradnja mira koja dotad nije bila uprljana?

Kako je to moguće graditi mir nakon ratnih strahota, ubijanja, ranjavanja, ponižavanja, protjerivanja, zlostavljanja, pljačkanja, spaljivanja kuća, rušenja svega, dostojanstva i smisla najviše – a ne biti *prljav*?

Branitelji su uprljali Izgradnju mira onako kako se uprlja nova, vrhunska, najbolja, gotovo sjajna, čista, skupocjena – automobilska guma. Ona iz dućana. Izgleda i miriši lijepo, zar ne, onako još nekorištena, nova, iz tvornice?

Ta guma smisao svoj dobiva tek kada se počne koristiti. A tada nije više ni sjajna, ni mirišljava, a najmanje čista. Ali jest – prava auto guma. Koja se okreće, nosi ljude, kilometre prevaljuje.

Tako i Izgradnja mira koja jest 'čista' ili se takvom prikazuje nije prava. Nije. Biti će jednom, ali još nije.

Zato je važno da su se ratni veterani, branitelji uključili i uključuju u Izgradnju mira. Ona tek s njima dobiva svoj puni smisao.

Jednoga dana, kada se i donosioci odluka, političarke i drugi moćnici zainteresiraju za Izgradnju mira i uključe u nju, tada ćemo već moći reći da ratova više biti neće.

Do tada, neka nam je zadovoljština i motivacija da svakim svojim činom mijenjanja nepravednih društvenih odnosa i građenja mira – neki slijedeći ratni sukob umanjujemo, uvodimo kontrolu nad njim i smanjujemo zlo koje bi mogao proizvesti.

A to nije malo.

DRAGICA ALEKSA

Izgradnja mira. Što je to?

Kada je 1998. godine završen politički dio procesa mirne reintegracije Podunavlja, došao je i taj teško očekivani dan – nakon sedam dugih godina ja sam se mogla vratiti kući.

Vratila sam se...

I tada šok, još jedno razočarenje...

Potajno sam se radovala da ću sreći neke ljude s kojima sam prije devedesetih dijelila sve radosti i tuge seoskog života. No nije to bio Berak kakav sam ostavila, a niti onakav o kakvom sam maštala svih ovih sedam godina. Bilo je to neko meni nepoznato mjesto. U mjestu je doduše bilo mirno (čak i previše mirno), ali nevidljiva napetost bila je gotovo neizdrživa. Živjeli su tu i ljudi koje sam poznavala i neki koje nisam poznavala, no svi smo izbjegavali situacije u kojima bismo se sreli, ili, ne daj Bože, razgovarali. Nismo se mi bojali jedni drugih, već da nas netko od “naših” neće vidjeti da razgovaramo sa “onim drugima”. Jer ako razgovaramo s njima onda smo loši Hrvati (ili Srbi), a možda smo i izdajnici roda svoga.

Politički dogovor i potez pera zaustavili su rat u Podunavlju. Da li je onda nastao mir? Da li je mir suprotna riječ od rat? Rat je toliko grozan da u našem jeziku i ne postoji riječ koja bi mu bila suprotna. Mir nije nešto što se može dobiti potezom pera, mir je u ljudima i među ljudima.

Moj prvi susret s tom ljudskom dimenzijom izgradnje mira bio je kada su u tim, za Berak teškim vremenima, mirovni timovi *Centra za mir* iz Osijeka došli razgovarati sa mještanima i vidjeti kako mogu pomoći. Ta-

da su i mene pozvali na edukaciju.

Pošla sam, premda nisam znala na što me to točno pozivaju. Mnogo toga sam naučila o sebi i o odnosima među ljudima. Jasno sam prepoznala svoje potrebe i mogućnosti. Postala sam sigurnija. Uvidjela sam koliko mi je edukacija pomogla da prevladam vlastite poteškoće pa sam i druge meni važne ljude upućivala na mirovne edukacije. To su bili moji prijatelji, obični ljudi kakva sam i sama. Povezivale su nas mirovne edukacije i zajednički problemi.

Znali smo da na isti način možemo pomoći i našim sumještanima, pa smo 2004. godine osnovali udrugu koja se zalaže za mir, nenasilje i kvalitetan suživot. Osnivajući udrugu željeli smo nešto pokrenuti. Kako nismo imali velika očekivanja za moto udruge izabrali smo Konfucijevu misao – *Bolje je zapaliti malo svjetlo nego proklinjati tamu*.

Ali to “malo svjetlo” ubrzo se rasplamsalo. Broj članova i članica kao i vanjskih suradnika i suradnica brzo se povećavao. Suradnju i podršku pronašli smo u mnogim udrugama i pojedincima u Hrvatskoj i izvan nje. Posebno smo ponosni na dobru suradnju sa čak dvadeset i četiri udruge pučkih pjesnika. U suradnji s njima organiziramo i pjesničke susrete te tako sudionicima pružamo priliku da svijetu pošalju svoje pozitivne poruke.

Svojom najvećom snagom smatramo povjerenje koje smo izgradili među “običnim, malim ljudima”. To najbolje potvrđuje činjenica da je na naš poziv svoje prve edukacije završilo više od stotinu i dvadeset po-

laznika i polaznica. Polovica od njih nastavi- lo je edukaciju i sada su aktivisti i aktivistice u svojim mjestima. Po uzoru na našu udrugu troje naših suradnika osnovalo je slične udruge i u svojim sredinama, u Belišću, Slavonskom Šamcu i Osijeku.

Tako je, s vremenom, udruga LUČ iz Berka postala prepoznatljiva po javnom zagovaranju tolerancije i kvalitetnog suživota svih etničkih skupina, a naročito Srba i Hrvata u Berku i okolnim mjestima.

No, kao što to i inače u životu biva, dok si mali i nemoćan svima si ili zanimljiv ili te ignoriraju. Poteškoće počinju čim malo ojačaš i kreneš ukazivati na probleme i nešto što nije dobro, a moglo bi i trebalo biti bolje.

To se i nama dogodilo. Najprije smo se “sudarili” sa lokalnim vlastima.

Iako je službena lokalna politika javno govorila u prilog suživota i toleranciji, u praksi je to izgledalo drugačije. Diskriminacija i netolerancija bile su prisutne na svakom koraku. Ako je netko javno i govorio o tome i ukazivao na probleme proglašen je protivnikom demokratski izabrane vlasti. Tako je i udruga LUČ dobila ovaj “lijepi” epitet i postala nepoželjna. Ne samo da nemamo podršku Općine, već Općina na razne načine ometa provedbu naših aktivnosti.

Zanimljiv je primjer kada smo 2008. godine organizirali pjesničke susrete na kojima su, uz pjesnike, poruku mira trebali poslati i pripadnici nacionalnih manjina sa područja Vukovarsko-srijemske županije. Svoje sudjelovanje potvrdilo je šest manjinskih skupina, dva saborska zastupnika, gosti iz Dervente i Bačke Palanke, dvije braniteljske udruge... Gotovo dvije stotine sudionika.

No, unatoč ranijim obećanjima i dogovorima, deset dana prije manifestacije dobivamo službeni dopis iz Općine kojim nam obavještavaju da nam ne dopuštaju korištenje društvenog doma i javnih površina na području općine Tompojevci.

Službeno obrazloženje glasi da *oni* (Općina) *misle* da *neki članovi udruge LUČ imaju neka saznanja o nekim nestalim osobama iz*

Berka. Kao i da bi nam bilo bolje da se pozabavimo nestalim osobama. U neformalnom razgovoru načelnik općine mi je, kako bi opravdao zabranu, rekao da je još uvijek prerano (nakon osamnaest godina!) da Srbi iz Borova sela šalju poruku mira iz Berka.

Tada sam se sjetila razgovora kojeg sam vodila sa jednom županijskom službenicom. Tražila sam da mi pojasni uvjete po kojima se udruge javljaju na natječaj za financijsku potporu. Poslije nekoliko njenih pitanja i mojih odgovora njen me zaključak u najmanju ruku iznenadio – “*Vi ste mirovna udruga i teško ćete se uklopiti u županijske prioritete, jer je u našoj županiji proces pomirenja završen*”.

Na kraju ponovno pitanje. Što je zapravo izgradnja mira? Da li je to završeni proces? Kako je rekao jedan političar “U ratu treba ratovati, a u miru treba mirovati”. Ili je možda još uvijek prerano za izgradnju mira?

Ne, ništa od ovoga nije izgradnja mira, nema povlaštenih i odabranih graditelja, a nema ni sheme za izgradnju mira. Teško je, ali nije nemoguće.

Jedan od mnogih primjera je i udruga LUČ iz Berka. U malom mjestu u najistočnijem dijelu Hrvatske već godinama postoji grupa entuzijasta koji su aktivni u svojoj zajednici, ali do danas nisu pronašli definiciju izgradnje mira. Oni samo razgovaraju sa građanima, slušaju njihove potrebe, upućuju ih na edukacije i onda zajedno s njima pokušavaju pronaći najbolje rješenje. A veliki napredak vide u tome da njihovi sumještani bez straha mogu reći kako svoje prijatelje ne biraju po nacionalnom ključu, već po istinskim, ljudskim kvalitetama.

Dragica Aleksa, seljakinja, baka i mirovna aktivistica. Volonterka godine 2001. u RH. Vodi udrugu LUČ za dijalog i nenasilje. Živi i radi u Berku. U međuvremenu je suradnja Udruge LUČ i Općine u uzlaznoj putanji na obostrano zadovoljstvo.

PAUL STUBBS

Grassroots peacebuilding in the post-Yugoslav space: trajectories, limits, and lessons

Trying to describe and analyse grassroots peacebuilding in the post-Yugoslav space from 1991 onwards is a little like representing a diverse and changing landscape through a series of black and white photographs. Some of the core features, even the beauty, may be captured but often at the expense of the richness, complexity and, certainly, the range of colours. Such photographs can never be more than a selective memory, telling perhaps as much about the photographer as the landscape. There is a risk of ignoring or rendering peripheral that which others may see as crucial. Even photographs are, in some ways, preferable to text as they are more open to multiple readings and interpretations. Written texts, although never closed, tend to privilege certain details, presenting a supposedly coherent, and rather linear, argument which, however plausible and useful, is always partial and incomplete. Too rapid a move from appreciative thick description to social scientific analysis can rarely capture the resilience of the human spirit which plays such an important role in grassroots civil mobilizations in times of conflict. Recruiting such mobilizations in terms of their wider global resonance risks losing their inspirational quality in favour of a rather dry and over formalised codification and translation in terms of 'lessons learnt' for other conflict and post-conflict contexts.

In this short text, all of the problems above are multiplied, since instead of presenting and describing a portfolio of hundreds of photographs, I offer only a crude, simplifi-

ed and certainly distorting picture, framed in terms of three distinct waves of grassroots peacebuilding. The first wave is dominated by a kind of civic courage in terms of the informal and semi-formal organization of groups of citizens saying 'no' to violence and seeking to articulate, however inarticulately, a passionate faith in alternative forms of conflict resolution. Often, leadership in these movements was taken by those already active in the 1980s and, in some cases, earlier, in the various student, artistic, intellectual, and civil scenes in former Yugoslavia which voiced alternative social visions in terms of political pluralism, human rights, women's rights, environmental awareness, and anti-militarism. The real struggle here was to be active creative subjects in the face of condemnations as unpatriotic from nationalist forces, and sometimes amidst accusations of not being 'pure' enough in terms of non-violence or of not holding to the 'right' political line by so-called allies from Western European and North American peace movements. As a kind of half-hearted and over-professionalised humanitarianism substituted for meaningful diplomacy and decisive international action to stop a genocide, these movements offered a meaningful alternative. At their best they combined an anti-war stance with solidaristic social action, with local and foreign activists and volunteers seeking to forge genuine solidarity in terms of practical peacebuilding activities such as the pioneering Pakrac reconstruction project. A flood of trainings on conflict resolution led by foreigners whose

quality varied enormously, but where the best were those whose practice and principles combined in a real human connectedness, created the conditions for the emergence of a wave of more solidified movements which whilst, to an extent, occupying the shape of the non-governmental organization, were never completely confined by it.

The second wave, actually, consists of two inter-related but rather different mobilizations, although both are made possible, in part, by the articulation of an idea of peace-building as a transformatory practice which, at the time, it seemed could even be institutionalized within the UN system, as exemplified by then Secretary General Boutros Boutros Ghalli's 'Agenda for Peace'. The beautifully anarchic and chaotic Pakrac project led to the semi-professionalised work in Gornji Vakuf/Uskoplje and, later, in the combination of peace building and development in the relatively well funded Travnik project (see Peirce and Stubbs, 2000). These projects relied most on the identification and genuine empowerment of local grassroots leadership, whilst trying to make connections with more progressive political forces, rather than seeking to import inappropriate models and readymade solutions. The later projects were helped immensely by perhaps the key second wave mobilization, in terms of the consolidation and institutionalization of peace education through organizations such as the Centre for Peace Studies in Croatia and the Centre for Nonviolent Action in Bosnia-Herzegovina. This consolidation is crucial both in terms of an articulation of an intimate connection between theory and practice deriving directly from regional experiences, and as a source of support for emergent activists and organizations throughout the post-Yugoslav space, including those struggling in areas too often judged as peripheral or as impossible to nurture genuine peacebuilding initiatives.

The third wave consists of many diverse consolidations. One important part involves genuine connection between long-standing activists and new constituencies, notably war veterans and their associations which had, all too often, been judged as monolithic and reactionary by a peace activist orthodoxy. Those who genuinely sought to build links based on shared interests, found the possibility not only of breaking down mutual stereotypes but the building of genuine collaborations out of which emerged new mobilizations such as *Izmir* in Croatia. New alliances, bringing together 'unusual suspects', also seems to have helped to bridge a gap between peacebuilding and popular commonsense, with a greater visibility of activists in the broader public sphere. A new combination of human rights, justice and peacebuilding has developed in terms of organizations such as *Documenta* which combine awareness raising on dealing with the past with a commitment to transitional justice.

In a sense, this long march to subjectivity and voice through grassroots peacebuilding has always involved leadership by those committed to transformative rather than technical peacebuilding (see Fisher and Zimina, 2009), distrusting technical certainties and bureaucratic routines, and always struggling to develop a genuine critical consciousness. In a sense, the only lesson to be learnt is that there is no substitute or shortcut for the long-term building of trust between different constituencies. A continued reflexive and critical interrogation of the fit, or lack thereof, between principles and practices is also important, as is the need to find spaces for genuine reflection and rest.

References

- Fisher, S. and Zimina, L. (2009) Just Wasting Our Time? Provocative thoughts for peacebuilders, in Schmelze, B. and Fischer, M. (eds.) *Peacebuilding at a Crossroads?*, Berghoff Handbook Dialogue Series.
- Peirce, P. and Stubbs, P. (2000) 'Peacebuilding, Hegemony and Integrated Social Development: the UNDP in Travnik, BiH', in Pugh, M. (ed.) *Regeneration of War-torn Societies*. Macmillan.

PAUL STUBBS

Grassroots izgradnja mira u post-Jugoslavenskom prostoru: putanje, granice i lekcije

Pokušati opisati i analizirati izgradnju mira na post-jugoslavenskim prostorima od 1991. godine do danas je gotovo kao pokušati prikazati raznovrsan i dinamičan krajolik u seriji crno-bijelih fotografija. Neke će bitne značajke, pa čak i ljepota, možda biti uhvaćene, no vrlo vjerojatno na račun bogatstva, kompleksnosti i svakako širokog spektra boja. Takve fotografije ne mogu biti ništa više do selektivne memorije koja govori možda jednako o fotografu kao i o samom krajoliku. Postoji rizik da se ignorira i smatra nebitnim ono što drugi mogu vidjeti i razumjeti kao ono ključno. Fotografije se čak preferiraju u odnosu na tekst, budući da su one podložnije višestrukim doživljajima i interpretacijama. Pisani tekstovi, iako nikada konačni, naglašavaju određene detalje, predstavljajući navodno koherentni i prilično linearni argument koji, iako vjerojatan i koristan, uvijek je djelomičan i nedovršen. Prebrz prijelaz od cijenjenog velebnog opisa ka znanstveno-socijalnoj analizi rijetko može prikazati izdržljivost ljudskog duha koji igra tako važnu ulogu u *grassroot* civilnim mobilizacijama u vremenima sukoba. Uključivanje takvih organiziranja u odnosu na širu globalnu rezonancu riskira gubitak njihove inspirativne kvalitete u korist prilično suhoparne i pretjerano formalizirane kodifikacije i translacije u obliku 'naučenih lekcija' za druge konflikte i post-konfliktne kontekste. U ovom kratkom tekstu svi gore naznačeni problemi su multiplicirani, i umjesto da predstavim i opišem mapu barem stotine fotografija, ja nudim grubu, pojednostavljenu i

stoga iskrivljenu sliku, uokvirenu u tri distinktivna vala izgradnje mira *odozdo*.

Prvim valom dominira građanska hrabrost u obliku neformalne i polu-formalne organizacije grupa građana/ki koje su govore 'ne' nasilju pokušavajući artikulirati, iako nerazgovjetno, strasnu vjeru u alternativne načine rješavanja konflikta. Vodstvo u tim pokretima preuzeli/e su često oni/e koji/e su već u osamdesetima bili aktivni/e na različitim studentskim, umjetničkim, intelektualnim i građanskim scenama u bivšoj Jugoslaviji, oni/e koji/e su izrazili/e alternativne društvene vizije u obliku političkog pluralizma, ljudskih prava, prava žena, ekološke osviještenosti i antimilitarizma. Ovdje se vodila još jedna također prava bitka jer bi ti aktivni kreativni subjekt je istovremeno značilo suočiti se sa osudama od strane nacionalističkih snaga da niste dovoljno veliki domoljubi, kao i sa optužbama da niste dovoljno dosljedni u vašem pogledu na nenasilje, ili da ne držite do 'pravih' političkih struja od tzv. saveznika iz zapadne Europe i sjevernoameričkih mirovnih pokreta. Umjesto nekakvog malodušnog i pretjerano profesionaliziranog humanitarstva koje bi zamjenjivalo suvislu diplomaciju i odlučnu međunarodnu akciju da zaustave genocid, mirovni pokreti su ponudili značajniju alternativu. Naime, vezali su antiratni stav uz iskrenu solidarnost društvene akcije koju su provodili sa lokalnim i stranim aktivistima i volonterima u obliku praktične izgradnje mira – kao što je bio pionirski *Projekt obnove Pakrac*. Pohađali su mnoge radionice o rješavanju sukoba koje su držali strani treneri čija

je kvaliteta značajno varirala. Najbolji treneri bili su oni čija su praksa i načela uspjela spajati ljude te oni koji su to uspjeli prenijeti široj zajednici. Kao i oni koji su uspjeli stvoriti uvjete za val nicanja čvršćih pokreta koji preuzeli oblik nevladinih organizacija, ali nikada nisu bili ograničeni tom formom.

Drugi val se sastoji od dva međusobno povezana, ali prilično različita oblika organiziranja. Oba su, jednim dijelom, omogućena idejom izgradnje mira koja je tada čak mogla biti institucionalizirana unutar sustava UN-a, kao što je generalni tajnik Boutros Boutros Ghalli opisao u „Agendi za Mir“. Prekrasni anarhistički i kaotični Projekt Pakrac prerastao je u polu-profesionalni projekt u Gornjem Vakufu/Uskoplju, a kasnije, spajajući izgradnju mira i razvoj te relativno dobru financijsku podršku, nastao je Projekt Travnik (vidi Peirce i Stubbs, 2000). Ti projekti su se oslanjali na prepoznavanje stvarnih potreba i osnaživanje lokalnog *grassroot* vodstva pokušavajući istovremeno uspostaviti kontakte sa progresivnijim političkim snagama. To je bilo vrednije nego slijepo preuzimanje neprikladnih modela i gotovih isprobanih rješenja. Kasniji projekti su dobili donekle uhodanu podršku koja je nastala u drugom, vjerojatno ključnom, valu organiziranja i to u vidu konsolidiranja i institucionaliziranja mirovne edukacije kroz organizacije kao što su Centar za mirovne studije u Hrvatskoj i Centar za nenasilnu akciju u Bosni i Hercegovini. Ovakvo organiziranje je jednako važno zbog artikulacije uske povezanosti teorije i prakse dobivene direktno iz regionalnih iskustava, kao što je bilo i izvor podrške za nove aktiviste/ice i organizacije na prostoru diljem bivše Jugoslavije, uključujući i one koji/e rade u područjima koja se prečesto ocjenjuju kao periferna ili kao nemoguća da se u njima njeguju iskrene inicijative izgradnje mira.

Treći val se sastoji od mnoštva različitih načina organiziranja. Jedan važan dio uključuje suradnju između, sada već višegodišnjih, aktivista/ica i novih dionika, posebice

ratnih veterana i njihovih udruga koje su neki mirovni aktivisti prečesto ocjenjivali kao monolitne i reakcionarne organizacije. Oni koji su doista tražili načine da grade suradnju koja bi se temeljila na zajedničkim interesima, pronašli su mogućnosti ne samo da sruše međusobne stereotipe, već i da uspostave suradnju iz koje su opet nastali novi oblici organiziranja, kao što je Izmir u Hrvatskoj. Novi savezi su, povezujući strane koje su do tada bile sumnjičave jedna prema drugoj, također pripomogli da se donekle premosti jaz između izgradnje mira i poslijeratne društvene klime, te da aktivisti dobiju vidljivije mjesto u široj javnoj sferi. Nova kombinacija ljudskih prava, pravde i izgradnje mira se razvila u smjeru organizacija kao što je *Documenta*, koja objedinjuje podizanje svijesti o suočavanju sa prošlošću i predanosti uspostavljanja tranzicijske pravde.

Na neki način, ovaj dugi put subjektivnosti i artikulacije putem izgradnje mira *odozdo* je uvijek uključivao da vodstvo preuzmu oni koji su predaniji stvarnoj, transformirajućoj prije nego tehničkoj izgradnji mira (vidi Fisher i Zima, 2009), oni koji su nepovjerljivi prema uhodanim tehničkim rješenjima i birokratskoj rutini, i oni koji uvijek nastoje razviti autentičnu kritičku svijest. Zapravo, jedina lekcija koju možemo naučiti je da nema zamjene ili prečice za izgradnju dugoročnog povjerenja između dvije različite strane. Neprekidno reflektivno i kritičko preispitivanje načela i prakse ili nedostatak istih je iznimno važno kao što je važna i potreba da se omogućí takva refleksija.

Reference

- Fisher, S. and Zimina, L. (2009) *Just Wasting Our Time? Provocative thoughts for peacebuilders*, in Schmelze, B. and Fischer, M. (eds.) *Peacebuilding at a Crossroads?*, Berghoff Handbook Dialogue Series.
- Peirce, P. and Stubbs, P. (2000) *Peacebuilding, Hegemony and Integrated Social Development: the UNDP in Travnik, BiH*, in Pugh, M. (ed.) *Regeneration of War-torn Societies*. Macmillan.

ALEN KRISTIĆ

Umijeće pripadanja: preduvjet mirotvornog angažmana

To da kršćani nakon prva tri stoljeća kršćanstva nisu bili spremni umrijeti za svjetski mir i Krista, kneza Mira, između rovova i to još uvijek nisu – ta primjer smo i mi sami, počevši od autora ovih redaka – ali jesu spremni umrijeti u rovovima za ovozemaljske moćnike, otjelovljenje nacionalnog ponosa i časti, moralo bi mučiti svakog mislećeg kršćanina.

Ne pogađaju li upravo nas, suvremene kršćane, Isusove riječi: “Vi ste sol zemlji. Ali ako sol obljudavi, čim će se ona osoliti? Više nije ni za što, osim da se izbacivan da je ljudi pogaze.” (Mt 5,13)

Nije li naše kršćanstvo iz kojeg smo pragmatično i oportuno odstranili radikalno nenasilje i mirotvorstvo obljudavljeno kršćanstvo koje više nije ni za što osim da ljudi gaze po njemu jer više nije u stanju u svijet unijeti nešto novo?

Jer ta novina, po kojoj bi kršćani trebali svijetu biti sol, nije ništa do nenasilje i mirotvorstvo, ludost u očima svijeta, ali bez sumnje božanski način preobrazbe svijeta. Ne kaže li Isus da će se njegovi u svijetu dati prepoznati upravo po ljubavi prema neprijateljima iz koje izniče nenasilje i mirotvorstvo?

Pozadina nacionalističkog ludila 90-ih godina prošlog stoljeća, kojemu su neusporedivi simboli gradovi Vukovar, Srebrenica i Sarajevo, ne dopušta nam od sebe odgurnuti ova pitanja, ma kako bila neugodna.

Naprotiv, kao uvjet puke primisli da smo kršćani, nameće nam se pitanje jesmo li kao kršćani uopće više potrebni kad je među nama mogao biti moguć Vukovar, Srebrenica, Sarajevo.

Zašto je naše kršćanstvo bilo nijemo pri začinjanju i provali ludila 90-ih godina prošlog stoljeća? Nijemo? Nažalost, ne! Upravo su naša kršćanstva uvelike bila pogonsko gorivo tog ludila, priskrbujući mu autoritet “odozgor”. Rijetki usamljeni kršćanski glasovi protiv tog ludila, ovjerovljenog i kršćanstvom, ostali su društveno-politički gledano neučinkoviti. Uvijek tako domišljato pronalazimo izgovor za mržnju, osvetu, nasilje ili makar šutnju, oko sebe ili u prošlosti, svejedno je.

Što je to u nama tako ukorijenjeno i tako snažno da uvijek iznova u našem mišljenju i djelovanju umrtvljuje temeljni kršćanski zahtjev za nenasiljem i mirotvorstvom, skopčan s Isusovom zapovijeđu da ljubimo i neprijatelje, pa čak i ponizno priznanje da smo na to bezuvjetno pozvani, ali da za to nemamo dovoljno vjere i snage?

Bez pretenzije da dam cjelovit ili neupitan odgovor na ovo pitanje, usudujem ponuditi sadržaj koji dobrim dijelom nudi objašnjenje naše nesposobnosti za nenasilje i mirotvorstvo, a na to me navelo čitanje promišljanja jednog doista autentičnog kršćanina s naših područja, Vjekoslava Bajsića.¹

¹ Prvenstveno mislim na I. dio Bajsićeve knjige odnosno sabranih promišljanja *Život i problemi crkvene zajednice* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2000) koji nosi znakovit naslov: *Crkva na bespućima između prirodne i kršćanske zajednice*. U tome smislu uputno je pogledati i drugu Bajsićevu knjigu – iznova je riječ o sabranim promišljanjima – koja nosi naslov *Dijalog, reagiranja i polemike* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2003), i to posebno I. dio: *Narav i problemi dijaloga*.

Moja tvrdnja, na pozadini Bajsićevih promišljanja, glasi: *Prepreku ozbiljenju mirotvornog angažmana među nama prvenstveno čini činjenica da još uvijek nije pokršteno naše grupno ponašanje!*

Pokušat ću to pojasniti, oslanjajući se, dakle, na promišljanja Vjekoslava Bajsića, koji je poruku evanđelja ispitivao iz perspektive grupnog ponašanja, što je među teolozima, napose kod nas, prava rijetkost.

Činim to s radošću jer mi je pružena prilika podsjetiti na Bajsićeva promišljanja, posebice one kojima je Bajsić nepoznat. Naš je izgleda usud da velikane s bilo kojeg područja umjesto poštovanjem okružujemo nehanjem. Drugačije nije niti na području teologije.

Prirodne grupe

Čovjek je po svojoj naravi grupno biće. Dakle, to je prirodna datost. Često zapravo nismo ni svjesni koliko smo u mišljenju i djelovanju uvjetovani svojim grupnim vezama. Mehanizmi grupnog ponašanja, kojih smo u pravilu nesvjesni, usađeni su duboko u čovjekovu animalnost. Tako uz druge automatizme u čovjeku, primjerice vegetativne, postoje i animalni automatizmi grupnog ponašanja. Kao i druge automatizme, i animalne automatizme grupnog ponašanja čovjek često mora korigirati, jer prepušteni sami sebi promašuju svoju bit te čovjeku umjesto koristi priskrbuju štetu.

Nije teško dokučiti zašto se ljudi udružuju u grupe. Riječ je prvenstveno o postizanju sigurnosti odnosno prevladavanju osjećaja ugroženosti. Neki se ciljevi lakše, a neki čak isključivo postižu u grupi. Ugroženom pojedincu grupa pruža zaštitu.

Čak je i kultura produkt grupe, a kroz socijalizaciju, koja nije ništa do proces učenja grupnog ponašanja, usvajamo ideje i vrijednosti grupe. Simbol naše identifikacije s grupom osobna je zamjenica “mi”. U tome smislu i Crkva je grupa ljudi.

Znakovito je da su suvremeni problemi od svjetske financijske krize preko teroriz-

ma do ekologije u biti grupni problemi u kojima se ogleda sukob grupnih interesa. Bez preobrazbe grupnog ponašanja ti se problemi neće moći riješiti.

Međutim, unatoč nužnosti pripadanja grupi, ne smije se, a to neprestano činimo, zaboraviti da postoje izvori zla i u grupnom ponašanju, tim više jer se animalni automatizmi grupnog ponašanja nalaze s onu stranu naše svijesti, u području iracionalnog. Istotični grijeh, shvaćen kao trajna sklonost ili slabost čovjeku pred zlom, ne pogađa samo čovjeka kao pojedinca, nego i čovjeka kao grupno biće, a jednako tako i milost, no tu grupnu dimenziju grijeha i milosti jedva da netko promišlja.

Na izvore zla u grupnom ponašanju ukazuje već želja za životom u obliku težnje za moći svojstvena svakoj prirodnoj grupi. Svaka se grupa želi širiti, a to širenje – ne treba ga razumjeti samo teritorijalno! – prati u pravilu omalovažavanje vrijednosti drugih grupa koje tom širenju stoje na putu. Dok spram članova naše grupe, uslijed zajedničke pripadnosti i svijesti o jednom “mi”, gajimo bezuvjetne simpatije, članove druge grupe unaprijed smatramo opasnim, neprijateljskim, neugodnim, gajeći prema njima prikrivenu ili otvorenu mržnju. Vlastita nam grupe najednom postaje mjerilo svega.

Kod naroda na nižem stupnju kulturalnog razvoja na toj se matrici oblikuje *etnocentrizam* okrunjen u konačnici s idejom da pripadnici drugih grupa nisu istinska ljudska bića – to je isključiva povlastica moje grupe! – nego nekakva niža bića. Tu ideju blagoslivlja *etnocentričko božanstvo* u čije se ime smiju i (li) čak moraju podjarmiti ili pobiti pripadnici druge grupe.

Kod naroda na višem kulturnom razvoju na istoj se matrici razvija *šovinistički nacionalizam*, no u biti ista duhovna bolest, koju, nažalost, jako dobro poznajemo.

Tu do izražaja dolazi činjenica da je moral grupe po svojoj definiciji partikularan odnosno pristran. Ono što vrijedi za pripadnike moje grupe nipošto ne vrijedi za pri-

padnike neprijateljske grupe. Isključivi izvor vrijednosti, prava i obveza postaje pripadanje grupi, dok osobne vrijednosti i čovjek kao osoba nestaju s obzorja u nepovrat. Umjesto da stremi duhu i slobodi čovjek postaje uznik krvi i tla. Grupni egoizam postaje vrlina.

Sada nije odveć teško definirati dva ključna zla povezana s grupnim ponašanjem.

Samo zlo već je prekomjerna identifikacija s grupom, skopčana s gubitkom kontakta s drugim ljudima koje više nismo sposobno gledati drugačije osim kao pripadnike svoje ili neprijateljske grupe. Na tome zlu izrasta zlo etnocentrizma odnosno šovinističkog nacionalizma kao apsolutizacije grupe i grupnog ponašanja.

O opojnom veličanju svoje grupe i nepodnošljivom grupnom egoizmu Bajsić izriče sljedeći sud: "Postavljanje grupe i njezinih interesa kao najviše vrijednosti, tj. potpuno identificiranje i utapanje u grupi i njezinim motivacijama znači snižavanje čovjeka na bestijalnu razinu...² Utapanje u grupnoj svijesti i prepustanje grupnim sudovima onemogućuje slobodu savjesti i njezin ispravan odnos prema Božjim zapovijedima kao i njezin moralni kritički odnos prema djelovanju grupe."³

Doista, predanje animalnim automatizacijama grupnog ponašanja bez zadržke bezuvjetno se završava međusobnim pokoljem. Zato je opijenost animalnim automatizacijama grupnog ponašanja (logika čopora!) nadasve pogubna na područjima trajne sukoobljenosti grupa, a takvo je naše "granično" podneblje odvajkada kao razmeđe civilizacija, religija, kultura, carstava, gdje su nagomilane grupne neuroze i frustracije.

Grupe postaju žrtve činjenice da je frustracije lakše riješiti emotivno, putem agresije, apatije, fantazija, otuđenosti od stvarnosti, nego racionalno, putem pomne analize stvarnih problema. Iznova je riječ o regresiji u bestijalno stanje na razini

grupe, a potom silom same stvari i jedinki u grupi, jer grupno ponašanje uvijek teži da postane neupitna norma za sve u grupi.

Destabilizacija društva i radikalizacija grupa dala bi se donekle pojednostavljeno prikazati i ovako: Ugroženi pojedinac zaštitu traži u grupi. Grupa da bi mu dala oslonac mora biti snažna, a snagu postiže tako što smanjuje doticaj s onima izvan grupe. No, to rađa preziranjem i omalovažavanjem drugih, ali istodobno i strahom od drugih. Tako pojedinca utopljenog u grupi osjećaj ugroženosti još više steže. Na djelu je pravi vražji krug smrti.

Jasno je da je nenasilje i mirotvorstvo nemoguće tamo gdje vladaju nesvjesni animalni automatizmi grupnog ponašanja. Ljubav prema neprijatelju, bez koje nema nenasilja i mirotvorstva, tu važi za izdaju, a mržnja za vrhunsku krepost!

Kršćanstvo i prirodno

Postalo je razvidno da se čovjek ne smije naprosto prepustiti svojim grupnim osjećajima i instinktima, jednako kao niti individualnim požudama i sklonostima.

No, prije nego podvrgnem grupno ponašanje kritici evanđelja, iznova koristeći se uvidima Vjekoslava Bajsića, istaknut ću pravu narav odnosa između kršćanstva i prirodnog koja se tiče i odnosa kršćanstva prema grupnom ponašanju i pripadanju kao jednoj prirodnoj datosti i uvjetovanosti.

Kršćanstvo nije protiv prirodnog što svjedoči stari teološki aksiom – milost ne uništava već pretpostavlja prirodno – ali još više tajna utjelovljenja. Dakle, kršćanstvo preobražava prirodno, oplemenjuje ga, očovječuje, otvara prema nebu, metafizički kazano..., što u konačnici znači i pobožanstvenjuje. Sukladno tome, kršćanstvo nije protiv

prirodnih grupa, no odnose u tim grupama preobražava, ono animalno u njima prevladava se u korist racionalnog, ljudskijeg...

Zapravo, na tragu misli Dietricha Bonhoeffera, da se ustvrditi da

2 Vjekoslav Bajsić, *Crkva i grupni čovjek*, u: Vjekoslav Bajsić, *Život i problemi crkvene zajednice*, str. 113.
3 *Isto*, str. 108.

kršćanstvo započinje jedino i upravo u času prevladavanja (ne razaranja ili dokidanja!) prirodnog, čemu je iznova na neponovljiv način razmeđe i znak ljubav prema neprijatelju: "Čuli ste da je rečeno: Ljubi svoga bližnjega i mrzi svoga neprijatelja! A ja vam kažem: Ljubite svoje neprijatelje i molite za one koji vas progone kako biste postali sinovi svoga Oca... Ako ljubite one koji vas ljube, kakvu ćete plaću imati? Zar i carinici ne čine to isto? Ako jedino svoju braću pozdravljate, što izvanredno činite? Zar i pogani ne čine isto?" (Mt 5,43-47)

Imajući to na umu, valja se sučeliti s odsudnim pitanjem. Ako kao ljudsko biće ne možemo bez neke grupe, odakle onda smoći snage i hrabrosti da se kritizira ponašanje grupe ukoliko ona zastrani, jer takva kritika za sobom neminovno vuče ili optužbu za izdaju ili čak isključenje iz grupe. Koliko je uzaludno protestirati protiv krivog ponašanja grupe svjedoče starozavjetni proroci. Zadaća je i Crkve ne opominjati samo pojedince nego i grupe čije je ponašanje zastranilo, počevši od same sebe kao specifične grupe ljudi.

Na to nam pitanje jasan odgovor pruža evanđelje odnosno Isus, što je oštroomno uvidio Bajsić!

Kristova grupa

U središtu problematike grupnog ponašanja, vidjeli smo, pitanje je sigurnosti. Pojedinac, predajući se grupi bez zadržke, stiče, istina, sigurnost, ali gubi slobodu.

Zato Isus kršćane poziva na put oslobođenja od sputavajućih spona grupe, svejedno je li riječ o obiteljskim, klasnim, ple-menskim, nacionalnim ili religijskim sponama.

Ukoliko bilo koja od tih spona od mene zahtijeva da postanemo neprijatelj čovjeka, moram je prevladati. Samo se na pozadini toga ispravno mogu razumjeti neke na prvi pogled zbunjujuće pa čak i sablažnjive Isusove riječi: "Nemojte misliti da sam došao donijeti na zemlju mir! Nisam došao da do-

nesem mir, nego mač. Da, došao sam da rastavim sina od njegova oca, kćerku od njezine majke i snahu od njezine svekrve. Čovjeku će biti neprijatelji njegovi ukučani. Tko više ljubi oca ili majku nego mene, nije me dostojan. Tko više ljubi sina ili kćer nego mene, nije me dostojan. Tko ne uzme križ svoj i ne ide za mnom, nije me dostojan." (Mt 10, 34-38).

Isus od učenika zapravo traži radikalni obrat odnosno da njihov temeljni izvor norme ponašanja, temeljna identifikacija, temeljna motivacija, temeljna egzistencijalna sigurnost ne bude više grupa (obiteljska, nacionalna ili crkvena) nego nebeski Otac, i to Isusov Otac "koji čini da njegovo sunce izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravednima i nepravednima" (Mt 5,45), dakle, nebeski Otac koji je biće apsolutne slobode ponad svake uvjetovanosti ljudskim zlom.

Isus u kršćanima zapravo raspiruje zgasnutu svijest o temeljnoj usadenosti u Boga iz koje za kršćanina izvire sva sigurnost koja se stječe vjerom i predanjem, a ne iz bilo koje prirodne grupe, obitelji ili nacije.

Jedino ukoliko egzistencijalnu sigurnost crpi iz Boga, pojedinac će biti sposoban u kriznim trenucima zastranjenja grupe odreći se njezine zaštite i izaći na čistinu te oslobođen spona grupe zauzeti kritički stav spram zastranjenog grupnog ponašanja, svjedočeći upravo po tome činu svoju osobnu slobodu i odgovornost, nepatvorenu ljudskost naprosto. Dakle, za razliku od pripadanja kao utapanja u grupnoj svijesti uz gubitak osobne slobode i savjesti, tu je riječ o pripadanju s kritičko-slobodarskim odmakom, odraslog i zrelog pripadanju namjesto infantilnog i ovisničkog pripadanja. Na tragu toga s pravom se može govoriti u slučaju pripadanja Crkvi kao grupi o odrasloj i zreloj crkvenosti i infantilno-ovisničkoj crkvenosti.

Obrat od temeljne sigurnosti u grupi (što je prirodna datost i uvjetovanost) prema temeljnoj sigurnosti u Bogu (što je milosni začetak kršćanstva) u biti je obraćenje o kojem

govori evanđelje, “novo rođenje” iz Duha, naprosto uvjet kršćanske slobode.

Ponašanje kršćanina ne bi se, dakle, smjelo ravnati po animalnim automatizmima grupnog ponašanja (logici čopora!) nego po ponašanju nebeskog Oca čija bismo djeca trebali postati. Tek tada, imitirajući ponašanje nebeskog Oca u kojem je usidrena naša egzistencijalna sigurnost, u nama će ozbiljiti pretpostavka da možemo ljubiti neprijatelje. Psihološki gledano uvjet da nekoga ljubimo jest to da je u našoj grupi. A upravo priznajući da je temeljni izvor normi našeg ponašanja nebeski Otac “koji čini da njegovo sunce izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravednima i nepravednima” (Mt 5,45), prestat ćemo ljude dijeliti na grupe, zapravo spoznat ćemo da za nebeskog Oca, a time i za nas, može postojati u konačnici samo jedna grupa, i to naša u koju pripadaju svi ljudi. To je ustvari ono što nam poručuje činjenica da je Isus umro za sve ljude ili ono što često ponovimo, zaboravljajući što to u biti znači, da su svi ljudi djeca Božja. Dakle, i neprijatelj je u našoj grupi, u skupini onih za koje je umro Isus, u skupini djece Božje, i u neprijatelju prebiva božanska iskra odnosno slika Božja, što nam omogućuje, ali nas i obvezuje da ga ljubimo.

Jasno je da bi uslijed toga Kristova grupa, a to bi trebala biti Crkva, morala biti različita od prirodnih grupa koje se brinu isključivo za svoje idejne pristaše, dakle, grupa *sui generis* od prve otvorena prema svima. “Grupni interes” Crkve kao Kristove grupe moralo bi biti služenje konkretnom čovjeku u nevolji koji je uvijek više od bilo koje grupe, a ne uvećanje crkvene homogenosti ili broja crkvenih pristaša, zbijanje crkvenih redova strahom od drugih.

No, ovo “moralo bi” često se promeće u “nažalost nije” kad je u pitanju Crkva. Kršćanin svoj kritičko-slobodarski odmak mora sačuvati i spram Crkve kao grupe ljude jer se nerijetko Crkva ponaša kao prirodna zajednica maskirajući svoje animalne mehanizme grupnog ponašanja odnosno logiku

čopora kršćanskom bojom ili značkom. Svoju osobnu slobodu i odgovornost kršćanin tako ne smije prepustiti ni Crkvi kao grupi ljudi. Nema tih “svetih interesa” u ime kojih bi kršćanin morao ili smio pogaziti osobnu i slobodu vlastite savjesti, a da bih to istakao navodim riječi mladog Josepha Ratzingera iz 1968: “Iznad pape kao izraza obvezujućeg prava crkvenog autoriteta nalazi se vlastita savjest koja se najprije moramo pokoravati, u slučaju nužde i protiv zahtjeva crkvenog autoriteta.”

Izrazit problem na našim područjima predstavlja činjenica da se na kršćanstvo redovito gleda kao na puko sredstvo za jačanje svijesti neke druge skupine, u pravilu nacionalne, pri čemu se od kršćanstva selektivno uzima samo ono što može poslužiti homogenosti nacionalne skupine. Riječ je naravno o onome što se u teologiji i sociologiji religije naziva političko-religijskim nacionalizmom. Postane li njegovom žrtvom, Crkva se iznova srozava u staru neslobodu prirodne grupe u kojoj vladaju zakoni čopora odnosno nepokršteni grupni egoizam, u okviru kojeg se jedino može raditi na održavanju, potvrđivanju i jačanju sebe kao grupe, pri čemu je svaki čovjek, izvan ili unutar grupe, samo puki materijal i sredstvo.

Sposobnost za nenasilje, mirotvorstvo, pomirenje, ne na zadnjem mjestu sposobnost prihvaćanja krivnje, više od svega je pokazatelj u kojoj je mjeri Crkva prirodna zajednica u kojoj vladaju zakoni čopora, a u kojoj mjeri Kristova grupa u kojoj kao norma ponašanja vrijedi primjer nebeskog Oca.

Ističem ne pravda, koliko god bila važna, jer je pravda prirodan zahtjev, nego upravo nenasilje, mirotvorstvo i pomirenje, koji se mogu ozbiljiti tek milosnom preobrazbom odnosno prevladavanjem prirodnog.

Crkve u kojima zavlada zakon milosti umjesto zakona čopora, dakle, prava Kristova grupa sastavljena od zrelih i slobodnih kršćana, odraslih vjernika, moći će ispuniti svoje poslanje: zbližavanje postojećih prirodnih grupa, oslobađajući ih grupnih frustra-

cija i neuroza, ali i podsjećajući ih na relativnost svih prirodnih grupa spram jedne jedine grupe u koju se ubrajaju svi ljudi: grupe djece Božje što je ustvari samo čovječanstvo skupa sa svom stvorenom prirodom.

Uostalom, niti se može ljubiti niti služiti grupi nego konkretnom čovjeku. Bog ne stvara kolektivne duše nego dušu svakog čovjeka ponaosob (teološki temelje osobne odgovornosti i dostojanstva!), Krist ne umire za ovu ili onu grupu, nego za svakog čovjeka ponaosob kao da je jedini na svijetu.

Zaključak

Na koncu ovog promišljanja vjerujem da se kao razložna može prihvatiti tvrdnja da među nama neće biti nenasilja i mirotvorstva sve dok naše grupno ponašanje ne doživi duboku preobrazbu. Potrebni smo *askeze grupnog ponašanja* kako bi se središte naše temeljne identifikacije i sigurnosti iz prirodne grupe (obitelji, nacije...) premjestilo u Boga, ne zaboravljajući da se animalno ponašanje veoma rado kiti religijskim značkama.

Samo nam usidrenost naše sigurnosti u Bogu može podariti snagu za pripadanje uz kritičko-slobodarski odmak ne samo prema obitelji ili nacionalnoj grupi nego i prema religijskoj grupi, a kamen temeljac mirotvorstva i nenasilja upravo je sposobnost kritičko-slobodarskog odmaka, dakako, uz svijest da je i neprijatelj član “naše grupe” (dijete Božje!) i da se vrijedi prepustiti Bogu da po nama u njemu spasi svoju sliku, kako slikovito mirotvorstvo opisuje Thomas Merton: “Ako ljubimo neprijatelja, od Boga dobivamo ključeve da razumijemo tko je naš neprijatelj i tko smo mi. Samo u tom slučaju spoznajemo pravu narav naše dužnosti i dobivamo pravo na djelovanje. Ako isključuje-

mo osobu neprijatelja ili ga ne želimo cijeliti kao osobu kakva smo i mi sami, skrivamo se iza ‘neosobnog zakona’ i apstraktne ‘naravi’. Izoliramo se od zbilje drugoga, razaramo međusobnu vezu naše i njegove naravi, uvažavajući jedino našu narav s njezinim pravima i zahtjevima. Opravdavamo zlo koje činimo svome bratu jer više nije naš brat nego tek neprijatelj i optuženik. Da bi obnovili komunikaciju, da bi vidjeli istovjetnost naše naravi s njegovom, te da bi poštovali njegova osobna prava i integritet, njegovu dostojnost ljubavi, moramo uvjediti da smo i mi sami osuđeni kao on... da smo zajedno s njim potrebni nezasluzenog dara milosti i milosrđa da bi bili spašeni. Umjesto da ga guramo dolje, pokušavajući se popeti koristeći njegovu glavu kao stepenicu, pomognimo svoj rast, pomažući njegov. Kad pružimo svoju ruku neprijatelju koji tone u bezdan, Bog će nas oboje izbaviti, jer On je onaj koji prije svih pruža svoju ruku neprijatelju. On je onaj koji “spasava sebe” u neprijatelju, onaj koji koristi nas da pronade izgubljeni novčić, svoju sliku u našem neprijatelju.”

Na koncu bih istakao da će u budućnosti razlikovni znak između religija sve manje biti neke doktrinarne ili strukturalne razlike, a sve više to vlada li u njima biološka religioznost koja potvrđuje i jača animalne mehanizme grupnog ponašanja (otuda i politizacija religija!) ili doista nadnaravna (ne protunaravna!) religioznost jedina sposobna za odvažne čine nenasilja, mirotvorstva i pomirenja, jer Isusove riječi “Blago mirotvorcima, jer će se zvati sinovi Božji!” nipošto nije rezervirana za kršćane!

Alen Kristić, Završio je Filozofsko – teološki studij na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Osim teologijom, bavi se i sociologijom religije i komparativnom religiozologijom. Autor je knjige “Religija i moć”. Živi i radi u Sarajevu.

MIRJANA BILOPAVLOVIĆ

Razmišljanja o ratu i miru iz Zapadne Slavonije

Definicija mira prema Wikipediji: “Mir se obično definira kao razdoblje bez *ratova*”. Druge definicije uključuju *slobodu* od prepirki, spokoj, harmoniju ili unutarnje zadovoljstvo, vedrinu i drugor, jer se značenje riječi *mir* mijenja s kontekstom.

Povijest ljudskog roda puna je sukoba/ratova, ali samo su neke države i narodi uspjeli sačuvati mir koji je potrajao generacijama: Švedska, Švicarska, Kostarika, Amiši u Pensylvaniji. Od 1945. godine u svijetu je samo 26 dana bilo bez ratova.

Postavljam si pitanje zašto je tomu tako?

Zašto se na isti način kako se ljudi organiziraju za rat, isto tako ne organiziramo za mir?

Pravog odgovora nemam.

Posljedice su nesagledive i za sadašnjost i za budućnost. Ljudski gubici – ubijeni, nestali, zatočeni, raseljeni, ratna razaranja ili uništenja eko-sustava – dalekosežne su posljedice rata.

U to se uklapa i Zapadna Slavonija.

No, ona ima i nešto drugačije, na ljudskoj i vrijednosnoj razini.

Mirovne inicijative kroz Antiratnu kampanju Hrvatske (ARKH) i Volonterski projekt Pakrac su pokazale kako je i u vrijeme rata važno, potrebno i nužno razgovarati o miru. Pokazale su što to znači u podijeljenim zajednicama kao što su to bili Pakrac i Lipik.

Aktivizam izražen kroz mirotvorstvo, otvaranje komunikacije, dijalog, promociju i zaštitu ljudskih prava, ali i pomoć i podrška u raščišćavanju grada i sela, srušenih kuća, ulica, odvoz smeća. Bila je to istovremeno i

novina i izazov, kako za aktiviste tako i za ljude s kojima su radili na terenu.

Sve je to dodatno bilo otežano nepovjerenjem i sumnjama u dobre namjere mladih ljudi iz čitavog svijeta koji su tih, još uvijek ratnih dana, došli u Pakrac i Lipik i ponudili pomoć. Plaćali su pri tome smještaj kojeg, zapravo, kao da i nije bilo, kupovali hranu u ono malo trgovina koje su imale što prodati. Hranu ne samo za sebe, nego dajući je onim našim sugrađanima i sugrađankama koji/e za to nisu imali/e mogućnosti.

To što su došli, bili spremni s nama dijeliti život kakav smo morali provoditi – prometna izoliranost (na žalost i danas prisutna), nedostatak pitke vode (izvorišta ostala na okupiranoj strani), ograničena upotreba električne energije – samo su neki od problema s kojima smo se zajednički suočavali.

Važnije od svega bilo je što su nam pokazali koliko je važno sjesti i razgovarati o posljedicama na koje obični građani nisu mogli i/ili imali utjecaja.

Kroz mirovne radionice MIRamiDA dobili smo priliku po prvi put susresti se i s “*neprijateljima*”, ljudima koji su došli s druge strane crte razgraničenja koja je – koje li ironije – bila u samom centru grada, nasuprot općine Pakrac. Njihovim dolaskom započelo je organiziranje zajednice. Pojedinci/ke su shvatili da sami moraju preuzeti odgovornost, da se moraju nametnuti onima koji su na vlasti, da samo organizirani možemo nešto napraviti, pokrenuti i da se sami moramo izboriti za ono što želimo.

Prisutnost mladih ljudi iz cijelog svijeta, njihova ljubav i spremnost da pomognu

omogućila je jedan drugačiji vid organiziranja građana: stvaranje nevladinih organizacija, organizacija civilnog društva, koje su izlazile iz dotadašnjeg konteksta organiziranja građana.

To nam je pokazalo da nije važno na kojoj se strani nalaziš. Važno je da želiš promijeniti postojeće stanje poštujući razlike i različitost ne koristeći se silom i ne podržavajući službenu politiku. Tada je ona bila huškačka, segregacijska, radikalno desna, pozivala na etničko čišćenje i isključivost u najširem smislu riječi.

Govoriti u miru u jeku rata i ratnih zbivanja bila je novina koja je srećom podržana, u početku od strane manjeg broja ljudi, ali koja je tokom devedesetih prerasla u pokret koji je iznjedrio mnoge pojedince/ke i organizacije civilnog društva od kojih neke djeluju i danas – Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Centar za mir i pravne savjete Vukovar, Centar za mirovne studije Zagreb, Centar za građanske inicijative Poreč i druge.

Na žalost, završetkom mirne reintegracije (već je prošlo više od deset godina od tada), nekako je početkom ovog 21. stoljeća jenjavao interes za mir i mirovnjački angažman. To se posebno odrazilo u radu ženskih organizacija. Uzroke treba tražiti u promjeni politike donatora, kao i promjeni fokusa interesa na neke druge teme. Svi oblici nasilja, zakoni, rodna i spolna ravnopravnost i jednakost, politička participacija, položaj i uloga žena u društvu, polako ulaze u javnu, zakonodavnu sferu. Istina je i da se većina aktivista/ica i volontera/ki iz devedesetih

umorila, a mladi se baš ne vide u mirovnjačkom radu.

Pokazuje nam to da kao država nismo znali iskoristiti mirnu reintegraciju, to iskustvo kapitalizirati, i Svijetu ponuditi primjer kako se nenasiljem postiže uspjeh.

Slavonija ostaje primjer svima onima koji žele o ratu čuti i učiti na drugačiji način. Izgradnja mira je proces o kojem je potrebno razgovarati u vrijeme mira, koji je potrebno prilagođavati stanju na trenu i ljudima sa kojima se radi kao što je jako važno tko to i zašto radi.

Zbog toga je važno da su se posljednjih godina, od 2005., u procese izgradnje mira kroz otvaranje komunikacije, uspostave dijaloga i suradnju uključili branitelji i neke braniteljske organizacije ne samo u Republici Hrvatskoj, nego i regiji.

Važno je da se čujemo, da su nam ciljevi slični i da to radimo zajedno, stvarajući uvjete za bolje društvo koje će probleme rješavati kroz dijalog, na ravnopravnoj osnovi, ne prosuđujući.

Čim prosuđujemo onda moramo biti spremni i oprastati.

Mnogi danas to još nisu u stanju učiniti.

Mirjana Bilopavlović, mirovnjačko-ljudsko pravaška aktivistica. Vodi udruhu DELFIN – Centar za razvoj civilnog društva. Živi i radi u Lipiku i Pakracu.

ANA BITOLJANU

Normalni ljudi u nenormalna vremena

Ljudi koji se bave Izgradnjom mira skloni su kritici. Čega konkretno? Hm, pa svega. Nezadovoljstvo postojećim stanjem jedan je od pokretača aktivizma, a razloga za nezadovoljstvo zasigurno ima i biti će. Pritom razvijamo, njegujemo i potičemo druge ljude da se nezadovoljstvom bave na drugačiji, aktivan način. Ali, da li se mi sami s nezadovoljstvom bavimo na način koji je konstruktivan i koji nas uspijeva sačuvati od mirenja sa "crnom stvarnošću" i opće prihvaćenih obrazaca ponašanja?

Često kada pričamo što je potrebno za bavljenje Izgradnjom mira, posebno kada postavljamo pitanja što je Izgradnja, a što je Razgradnja mira, čujem, a i sama kažem, da je jedan od nužnih preduvjeta, svakako, stalno propitivanje onoga što radimo. Zašto to radimo, na koji način radimo, što želimo, itd. Kritika i samokritika. Oko toga se uglavnom složimo i teško da će netko reći nešto protiv takvog propitivanja. Ali to ne znači da se to propitivanje i stvarno primjenjuje. Odnosno, problemi se pojavljuju na više razina.

Prvo, puno odrađenih radionica, treninga, seminara, okruglih stolova, sastanaka i skupova, ne znači da smo naučili kako davati i primati kritiku. Znači da samo imamo potrebu za time. Ne jednom sam pomislila da uz način na koji se ophodimo jedni s drugima unutar relativno uskog kruga ljudi koji se bave društvenom promjenom nama i ne trebaju drugi, vanjski "neprijatelji". Militariškim rječnikom rečeno – *friendly fire*.

Drugo, čak i kad se s kritikom sasvim dobro snalazimo, kad se trudimo da je uputimo

na nedestruktivan način, još uvijek samokritika malo zaostaje. Tako imamo suglasnost i formalno zalaganje za nju i istovremeno njeno djelomično ignoriranje, čega vrlo često nismo ni svjesni.

Treće, kad se i stigne do samokritike ona vrlo lako naraste i postane na neki način sama sebi svrha. Možda upravo zbog straha i želje da napravimo odklon od prvog i drugog navedenog upletemo se u magični krug analiza što je napravljeno i što je sve moglo bolje.

Propitivanje jest važno. Ali važno je i imati na umu da su mogući različiti načini propitivanja, bolni i manje bolni, nužni i potrebni, a neki bogami i nepotrebni.

U vrijeme kad sam mislila da je nemoguće da se crna kronika još više čita, a čita se, kad gledamo vrlo krvave TV serije i više i *ne kontamo* koliko su krvave, kad nova masovna grobnica gotovo da nije više vijest, a nalazimo ih nažalost još i iz prošlog rata, možda je stvarno vrijeme da malo promijenimo pristup.

Svakodnevnica nas u mnogo čemu demantira, promjena i neko bolje društvo su još uvijek negdje daleko. Rezultati našeg rada i truda često nisu vidljivi, ili godinama nisu vidljivi, ili se uz mnogo dobre volje i mašte mogu zamisliti. Kronično nam nedostaje društvenog priznanja. Naravno da ima još mnogo toga za odraditi, i da se nije sve niti najbolje, a nekad niti dovoljno odradilo i uradilo. Ali hajde, ako ništa drugo, da malo jedni druge potapšamo po ramenu. Da se dobre stvari ne podrazumijevaju i zaboravljaju, a da se za loše nalazi vremena, energije i prostora uz dobar izgovor zašto se njima bavimo. U današnje

vrijeme samo to što neko ustrajava i bavi se Izgradnjom mira za mene je velika stvar. To što pravednije društvo još uvijek nismo izgradili ne znači da nećemo, ili, u najmanju ruku, ne znači da se ne trebamo truditi oko toga.

Jedan od načina je i uporno se podsjećati i dijeliti sve dobre stvari koje su odrađene, pričati o "normalnim" ljudima oko nas, koji su radili "normalne" stvari, doduše u vrlo "nenormalna" vremena.

Ovo je knjiga o njima.

Bilješke ostarjelog mirovnjaka

ZORAN OŠTRIĆ

Pacifist protiv svoje volje

Bilješke ostarjelog aktivista

Moja nastojanja kao mirovnog aktivista u posljednjih 17 godina bila su neuspješna. Ipak, još sam živ. Još gajim nade. Iz neuspjeha mojeg naraštaja, i mojeg posebno, možda mladi mogu nešto naučiti. Zato predložavam ovaj izbor iz mojeg javnog djelovanja i mojih intimnih proživljavanja. Pa ako čitatelji nešto nauče, možda ću i ja nešto naučiti od njih.

Ne držim se kronološkog reda. Prvi tekst koji donosim uvodi nas "u središnje radnje": u dileme i samopreispitivanja glavnog junaka. Napisan je 25-26. svibnja 1992. Aktivistica Antiratne kampanje Hrvatske Aida Bagić prevela ga je na engleski. Poslan je u svijet tadašnjom "alternativnom" elektronskom mrežom GreenNet (Internet još nije postojao). Objavljen je pod naslovom Deserters and soldiers in Croatia: or, how can you be a pacifist in a country under siege? u mjesečniku Peace News, glasilu War Resisters International, lipnja 1992. Po vijestima koje su kasnije do mene doprle, kasnije je preveden (sa engleskog) na španjolski i talijanski. Jednom sam dobio e-mail iz Chicaga od nekih studenata, koji su na seminaru "prorađivali" moju isповijed.

O hrvatskim dezerterima i ratnicima: kako biti pacifist u napadnutoj zemlji?

Povodom *International Conscientious Objectors Day*, *War Resisters International* pokrenuo je inicijativu da se u novinama u Europi i zaraćenim republikama bivše Jugoslavije objavi oglas protiv rata. U oglasu se poziva: "Prekinite taj rat! Odbijte sudjelovati u njemu!" Od vlasti u Hrvatskoj i Srbiji zahtijevaju amnestiju za sve one koji su odbili vojnu službu, koji su odbili mobilizaciju ili su dezertirali, te da ne šalju nove pozive. Pozivaju na odbijanje da se sudjeluje u ratu kao efikasno sredstvo da se on prekine.

Da li je zaista tako? Ovaj tekst izazvao je nedoumice i diskusije među članovima *Antiratne kampanje Hrvatske*. Prvo pada na pamet primjedba da isti tekst ne može bit primjeren i u zemlji koja je agresor (Srbija) i u onoj koja se brani (Hrvatska). Ali to objašnjenje je plitko i moglo bi odvući diskusiju na krivu stranu.

Bit nesporazuma razjasnila mi se kada sam se uspio staviti u položaj onih koji su taj apel pisali. Oni rat doživljavaju kao nešto što se događa negdje daleko, na frontu, gdje se sukobljavaju dvije vojske. Ratove započinju vladari zbog svojih interesa i manipulacijom ili silom mobiliziraju podanike. Običan građanin dobiva "poziv" da ode u rat. Ovaj rat mnogi u Srbiji doživljavaju upravo tako, naročito u Vojvodini. Rat se vodi na tuđoj teritoriji, Srbiji nitko nije prijetio. Broj dezertera je velik, javno istupaju. Etička dilema je jednostavna.

Za većinu Hrvata, ovaj rat je nešto sasvim drugo. Nisu oni pozvani u rat, nego je

rat nepozvan došao k njima, u njihove gradove i domove. Ratu je prethodila postepena eskalacija krize tokom desetak godina: ekonomsko nazadovanje, socijalna paraliza, gubitak legitimnosti sistema, socijalna anomija, sukobi frakcija unutar političke elite, rast nacionalizama, rast nepovjerenje prema drugim narodima, sve oštija retorika političkih lidera, demonstracije i diktatura na Kosovu, pojedinačni etnički incidenti, ubrzano naoružavanje svih, težnje odvajanju od “neprijateljskih” naroda, sve češći incidenti...

Pozivi na oružje pojavili su se prvo u Srbiji, još 1987. godine. Od 1989. mnogi politički lideri s oduševljenjem pozivaju u rat. U Hrvatskoj, nakon izbora 1990. na vlast dolazi nacionalistička *Hrvatska demokratska zajednica*. Gradi se autokratski sistem vlasti koji, prema lucidnim riječima jednog istaknutog opozicionara, zapravo nije šovinistički i nema ništa posebno protiv Srba: njemu podjednako smetaju svi ‘drugaciji’. Iako hrvatski režim nije bio toliko agresivan kao srbijanski, sudjelovao je u prihvaćanju logike da je nasilje normalno sredstvo rješavanja problema.

Svi smo bili svjesni da je situacija loša i da će biti nasilja i mrtvih. Ali vjerovali smo da neće doći do pravog rata, da će situacija biti slična onoj u Sjevernoj Irskoj, na Korzici ili sa crncima u SAD: nasilje je stalno prisutno, ali život teče dalje.

Tzv. *Jugoslavenska narodna armija* glavni je krivac što je to preraslo u rat. Ona je kriva za užasna, besmislena razaranja, ona je neposredno ili posredno kriva za 90 posto žrtava i 99 posto materijalnih razaranja u Hrvatskoj i sada u Bosni i Hercegovini. Od početka je naoružavala i štitila jednu stranu, srpske ustanike i ekstremiste ubačene iz Srbije, a od sredine prošle godine otvoreno je stala na njihovu stranu i krenula u agresiju na Hrvatsku.

Od tog trenutka situacija se drastično promijenila. Jedan dio mladih Hrvata pobjegao je iz zemlje prije toga. Nisu iskusili

užas koji je postao dio naših života. Mnogi koji su otišli nisu mogli shvatiti kako su njihovi prijatelji koji su ostali nakon dva-tri mjeseca stupili u vojsku, neki čak i dobrovoljno.

Agresor se sručio na Hrvatsku razarajući sve pred sobom bez ikakve vojne logike (“normalni” cilj rata bilo bi osvajanje, a ne razaranja). Tvrde da je Vukovar srpski grad, a do temelja su ga razrušili. Agresor razara stanove, privredne objekte, crkve, biblioteke. Primjenjuje taktiku “spaljene zemlje” i “čišćenja terena” od svih Hrvata i drugih ne-Srba. Na danas okupiranim područjima više praktički nema živih Hrvata, njih oko 300.000 moralo je pobjeći.

Suočili smo se sa užasom, suočili smo se s ludilom, suočili smo se s koncentriranim zlom. Da sam vjernik, mogao bih govoriti o djelu Satane i to bi mi olakšalo život.

Objašnjavajući ovu situaciju ljudima iz inozemstva, koristio sam analogiju sa Poljskom i Njemačkom uoči drugog svjetskog rata. U Poljskoj je na vlasti bio vrlo antipatičan autoritarni režim, ali u usporedbi sa nacizmom to je bila šala. Kada je Hitler napao Poljsku bilo je očito tko je agresor i demokratska Europa digla se u obranu napadnutog, a Poljaci koji su se do tada suprotstavljali režimu (npr. komuniti) postali su vatreni patrioti.

Hrvati nisu “pozvani” u rat, rat se sručio na njih. Bombe su počele padati na njihove kuće, bili su ugroženi životi njihovih bližnjih. U kritičnim mjesecima lanjskog ljeta najveći teret obrane ponijeli su ljudi koji su se pred neposrednom opasnošću sami organizirali. Primjerice, u Vukovaru je nekoliko bogatijih građana svojim novcem kupilo nekoliko tisuća automatskih pušaka i drugo oružje i time omogućilo tromjesečni otpor. U tekstu *Vukovarac: Ispovijed veterana*, objavljenom u glasilu ARKzin broj 5/6 (svibanj o.g.) borac koji je sve to proživio priča: “Osjetilo smo, ni Zagreb nam nije bio prijatelj. Svi znaju da smo osjećali kako smo napuštene. A Zagreb smo doživljavali kao neprijate-

lja, jednako lukavoga. Jedino, četnici su nam bili pri ruci. Što smo mislili o onima koji nam, ni poslije javnih traženja, nisu slali protuoklopno oružje, možete misliti. Mi smo više od mjesec dana branili grad tako da smo puzali do njihovih ubijenih da bismo uzeli par metaka.”

Država je bila u kaosu, a redovna mobilizacija započela je tek početkom jeseni. Tek početkom ove godine formira se redovna Hrvatska vojska. Oko 30 posto pozvanih ne odaziva se na mobilizaciju, ali za sada nema atmosfere masovnih progona i represije. I dalje postoje neregularne formacije kao što je HOS, stranačka vojska *Hrvatske stranke prava*.

U takvoj situaciji, mnogi protivnici rata i kritičari vlasti promijenili su stav i otišli u vojsku. Ali oni nisu, bar ne nužno, promijenili i svoja uvjerenja. Nisu prihvatili oružje u borbi za velike riječi, nego u obrani svojih bližnjih. Ovo je najbolje izrazio moj stari prijatelj Deni, u tekstu *Kako sam ubio dvojicu* objavljenom u ARKzinu br. 4 (veljača 1992). “Ratujem na strani Hrvatske; ne zbog teritorija, ne zbog mlade demokracije, ne zbog lidera, ne zbog barjaka, ne zbog mržnje. U ovaj rat ušao sam dobrovoljno. Zbog humanističkih načela kojima sam indoktriniran (da li ratnik može biti humanist?), zbog svih onih (...) koji su agresivno napadnuti, izvrgnuti progonu, masakru, ubijanju, zbog onih koji pate, plaču i preklinju. Zbog onih na drugoj strani, Srbiji, BiH, Crnoj Gori, koji su protiv svoje volje uvučeni u ovaj rat, koje su drugi natjerali da postanu ubojice, palikuće, ljudi dostojni prezira.”

Deni sebe opisuje ovako: “genetski Hrvat, osjećajem Jugoslaven i kozmopolit, komunist, simbolički vezan za petokraku”. Poznam ga otprije pet-šest godina kao mladog radnika i borca za radnička prava. Komunist je na način radničkih lidera starih vremena. Odavno je u vojsci, zadnja dva mjeseca nemam nikakvih vijesti, ne znam da li je živ. Suočili smo se sa užasom, suočili smo se sa ludilom. Možda se, ranije, moglo nešto učiti,

ali došao je trenutak kada se bez oružanog otpora više jednostavno nije moglo. U Hrvatskoj vojsci danas možete sresti ljude koji za sebe sasvim ozbiljno kažu da su pacifisti. Dapače, među vojnicima često možete naći više razumijevanja za mirovnjačke ideje nego u civilnim strukturama vlasti.

Najbliži mojoj kući je front na rijeci Kupi, 30 do 40 kilometara daleko do Zagreba. Redovne linije prigradskog autobusa voze do nekoliko stotina metara od prve linije fronte. Mogu li pozvati vojnike koji drže obrambene položaje da “odbiju sudjelovati u ratu”, kada znam da su s druge strane rijeke sva hrvatska sela spaljena, kada su hrvatske izbjeglice već gotovo godinu dana u zagrebačkim hotelima, studentskim domovima, sportskim dvoranama?

Ne, ja to ne mogu. Mi živimo sa ovim ratom, on je oko nas i u nama bez obzira nosimo li oružje ili ne, nemoguće je odbiti da sudjeluješ. To je nemoguće razumjeti, morali biste živjeti sa nama da to shvatite. Wam je ovdje već mjesec i pol i počeo je ponešto shvaćati.

U ovoj tragičnoj situaciji svatko mora napraviti svoj individualni, egzistencijalni izbor, ne postoje nikakva opća etička načela koja bi nam mogla reći što da radimo. Svatko će pred vlastitom savjesti odgovarati za sve ono što je učinio ili nije učinio, nitko nije ostao “nevin”. I tu vidim jednu od ključnih zadaća pacifista u Hrvatskoj danas: predočiti ljudima da ludilo, užasi i demoni nisu samo na protivničkoj strani, kao što i fašizam nije postojao samo u Njemačkoj i Italiji. Suočiti se sa ludilom u nama samima i stvarati situaciju novog zajedništva u kojem ćemo ga moći suzbiti.

Spomenuti vukovarski veterani priča: “Mi smo u ovom ratu svi podivljali. I oni i mi. Oni više, jer su za ludilo imali više goriva, jer im se ludilo sistematski serviralo. I pazi, ovo nije rat Srba protiv Hrvata. Ni Srbije protiv Hrvatske. On to bar nije bio u Vukovaru. (...) Na vukovarskoj strani, među suborcima, bilo je Srba, ljudi iz ulice, koji su tukli po Srbi-

ma jer su shvatili da oni žele uništiti Vukovar, dakle i sve njihovo.”

On je uvjeren u opravdanost svoje borbe, ali nije postao fanatik. Na kraju razgovora, na pitanje “A Bog? Ne kažu li da je ovo i vjerski rat?” odgovara nakon poduljeg oklijevanja: “Koliko sam toga uradio, nikad mi neće biti oprosteno.”

Autor intervjua u ARKzinu kaže o čovjeku s kojim je razgovarao: “Najstrašnije je od svega to da je on bio i ostao sasvim običan čovjek.” Običan čovjek koji će morati živjeti s tako strašnom dilemom. Ludilo je u svima nama i sa njim ćemo se morati suočiti, inače će nas uništiti i postat ćemo jednaki onima koji su nas napali, ljudi (i narod) dostojni prezira.

Simptomi te bolesti vidljivi su posljednjih mjeseci u Hrvatskoj. Ljudi na vlasti sigurni su u svoju istinu, sigurni su u svoju sposobnost da odrede pravdu i krivicu. Samo obični ljudi, pacifisti i veterani, moraju živjeti sa svojim sumnjama.

O bolesti koja je zahvatila i ljude na vlasti svjedoči i činjenica da oglas koji je spomenut na početku nismo uspjeli u Hrvatskoj objaviti. Predali smo ga u “Danas”, liberalni i navodno nezavisni tjednik, uplatili smo za objavljivanje unaprijed, ali nisu ga objavili jer im se tekst nije svidio. U Beogradu, objavljen je u nezavisnom tjedniku “Vreme”. U Hrvatskoj se danas uništavaju zadnji ostaci nezavisnosti medija, nikakve sumnje nisu dopuštene. Naša borba tek sada počinje.

* * *

Pjesmu koja slijedi moguće je razumijeti jedino u kontekstu proživljavanja koja sam u prethodnom tekstu prikazao. Napisao sam je boraveći u Tunisu, listopada 1992. Sudjelovao sam na seminaru o upravljanju nevladinim organizacijama, koji je okupio 30-ak sudionika i sudionica iz cijelog svijeta. Boravili smo u neobično lijepoj i luksuznoj rezidenciji. Tuniski je listopad kao naš počeo-

tak rujna: sunce grije, more ugodno za kupanje. Dijelio sam postelju sa toplom ženom iz jedne mirne zemlje. Deni je bio mrtav. U Afganistanu, srušen je komunistički režim i započeo građanski rat.

Na televiziji, na raznim kanalima, pratilo sam vijesti iz Hrvatske i Bosne. Zima se približavala. Moja je duša bila podijeljena. Osjećao sam krivicu. Napisao sam pjesmu; bilo mi je malo lakše. Čak sam dijelove preveo na engleski i čitao nekim prijateljima. Nisu je razumjeli, osim možda djevojke iz Trećeg svijeta koja je i sama sudjelovala u gerilskim akcijama. Ipak, ratnik u meni primiren je; mogao sam opet biti pacifist.

Hrvatski vojnici 1993.

Stotinu mrtvih danas
tisuću leševa sutra.
Bosanskim brdima tumaraju mrtvac
čitajte uz jutarnji zalogaj putra.
Očevi, majke, sinovi, kćeri
nad Sarajevom kukasta zvijezda treperi!
Zatvorite granice!
Zatvorite oči!
Isčupaj tužne stranice
užasi brzo će proći.
Aušvic, Drezden, Staljingrad, Hirošima...
To bilo je davno!
Manjača, Dubrovnik, Vukovar, Ravno...
To nije stvarno!
Kad zima šutljiva bude
bijeli će sniježak pokriti sve.
U pustoši duhovi blude
to nije tvoj svijet!
Osveto, majko!
Mržnjo, hraniteljice!
Kad proljeće dođe
ustat ću i poći.
Omotat ću crnu traku oko čela:
nema zarobljenika.
Omotat ću čelik oko duše:
povratka nema, nema žaljenja.
Uspravnim hodom ću poći
za mnom će teći ognjena rijeka
ubijati ću u tami posljednje noći

posljednja raka na mene čeka.
Oprosta nema.
Ja nemam sne.
Osveta je moja.
I to je sve.

* * *

Kako sam postao pacifist

Zaista, kako se to dogodilo? U sredini svojih četrdesetih, morao sam ponovo proživljavati djetinjstvo, pokušavajući shvatiti sebe.

Bila je jesen, davne godine 1966. Imao sam devet godina i bio član jedne družine, u kojoj je bilo nas četvero. Bili smo tipični mangupi iz siromašnog predgrađa: podrapani i izgareni, nosimo žive žabe u džepovima, pravimo nepodoštine, tučemo se ponekad.

Naš je vođa bio dječak godinu ili dvije stariji od nas ostalih. On me podučavao trikovima ulične borbe; npr. (i toga sam se i mnogo kasnije pridržavao): ne riskiraj udarajući šakom protivnika u glavu, jer postoji mogućnost (ako baš nisi izvježban boksač ili prirodni talent) da slomiš prst.

Bilo je, prije događaja o kojem ću govoriti, nekoliko manjih naguravanja i rvanja sa drugim dječacima ili grupama, ništa ozbiljno. (Usput, u našoj je družini bila i jedna djevojčica, koja se uvijek odijevala kao dječak i ravnopravno sudjelovala u svim našim nepodopštinama. Imali smo tada, mi ostali, zbunjujući filozofski problem: ako nešto izgleda kao dječak, oblači se kao dječak, ponaša se kao dječak – da li je to dječak? Tu sam dilemu razriješio nešto kasnije, malo iza mog desetog rođendana, o čemu ću možda pisati jednom drugom prilikom.) Onda je jednoga dana došlo do ozbiljnog sukoba i tuče, razloga se više ne sjećam, sa jednom drugom družinom; nešto kao obračun uličnih bandi. Bila su trojica, svi otprilike kao što je bio naš vođa, dakle stariji i jači od nas troje ostalih; snage su, možemo reći, bile ravnopravne. Ja sam se suočio sa jednim od njih. Nakon što sam pretrpio nekoliko udaraca, ušao sam u klinč i zadao snažan udarac tjemenu u li-

ce. Čuo sam krckanje njegovog nosa; hrskavica je možda bila slomljena, jer udarac je bio jak, dobro odmjeren. Pao je na zemlju, ja učući, držeći se obim rukama za lice; krv je tekla između njegovih prstiju. Bio je očito nesposoban za dalju borbu.

Pogledao sam oko sebe i vidio da smo pobijedili. Naš vođa savladao je protivničkog vođu rvačkim zahvatom i prisilio ga na predaju, a posljednji je pobjegao pred udruženim napadom dvoje preostalih mojih suboraca. Mojim žilama, iako sam osjećao bol od udaraca koje sam primio, posturala je neusporediva vatra trijumfa. Opijenost pobjedom, zanos života, ushit činjenice da stojiš na nogama sa svojim drugovima okolo, dok se neprijatelj nemoćno valja u prašini. Za oproštaj, tresnuo sam ga još dva-tri puta u rebra, nogom, doduše bez puno učinka jer bio sam obuven u meke sandale. Zatim smo otišli, hvaleći se međusobno, opijeni svojom pobjedom. Kasnije, pod jednom uličnom pumpom, prao sam krv sa kose, da majka ne primijeti.

Kasnije, međutim (ne odmah; prošlo je mislim nekoliko tjedana, možda i dva-tri mjeseca) u mene se nekako uvukla nelagoda. Kriomice, postepeno, nenajavljeno. Nejasna uznemirenost zamijenila je užitek pobjede. Uvukla se u mene, a ne znam kako i otkuda, pomisao da nanositi rane i bol drugim ljudima nije ispravno, bez obzira na povod, čak i u samoobrani. (Kao što rekoh, više se ne sjećam koji je bio uzrok tuče. Mislim da se radilo o uobičajenom dječaćkom odmjeravanju, koje je otišlo dalje nego inače. Ali za moje osjećaje, te zime – jer događaj se zbilo u jesen – bilo je, toga se točno sjećam, posve nevažno da li sam bio napadač ili se branio.)

Kako i zašto sam došao na tu čudnu, neprilodnu misao? Ne znam; nitko odrasli za tu tuču nije saznao, nitko mi nije držao prodiku. Nisam išao u crkvu (bio sam već sa sedam godina uvjereni ateist), a stav crkve prema nasilju je ionako krajnje ambivalentan.

Svojim prijateljima svoje promijenjene osjećaje nisam otkrivao. U slijedećih godinu

dana sličnih brutalnih tuča nije bilo; koliko se sjećam, stekli smo glas “opakih momaka” i drugi su nam sklanjali s puta. A onda je moja obitelj, početkom slijedeće školske godine, preselila, i ja sam prestao biti član te družine.

Taj je rastanak vjerojatno pridonio da onaj osjećaj nelagode u meni nastavi rasti. Promijenio sam se. Nekako, od samopouzdanog dječaka kakav sam ranije bio, počeo sam se povlačiti. Više puta, slijedećih godina, trpio sam udarce ne uzvraćajući. Drugi su me počeli smatrati kukavicom, i ja sam sebe takvim smatrao.

Jednom prilikom, imao sam 11 ili 12 godina, pikulao sam se iza škole sa još nekim dječacima. Iznenada su se pojavila dvojica huligana s namjerom da nam otmu pikule. Prema uobičajenom ritualu, iznenada su zgrabili pikule uz uzvik “gradska placovina”, tj. porez na to, što si slabiji i manje hrabar. Pikule su bile vrijedna stvar, osvajale su se u sportskom takmičenju, kupiti ih bilo je u to još uvijek siromašno doba priličan izdatak.

Uhvatila me ljutnja, nisam se želio dati tako lako opljačkati. Bacio sam se na jednog od njih. Bio je nešto niži od mene, ali vrlo snažno građen, teži i sigurno jači od mene. Uhvatio sam ga u rvački zahvat, napravivši polugu na njegovoj lijevoj ruci, s prstima moje desne ruke zabijenim u njegov vrat, prisiljavajući ga da se pogne prema naprijed. Znao sam što radim: slijedeći potez trebao je biti tresnuti ga koljenom u lice, zatim srušiti na pod i iscipelari (a tada sam već imao čvrste cipele).

Ali nisam to učinio. Stao sam. Nisam ga mogao udariti. Pustio sam ga, i on je cereći se otišao sa mojim pikulama (iako se vidjelo da je malo uzdrman mojom prethodnom snažnom reakcijom, pa me nije izazvao na tuču).

I tako to biva u životu. Pacifizam je, naravno, posve nepraktična i neodrživa filozofija. Prije ili kasnije, pojavit će se neki huligan i ukrasti tvoje pikule.

Tukao sam se ponekad, u slijedećih 35 godina. Trpio sam udarce, ponekad ih i za-

davao. Zagovarao sam pravo na samoobranu. Pa ipak, svoje osjećaje više nisam uspijevao promijeniti. Mogućnost da me netko povrijedi izaziva u meni strah; ali mogućnost da ja povrijedim nekog drugog izaziva još veći strah, i mučninu.

A ipak, događalo se da ljude povrijedim. Događalo se da budem agresivam prema slabijima.

U Zagrebu, 21. ožujka 2003.

***

Bio je 4. srpnja 1991. godine. Oružani sukobi u Sloveniji već su bili završeni. U Hrvatskoj, naprotiv, već je bilo jasno da će prerasti u pravi rat. Civilni su se aktivisti uskomešali, osjećali potrebu da nešto učine; za druge, ili bar za sebe same.

Nakon jednog sastanka dvadesetak ljudi, održanog na prostranoj terasi jednog kafića blizu križanja Držičeve i ulice Proleterskih brigada (danas Ulica grada Vukovara), sastavio sam slijedeći kratki tekst kao temelj za moguće dalje djelovanje i okupljanje.

Povelja antiratne kampanje

Kako god budu riješeni današnji sukobi, ljudi će na ovim područjima nastaviti živjeti zajedno. Svima nam je potreban mir, svi moramo raditi na razvoju demokracije i postizanju ekonomskog, socijalnog i ekološkog blagostanja. Interesi su nam isti, rat i nasilje svima donose štetu.

Građani svih republika i pripadnici svih naroda moraju, bez obzira na sve teškoće, održati i razvijati međusobnu komunikaciju i suradnju na obostrano korisnim projektima. Dio smo suvremene Europe u kojoj državne granice sve više spajaju, a ne razdvajaju pojedince i narode. Vlade i druga državn tijela imaju ograničenu funkciju i domet. Oni ne mogu biti ekskluzivni zastupnik naših interesa.

Mi, građani naših republika, građani Europe i svijeta, odlučno odbacujemo nasilje i rat. Komunicirat ćemo i surađivati bez obzi-

ran na razlike u političkim opredjeljenjima i bez obzira na to kako budu riješeni odnosi među republikama. Svaki za sebe i svi zajedno, na lokalnom, regionalnom ili globalnom nivou, suprotstavljat ćemo se onima koji pozivaju u rat i zalagati se za slobodu, pravdu i blagostanje za sve. *Ovu je Povelju u slijedećih nekoliko mjeseci potpisalo 80-ak organizacija i oko 500 pojedinaca iz Hrvatske, drugih republika bivše Jugoslavije te iz još 20-ak zemalja. Potpisnici su bili i Gibanje za kulturo miru in nenasilja (Ljubljana), Centar za antiratnu akciju (Beograd), Centar za mir (Sarajevo), Građanski odbor za mir (Titograd) itd. Osnovana je Antiratna kampanja Hrvatske, koja i danas postoji, a iz nje je nastao impresivni broj jakih institucija civilnog društva, od kojih mnoge i dalje djeluju.*

Ja sam se pak, iz godine u godinu, osjećao sve više tuđ.

***

Veteran sa sindromom

Bilo je, naravno, prekasno da se bilo što napravi. Kada rat jednom otpočne, pacifisti su bespomoćni. Nisam bio zadovoljan onim što radim. Ni tada, ni kasnije. Nisam zadovoljan onim što smo učinili, a pogotovo nisam zadovoljan sobom. Preživljavao sam, slijedećih godina, mnoge duševne krize, o kojima su gore preneseni članak i pjesma samo mali pokazatelj; preživljavam ih i danas.

Najgore je bilo 1995. godine, kada sam postao nesposoban za komunikaciju sa svijetom. Dvojica prijatelja, koji su u vrijeme kada sam ja radio kao aktivist Antiratne kampanje bili vojnici (jedan i dragovoljac gore spomenutog HOS-a), sredili su da me primi jedan psihijatar, koji je inače radio sa veteranima oboljelima od PTSP-a (bila mi je naime potrebna veza, jer nisam imao socijalno osiguranje).

Nakon nekoliko sesija, saslušavši moje priče rekao mi je: “Došli ste na pravo mjesto,

jer vi i jeste upravo to: veteran obolio od posttraumatskog stresnog poremećaja”.

Sigurno je da nisam jedini takav na “civilnoj sceni”. Pomogao mi je da se koliko-toliko oporavim.

***

Na početku bijaše Svarun...

ali ne staroslavenski bog sunca, proljeće i inih dobrih stvari (češći oblik imena je Svarog), nego: Radna grupa za ekološke, mirovne, feminističke i duhovne inicijative! Osnovala ju je grupa opičenih travnja 1986. (Mnogi od njih sudjelovali su i u osnivanju Antiratne kampanje pet godina kasnije, a neki su na “civilnoj sceni” prisutni i danas.) Iako je naravno “početak” vrlo relativna riječ, to je okupljanje bilo zaista važna početna točka za jednu generaciju.

Grupa je djelovala otprilike do kraja 1988, kada prestaje djelovati, bez formalnog kraja: jednostavno je odumrla. (O tome još kasnije.) Listam zbirku kopija dokumenata o radu Svaruna, koju sam pripremio negdje 1990. godine, za buduće istraživače; napravio sam po pet kopija od svega, tri sam kompleta podijelio. Prisjećam se starnih dobrih vremena...

U doba kada se zalaganje za priznavanje prigovora savjesti služenju vojnog roka osuđivalo iz tijela vlasti (države, Partije, Armije) kao dio “orkestrirane kampanje napada na JNA, tekovine revolucije, osnove društveno-političkog sistema” itsl, napravili smo letak: “Prigovor savjesti – ljudsko pravo”.

“Ljudi koji zbog svojih vjerskih, humanističkih ili filozofsko-političkih uvjerenja ne žele i ne mogu nositi oružje niti služiti vojni rok, kažnjavaju se zatvorom od jedne do deset godina. Nakon izlaska slijedi ponovni poziv u vojsku i – ponovno zatvor; to se može ponavljati do tridesete godine života. (...) Smatramo da bi rad tih mladića u zdravstvenim, socijalnim i sličnim ustanovama – tzv. civilna služba, koja postoji u mnogim zemljama – bio korisniji za sve, a o humanosti da i ne govorimo.”

Tako je to bilo. A danas je Hrvatska zemlja sa daleko najvećim postotkom onih koji traže civilnu službu u svijetu! Smiješno. Još je žesći bio letak naslovljen Tko vodi specijalni rat? Tada se naime iz državnih, partijskih i para-državnih foruma čula teza kako je djelovanje mirovnih pokreta dio specijalnog rata kojeg zapadne sile, ljubomorne na uspjehe samoupravnog socijalizma, vode protiv Jugoslavije, a pogotovo protiv Jugoslavenske narodne armije. Evo kako smo mi, drsko, odgovorili (Stvarno smiješno zvuči kada danas čitaš; i dirljivo naivno, nešto kao E.T.):

Danas je u opticaju teza da je JNA "jedina preostala općejugoslavenska institucija" te da je upravo zbog toga izvrgnuta "napadima". Zar su temelji zajedničkog života jugoslavenskih naroda uistinu tako slabi? Institucija kao što je vojska ne može biti čuvar "bratstva i jedinstva", jer ono ovisi o autonomnoj odluci na zajednički život. Ako se "jedinstvo" izvana, putem ideologije i institucija, nameće "civilnom društvu", nesuglasice i sukobi do kojih neminovno dolazi prikrivaju se i postepeno produblju; da bi se "jedinstvo" održalo, neminovno se povremeno posize za direktnim nasiljem. Postoji li alternativa? Jedinstvo Jugoslavije u "civilnoj" sferi moguće je obnoviti jedino dosljednom i potpunom demokratizacijom svih naših republika i pokrajina. Suvremena su društva pluralistička i kompleksna, sa mnogo različitih pa i suprotnih interesa. Kada se dosljedno polazi od prava i sloboda, autonomije i ravnopravnosti građana, tada su autonomija i ravnopravnost naroda nešto što prirodno proizlazi; obrnuto ne mora vrijediti.

Jedino dosljedna demokratizacija, koja poštuje ne samo jednakost nego i PRAVO NA RAZLIČITOST, omogućuje postepeno prevladavanje sukoba, prodotvornu sintezu i opći napredak. Jugoslavenske reznolikosti postati će tada prednost i izvor zadovoljstva, jer raznolikosti čine život zanimljivim. Birokratski um, naprotiv, može zamisliti jedinstvo jedino kao sistematsko uguđivanje svih različitosti. "SPECIJALNI RAT" PROTIV

JUGOSLAVIJE I NJENIH GRAĐANA VO-DE KONZERVATIVCI I DOGMATI KOJI SPREČAVAJU DEMOKRATIZACIJU. Zalagali smo se u tom letku za deideologiziranje vojske, njeno povlačenje iz "dnevne politike" i ograničavanje na striktno tehničku ulogu obrane zemlje. Slijedi:

Težnja da se zauvijek spriječe svi ratovi i ukinu sve armije imanentna je ideji socijalizma. Poštujući realnost, moguće je djelovati u tom smjeru. Pri tome je nužno pragmatičnu parolu: "Ako želiš mir, spremaj se za rat", nadopuniti načelom:

AKO ŽELIŠ MIR, SPREMAJ SE ZA MIR!

A onda udaramo u ekonomske temelje, u tada jaki "vojno-industrijski kompleks":

Da li je u skladu sa moralom, načelima aktivne miroljubive koegzistencije i interesima SFRJ vojna suradnja i izvoz oružja u zemlje koje su u ratu (Irak i Iran), građanskom ratu i umiranju od gladi (Etiopija), koje su uočljivo agresivne u međunarodnim odnosima (Libija) itd? Smijemo li se zaista ponositi činjenicom da smo toliko uspješni "trgovci smrću"?

Da li je uistinu potrebno i poželjno uložiti pet ili više milijardi dolara u razvoj supermodernog vojnog aviona? Da li gomilanjem naoružanja povećavamo ili smanjujemo svoju sigurnost?

Tada se naime govorilo o jugoslovenskom projektu supermodernog nadzvučnog lovca, tzv. Yu-supersonic. Glavni promotor te ideje bio je tadašnji komandant Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne obrane, general Antun Tus.

***

Vapaj u pustinji

Kao što rekoh, Svarun je odumro prirodnom smrću krajem 1988. U pokušaju oživljavanja, napisao sam slijedeće pismo i poslao na adrese 30-ak pojedinaca i pojedinke 21. svibnja 1989. sa pozivom na sastanak u prostorijama Gradske konferencije Saveza

socijalističke omladine na Trgu žrtava fašizma, koje je Svarun tada još formalno koristio. Svima, kojima blagopočivši Svarun i mirovnjačke ideje još uvijek nešto znače.

Dragi prijatelji i prijateljice,

Šarolika skupina ljudi i ideja, labavo okupljena pod imenom Svarun (1986-1988) izdržala je, u prvom razdoblju svojeg postojanja, pritisak ideoloških anatema i drugih obika respresije, da bi zatim iz teško objasnjivih razloga tiho skončala upravo u vrijeme kada su se društvena klima i oficijelne strukture počeli mijenati i otvarati, stvarajući otvoren prostor koji je trebalo zauzimate. Osobito sa mirovnim idejama nismo imali sreće: bavili smo se njima sporadično i nikada nisu stvarno "saživjele".

Nije li stvar u tome da smo prevladali strah od vanjske represije, ali ne i strah od samih sebe i svoje vlastite snage, vrijednosti naših ideja i opredjeljenja i moći naše volje? Ove ideje ipak protiru u cijeloj Jugoslaviji, možda ne onako brzo i nedvosmisleno kao što smo očekivali.

Ne vrijedi sada lamentirati o tome, jer bi smo se opet mogli izgubiti u bezizglednim labirintima samoanalize. Zanima me slijedeće: možemo li, poslije svega, ponovno formirati mirovnu grupu i pokušati se namegnuti javnosti kao realna alternativa?

Bosanci i Slovenci pokrenuli su inicijativu koju, smatram, vrijedi podržati. Početkom ožujka, predložio sam da sastavimo jednu izjavu povodom događaja na Kosovu, ali nekako nije bilo pravog oduševljenja za to; na kraju je i mene obuzeo osjećaj bezizglednosti. U jednom komentaru povodom inicijative iz Sarajeva, koju sam u to doba poslao Vjesniku i Večernjem listu (nisu, naravno, ništa objavili) zapisao sam: "Nakon što je sve učinjeno da se Albanci u Jugoslaviji dovedu do najdubljeg poniženja, nakon što im se pljunulo u lice na njihove nenasilne akcije i zaklinjanje u Jugoslaviju, Ustav, Tita, bratstvo i jedinstvo itd, neminovno će zadobiti prevagu oni koji smatraju da je nužno latiti se oružja. Građanski rat je neizbježan, ali

radeći na miru unaprijed, možda će trajati kraće nego u Sjevernoj Irskoj – sigurno neće biti kraće nego u Libanonu, tj. oko 10 godina."

Par tjedana kasnije, do krvoprolića je uistinu došlo. Dan kada su proglašene ustavne promjene, kada se u Beogradu slavilo a na Kosovu masovno ginulo, jedan je od najsramnijih dana u povijesti srpskog naroda. Sraman dan i za nas, također, jer smo mlitavo i rezignirano pratili što se događa, jer smo samo slegli ramenima na kapitulantsko ponašanje hrvatskog političkog vrha, jer nas je ostavila hladnim elegantna i nasmiješena Markovićeva figura kada je čestitao na proglašenju srpske despotovine, utemeljene na leševima građana SFRJ. Sramno je i to što smo Slovence ostavili da se sami bore za neke univerzalne principe, pomažući time nacionalističku euforiju, praveći se da ne znamo kako ubijanje na Kosovu i hapšenja u Sloveniji mogu biti i slike naše vlastite budućnosti.

Vrijedi li, dakle, pokšati ponovno javno se i koelktivno založiti za mir i nenasilje, demokraciju i dostojanstveni suživot u Jugoslaviji? Predlažem da se sastanemo u srijedu, 31. svibnja u 19.00 sati (...)

Od svih pozvanih, odazvao se samo jedan. Leš nije oživio. Djeca su pojela revoluciju prije nego što se rodila. Tek mnogo, mnogo kasnije – dvije godine po kalendaru, dva stoljeća po promjenama – došla je Antiratna kampanja.

***

Bilješke o filozofiji nenasilja

Bila je veljača 1991. godine. Vremena su bila loša, i očekivali smo još gore. Zelena akcija dobila je u to doba jednu pozamašnu donaciju od grada Zagreba. Dio novca uložili smo u skupo, lijepo računalo Apple-Macintosh i laserski printer. Večerima, sjedio sam u malom uredu koji smo tada koristili ljubaznošću poduzeća Unija-Staklo, i zapisivao svoje lamentacije.

Tri stupnja mirovnih inicijativa:

- 1) Protiv jednog određenog rata, međunarodnog ili građanskog, bez opredjeljivanja protiv rata kao takvog (npr. protiv rata u Vijetnamu, ili mirovni pokret "Mir sada" u Izraelu).
- 2) Pacifizam – odbacivanje rata kao takvog, propagiranje mira, suradnje, ljubavi među ljudima (npr. kvekeri i razne druge radikalne kršćanske konfesije).
- 3) Odbacivanje ne samo rata među državama i narodima, nego i svakog nasilja među ljudima – prihvaćanje i razvijanje filozofije nenasilja.

Pristaše pacifizma, uglavnom vjerski motivirani, vjeruju da posjeduju gotova rješenja – riječi Svetog pisma isl. – koje treba samo slijediti da bi se uklonilo nasilje među ljudima.

Praksa, međutim, uvjerljivo pokazuje neefikasnost općih moralnih i vjerskih apela za mir u kriznim trenucima; većina ljudi suvremene civilizacije u normlano vrijeme verbalno prihvaća takva načela, ali u kriznim trenucima (kako ličnim, tako i narodnim) redovno ih zanemaruju. (...)

Opredjeljenje navedeno pod 3, opredjeljenje za **filozofiju nenasilja**, opredjeljenje za **kritičku misao** umjesto religije, priznaje da postoji otvoreni problem za koji nema gotovih rješenja. Nasilje je fenomen koji se javlja u bezbroj oblika, mnogo više nego što je pristupačno našoj početnoj, "zdravorazumskoj" intuiciji. U međuljudskim odnosima izbija uvijek iznova i ne može se suzbiti gotovim formulama. Potrebna je kritička, hrabra i svestrana misao da bi se otkrivali izvori nasilja. Filozofija nenasilja ne mora biti religijski drastična u svojim zaključcima. U nekim slučajevima treba primijeniti nasilje da bi se suzbilo veće nasilje. Čak i Mahatma Gandhi uči: kada je preostao samo izbor između nasilja i kukavičluka, treba izabrati nasilje. Međutim, lagodnim stavom "zlatne sredine" kakvog bi predložio Aristotel (Hegel bi rekao: loša, apstraktna dijalektika, narod bi rekao: ni vrit ni mimo, ili: ne možeš bi-

ti jeban i pošten) ništa se ne rješava. realno, praktično načelo jest: *treba pronalaziti načine da se sustavno izbjegavaju takve situacije suženog izbora.*

U skladu s tim, prihvatiti filozofiju nenasilja znači preuzeti na sebe **odgovornost**. U današnjem svijetu globalne međuovisnosti, nitko ne može imati "čistu savjest", nitko ne može reći da nije njegova stvar i da on ne može utjecati na subzivanje nasilja, gladi, tlačenja. Ali nakon svih promašaja, više ne možemo imati iluzija da su mogući gotovi recepti za postupanje (npr. redovno vršiti neke religijske obrede ili slušati naredjenja Partije). Odgovornost je stalna, svakodnevna, osobna. (...) Da bismo se, suočeni sa radikalnom alternativom koju nam nameće naša narasla moć, koja više ne dozvoljava oklijevanja i kompromise, održali uspravno, da ne bismo utonuli u očaj i rezignaciju, moramo vjerovati da je rješenje moguće. Ovo rješenje, treba ponovo upozoriti, nikako nećemo naći u obliku zbirke gotovih uputa za djelovanje. Teorija i praksa više se ne mogu radikalno razdvajati. *Mišljenje mora biti djelatno, djelatnost mora biti misaono.*

Da je rješenje moguće, uistinu je čin vjere. Možda griješimo, možda riješenja nema. Možda je čovječanstvo osuđeno na propast ili na drastično civilizacijsko nazadovanje i otvaranje novih ciklusa ratova i patnji. Možda u slijedećih nekoliko decenija nema rješenja za jugoslavenske narode i oni će ostati životariti u slijepom crijevu civilizacije. Ali moramo pokušati. Odgovornost ne možemo odbaciti. (...)

Polazeći, makar i eklektički (eklektičnost inače smatram vrlinom, ali nije ovdje mjesto da se o tome razglaba) od raznih misaonih uzora, prihvaćam dva načela:

1) *I nasilje i nenasilje su fenomeni ljudske slobode.* Korijen im je u postupanju slobodne ljudske individue, koja slobodno bira svoje postupke ali ne može predvidjeti sve njihove posljedice. Ljudska sloboda razvila se u modernoj zapadnoj civilizaciji daleko više nego se u bilo kojoj prethodnoj moglo naslutiti.

Ukidanje slobode ne može biti lijek za nedaće koje ona donosi.

Kada ljudi, pojedinci ili narodi, jednom okuse slobodu, oni je više ne zaboravljaju. Pokušaj da se suzbije nasilje ukidanjem slobode vodi do kontraefekta, do sve surovijeg nasilja. Neslobodna bića u prirodi ubijaju druga živa bića jer to je zakon opstanka, ali ona samo slijede zakone svoje prirode i ne može se reći da su istinski nasilna ili okrutna. Povratak u "prirodno stanje", u kojem nema nasilja ali ni slobode, nema i ne može biti. Samo slobodan čovjek, čovjek koji je jeo sa stabla saznanja i spoznao samoga sebe, može biti nasilan, ali sitovremeno jedino on može biti nenasiljan. Sloboda nosi rizik i taj rizik moramo prihvatiti na sebe – svaki pojedinac i svaki narod posebno, kao i čovječanstvo u cjelini.

2) Nasilje je fenomen odnosa između dva subjekta, fenomen komunikacije. **Filozofija nenasilja mora razvijati nove, nenasilne metode komunikacije među ljudima.** (...)

Korijen svakog nasilja je strah. Strah je porobljivač, strah je mala smrt. Onaj tko primjenjuje nasilje da bi obranio svoju slobodu, uistinu samim tim gubi svoju slobodu, postaje rob svojeg straha. **Ako želimo suzbijati nasilje, moramo ljude oslobađati straha.** (...)

Onaj tko poznaje ljude, ne posize za nasiljem da bi postigao svoje ciljeve. On će upoznati ciljeve kojima oni teže i nastojati da koristeći njihove vlastite težnje istodobno ispuni i svoje, odnosno da ukloni prijetnju ili prividnu prijetnju svojoj slobodi. On nema potreba za nasiljem – ne zato jer je ono moralno nedopustivo, nego zato jer nije efikasno. Lakše je postizati svoje ciljeve zajedno s drugima, nego usprkos njima.

Kada je o ljudima riječ, vrijedi: poznavati druge, znači i poznavati sebe sama. Shvaćati što ljudi žele i čemu teže, znači i shvaćati što sam želiš i čemu težiš.

Neznanje rađa strah, strah rađa mržnju, strah i mržnja uzrokuju nasilje, nasilje proizvodi novi strah i novu mržnju, strah, mr-

žnja i puka okupiranost obranom od tuđeg nasilja i osvetom onemogućavaju spoznaju i samospoznaju. Tako se krug zatvara. Kako ga razbiti? Za početak, čovjek koji se odlučio za filozofiju nenasilja sam istupa iz tog kruga. Neće više pristajati na razgovore o tome tko je prvi počeo i tko je koga kada zaklao i tko je sada na redu da se sveti.

Zatim, treba pokušati što bolje upoznati druge, što više saznati o njima kakvi su u svojem svakidašnjem životu. Treba, također, stalno spoznavati sebe, razmišljati koja su tvoja istinska htijenja. (...)

Hoću li jednoga dana biti u stanju živjeti prema vlastitim načelima?

Dodajem jednu pjesmicu:

Ti možeš dosegnuti zvijezde,
ti možeš promijeniti svijet.
Živi svoje snove,
obrađuj svoj vrt,
pleši svoj ples!

***

Uoči agresije na Irak: bilješke o mirovnom pokretu i civilnom društvu

Početak ožujka 2003. napisao sam opsežniji esej (40 kartica) naslovljen *Novi svjetski nered. Prenosim iz njega nekoliko pasusa koji se odnose na ideje pacifizma i aktivnog građanstva (civilnog društva).*

Političari i prosvjednici

Svijet je takav kakav jest i nemoguće je da bude drugačiji, konstatiraju političari; neki malodušno, neki zadovoljno. Ivica Račan rekao je antiratnim prosvjednicima, koji su ga sa transparentima i parolama dočekali na Markovom trgu: "Da ste na mojem mjestu, i vi biste isto postupali." To znači, i vi biste priznavali samo takozvanu "realpolitiku", politiku moći.

Možda; ali jedno je sigurno: da su neki od ovih prosvjednika stvarno u Vladi, Ivica Račan ne bi izašao na ulice prosvjedujući pro-

tiv nehumanosti i nemorala. Ni drugi politički lideri ne bi to činili. Zatvoreni u svoj svijet fikcija, koji mudro nazivaju “real-politikom”, političari ne vide da se svijet mijenja. Videći i razumijevajući samo moć, oni ne razumiju u moć nemoćnih. Obični ljudi, oni mali i slabi, koji mrznu po ulicama prosvjedujući, tisuće žena i muškaraca u Hrvatskoj i milijuni u svijetu, znaju da drugačiji svijet jest moguć. (...)

Najjači frajer u kvartu

Prosvjedujući, ljudi širom svijeta viču “Bushu, Sadame!”; a to on i oni kojima je eksponent zapravo i žele. Žele da ih mrzimo, pod uvjetom da ih se i plašimo. “Ja sam najjači frajer u kvartu, mogu činiti što mi volja, prebit ću svakoga tko mi se u bilo čemu suprotstavi.” Oni napadaju Irak, jer tamošnji diktator (navodno) posjeduje oružje, za koje smatraju da samo oni (i još nekoliko izabranih svjetskih moćnika) imaju pravo posjedovati ga. I koristiti. (...)

Postoji međutim alternativa, ili barem postoji nada da je alternativa moguća. Svjetom ekonomijom može se upravljati na drugačiji način. Milijuni ljudi danas, širom svijeta, sudjelujući u tzv. “antiglobalizacijskim”, a sada i anti-ratnim prosvjedima, izražavaju tu nadu, priklamiraju: “Drugačiji svijet je moguć”. Kroz aktivnosti međunarodne mreže koja globalizmu vladara svijeta suprotstavlja “globalizaciju odozdo” običnih ljudi, stvara se svjetsko građanstvo, globalno civilno društvo, koje je jedan od ključnih čimbenika nade u promjenu. (...) Potreban je svjetski sustav za prevenciju rata i drugog nasilja. Naravno, ponekad je potrebna upotreba sile, da bi se savladao huligan, nasilnik, agresor; inače sukobljeni sa nasiljem ostajemo bespomoćni, ograničeni na prazne moralističke lamentacije, a ponekad postajemo i faktički saveznici nasilnika; na tu je zablude apstraktnih pacifista upozoravao i sam Mahatma Gandhi.

Kontrola sile i eskalacija nasilja

Sila se može, i ponekad mora, upotrijebiti u skladu sa točno određenim ciljem, postavljenim pravilima i dozvoljenim sredstvima. Sila nije nasilje, ako je usmjerena na onemogućavanje onih pojedinaca, grupa ili država koji ugrožavaju pravo drugih na život, slobodu i traženje sreće. Sila se koristi da bi se suzbilo nasilje, tj. neograničenu i samovoljnu primjenu sile. Treba ju nadopunjavati drugim ne-nasilnim postupcima i mehanizmima spriječavanja izbijanja, kontinuiranja i eskaliranja nasilja. Ali uvijek će biti situacija u kojima je primjena sile potrebna. Kada se sila primjenjuje, međutim, uvijek postoji opasnost da postane sama sebi svrha, da eskalira u nasilje. Zato je potreban sustav nadzora, zato vojska mora slušati civile a policija sudove. Nasilje tendira ka tome da izaziva novo nasilje, da potiče spiralu, rast nasilja, da eskalira. (Neki pacifisti tvrde da nasilje eskalira nužno; to ne mora biti, ali takva tendencija uvijek postoji.) S jedne strane, nasilnik izaziva reakciju, također nasilnu; spomenuli smo tipični primjer Izraela i Palestine. S druge strane, kada nasilnik jednom postigne uspjeh, lako će to ponoviti i primjenjivati nasilje sve češće i sve brutalnije. Takva situacija prisutna je u ponašanju SAD i NATO-a tijekom 1990-ih godina. Primjena sile bez “pravila igre” znači nasilje, i ono eskalira. Gore je navedeno koji realni interesi iza toga stoje; ali čak i mimo toga (tzv. “strukturalno nasilje”) nasilje ima unutrašnju dinamiku prema eskalaciji. (...)

Objektivna znanost i utopijska nada

(...) Djelovati moramo u ovom svijetu, na temelju valjane analize realnosti, ne ostajući samo na moralističkom lamentiranju o tome kako su zločesti oni koji svijetom vladaju. Djelovati moramo kao građani svijeta, ali i kao građani svojih država. Moramo djelovati društveno, ali ne bježati ni od politike i sudjelovanja u institucijama vlasti. Moramo djelovati praktički, održavajući i šireći onu društvenu energiju koju razvija pokret za globalnu solidarnost, ali također i teorijski,

jer sve ideje o tome kako drugačiji svijet zaista treba izgledati još nisu dovoljno razvijene. Kroz razumijevanje globalnih kretanja i sudjelovanje u njima, i za Hrvatsku možemo razviti ohrabrujuću viziju i strategiju, na temelju koje se možemo izvući iz današnjeg beznađa, čamotinje i letargije. (...)

Iako ima mnogo svježih ideja, društveni pokret za globalizaciju solidarnosti još uvijek je u bitnom pokret etičkog protesta; u tome je njegova snaga, ali i slabost, jer snagu neće održati ako na tome ostane.

Razvijena radikalna teorija, ili set takvih teorija (sa korijenima u ekologizmu, feminizmu, pacifizmu, anarhizmu itd.) potrebna je, da se razviju praktične metode realne promjene sa radikalnim ciljevima, ali razumom i skromnošću u postupcima. Lijevo totalitarizam dvadesetog stoljeća podučio nas je da ne treba srljati u uništavanje loših institucija. (...)

Za kraj: još nekoliko stihova

Po jedan je svemir
u svakom stablu
u svakoj grani
i svakom listu.
Nepojmljiva je igra sunaca
u kapi vode
što sa njega lagano klizi.
A tek u tebi
i u meni!
Tek zajedno
kad kročimo:
što dajemo,
ne dijelimo -
već množimo.

Povodom Okruglog stola
“Antiratni pokret i civilno društvo”
u Zagrebu, 28. ožujka 2003.

Pacifistova himna bogu osvete

Krv stoljećima teče, a mržnja buja
nasilje nasiljem rađa i krvlju se plaća
na “posveti se” tko osvetom ne vraća
lome se kosti – “pravda”? Ljuta guja!

Zalud zazivamo razum, jaućemo žudnju:
svjetiljke ljubavi u balkanskoj tmini
u krčmi punoj gnoja, gadosti i grinji
gdje “heroji” slave, bljujući mržnju.

Od Boga osvetu svi zazivaju, vikom:
nek pati vječno neprijatelj gadni!
uzvratit mogu samo nijemim krikom:
nemojte me svetiti’ – neka budem zadnji.

Zoran Oštrić

ZORAN OŠTRIĆ

Deserters and soldiers in Croatia: or, how can you be a pacifist in a country under siege?

On the occasion of International Conscientious Objectors' Day, the DFG-VK [a German section of the WRI] placed an anti-war appeal in newspapers in Europe and in the warring Republics of ex- Yugoslavia. The appeal calls on people to "Stop the war!" and to "Refuse participation in it!" It calls on the Serbian and Croatian authorities to introduce an amnesty for all who have refused military service, refused mobilisation or deserted, and that no new call-up letters be sent. It calls for rejection of participation in the war and sees this as an effective means of stopping it.

But is this really true? The text of the appeal raised doubts among members of the Croatian Anti-War Campaign and led to debates. The first observation was that one and the same text couldn't be used for an appeal in both the aggressor country (Serbia) and the country under attack (Croatia). But that explanation is shallow and could lead discussion off on the wrong track.

The essence of the misunderstanding became clear to me when I imagined myself in the position of the appeal's authors. They perceive the war as something far away at the front where two armies are pounding each other. They feel that leaders start wars to further their own interests and use the tools of manipulation or sheer force to mobilise their subjects. Ordinary people are sent call-up letters.

That's exactly how many people in Serbia perceive the war, especially in Vojvodina. The war is being waged on foreign territory; Serbia itself isn't threatened. There are a lot of deserters, and they are active in public. To them the ethical dilemma of how to react to the war poses itself in simple form.

War comes uninvited

For a majority of Croats this war is something quite different. They are not called up, but rather the war has come uninvited into their cities and homes. The war was preceded by a decade of gradually-deepening crisis: economic decline, social paralysis, the legitimacy crisis of the existing system, social anomie, the conflicts of factions within the ruling elite, the growth of nationalism and distrust towards other national-ethnic groups, the ever-sharper rhetoric of political leaders, demonstrations and dictatorship in Kosovo, isolated outbursts of inter-ethnic conflict, a stepped-up phase of armament, the tendency to break away from co-existence with "hostile" peoples, more and more inter-ethnic incidents ...

The first calls to arms were in Serbia, as early as 1987. From 1989 on many political leaders were enthusiastically calling for war. In Croatia the Croatian Democratic Union (HDZ) came to power at elections in 1990, and an authoritarian system of power began to be established. According to the lucid words of a prominent member of the

opposition, the system in Croatia isn't chauvinist and doesn't have anything against Serbs in particular: rather, it's equally irritated by everyone who's "different". Although the Croatian regime hasn't been as aggressive as the Serbian one, it too accepted the logic of violence being a normal means of resolving problems.

Thinking it wouldn't come to war

Initially we all knew that the situation was bad and that there would be violence with loss of life. But we didn't think that it would come to war. We thought there would be a situation like the one in Northern Ireland, in Corsica or among the blacks in the USA, where violence is always present, but life goes on.

It is largely the so-called "Yugoslav People's Army" which is to blame for this situation having descended into war. It bears the responsibility for terrible, senseless destruction. Directly or indirectly it is the culprit for 90 per cent of the deaths and 99 per cent of the material destruction in Croatia. The same is now true in Bosnia-Herzegovina too. Right from the start it armed and protected the one side — the Serbian-ethnic rebels and the extremists sluiced in from Serbia. From the middle of 1991 it has stood openly on their side and gone on the offensive against Croatia.

From that moment on, the situation changed drastically. Some young Croatian men fled the country prior to that and have avoided the horrors that have become part of our everyday life. Many of those who have left could not understand how two or three months later some of their friends were in the army and had in some cases had even joined up voluntarily.

The aggressor descended upon Croatia, destroying all in his path without any military logic (a "normal" military objective would have been to take objects, not destroy them). They claimed that Vukovar was a Serbian city, and then proceeded to raze it to the ground.

The aggressor destroys houses, economic targets, churches, libraries. It uses the "burned earth" tactic to "clear the terrain" of all Croats and other non-Serbs. Today in the occupied territories there are practically no more Croats — 300,000 have had to flee.

Face to face with evil

We've come face to face with terror, with madness, with concentrated evil. If I were religious, I would talk about work of the Devil, and that explanation would make life easier for me. In explaining this situation to people from abroad, I used the analogy of Poland and Germany in the Second World War. The regime in power in Poland was detestable and authoritarian, but it was a joke compared with the one in Nazi Germany. When Hitler invaded Poland it was obvious who was the aggressor. Democratic Europe rose in defence of the country under attack, and Poles who had until then been in opposition to the regime (for example, Communists) became ardent patriots.

Croats weren't "called up" to fight — the war has been thrust upon them. Bombs began falling on their homes, the lives of their friends and family were at risk. In the critical summer months of 1991 the heaviest burden of defence was borne by people who organised themselves when directly in the face of danger. In Vukovar, for example, several well-to-do inhabitants used their money to buy up several thousand automatic rifles and other weaponry which allowed three months resistance. Here is an excerpt from "A man from Vukovar: a veteran's tale", the text of a conversation in ARKzin .5/6 (May 1992) with someone who survived that fighting:

"We felt that we had no friends, neither in Zagreb nor anywhere else. Everyone knew that we felt deserted. And Zagreb was just as guileful towards us as the enemy. The only forces close to us were the attacking Chetniks! So you can imagine what we thou-

ght of those who didn't send us any anti-tank weapons, even after we'd made public submissions to get some. For more than a month we defended the city by crawling up to their dead just to get a few rounds of ammunition."

The first call-up - and the paramilitaries

The State was in chaos and regular mobilisation didn't start until the autumn. And regular Croatian troops weren't formed until early 1992. Around 30 per cent of those called up for service refused. For the time being there's no atmosphere of mass persecution and repression against them. Irregular armed bodies continue to exist, such as HOS (the armed wing of the Croatian Party of the Right, HSP).

In such a situation many opponents of the war and critics of the authorities changed their stance and went into the army. But they didn't necessarily change their convictions. They didn't take up arms to fight for grand words and slogans, but rather in defense of their loved ones. My old friend Deni expressed this well in his article "How 1 killed two men" in ARKzin 4 (February 1992):

"I'm fighting on the side of Croatia: not for the sake of territory, not for some new democracy, not for a leader of a flag, not out of hate. I went to war as a volunteer because of the humanist ideals I've been indoctrinated with (can a soldier be a humanist?), because of all those who've been brutally attacked, subject to persecution, slaughter and massacres, for all those who cry and suffer and despair in this war. And also because of those on the other side — Serbia, Bosnia-Herzegovina and Montenegro — who have been driven into this war and forced by others to burn and kill and now deserve nothing but contempt."

Deni describes himself as a "Croatian by blood, a Yugoslav and cosmopolitan by conviction, a Communist with a symbolic bond with the five-pointed star." I've known him

for five or six years, a young worker and a fighter for workers' rights. He's a Communist in the way the workers' leaders were in the olden days. He's been in the army for quite some time now and I've heard no news from him for the last few months, I don't know if he's still alive.

Coming to terms with terror and madness

We've had to come to terms with terror and with absolute madness. Perhaps it was once possible to change things without offering armed resistance, but now a time has come where it's simply no longer possible. Today in the Croatian army you can meet people who say quite seriously that they're pacifists. Indeed, ideas of peace often meet with more understanding there than they do in the structures of civilian authorities.

The closest front line to where I live is along the river Kupa, 30-40km from Zagreb. Regular Zagreb bus services to the outskirts take you to within a few hundred metres of the front line. Is it right to call on soldiers holding defensive positions there to "refuse participation in the war" when I know that on the other side of the river all the Croatian villages are burned and Croatian refugees have filled Zagreb's hotels, student hostels and gymnasiums for the best part of a year?"

In this tragedy everyone has to make their own, existential choice. There are no general ethical principles which could tell us what to do in such a situation. Everyone will have to answer to their conscience for everything they do or don't do, no-one is "innocent". This is where I see one of the main tasks of pacifists in Croatia today: to convey to people that the madness, the terrors of war and the forces of evil are not just on the other side, just as fascism didn't just exist in Germany and Italy. We have to face up to the madness in ourselves and create a new sense of unity in which we can defeat it.

Have we all become wild animals?

As said by the veteran we mentioned from Vukovar: "We have all become wild animals in this war. Both them and us. Them more so, because they had more to fuel their madness with, and they were fed with this obsession more systematically. Though we should be careful: this is not a war of Serbs against Croats, nor of Serbia against Croatia. At least in Vukovar it wasn't. Among those who were on our side in Vukovar were Serbs, ordinary people from off the street who fought against the Serbian aggressors because they realised that the attackers wanted to destroy Vukovar and everything in it."

He's convinced of the rightness of his cause, but he hasn't become a fanatic. At the end of the conversation, when asked "What about God? Don't they say this is also a religious war?" he answered after some hesitation: "After all that I've done I'll never be forgiven."

The author of the text in ARKzin says of this man from Vukovar: "The most frightening thing of all is that he was and is an absolutely normal man" — a normal person

who will have to live with such a terrible dilemma. The madness is in all of us and we have to come to terms with it, otherwise it will destroy us and we'll become just like those who've attacked us — people (and a people) worthy of contempt. The symptoms of this illness have been visible in Croatia for the last few months. Those in power are assured that they're right and convinced of their ability to judge what is right and what is wrong. It's all the normal people, pacifists and veterans, who'll have to live with doubt.

Evidence that this illness has also afflicted those in power is provided by the fact that the appeal mentioned at the beginning of this article couldn't be published in Croatia. We sent it to Dtiuas, the liberal and supposedly independent weekly, we paid for the advertisement in advance, but it was never published because it didn't meet with their approval. In Belgrade it appeared in the independent weekly Vreme. At present in Croatia the last vestiges of the independent media are under assault (such as the daily Slobodna Dalmacija) no one is allowed doubt. Our struggle has only just begun.

Published in Peace News, July 1992

Volonterski projekt Pakrac

Projekt je započeo u srpnju 1993. godine, a od početka 1994. proširio se i na "drugú stranu" podijelnog grada. Službeno je prestao s radom u veljači 1997.

Više od 400 volontera (koji su si sami platili put do Hrvatske i troškove smještaja i hrane u Pakracu) iz više od 30 zemalja Europe, SAD, Kanade, Australije, Rusije, Čilea i drugih, radilo je u Pakracu u periodu od tri i pol godine. Najčešće u smjenama od tri tjedna, no nemali broj je ostajao i duže. Točan broj nije poznat jer su se pojedinci vraćali u više navrata, a i zbog brojnih posjetitelja dio ljudi nije niti evidentiran. Prosječno je u Kampu bilo od deset do trideest ljudi, najviše u ljeto 1994. godine, njih preko sedamdeset. Na drugoj strani, tzv. RSK, broj volontera bio je bitno manji – od svega tri, četiri do najviše desetak i to ne kontinuirano.

Volonteri su plaćali oko 150 DEM za svoj smještaj i hranu za vrijeme radnog kampa od tri tjedna, također su i sami plaćali svoj put. Tadašnja mjesečna plaća učitelja u Hrvatskoj bila je otprilike tolika.

Pakrac je bio razrušen (službeno 75%) i fizički

Projekt Pakrac Rekonstrukcija - Volonteri Pakrac, 7.7.1993.

Goran Božičević Centru za mir - Zagreb

IZVJEŠTAJ O DOLASKU I PRVOM DANU

Putovali smo odlično. Krenuli smo vlakom za Novsku u 11.48. Presjeli smo u Kutini (oko 13h). To znači da **nema direktnog vlaka već se presjeda u Kutini ili Banovoj Jaruzi. Putuje se ukupno do Pakraca oko 2,5 h.** Jednosmjerna karta je oko 5000 HRD (2,5-3 DM). Uz 14 naših volontera (9 dečkiju i 5 cura), Vanju i mene, išao je i jedan (mlađi) danski novinar kojeg je Wam doveo na stanicu.

Pri dolasku su nas saletili novinari: ekipa HTV (bio je prilog poslije u drugom dnevniku), "Pakrački list", a možda i još neki. Odmah je brigu o nama preuzeo g. Zdenko Huborović. On je odgovorna osoba za sve radne brigade u gradu (trenutno to znači oko 230 radnika), a kancelariju ima u našoj zgradi. Bili su još neki ljudi iz općine i naravno "naši" Tomi (Tomislav Varga, 23 god, odgovorna osoba iz UNOV (UN Office Vienna) ureda u Pakracu i Duda iz istog ureda.

Smjestili smo se u **zgradi Pedagoške škole koja je središte (alat, ured) radnih ekipa.** Ona je samo 50ak metara iznad stanice (stanica je prva iza stanice Pakrac-Grad, otprilike 3 min vožnje) preko ceste. Cure su u jednoj spavaoni, gdje smo uredili i stol za večeru (6 njih, s Vanjom), a mi smo u drugoj zajedno s dva domaća čovjeka (17 nas). Ima mjesta za još par ljudi, ako se dođe u posjet. To su Martin Dechant (Mirovna služba u Hrvatskoj - Graz) i Oliver Wollich (Graz, Stadtschlaining). Martin je jedan od ona 4 Austrijanca koji su prije bili spominjani da će služiti civilnu službu u Pakracu. Govori pomalo hrvatski i ima vole doći ovdje na godinu dana. Oni su došli posebno zbog nas.

Mi iz organizacije imali smo kratki radni sastanak okupan u rakiji dobrodošlice. Dojam je da će organizacija (koordinacija zapravo) štimati.

U 15.30 smo kombijem i osobnim kolima krenuli za Lipik. Tamo smo imali, može se slobodno reći svečani ručak. Juha, kotlet, pire, luk salata (i naravno - "Lipički studenac"). Spojeni stolovi, atmosfera, vidio se trud domaćina. Nakon ručka imali smo Dudin govor (na hrvatskom, ali odlično preveden), Zdenkovo i Martinovo (Martin Lacey, Irac, UNOV) obraćanje itd. Bio sam jako zadovoljan, jer smo većinu stvari već mi u Zagrebu rekli. Pripremni trening (Wam + Aida/Irena) je bio stvarno potpun i učinkovit. Dudin govor (jer je Tomi morao poslom otići) je bio informativan uz notu dobrodošlice i zahvalnosti u ime lokalnih ljudi.

Valja sada reći da je posebno zanimljiv period bio od ulaska lokalnim vlakom u UNPA zonu, susret s razrušenim selima, gradom, medijski tretman, smještaj, govor s nužnim upozorenjima. Dakle od recimo 13 do 18 sato. To je bio šok za sve njih. Svaka im čast, dobro su ga podnijeli. Izjave su bile tipa "Ovako nešto nisam mogao ni zamisliti", "Mislio sam da znam nešto/sve o ratu (Pakracu), ali ovo..."

podijeljen na *hrvatski i krajinski* dio. U suradnji s bečkim uredom UN-a (UNOV) projekt je vodila Antiratna kampanja Hrvatske (ARK), nevladina udruga iz Zagreba. Partner na "drugoj strani" bila je grupa MOST beogradskog Centra za anti-ratnu akciju (CAA).

Volonteri su radili na fizičkoj obnovi razrušenog grada i s vremenom na nizu programa "socijalne obnove": dječje igraonice, kompjutorski i tečajevi engleskog jezika, aktivnosti s mladima, novine "Kako si?", upotreba elektronske pošte (godinama prije nego je stigao Internet!), ženska grupa i drugi.

VPP je pionirski pokušaj izgradnje mira u podijeljenoj zajednici u Svijetu. Kao takav bio je zanimljiv stotinama posjetitelja s raznih strana planeta. Korišten je kao studija slučaja u razvijanju pristupa *Ne naudi/Do No Harm*, razvijena je suradnja s Europskim Mirovnim Sveučilištem u Stadtschlaingu u Austriji, posjetili su ga mnogi, poput irske rock grupe Seven Kevins, pa čak i David Byrne, a njemačka TV kuća ARD snimila je polusatni dokumentarac.

Interna procjena izvršena 1995. godine govori da je o materijalnom doprinosu projekta kroz ra-

Sušтина pripreme bi trebala (i bila je) biti usmjerena na taj prvi stres. Puno im je značilo što su se već upoznali, postali su grupa i mogli su jedan drugoga prepoznati kao bliskoga. Naravno uz sve informacije koje smo im mi dali u Zg još, ali ih tamo nisu mogli doživjeti.

Nakon ručka smo otišli natrag u Pakrac, ovaj put u sam grad. Obišli smo UNOV ured, i u obližnji kafić "Škorpija". Tu smo ostali skoro do 20h. Opustili su se i bilo je dobro (iako je čitav dan kiša padala). U uredu su dobili plan grada s jasno ucrtanom linijom razgraničenja, važnim mjestima i preporučenim kafićima (za početak).

Po povratku smo večerali, suhu hranu ali OK, legli oko 22h.

DRUGI DAN

Ustali smo po dogovoru u 5.20, da bi u 6 bili ispred zgrade. No malo je potrajalo dok se nisu svi razvezli. Iako je bilo kojekakvih kombinacija, konačno (trenutno) su raspoređeni ovako:

- 2 cure (vegetarijanke) pri kuhinji u Lipiku
- 3 cure i 3 dečka na velikom radilištu, čišćenje (gotovo skroz porušenog) Hrvatskog doma
- 2 dečka na jednoj privatnoj kući u Prekopakri
- 4 dečka (još nisam vidio gdje).

Plan je da autom, zajedno sa Zdenkom ja (kao odgovoran za volontere) obilazim radilišta. To sam (s Vanjom) jutros i napravio, obišavši Hrvatski dom. Prvi dojam je da su naši željni raditi, a domaći ih štede. Prihvaćeni su jako dobro.

Doručak (oko 9h) je na radilištu, a ručak (topli obrok) također. Večera je suha, ali ako nađu prevoz do Lipika (oko 4km) mogu uz iskaznicu dobiti topli obrok između 18 i 19 h.

Danas je srijeda, pa ionako idemo (srijedom i subotom) u Lipik na večeru i tuširanje.

Za nedjelju domaćini organiziraju roštilj u školskom dvorištu i druženje s omladinom.

To bi bilo sve što mi je palo na pamet sada (srijeda, 10h).

(samo neki) ZAKLJUČCI:

1. Lijepo smo prihvaćeni.
2. Sa strane volontera nema primjedbi, također.
3. Pripremni trening je jako važan. Ova grupa je imala kvalitetnu pripremu.
4. Stvari se ne isplati mnogo planirati i volonterima unaprijed objašnjavati jer se sve rješava u hodu. Za sada uspješno.
5. Dobit ću danas ključ od Zdenkove kancelarije u zgradi. Tamo ima i telefon 046-_____.
6. Naš smještaj bi se uz relativno male novce mogao bitno popraviti. Okrečiti spavaone, urediti WC. Vidjet ćemo još, ali postoji volja i među volonterima.
7. Svi su dobili zaštitne rukavice. Odgovorni na radilištu (H.D.) su zatražili od Zdenka da im nađe i nekakva zaštitna odijela.
8. Pokušat ću ih pustiti (pomoći im) da se samoorganiziraju. To već ide.

Toiako za prvi put. Pozdrav svima

GORAN

INTERNATIONAL VOLUNTEERS
WORKING CAMP
PAKRAC, 29.07.1993.

FINAL REPORT ON THE FIRST GROUP OF VOLUNTEERS

1. DATA:

The number of volunteers in the first group was:
TOTAL: 14 - 9M, 5F
They came from 7 different countries:
Holland 3 Spain 2 (Basque)
Great Britain 3 Belgium 1
Italy 2 Canada 1
Germany 2

Girls were age between 19-20 years old, boys 20-28 years. One volunteer (Tony Prior, London) was 47.

Group met in Zagreb, on Sunday, 4 July. They arrived to Pakrac on Tuesday, 6 July. After 19 days stay, on Sunday, 25 July, they left.

Volunteers worked from Monday to Friday, from 06:00 - 14:00 hrs. In total 13 working days.

2. PREPARATION TRAINING:

SUNDAY: -learning basic croatian words and expressions
-lecture on politic situation regarding former Yugoslavia, history and present situation, (together with SUNCOKRET volunteers - from refugee camps),
-situation in UNPA Sector West, (separate)

MONDAY: -introducing each other, motivations, reasons
-exercises in active listening, nonviolence conflicts settlement, trust building in the group, simulation of possible conflicts, analysis.
Introduction was given by Wam Kat. Training on Monday was led by Aida, educated peace activist (Stadtschlaing), and Irena, dipl. psychologist, both from Center for Peace.

3. ABOUT THE WORK

Volunteers worked together with local working brigades on reconstruction of Pakrac and Lipik. They were joint to the existing brigades. They were divided in three groups:

I group (3M,3F) - worked 8 days on the cleaning of the HRVATSKI DOM, culture center. After that they worked on two family houses, cleaning of the Pedagogy school surrounding and KONTRATOR service station. The organization of the work and especially the work spirit were extremely high. After the work on HRVATSKI DOM was finished local women organized the party for the whole group in front of the H. DOM, inviting the chief of all working brigades and myself. They got money for the party from selling metal debris. The sadness from the volunteers side was obviously during their last week of stay.

II group (4M, 2 F) worked 4 days on cleaning the thermal complex, KURSALON, the most valued one in Lipik. Other 9 days they worked on a family house in Lipik. The spirit in the group was very good. They were invited for a week end to the workers family houses.
It is worth to mention that 3 boys decided to stay longer, with the second group.

III group (2M) First 5 days worked on family houses in Prekopakra. After that in Lipik, Pakrac and Prekopakra. Small problems arose because of the lack of the knowledge of the language, age difference and dominate of male in the group. But there was no influence on the work and their spirit.

zne oblike humanitarne pomoći i rada volontera u iznosu od tadašnjih 2 milijuna DEM. Kako god, prava vrijednost je bila u normalizaciji života u visoko traumatiziranoj sredini, prevenciji PTSP-a, njegovanju civilnih vrijednosti u (post)militariziranom okruženju.

Realističan odnos prema procesima pomirenja, iako viđenima kao poželjnim procesima, očitovao se kroz svijest o preuranjenosti i prezahtjevnosti za to vrijeme i kapacitete projekta.

Volonterski projekt bio je velika mirovna škola za stotine ne samo mladih ljudi, koji su svoja iskustva iz podijeljenog i razrušenog Pakraca, rada i života s ljudima ranjenima strahotama rata, ali punima ljudskosti, duha i

želje za mirom, ponijeli na nove još izazovnije zadatke u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Makedoniji, Srednjoj Aziji i drugim područjima opterećenih nasilnim konfliktima.

Veliki dio pristupa Izgradnji mira koji bi se mogao opisati kao "u dosluhu" s ritmom zajednice, oslušivanjem potreba ljudi, onoga za što jesu i za što nisu trenutno spremni, te "u neposluhu" s vrijednostima i ponašanjima koja i prate i izazivaju nepravdu i zlo, a

KONSTRUKTOR

negiraju ljudsko dostojanstvo, dugujemo baš Volonterskom projektu Pakrac.

Relevantnost za Hrvatsku

Izravna višegodišnja partnerska suradnja domaće udruge i UN-a na konkretnom zadatku Izgradnje mira u zahtjevnoj sredini

Suradnja udruga iz Hrvatske (Antiratna kampanja Hrvatske) i Srbije (Centar za antiratnu akciju) u periodu ljutog neprijateljstva dviju država

Javni projekt rada na promociji tolerancije, međunarodne komunikacije, širenju civilnog prostora na najosjetljivijem mjestu mlade države – granici s okupiranim područjima u vremenu nezavršenih ratnih događanja

Relevantnost u svjetskim razmjerima

Jedna od prvih suradnji UN-a s lokalnim udrugama za ljudska prava uopće u svojoj povijesti, nakon PRODERE programa u Centralnoj Americi.

Prvi civilni, mirovni kamp na liniji razgraničenja, koji povremeno uspijeva raditi na obje strane, nakon pokušaja međunarodnih mirovnih organizacija na Cipru. No

4. REGARDING THE PROTECTION AT WORK

All volunteers got protecting gloves from working brigades. We received number of useful suggestions from the first group which were conveyed to the trainees and SUNCOKRET. In future the lecture on the protection at work should be included in the preparation training and also information on how physical work is required, and that adequate clothes are needed (what was done afterwards).

Questions regarding asbestos dust arose in Kursalon. We investigated and no asbestos was found at the working site. It is interesting to say that volunteers refused the solution of receiving the protection clothes only for themselves, they rather wanted to share the risk with local workers.

Some of the volunteers made the effort of improving the level of safety, for themselves and local workers too. None of the volunteers was injured during the work.

5. ABOUT ACCOMMODATION

The camp was situated in two classrooms in the Pedagogic School (now three). One bedroom was painted thanks to the work of volunteers and local brigade together (and with the money from the Peace Center). Another bedroom was not painted, and freedom has been left to the creativity of the young people. Everyone has had a bed, a pillow, a mattress, sheets and blankets, although many people preferred to sleep on the bed but in sleeping bags.

We have gas, a cooker (borrowed in Zagreb), a refrigerator (borrowed from local Red Cross), a stereo player (from Tomi, UNOV). In the building three toilets are available.

The most of our problems were related to lack of water, but it is the problem of the whole city, since the water supply is not fully in function (for war reasons). We have a well and a pump, but the pump was damaged. Solutions for drinking water were found, and rain helped us a lot. During our 19 days of stay there has been a running water nearly for the two thirds of that time.

Volunteers had breakfast and lunch at the working site (dinner was dry). Wednesdays and Saturdays are days for showering and dinner in Lipik.

There were no complains on quality and quantity of food. Local people took special care of vegetarians (two girls). On the first Sunday they organized barbecue.

Two more things: first - volunteers did not like to be separated from local people during dinners and preferred to have it just as everyone else (workers and old people). Second, each volunteer paid 125 DM for food, and that money has been given to the local officials.

A curious thing is how for the showers healthy thermal water was used!

6 ABOUT LEISURE TIME ACTIVITIES

Since this was the first group to come in such a sensitive area, and also there was no experience that could have helped us, there was not much possibility to organize activities apart of the work (such as work with children, painting pictures on walls, swimming lessons, and so on). Anyway, by playing with children out of the school an invitation to a birthday party was achieved (ten years old). There were also invitations from local people to volunteers to visit houses and to have dinner together. There has been a football match, too.

In a local cafe we had a Welcome Party, and the last evening there was a Farewell Party. The major goal of the first group about "social reconstruction" is simply in their coming here. Pakrac is not a crowded town, especially in evenings and when it rains, or during weekends (without considering destroyed buildings).

The arrival of the volunteers, young people without war experience, brought to town a kind of "joy of life" that is very difficult to measure but is very easy to see.

7 ABOUT REACTIONS OF LOCAL PEOPLE

This was probably the main fear concerning volunteers, and it was not only mine. With pleasure I can say that our reception here is over all my expectations. Either from local authorities, or from common people, we are invited to participate to the life of town, in order to "wake it up". Such a fact gives us hope and energy.

It is important to say that also on the working places locals have taken care of volunteers. The most important thing was not in the number of bricks cleaned by volunteers, but in the fact that they were going to stay in Pakrac for three weeks.

8 ABOUT VOLUNTEERS IMPRESSIONS

One girl took the list of needed medicines by the hospital and pharmacy; four volunteers were very interested in possible help in reconstruction by sending materials; at least three volunteers stated that they would like to come back again, to the camp or just to visit the town.

Three people decided to stay three weeks more, joining with the second group. Many addresses were exchanged.

9 REGARDING RELATIONSHIP WITH THE SERB SIDE

The uniqueness of the camp led in the fact that it is the beginning of the Project, that intention is to be extended on the both sides of the demarcation line. Unfortunately, the first group could not cross the line, although they really wished to. Some volunteers said that they would like to work also on the other side.

It is worth mentioning a small incident, occurred when a volunteer, Tony Prior, crossed the checkpoint on his own initiative "in order to see if on the other side all Serbs are chetniks", and later admitted: "nobody in the camp organization ever told me this".

10 REGARDING ORGANIZATION

Of course, it was not and it could not be perfect. If we waited for the ideal organization nothing might occur. Important is that we started. But important is to improve organization. The area is too sensitive to have improvised organization. It needs to be said how volunteers had no major complains and had understanding for the few misses.

Only one exception was maybe Tony Prior, but his motivations were not clear to me. Anyway, as every objections, they could be useful.

But, generally speaking, organization was good enough to overcome the first group expectations, and enough strong to solve problems about Tony s "trip".

11 CONCLUSION

Such a camp started successfully for the first time. First group was extremely homogeneous, they will surely keep in touch with each other and with us (T-shirts were printed, small news magazine will be issued from the contribution of all the volunteers; and the list of all addresses was printed).

Precious experience has been accumulated, and further more are going to be accumulated. Already contacts are being made for the fourth group to arrive, and it should not be the last one.

It is important to found, as soon as possible, financial funds for the camp costs, and its organization, since so far everything has been financed by the Peace Center, that cannot bear this additional costs that Pakrac camp needs.

More people working in the camp organization are required.

GORAN

VPP u trajanju i broju ljudi daleko nadmašuje ciparski napor.

Jedinstveni pionirski pokušaj uključivanja civila-volontera iz raznih zemalja u suradnju s UN-om, posredstvom lokalne mirovne udruge – rad na građenju povjerenja, mira i civilnog društva u podijeljenoj, izrazito stradalnoj zajednici.

O Volonterskom projektu Pakrac, osim u novinskim i drugim arhivima, gotovo da i nema pisanog traga na hrvatskom i srodnim jezicima.

ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKE CENTAR ZA MIR, NENASILJE I LJUDSKA PRAVA ZAGREB

Projekt Pakrac

šestomjesečni izvještaj
srpanj 1993 – prosinac 1993

Sažetak

U jesen 1992. UNOV/UNDP kreće s Projektom socijalne obnove u UNPA Sektoru Zapad. To je jedino UNPA područje koje je dijelom pod kontrolom hrvatskih vlasti.

Radi se o projektu pilot karaktera jer istovremeno djeluje na obje strane linije razgraničenja skuplja iskustva koja bi mogla pomoći procesu uspostave trajnog mira i na drugim ratom zahvaćenim područjima na prostoru bivše Jugoslavije.

Antiratna kampanja Hrvatske – Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Zagreb uključuju se u projekt srpnja 1993. godine. Tako nastaje

Projekt Pakrac

Počinja se sa međunarodnim volonterskim radnim kampom. Volonteri iz cijeloga svijeta dolaze preko svojih organizacija svaka tri tjedna. Nakon dvodnevog pripremnog treninga u Zagrebu, rade u Radnim grupama pomažući domaćinima u obnovi Pakraca i Lipika. Organiziraju i raznolike društvene aktivnosti u Pakracu – gradu ratom razrušenom i linijom razgraničenja podijeljenom.

Šestomjesečno iskustvo pokazuje da boravak stranih volontera ima vrlo pozitivan utjecaj na obnovu društvenog života u gradu.

Organiziranjem kampa na obje strane linije razgraničenja, u organizaciji Ujedinjenih naroda i mirovnog pokreta, otvaraju se nove perspektive uspostave trajnog mira na ovom prostoru.

Veliki interes stalnih volontera, organizacija, novinara itd. za projekt i sudjelovanje u njemu potiče planove za organiziranje novih kampova u drugim područjima.

1. Prošlost

Antiratna kampanja Hrvatske (ARKH), nastala u ljeto 1991, registrirana kao nevladino, neprofitno udruženje građana, danas je mreža mirovnih organizacija diljem Hrvatske. U sklopu ARKH u Zagrebu djeluje Centar za mir, nenasilje i ljudska prava – Zagreb koji radi na više projekata (mirovno obrazovanje, prigovor savjesti, ljudska prava, istraživanje “Rat u medijima”, izdavaštvo i časopis “Arkzin” i Pakrac Projekt).

U jesen 1992. ARKH susreće Michaela Platzera, predstavnika Bečkog ureda UN (UNOV) i Razvojnog programa UN (UNDP) te Beatu Balatku iz humanitarne organizacije Care (Austrija) i upoznaju se s njihovim Projektom socijalne obnove u Sektoru Zapad.

Kako je glavna vodilja ARKH promoviranje nenasilja i kulture mira Projekt UNOV-a nas je zainteresirao. U siječnju 1993. Vanja Nikolić ispred ARKH se pridružuje delegaciji UNOV u posjeti Sektoru Zapad te istražuje mogućnosti uključivanja Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Zagreb u projekt.

Nakon višetjednih priprema i kontaktiranja s prijateljskim organizacijama u svijetu, u svibnju 1993. višočlana ekipa u kojoj su i Goran Božičević, Alex Mellbourne, Vanja Nikolić (ARKH) i Christine Schweitzer (Bund für Soziale Verteidigung, Njemačka) posjećuje Pakrac i susreću se s Fabriciom Gaussonom – UNHCR Daruvar, te s Željkom

Žilićem iz Ured za obnovu Općine Pakrac gdje razgovaraju o mogućnosti organiziranja međunarodnog volonterskog rekonstrukcijskog kampa.

U lipnju 1993. Wam Kat, iskusni mirovni aktivist iz Nizozemske koji već godinu dana volontira u ARKH i koordinator je organizacije Suncokret, preuzima odgovornost za početak i koordinaciju međunarodnog volonterskog kampa u Pakracu. Od početka željeli smo raditi na obje strane linije razgraničenja, no iz niza razloga utvrđeno je da je kamp trenutno moguće organizirati samo nateritoriju pod kontrolom Vlade RH.

Wam Kat i Michael Platzter cjelokupnu ideju predstavljaju rukovodstvu Općine Pakrac. Goran Božičević i Vanja Nikolić postaju voditelji kampa. U pripremama i postavljanju kampa sudjeluju Želko Žilić – Ured za obnovu Općine Pakrac, Zdenko Hudorović – voditelj Radnih grupa, Tom Varga i Dubravka Matijašević – UNOV Projektni ured Pakrac, te Wam Kat, Vanja Nikolić i Goran Božičević.

2. Odnos UNOV i ARKH

Bečki ured UN (UNOV) radi na Projektu socijalne obnove u Sektoru Zapad.

Ciljevi tog projekta su:
kratkoročni:

- osiguravanje uvjeta za povratak prognanika
- obnova društvenih i ekonomskih aktivnosti u regiji dugoročni:
- stvaranje uvjeta za mir (peacebuilding), smanjivanje društvenih napetosti i ponovno uspostavljanje normalnih odnosa između hrvatske i srpske lokalne zajednice.

Valja naglasiti da je glavna komponenta projekta pomoć u obnovi domova i infrastrukture. Također i pomoć u organiziranju mjesnih službi za žene, starije osobe, inavali i mlade.

U sklopu tog projekta ARKH je našao svoje mjesto s međunarodnim volonterskim

kampom u Pakracu. Uspostavljena je plodna suradnja. Ujedinjeni narodi nemaju veliku tradiciju suradnje sa malim nevladinim organizacijama, pa je ovaj izuzetak vrijedan spomena. Ovaj projekt je možda jedinstven u povijesti UN. Koliko znamo, sličan projekt postojao je na Cipru i nitu u jednoj drugoj zemlji na svijetu.

3. Međunarodni volonteri

Service Civil International (SCI) je međunarodna volonterska organizacija s podružnicama diljem svijeta koja okuplja mlade ljude za volonterski rad u međunarodnim kampovima.

Suncokret je organizacija nastala u sklopu ARKH u ljeto 1992. i danas radi u tridesetak izbjegličkih centara diljem Hrvatske i u Hercegovini. Organizira rad međunarodnih i domaćih volontera s djecom, te u tu svrhu ima vrlo dobro razvijenu suradnju sa SCI. Uz pomoć Suncokreta prikuplja se prva grupa od 14 djevojaka i mladića iz sedam zemalja.

Kasnije, kako Projekt Pakrac raste, zaključili smo da je neophodno krenuti s vlastitom mrežom kontakata i prikupljati volontere direktno.

4. Prva grupa

Sastojala se od pet djevojaka i devet mladića. Zemlje: Nizozemska (3), Španjolska (2), Velika Britanija (3), Belgija (1), Italija (2), Njemačka (2), Kanada (1).

4.1. Pripreme:

4. srpnja 1993, nedjelja: volonteri stižu u Zagreb i imaju kratki tečaj osnovnih riječi i fraza hrvatskog jezika te predavanje o političkoj situaciji na cijelom području ratnih sukoba (zajedno sa ostalim volonterima koji su došli raditi u Suncokretovim kampovima), te kasnije odvojeno predavanje o situaciji UNPA – Sektor Zapad.

Ponedjeljak i utorak: međusobno upoznavanje, gradnja povjerenja u grupi, osnove nenasilne komunikacije, pripreme za moguće situacije u Pakracu. Pripreme drže

Wam Kat, Aida Bagić i Irena Pastuović – aktivisti Centra za mir Zagreb.

Prva grupa volontera zajedno s voditeljskim parom stiže u Pakrac 6. srpnja 1993, što su popratile domaće radio, TV i novinske ekipe.

4.2. O radu:

Prema prvobitnom planu volonteri su se pridružili već postojećim domaćim radnim grupama u radu na obnovi Pakraca i Lipika. Podijeljeni su u tri grupe.

Prva grupa radila je osam dana na čišćenju ruševina nekadašnjeg kulturnog doma "Hrvatski dom", a kasnije na obnovi privatnih kuća, na čišćenju okoliša bivše Pedagoške akademije i skladišta "Konstruktor".

Druga grupa radila je četiri dana na čišćenju Kursalona u Lipiku, a ostale dana na popravku privatnih kuća u Lipiku. Tri volontera iz te grupe odlučili su ostati tri tjedna dulje.

Treća grupa radila je na popravku privatnih kuća u Prekopakri, Lipiku i Pakracu.

Fizički rad na gradilištu je vrlo važan dio projekta jer pridonosi gradnji povjerenja od strane lokalne zajednice. Volonteri su vjerovatno prvi stranci u gradu (osim vojnika UNPROFOR-a) koji su došli živjeti i raditi s Pakračanima. Prema riječima voditelja Radnih grupa boravak volontera na gradilištima pridonio je povećanju efikasnosti rada domaćih ljudi.

4.3. Smještaj

Volonterski kamp smješten je u zgradi bivše Pedagoške akademije u dvije učionice. Na svoju inicijativu volonteri su kupili boju i organizirali bojenje zidova u jednoj učionici. Higijenski uvjeti nisu zavidni. Postoji sanitetski čvor bez tuševa, a zgrada je zbog suše i alternativnog vodovoda u cijelom gradu, često bez vode. Tako se voda donosi s obližnje željezničke stanice. Dva puta tjedno kombi odvozi volontere na tuširanje u Lipik gdje tim danima dobijaju i kuhanu večeru. Inače se volonteri dva puta dnevno hrane zajedno

s ljudima iz radnih grupa na gradilištu, a hrana za hladnu večeru dovozi se u školu.

Volonteri sami plaćaju 125 DEM za tri tjedna prehrane i novac se predaje Uredu za obnovu Općine Pakrac.

4.4. Ostale aktivnosti

Kako je to bila prva grupa, mnoge ideje o organiziranju socijalnih aktivnosti nisu ostvarene. Sponatano igranje s djecom oko škole, rođendanske zabave, nogometne utakmice s domaćinima te zajednička završna večer ipak su pobili "prvi led" u kontaktu s domaćim ljudima. Duh mladih ljudi iz cijelog svijeta, neopterećenim ratnim iskustvima, pridonio je postupnom vraćanju nade i normalizaciji života u gradu.

5. Nakon šest mjeseci: neke brojke i podaci

5.1. Volonterske organizacije s kojima surađujemo:

- Service Civil International – ogranci Australija, Baskija, Belgija, Francuska, Irskina, Italija, Katalonija, Nizozemska, Njemačka, SAD, Škotska, Španjolska, Švicarska.
- Cotravaux, Francuska
- Medjugorje Appeal, Engleska
- Christlicher Friedensdienst, Njemačka
- Brethren Volunteer Service, Švicarska
- Gruppe für eine Schweiz ohne Armee, Švicarska
- Suncokret, Hrvatska

5.2. Volonteri u prvih osam grupa:

Australija	2
Austrija	1
Belgija	7
Francuska	6
Hrvatska	3
Italija	8
Kanada	2
Nizozemska	9
Njemačka	14
Poljska	3

SAD	5
Španjolska	6
Švicarska	5
V. Britanija	9

dob: od 19 do 47 godina

boravak: 3 tjedna – 70 %

Više od 6 tjedana – 30 %

ukupno: 79 volontera (25 ž, 54 m)

5.3. O radu

Vrste obavljenih poslova:

- rad na gradilištima s domaćim radnim grupama
  - popravak privatnih kuća
  - čišćenje ruševina privatnih kuća
  - popravak prozora na osnovnoj školi u Prekopakri
  - popravak poda u crkvi u Pakracu
  - postavljanje vodovodnih cijevi u blizini Pakraca
  - kopanje i gradnja temelja za stočno sajmište u Matkovcu
  - popravak kuće za smještaj volontera
  - pomoć u branju kukuruza
  - prikupljanje drva za ogrjev za Srednju školu
  - čišćenje nove zgrade Dječjeg doma u Lipiku
  - uređenje dječjeg igrališta u Pakracu
- Ukupno** oko deset tisuća radnih sati

CARE Austrija je odlučio da donira Projektu Pakrac građevinski materijal u vrijednosti radnih sati volontera (po cijeni od 2,1 DEM po satu). Taj će materijal biti iskorišten u obnovi Pakraca.

Rad na gradilištu ne zahtjeva posebne vještine, no samoinicijativno se razvija i drugi vid rada na obnovi. Tokom kolovoza u trećoj grupi u kampu je boravio Claudio Pisano, volonter iz Italije, po struci restaurator, te je na osobnu inicijativu očistio sliku Svetog Antuna i počeo popravljati statuu Svetog Josipa iz katoličke crkve u Pakracu. Pritom je uspostavljena efikasna suradnja sa Regionalnim zavodom za spomenike iz

Osijska. Bilo je vrlo teško pribaviti sav potreban alat i materijal te posao nije završen. Kako zbog svojih obaveza u Italiji Claudio nije bio u mogućnosti ostati duže, posao je odgođen do njegovog povratka.

Dolaskom jeseni i zime, snijega i hladnoće, često nije moguće organizirati rad na gradilištima. Domaće radne grupe ponekad imaju slobodne dane, a u posljednje vrijeme odlaze na ispomoć u tvornice u Lipiku i Pakracu. Neko vrijeme volonteri su im se pridruživali, no takva vrsta posla ne uklapa se u zamisao projekta. Stvoren je kontakt sa pakračkom podružnicom Svjetskog Luteranskog saveza i volonteri samostalno odlaze k starijim osobama na adrese dobijene od Luterana, te pomažu u čišćenju snijega, cjepanju drva za ogrjev. Povratkom Radnih grupa na gradilišta, ponovo su s njima i volonteri. Kreće, u suradnji s srednjom školom i obnovu školskog prostora u samom centru grada – Klub mladih.

5.4 Socijalne aktivnosti

- Uz svesrdnu pomoć Osnovne i Srednje škole polovinom srpnja organiziran je i napredni i konverzijski tečaj engleskog jezika. Kasnije su krenule i druge aktivnosti:
- igraonice s djecom (2-3 puta tjedno)
  - lutkarska radionica (tri tjedna)
  - dramska radionica (pet tjedana)
  - žongliranje (dva puta tjedno)
  - radio program (60 min. tjedno na Radio Daruvar)
  - nogometni turnir (subotom)
  - sportski susreti (košarka, biljar)
  - pomoć u dječjem vrtiću (dva dana u tjednu)
  - zabavne društvene večeri u klubu "Papi-ga" zamlade Pakraca

U klubu "Papiga" organizirana je 9. listopada modna revija što je popratio i HTV. Amaterke – manekenke iz grada zajedno s volonterkom iz Osijeka nosile su modele koje su sakupile i prepravile iz skladišta "Crvenog križa" u Pakracu.

Vanja Nikolić i Wam Kat, voditelji projekta

Tokom listopada Ralf Đurić, mladić iz Pakraca pokrenuo je uz našu pomoć u prostorijama Srednje škole tečaj Jazz-dance, što je prva u nizu aktivnosti koja je inicirana od strane mladih iz Pakraca. Cilj projekta i je dati podršku ljudima iz grada u samoorganiziranju sličnih društvenih aktivnosti.

UNOV istovremeno zapošljava Sophie Reynolds, (aktivisticu iz Velike Britanije koja je u Pakrac došla preko kontakata s ARKH s namjerom da surađuje na projektu) i ona je zadužena za Youth development project – Projekt mladih. Uz suradnju s projektom mirovne edukacije ARKH, UNOV i Srednja škola organiziraju trodnevni seminar za nastavnike i učenike pakračkih škola (održan u Daruvaru). Nenasilna komunikacija i mogućnosti primjene mirovne edukacije u nastavi nailazi na odličan odjek kod sudionika.

5.5. Smještaj

Kako zbog vremenskih prilika boravak u zgradi bivše Pedagoške akademije nije više bio moguć, volonteri popravljaju i sele u jednu privatnu kuću u gradu. Prostor je možda nešto skućeniji, no ipak prikladniji za boravak preko zime. U početku voditeljski tim koristi uredske prostorije UNOV, no kako se posao širi, ispostavila se potreba za zasebnim uredskim prostorom. Tokom studenog i

prosina selimo u novi ured. U toj kući jedna prostorija koristi se i za održavanje volonterskih sastanaka i smještaj projektnog tima. Priključenjem telefonskelinije lakše se i brže komunicira sa svijetom (tel, fax, elektronska pošta).

6. Suradnja s gradom

Osim direktnog svakodnevnog kontakta s vodstvom Radnih grupa, za uspjeh projekta vrlo je važna suradnja s Ure-

dom za obnovu Općine Pakrac. S Željkom Žilićem ustanovljen je termin za redovne tjedne sastanke. Suradnja je vrlo dobra. Svi volonteri uredno su prijavljeni na privremenom boravku u Policijskoj stanici Pakrac. Ostale institucije s kojim surađujemo u gradu; Dječji vrtić, Osnovna škola, Srednja škola, Crveni križ.

7. Suradnja s agencijama OUN

Kako je međunarodni volonterski kamp službeno dio cjelokupnog UNOV Projekta Socijalne obnove, za uspjeh projekta neophodna je suradnja sa svim ostalim agencijama UN u Sektoru Zapad. Tako voditelji kampa sudjeluju povremeno na Koordinacijskim sastancima UN-Sektor Zapad u Daruvaru. Svi volonteri posjeduju Idenifikacijske isprave UNOV i nalaze se na listama za evakuaciju Argentinskog bataljuna UNPROFOR-a. UNCIVPOL Postaja u Pakracu i ured UNCHR iz Daruvara su otvoreni što se tiče informiranja o sigurnosnoj situaciji u području, a isto tako zainteresirani su za suradnju na socijalnim aktivnostima (do sada su se djelatnici UNPROFOR-a i UNCIVPOL-a uključivali uglavnom u sportske susrete).

8. Suradnja sa mirovnom organizacijom "MOST" (Beograd)

U nastojanju da se kamp organizira sa obje strane linije razgraničenja, kontaktirali smo niz mirovnih organizacija iz Srbije. Listopada 1993. za projekt se zainteresirala organizacija "Most" iz Beograda. Riječ je o mirovnoj organizaciji koju je pokrenuo Centar za antiratnu akciju Beograd. Njeni su aktivisti iskustvo stekli u radu s izbjeglicama i ljudima s ratnim traumama. U prosincu je u Beču održan sastanak ljudi iz ARKH, Most-a i UNOV. Očekuje se da će kamp na drugoj strani linije razgraničenja krenuti u siječnju.

9. Edukacija projektnog tima

Tokom rujna i listopada Vanja Nikolić boravi na četverotjednom studiju u Stadtschlainingu u Austriji. Seminar je organiziran na inicijativu Austrijske vlade i UN u New Yorku kao pilot-trening za civilni postav UN. Ostali sudionici su većinom zaposleni u Austrijskim ministarstvima, ili iz ministarstava vanjskih poslova drugih zemalja, te sudionici različitih UN misija. Na dvodnevnom predavanju Michael Platzer i Vanja Nikolić predstavljaju Projekt socijalne obnove u Pakracu.

U studenome Goran Božičević sudjeluje na Evropskom treningu za nenasilje u As-sensu u Švicarskoj, organiziranom od strane PBI – Peace Brigades International.

10. Pakrac – centar svijeta

Pod ovim (neoriginalnima) naslovom želimo prikazati čitavu mrežu aktivnosti koje se odvijaju u pozadini boravka volonterskog kampa u gradu, a vode ka ostvarivanju ideje približavanja Svijeta Pakracu i obnovi za budućnost.

Odluka o boravku i radu na mirovnom projektu na ratom zahvaćenom području selektira ljude posebnih osobina i kontakata. Volonteri nakon povratka kućama većinom ne prestaju i dalje pridonositi projektu – organizirajući humanitarnu pomoć, dobro-

tvorne koncerte i promovirajući projekt i sam grad Pakrac.

Putem kompjuterske elektronske pošte tjedno se šalju Volonterske informacije Pakrac (VIP) na kompjuterske mreže na koje je priključeno nekoliko stotina tisuća korisnika (sveučilišta, škole, mirovne, ekološke, humanitarne organizacije, privatne osobe). Prema našim spoznajama trenutno VIP čita oko tisuću korisnika. Tim putem nekoliko humanitarnih organizacija doputovalo je u Pakrac, a sve više nam se javljaju pojedinci i organizacije zainteresirani za pomoć i suradnju. Tokom studenog na elektronsku mrežu priključili smo i Srednju školu.

U šest mjesecikamp je posjetilo stotinjak novinara. Veliki interes za Projekt ogleda se i u podatku da ni približno ne možemo udovoljiti zanimanju volontera za sudjelovanje u projektu..

11. Projektni tim

voditelj projekta **Wam Kat**

voditelj kampa **Goran Božičević,**
Vanja Nikolić,
Lynnette Larsen,
Nick Wilson

smještaj **Jonathan Edward**
Bailes

koordinador volontera **Alex Melbourne**

pripremni trening **Darija Fridrih**

projekt mladih **Jan Gann**

k/o UNOV **Sophie Reynolds**

društvene aktivnosti **Snježana**
Milašinić

kompjuteri i e-mail **Burkie Pranke**

organizacijska pomoć **Ralf Đurić**

Izveštaj sastavili:

Vanja Nikolić
Goran Božičević

NICK WILSON YOUNG

The Pakrac Project – Grassroots Peacebuilding on the Croatian Ceasefire Line

(forthcoming)

Introduction

How can we rebuild trust and lasting peace between ordinary people in societies torn by internal war?

Armed conflicts inside countries plague our planet. High-level diplomacy and expensive military force are often deployed to contain them. But ‘peacemaking’ between self-appointed war leaders, deals on paper, and armed ‘peacekeeping’ are not enough to create sustainable, positive peace where neighbours have murdered each other. Diplomats and soldiers cannot rebuild the trust that is lost between the people who are most affected by civil war. In many parts of the world whole generations remain, in one sense, prisoners of war.

However, there have been many unsung efforts to build peace in another way, from the ground up. Yet there are few accounts of such experiences, and even fewer that are understandable and accessible to the normal citizens who often end up doing this work. This book is an attempt to bridge that gap with an account of one such effort at a crucial point in the history of peace action.

In Spring 1991 the small rural town of Pakrac was one of the first flashpoints in the run-up to Croatia’s secession from the Yugoslav federation. When war broke out that, Pakrac was besieged and devastated, changing hands five times in six months of bitter street

fighting. Its diverse community was decimated and forced into two ill-fitting camps: ‘Croats’ and ‘Serbs’. When they had fought to a standstill, the front line through the main square became a shaky UN-patrolled Line of Separation between independent Croatia and the rebel Republic of Serbian Krajina.

But even as the first shots were fired in Pakrac, groups of mostly young Croatian citizens stood up against the slide to war by forming the Croatian Anti-War Campaign, and in the process made themselves targets for their repressive government. These brave activists helped refugees of all ethnic groups, physically and legally stood in the way of those persecuting the Serb minority, showed soldiers how to refuse conscription, encouraged women to resist the narrow roles set out for them by the military State, and cannibalised computers to contact other war resisters across front lines using the little-known internet.

This was a special moment in peace action. During the Cold War the superpowers had in fact fought a series of hot wars by proxy in countries around the world. When the nuclear standoff ended, just two years earlier, a few commentators had hoped for a ‘peace dividend’. But some proxy wars just evolved unchecked, and elsewhere, as in Yugoslavia, economic and political transition sparked by the collapse of the USSR caused new conflicts.¹

However, for the first time in the UN’s history there was a hope that the UN, the aid and reconstruction Non-Governmental Organisations which had grown up alongside it, and networks of people around the world with expertise in the processes of peace might finally be able respond to wars without superpower interference. The War on Terror was years away, and the US had not yet made clear its determination to dictate the ‘New World Order’.

Such hopes inspired UN Secretary General Boutros Boutros Ghali’s 1992 manifesto, *Agenda For Peace*, in which he argued for an ‘unprecedented recommitment’ to go beyond peacemaking and peacekeeping to ‘peacebuilding’.² To him, this included reconstruction of buildings and institutions, the economy and culture. But significantly he also stressed ‘social reconstruction’, ‘creating peace from below by working at the grassroots, community level with the specific aim of recreating trust’. ‘Social change’, he wrote, ‘is as important as strategic or political change’.³ Yet he also noted that the UN and large Non-Governmental Organisations were not geared to the long-term labour intensive work of rebuilding trust between ordinary people. He therefore exhorted the UN to seek out people who were willing to attempt this.

In Pakrac, visionary UN troops and officials had some initial successes in peacemaking and peacekeeping. Then, thinking far ahead of most of the UN, they asked the dissidents of the Croatian Anti-War Campaign to help them with ‘social reconstruction’ and peacebuilding from the ground up, with UN protection. Though scared, these activists and the young international volunteers who they recruited entered the town in 1993 for a month-long experiment that became the four year Pakrac Project.

Carefully feeling their way, the activists and volunteers at first concentrated on hands-on reconstruction of destroyed homes and everyday practical assistance. Local peo-

ple were deeply suspicious. But they also appreciated the support, solidarity, encouragement and recognition of their difficult situation by people who they in turn recognised as individuals similar to themselves. Humility and willingness to listen meant that activists and volunteers quickly built relationships and trust with locals as they sweated alongside them. Serb activists from the Centre for Anti-War Action in Belgrade even came through wartime Bosnia to work with volunteers on the rebel side of the Line.

Successes were hard won. Changing attitudes are difficult to measure. One volunteer died and many volunteers and activists burnt themselves out for years afterward. But with innovation, persistence and genuineness, they built a web of reciprocal, respectful relationships that brought people together within each ‘side’ and created the beginnings of links across the Line. All done in ways that encouraged local people’s confidence and ability to think and organise in ways counter to the culture of war.

Unfortunately, at the same time, UN diplomacy in Pakrac was undone by wider events. UN protection was scant, and the Pakrac Project lacked the most basic resources. But as the seasons passed, activists and volunteers used the fledgling internet to attract hundreds of thousands of supporters around the globe, while far-sighted UN officials bent every rule to get them small funds and protective documents.

Then at dawn on 1 May 1995, the Croatian army hurled itself across the Line of Separation, taking the ‘Serb’ side of Pakrac and its hinterland in a few days. Many Serbs died or fled, while volunteers and activists tried to protect those who stayed.

Over the next two years, supporters attracted by the Line of Separation leaked away. But Pakrac was still divided on less tangible lines. Volunteers and activists therefore worked on until 1997. Yet at the same time they also spread what they had learnt to would-be grassroots peacebuilders in Bo-

snia, Kosovo and Serbia in experiential trainings that began in Pakrac and became the Zagreb Centre for Peace Studies. In 1998 the head of the Anti-War Campaign accepted the Right Livelihood Award, the 'Alternative Nobel Prize'.

In 1993 I was in the first group of Anti-War Campaign volunteers to enter Pakrac. I left after a year, but returned often. Later, working with the Centre for Peace Studies, I realised that there is a general lack of readable accounts of such work, perhaps because grassroots peacebuilding is both poorly funded and all-consuming. Two short commentaries about the first half of the Pakrac Project reflect a wider tendency to 'interpret the grassroots to academia', veteran activists and 'professionals', not to new grassroots peacebuilders and those who might support them.⁴ Almost by necessity, academics tend to skate across the surface of grassroots efforts looking for general learning points. But those working at the grassroots need much more detailed accounts of parallel experiences that reflect upon the day to day issues that they face.

I therefore traced thousands of documents and found and interviewed some of the three hundred activists and foreign volunteers who had been through Pakrac, as well as dozens of local people, fighters, politicians, funders, supporters and UN officials. I asked 'what happened in Pakrac?', 'was it worth it?', and 'what can we learn?' Of course, these were questions for me too, and as I discuss in Appendix 1, the research and

writing was a long journey of self-awareness.

This book is not a 'how-to' manual. Peacebuilding from the ground up is too context-specific for that. But it is a vivid study of one instance of this messy, often disheartening, yet ultimately hopeful and vital work. If one person is inspired to do what they can, or avoids one of the pitfalls described, then the effort is repaid.

It will hopefully also be of interest those trying to increase the peace at the grassroots in places suffering less dramatic conflict than Pakrac. While researching and writing, I have mediated conflicts in the poorest parts of London. Here, as in Pakrac, people are alienated from each other but also from themselves by systemic injustice. Here too, peacebuilders learn as they go, risking disillusionment, in the hope of helping people to develop the awareness necessary to non-violently transform their own conflicts. And thereby free themselves to nurture their own growth, each other, and their planet.

Nick Wilson Young, Pakrac Project volunteer 1993-1994. Co-creator of Miramida Plus peace building training and research associate of Centre for Peace Studies, Zagreb. He wrote First Steps, manual for Amnesty International. Recipient of 2008 award for his UK campaign "Taxes for Peace not War". He currently works with the National Council for Voluntary Organisations

1 See Lederach, 1999, Part 1 'Contemporary Armed Conflict' and Schirch, 1995, foreword

2 Ghali, p3

3 Ghali, p8 and p34

4 Minear, 1995 and Stubbs, 1997

NICK WILSON YOUNG

Volonterski Projekt Pakrac – Izgradnja mira od temelja na hrvatskoj crti razgraničenja

(uskoro)

Uvod

Kako možemo ponovo izgraditi povjerenje i trajni mir među običnim ljudima u društvima koja su unutarnji ratovi rascijepili? Oružani sukobi unutar država su se poput kuge raširili našim planetom. Visoka diplomacija i preskupe vojne snage su često ustrojene baš tako da dodatno šire tu ratnu kugu. Ali, uspostavljanje mira od strane samoizabranih ratnih vođa, razni sporazumi i održavanje mira uz prisutnost oružanih snaga nisu dovoljni da stvore održivi, stvarni mir tamo gdje su susjedi ubijali jedni druge. Diplomati i vojnici ne mogu ponovo izgraditi povjerenje koje je nestalo među ljudima koji su najviše bili pogođeni građanskim ratom. U mnogim dijelovima svijeta cijele generacije ostanu na neki način zatvoreni rata.

Međutim, bilo je mnogih zalaganja da se izgradi mir na neki drugi način, *odozdo*, o kojima se vrlo malo zna. Postoje neki tragovi takvih iskustava, međutim, vrlo malo onih koji bi bili razumljivi i dostupni normalnim građanima/kama koji/e završe radeći ovaj posao. Ova knjiga je pokušaj da se premosti taj jaz opisujući jedno takvo zalaganje u presudnom trenutku u povijesti mirovnih akcija.

U proljeće 1991. godine ruralni gradić Pakrac je bio jedan od prvih žarišta sukoba malo prije nego što će Hrvatska istupiti iz jugoslavenske federacije. Po izbijanju rata,

Pakrac je osvajana, i pri tome teško uništavana, pet puta u šest mjeseci. Raznolika zajednica grada Pakraca je bila desetkovana i prisiljena na podjelu, odnosno na hrvatski i srpski dio. Kada je uspostavljeno primirje, crta razgraničenja koja je išla posred glavnog trga postaje nesigurna crta razdvajanja između nezavisne Republike Hrvatske i pobunjeničke Republike Srpske Krajine na kojoj je su patrolirale UN-ove snage.

Međutim, bez obzira što je u Pakracu opalila prva puška, grupa uglavnom mladih, hrvatskih građana i građanki ustala je protiv rata osnivajući Antiratnu Kampanju Hrvatske (ARK), te su time postali mete svojoj represivnoj vladi. Ti hrabri aktivisti i aktivistice su pomagali/e izbjeglicama svih etničkih skupina, fizički i pravno se suprotstavljali onima koji su gonili srpsku manjinu, upućivali vojnike kako da odbiju novačenje, ohrabrivali žene da se odupru marginaliziranim ulogama koje im je militantna država namijenila, te sastavljali kompjutore kako bi omogućili komunikaciju sa drugim mirovnim aktivistima i aktivisticama diljem linija fronte koristeći u to vrijeme gotovo nepoznati Internet.

To je bio poseban trenutak za mirovnu akciju. Tijekom hladnoga rata super-sile su zapravo vodile ratove, ali kroz druge zemlje svijeta. Samo dvije godine prije nego li je završila prijetnja nuklearnim ratom, nekolicina zainteresiranih nadala se *mirovnoj divi-*

dendi. Ali, neki novi ratovi su se tek počeli zakuhavati na područjima na koje se nije toliko obračala pažnja. I drugdje, kao i u Jugoslaviji, ekonomska i politička tranzicija potaknuta kolapsom Sovjetskog saveza uzrokovala je nove konflikte.¹

Međutim, po prvi put u povijesti UN-a, postojala je nada da bi UN kao organizacija za održavanje mira i pružanje sigurnosti sa svojim organizacijama i mrežom stručnjaka i stručnjakinja diljem svijeta mogla konačno biti sposobna kompetentno odgovoriti na ratove bez uplitanja svjetskih supersila. Rat protiv terorizma je tada bio godinama udaljen, i SAD još tada nisu tako jasno pokazivale svoju odlučnost za diktiranjem "Novog svjetskog poretka".

Takve nade su inspirirale UN-ovog glavnog tajnika Boutros Boutros Ghalija koji je 1992. godine predstavio manifest "Agenda za mir" u kojem se zalaže za *besprimjenu odlučnost* da se ide dalje od mirotvorstva i održavanja mira ka izgradnji mira.² Za njega je to značilo obnavljanje zgrada i institucija, ekonomije i kulture. Također je značajno naglašavao i 'socijalnu obnovu' stvarajući mir *odozdo* radeći na lokalnoj razini sa jasnim ciljem uspostavljanja povjerenja. "Socijalna je promjena", pisao je, "važna koliko i strateška i politička promjena"³

Također je dodao da UN i druge velike nevladine organizacije nisu predviđene za dugoročni intenzivni rad na izgradnji povjerenja među običnim ljudima. Stoga je potaknuo UN da nađe ljude koji su bili voljni pokušati.

Vizionarske postrojbe UN-a i drugi službenici su imali neke inicijalne uspjehe u mirotvorstvu i održavanju mira u Pakracu. Me-

đutim, razmišljajući daleko unaprijed od većine UN-a, tražili su disidente Antiratne Kampanje Hrvatske da im pomognu sa 'socijalnom obnovom' i u izgradnji mira *odozdo*, uz zaštitu UN-a. Iako uplašeni, ti aktivisti i mladi međunarodni volonteri su ušli 1993. godine u Pakrac na jednomjesečni eksperiment koji je postao četverogodišnji Projekt Pakrac.

Pažljivo osluškujući lokalne potrebe aktivisti

i volonteri u početku bili usmjereni na popravke razrušenih domova i svakodnevnu praktičnu podršku. Mještani su bili jako sumnjičavi. No, svejedno su cijenili podršku, solidarnost, ohrabrenje i prepoznavanje njihove teške situacije od strane ljudi koji su na kraju i zauzvrat prepoznali kao sebi sličnima. Poniznost i spremnost da slušaju su značili da su aktivisti i volonteri brzo izgradili odnose i zadobili povjerenje lokalnog stanovništva jer su uz njih živjeli i radili. Srpski aktivisti iz Centra za Antiratnu Akciju iz Beograda su čak došli kroz ratom zahvaćenu Bosnu da bi radili sa volonterima na pobunjeničkoj strani crte razdvajanja.

Teko je bilo doći do uspjeha. Teško je bilo i izmjeriti ukoliko je došlo do promjene u stavovima ljudi. Jedan volonter je poginuo, a mnogi volonteri i aktivisti su se iscrpili u godinama koje su slijedile. No, sa originalnošću, ustrajnošću i dosjetljivošću izgradili su mrežu recipročnih uvažavajućih odnosa koja je zblížila ljude sa obje strane i stvorila prve veze preko crte razdvajanja. Uspjeli su ohrabriti lokalno stanovništvo na vlastito samopouzdanje i potaknuti sposobnost sugrađana da se organiziraju na način suprotan kulturi rata.

Nažalost, u to je vrijeme diplomacija UN-a u Pakracu opozvana zbog važnijih do-

gađaja. Zaštita UN-a je bila nedostatna, a Projekt Pakrac nije imao osnovne resurse. U nadolazećem periodu aktivisti i volonteri su koristili Internet, tada još u povojima, kako bi privukli stotine tisuća ljudi diljem cijelog svijeta koji bi podržali Projekt, dok su dalekovidni službenici UN-a smišljali načine kako da im priskrbe male donacije i dokumente koji bi ih štitili.

U zoru 1. svibnja 1995. godine, Hrvatska vojska je prešla crtu razdvajanja, zauzimajući 'srpsku stranu' Pakraca i njezino zaleđe u nekoliko dana. Mnogi Srbi su poginuli ili pobjegli, dok su volonteri i aktivisti pokušali zaštititi one koji su ostali.

Tijekom slijedećih godina broj onih koji su zagovarali podjelu u vidu crte razgraničenja se smanjivao, ali Pakrac je i dalje bio podijeljen, dođuše, sada nevidljivom crtom. Volonteri i aktivisti su stoga nastavili raditi do 1997. godine. U isto vrijeme su širili svoja znanja i iskustva stečena radom u Pakracu onima koji će biti začetnici mirovnog rada u Bosni, na Kosovu i Srbiji, a kasnije su osnovali i zagrebački Centar za mirovne studije. 1998. godine koordinatorica Antiratne Kampanje je primila *Right Livelihood Award*, alternativnu Nobelovu nagradu.

1993. godine bio sam u prvoj grupi volontera Antiratne Kampanje koji su ušli u Pakrac. Otišao sam nakon godinu dana, ali sam se često vraćao. Kasnije, radeći sa Centrom za mirovne studije, shvatio sam da nedostaju pisani tragovi ovog rada; možda zato što je financijska potpora mirovnom radu bila slaba, a terenski rad posve iscrpljujući. Dva kratka članka o prvoj polovici Projekta Pakrac reflektiraju širu tendenciju da se pojam rada *odozdo* interpretira znanstvenicima, dugogodišnjim aktivistima i profesionalcima, a ne novim *grassroot* mirovnjacima i onima koji će ih podržavati.⁴

Znanstvenici otovo neizbježno odveć olako prelaze preko *grassroot* napora tražeći opće točke učenja. No oni koji rade na terenu zaslužuju detaljnije zapise paralelnih iskustava koji će onda odražavati svakodnevicu s kojim se suočavali.

Stoga sam pregledao tisuće dokumenata, pronašao i intervjuirao neke od tri stotine aktivista i stranih volontera koji su bili u Pakracu, kao i nekolicinu mještana, boraca, političara, donatora, podupiratelja Projekta, kao i službenike UN-a. Pitao sam ih: "Što se dogodilo u Pakracu?", "Je li se isplatilo?", "Što možemo naučiti?". Naravno, to su bila pitanja koja sam postavio i sebi. Kao što opisujem u Dodatku 1, ovo istraživanje i rad su bili moj dugi put samoosvještavanja.

Ova knjiga nije priručnik za izgradnju mira. Izgradnja mira *odozdo* je previše vezana za kontekst da bi to uopće mogli sa ovom knjigom. Ova knjiga je živopisni elaborat jednog zbrkanog, često obeshrabrujućeg, ali opet krajnje nužnog rada kao zaloga za bolju budućnost. Ako barem jedna osoba bude inspirirana učiniti ono što su oni radili ili uspije izbjeći neku od ovdje opisanih zamki, onda se sav trud isplatio.

Nadam se također da će ova knjiga biti interesantna onima koji pokušavaju ojačati mirovni rad *odozdo* u mjestima koja su pretrpjela manje dramatične sukobe od onog u Pakracu. Tijekom svojih istraživanja istovremeno sam radio medijaciju u najsiromašnijim dijelovima Londona. Tamo su, kao i u Pakracu, ljudi bili otuđeni jedni od drugih, ali i sami od sebe kao posljedica nepravdnog sistema u kojemu živimo. I u Londonu ljudi koji rade u izgradnji mira također uče usput, riskirajući da budu razočarani, a u nadi da ljudima podignu svijest koja je potrebna za nenasilnu transformaciju sukoba. I kako bi se time oslobodili i osnažili da njeguju vlastiti rast i razvoj, razvoj jedni drugih i našeg planeta.

1 See Lederach, 1999, Part 1 'Contemporary Armed Conflict' and Schirch, 1995, foreword

2 Ghali, p3

3 Ghali, p8 and p34

4 Minear, 1995 and Stubbs, 1997

“Rad na obje strane” i utjecaj na odnose u lokalnoj zajednici

O radu na obje strane (općenito)

Ovo je jako, jako osjetljivo pitanje, teško i često nemoguće za postići. Najveća UN misija ikad – UNTAC u Kambodži 1992/93 NIKAD nije uspjela imati IKAKAV pristup u područje kontrolirano od Crvenih Kmera (trećina zemlje).

Za takav rad potrebno je imati moć, ili poziv od obje strane, ili bar prihvaćanje. Kad govorimo o moći – “treća strana” uvijek radi po nalogu određene politike. Postizanje određenih ciljeva IMA (ili treba imati) prioritet nad željama ili zahtjevima lokalaca.

Primjeri: vojne snage, UN, NATO, Ruska vojska u sukobima u Gruziji. Naziv za takve intervencije je NAMETANJE MIRA. Također: rad Crvenog Križa i Polumjeseca kao i UNHCR-a može se, na neki način, i tako promatrati.

Ako netko ne računa na svoju moć – tada je DOZVOLA/ PRIHVAĆANJE obje (ili n’ strana) potrebno.

- Sada dolazimo do zanimljivih pitanja:
- Zašto neko želi raditi na obje strane?
  - Zašto obje (ili sve) strane daju dozvolu za taj rad?
  - Koja je procedura da se dobije dozvola?

Pogledajmo neke moguće odgovore: “Liječnici bez granica” žele pomoći svim stranama u Bosni jer su ugledna međunarodna NVO koja pruža liječničku pomoć svim ratnim žrtvama bez obzira na njihovu pripadnost...

ALI
U slučaju američkog NVO-a koji je donio Biblije gladnim Somalijcima (Muslimani-ma) – vidim neke dvojbe.

Govoreći o Međunarodnim volonterima u UNPA Zapad – ima više mogućih odgovora. Mogući odgovor na prethodno pitanje bio bi “Da se pomogne uspostaviti komunikacija između obje strane Pakraca.” Zvuči jednostavno i dobro. Ali zašto bi tada (ako bismo) željeli raditi u Okučanima, 30 km južno?

Ovo je vrlo zanimljivo pitanje. Vrlo često, suprotstavljene strane rade prepreke (privremene ili trajne) nekome tko želi doći na njihovo područje. *Međunarodna zajednica* može se vrlo uzrujati oko toga, ali budimo poštteni, postoji spremnost da se razumije takvo odbijanje. Dakle, koji su razlozi da sve strane u sukobu prihvate nekoga izvana?

Ako Muslimani, Hrvati i svi takozvani Bosanci (u značenju npr. čak i Srbi koji nisu Karadžićevi sljedbenici) traže od UN-a, EU ili naprosto svih (već više od dvije godine):

“Molimo vas, pošaljite promatrače na granicu BiH i Srbije da kontroliraju da li Srbija pomaže Bosanske Srbe (Karadžića)”

Milošević je odbijao promatrače cijelo vrijeme SVE DO prošlog mjeseca.

Kako to?
Možda se odgovor treba tražiti u činjenici da su sankcije protiv Srbije ublažene odmah potom.

Koja je procedura da se dobije dozvola? Pogledajmo našu situaciju (Međunarodnih volontera):

Već spomenutu moć vidim u našim planovima UN putovnicama i UNHCR iskaznicama.

Dozvole bih podijelio u – službene, od vlasti, i – neslužbene, od lokalne zajednice.

(To je razlika u odnosu na druge dijelove međunarodne/UN obitelji. Nama je stalo do mišljenja domaćih ljudi.)

Na kraju najzanimljivije pitanje: Kako se dobije dozvola od domaćih ljudi?

Prelaziti liniju razdvajanja može izgledati kao da se ide neprijateljima. Svi mogući osjećaji su ispremišani tu. Neki se domaći ljudi se boje da će ponovo biti izdani. Njihovi prijatelji i susjedi su ih izdali 1991. UN-PROFOR od kojeg su mnogo očekivali – i on ih izdaje na neki način. Njihovi političari su mnogo obećavali. Ali sve što mogu vidjeti je *status quo* i ponekad čak i rukovanje Tudmana i Miloševića.

Volonteri?

Zašto nas oni napuštaju? Mislili smo da su oni naši prijatelji.

Jako je važno pokazati našim prijateljima (i ostalima) da

- još uvijek smo prijatelji
- poštujemo ih još više jer nam dopuštaju da prelazimo preko
- nastavljamo im pomagati
- poštujemo njihove osjećaje zbog naše veze s ‘neprijateljskom stranom’

Te stvari moraju biti jasno i nedvosmisleno pokazane.

Moramo razumjeti da neki domaći ljudi mogu doći u neugodnu situaciju zbog kontakata s nama. Nije pametno podcijeniti ‘javno mišljenje’.

Naši načini da dobijemo dozvolu su bili i jesu:

- Da budemo poštovani
- Da budemo shvaćeni
- Sposobnost i spremnost da informiramo ljude o našem radu
- Vještine nenasilja: aktivno slušanje, davanje i primanje kritike, itd.

Nedostatak informacija, nejasni ciljevi, loš javni imidž (turisti, špijuni, ali ne i radnici), postignuća koja se ne vide – to nije naš način.

Predstavljanje našeg rada u Pakračkom Listu na pravilan i iscrpan način, sa slikama

i informacijama o dugoročnim volonterima.

Vidljive aktivnosti – prošlogodišnja izložba u kafiću Papiga bila je jako dobro prihvaćena. Suradnja s Maticom Hrvatskom u organiziranju kulturnih događaja, npr.

Regularni kontakti s Marijanom Ivanovićem (osoba za vezu s UN-om).

Vratimo se na KORIJENE projekta – sjećala li se itko naših početaka

“Budi jako jako pažljiv/a!”

I
“Svaka minuta u Pakracu je rad. Šetanje ulicom, piće u kafiću – sve je to rad. Težak rad.”

Moram reći da već dugo nisam osjetio ni ti čuo taj pristup.

I za kraj.

Negativne reakcije zbog našeg rada na drugoj strani nisu ništa posebno.

One nam pokazuju – postoje razlozi zašto smo mi ovdje.

Zaboravite razmišljanje “Oh sranje, zato jer je XY ljut na nas što prelazimo liniju razdvajanja on/ona neće više htjeti našu pomoć.”

Naš rad, vrlo važan dio našeg rada je – nadilaženje osjećaja mržnje i nepovjerenja.

Nitko nije sretan postojanjem Zida zvanog Crta razdvajanja. Možda, trenutno, ta je crta potrebna. Domaći ju ljudi ne prelaze. No voljeli bi to moći ubuduće. Oni ne vole budućnost sa zidom.

Neka naše prelaženje ‘preko’ bude priprema (mentalna recimo) za njihovo prelaženje.

Mi prelazimo zbog njih.

To je njihova zemlja, njihovi životi, njihova djetinjstva, uspomene, rodbina, prijatelji, susjedi – od kojih su odvojeni.

Ne naši.

Zagreb/ Pakrac, kraj listopada 1994.
(iz e-mail korespondencije Projekta)

Mirna reintegracija

Mirna reintegracija i mirovni timovi

Mirna reintegracija Istočne Slavonije i Podunavlja i s njom povezana misija UNTAES (UN Prijelazna Administracija za Istočnu Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem) rijedak su primjer uspješno okončane međunarodne mirovne misije. UN smatra ovu svoju misiju najuspješnije okončanom do sada.

Kako stoji u Izjavi za medije zagrebačke *Documente* koju je podržalo još 16 drugih i mreža udruga 15. siječnja 2008:

“Documenta smatra mirnu reintegraciju Podunavlja iznimno pozitivnim političkim događajem koji je omogućio da se mir na pravi način uspostavi na tom osjetljivom području. Na današnji dan prije deset godina formalno je završio proces mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja. Vijeće sigurnosti zaključilo je svoju misiju u Podunavlju ocjenom da je to jedna od rijetko uspješnih operacija UN-a.

Istovremeno, završetak oružanoga sukoba mirnom reintegracijom, bez novih ljudskih žrtava, jedan je od najvećih političkih uspjeha Republike Hrvatske kao samostalne države. Mirna integracija ne bi bila moguća bez političke volje i suradnje s međunarodnom zajednicom, ali niti bez napora koje je u taj proces uložila lokalna zajednica i žitelji ovog područja te organizacije civilnoga društva iz regije.

Završetkom mirne reintegracije Podunavlja stvorili su se politički, sigurnosni i administrativni preduvjeti za dugoročni proces obnove povjerenja i izgradnje mira čiji su glavni nositelji građani i građanke Podunavlja, s različitim, teškim iskustvima rata, ali i sa hrabrošću koja je potrebna za stvaranje suradničke budućnosti.

Čestitamo svima koji su dali svoj doprinos izgradnji povjerenja i mira na spomenutom području!

Iznenadeni smo što političke instance Republike Hrvatske ne prepoznaju značaj spomenutog datuma i što se 15. siječnja ne obilježava formalnom sjednicom vladinih institucija ili svečanim akademijama na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini.

Prosvjeduemo što je pozornost vladinih institucija usmjerena isključivo na obilježavanje vojnih godišnjica, ali ne i na uspješnu izgradnju mira u zemlji. Očekujemo da Vlada RH, Hrvatski sabor i Predsjednik RH obilježe 10. obljetnicu mirne reintegracije Podunavlja i pokažu da prepoznaju i cijene nastojanja svih onih koji žive u tom ratom opustošenom području i doprinose građenju mira.”

Proces mirne reintegracije uključivao je mnoge aktere i cijeli dijapazon razina djelovanja. Ipak, ključne odluke su se donosile na državnoj razini te onoj međunarodnih aktera, UN prvenstveno.

Za ovu knjigu izabrali smo javnosti malo poznat rad Mirovnih Timova osječkog Centra za mir, nenasilje i ljudska prava, a spominjemo i rad Koordinacije mirovnih organizacija za Istočnu Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem.

Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja – Mirovni Timovi

Nikad prije niti poslije, na prostorima bivše Jugoslavije, nisu se selekcionirali, educirali i podržavali timovi mirovnih radnika osposobljenih da rade na dugoročnim procesima u vlastitoj zajednici. Nepravедno podcijenjen i prerano zaboravljen, rad Mirovnih timova predstavlja izuzetan pothvat

sustavnog ulaganja u kulturu mira i nenasilja u ratom opustošene zajednice. Daleko ispred svoga vremena, 28 je volontera u periodu od 3 -5 godina aktivno slušalo, povezivalo i podržavalo lokalno stanovništvo u ukupno deset mjesta u post ratnim područjima: Tenji, Bilju, Belom Manastiru, Slavonskom Brodu, Okučanima, Vukovaru, Berku, Popovcu te u BiH – Kolibama i Zborištu. Visoko zacrtani ciljevi projekta, manjak sličnih iskustava, uz nedostatak medijske atraktivnosti rada u primjerice crtom razgraničenja podijeljenom Pakracu, vjerojatno su doprinijeli da ovaj dragulj mirovnog rada prođe relativno nezamijećeno.

Kako god, Mirovni Timovi osječkog Centra za mir svoju društvenu afirmaciju i priznanje tek trebaju dobiti. U međuvremenu, niz je vrijednih aktivnosti, udruga, publikacija i mirovnih lidera/ica izraslo iz ovog velikog projekta – i više nego dovoljna satisfakcija za uloženi trud.

Neka i ova knjiga potakne prepoznavanje važnosti sustavnog pristupa izgradnji demokratskog društva na principima kulture nenasilja. Tada ćemo zajedno svjedočiti Mirovnim Timovima i u drugim mjestima u Hrvatskoj i šire.

Brief chronology

15 January 1996 – 15 January 1998 •

The United Nations Transitional Administration in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium was established on 15 January 1996 by the United Nations Security Council in its resolution 1037 (1996). The Council took this action after the Basic Agreement on the Region of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium had come into force. The Basic Agreement was concluded between the Government of the Republic of Croatia and the local Croatian Serb authorities in Eastern Slavonia and was signed on 12 November 1995. It requested the Security Council to set up a transitional administration to govern the Region for an initial period of 12 months, which could be extended to two years at the request of one of the parties. The transitional administration was to help reintegrate the Region peacefully into Croatia's legal and constitutional system.

15 January 1996 • Security Council resolution 1037 (1996) reaffirms that Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium are integral parts of the Republic of Croatia and stresses the importance of full respect for human rights and fundamental freedoms in those territories. The Council sets up UNTAES for an initial period of 12 months and requests the Secretary-General to appoint a Transitional Administrator with overall authority over the mission's civilian and military components. The Council also decides that the demilitarization of the Region should be completed within 30 days from the date the Secretary-General informs the Council that the military component of UNTAES, consisting of 5,000 troops, is deployed and operative.

17 January 1996 • The Security Council approves the Secretary-General's appoint-

ment of Mr. Jacques Paul Klein (United States) as Transitional Administrator.

31 January 1996 • In its resolution 1043 (1996), the Security Council authorizes the deployment of 100 military observers.

1 March 1996 • The Secretary-General appoints Major-General Jozef Schoups (Belgium) as Force Commander of UNTAES.

May 1996 • UNTAES initiates and facilitates significant initiatives towards economic development of the Region. Among these are: reopening of the Zagreb-Belgrade highway (7 May); reconnection of the Adriatic Oil Pipeline between Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia (7 May); turnover to UNTAES of the Djelatovci Oil fields by the Scorpion paramilitary unit (14 May); reconnection of telephone lines between Osijek and Beli Manastir (as of 21 May); support in preventing the illegal removal of resources from the Region, including the interdiction of the transport of illegally cut timber by train.

20 May 1996 • UNTAES is fully deployed. As of 31 May 1996, total strength stands at 5,349 uniformed personnel, consisting of 4,849 troops, 99 military observers and 401 civilian police.

21 May 1996 • The Transitional Administrator announces that the demilitarization of the region is to commence at 1200hrs local time.

20 June 1996 • The demilitarization process is successfully concluded. All heavy weapons belonging to the local Serbs are removed from the region or handed over to UNTAES for disposal.

27 June 1996 • UNTAES Force Commander Schoups, General Loncar of the Krajina

Serb Army (ARSK) and General Decak of the Croatian Army certify the completion of the demilitarization process. Between March and June 1996, UNTAES monitors the removal of 93 tanks, 11 armoured personnel carriers, 35 anti-tank systems, 107 artillery pieces, 123 mortars and 42 anti-aircraft guns. On 26 August, General Schoups will state that "the single existing military organization in the region is the UNTAES military component. There are no military threats." He will also note remarkable progress in opening up Eastern Slavonia due to successful demining.

August 1996 • UNTAES sets up an open-air meeting area and marketplace on the road between Osijek and Klisa for family reunions and commerce.

1 September 1996 • Exhumation of the mass grave site at Ovcara begins, in close cooperation with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) and under UNTAES guard.

20 September 1996 • The Security Council welcomes the Croatian Government's passage on 20 September of the amnesty law and emphasizes that the law must be implemented without delay in a fair and equitable manner, with full respect for the rights of the individual.

2 October 1996 • Weapons buy-back programme begins. The programme is financed by the Government of Croatia and organized by the UNTAES military component.

15 November 1996 • By its resolution 1079 (1996), the Security Council extends the UNTAES mandate for six months through 15 July 1997.

29 November 1996 • The United Nations launches its Consolidated Interagency Appeal for Bosnia and Herzegovina, Croa-

tia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia. Most of the \$60 million requested for humanitarian projects in Croatia is earmarked for Eastern Slavonia.

23 January 1997 • The Secretary-General appoints Major-General William Hanset (Belgium) to succeed Major-General Schoops as Force Commander of UNTAES.

24 February 1997 • The Secretary-General reports to the Security Council that the weapons buy-back programme has collected over 15,000 weapons and 435,000 rounds of ammunition since its inception on 2 October 1996.

14 March 1997 • UNTAES hosts a Donors' Meeting in Zagreb, attended by some 200 representatives of Governments, NGOs and international organizations, as well as the Croatian Government and local authorities. The Meeting raises \$21.8 million.

19 March 1997 • The Security Council expresses concern at too little progress regarding the return of Croatian Serb displaced persons and refugees. The Council calls upon the Government of Croatia to accelerate its efforts to improve conditions of personal and economic security, to remove bureaucratic obstacles to the rapid issuance of documentation to all Serb families and to resolve promptly property issues. It also calls upon Croatia to resolve uncertainty about the implementation of the amnesty law, and to put an end to arbitrary arrests, particularly of Serbs returning to Croatia.

13-14 April 1997 • UNTAES conducts elections in the region, marking the first time since the beginning of the conflict that the local population has legitimate representation in the Croatian constitutional and legal system. Over 150 UNTAES observers are deployed to all polling stations as static

monitors. Voter turnout exceeds expectations, with over 72,000 votes cast. No security incidents or evidence of notable fraud are recorded. The newly formed Independent Democratic Serb Party (SDSS) will win an absolute majority in 11 of the 28 municipalities. The Transitional Administrator will certify the elections on 22 April, and the results will be accepted by all major parties.

27 June 1997 • ICTY agents, assisted by UNTAES, arrest Slavko Dokmanovic, indicted by ICTY on 26 March 1996 as a war criminal. He is transported to The Hague.

11 July 1997 • Security Council resolution 1120 (1997) extends the mandate of UNTAES until 15 January 1998 and endorses the plan for the gradual devolution of executive responsibility for civil administration in the region. The Council also endorses the plan for restructuring UNTAES and for a draw-down of the UNTAES military component by 15 October 1997.

1 August 1997 • The Secretary-General appoints William Walker (United States) to succeed Jacques Paul Klein as Transitional Administrator.

31 August 1997 • UNTAES completes the first phase of its drawdown; force strength now stands at 2,385 troops, 412 civilian police and 101 military observers.

2 October 1997 • The Secretary-General reports to the Security Council that approximately 146,000 citizenship documents, 130,000 Croatian identity cards and 126,000 passports have been issued. Between April and October 1997, over 5,200 Serbs have returned to their homes in Croatia. Of that number, 965 have returned using the weekly convoys organized since July by UNTAES, UNHCR and the Croatian Office for Displaced Persons and Refugees (ODPR). The Secretary-General also reports that

UNTAES military engineers and the mine action centre have demined more than 150 kilometers of railroad, 75 kilometers of high-voltage lines and 10 villages.

15 November 1997 • UNTAES completes phase two of the draw-down, leaving in the region fewer than 800 UNTAES military personnel.

4 December 1997 • The Secretary-General reported to the Council on 4 December 1997 that there was consensus between the Government of Croatia, local Serbs and the Federal Republic of Yugoslavia that: (1) UNTAES had successfully achieved its basic objectives and completed the tasks within its power; but that (2) full implementation of Croatian commitments remained incomplete. According to the Secretary-General, the Croatian Government's major effort in October and November 1997 to meet those commitments and reassure its citizens should be the baseline from which additional efforts are made.

Major milestones included the completion of demilitarization on 20 June 1996, the establishment of a Transitional Police Force on 1 July 1996; the holding of local and regional elections on 13 and 14 April 1997; and the return to their original homes, in the latter part of 1997, of some 6,000 Croats and 9,000 Serbs. Furthermore, within the UNTAES area, there was no large outflow of new refugees from the Region, and reintegration was peaceful. In addition, close cooperation with the International Tribunal for the former Yugoslavia resulted in the exhumation of the Ovcarica mass grave site and the arrest of an indicted war criminal. Reviewing the two years of the UNTAES mandate, the Secretary-General saw the success of UNTAES in the entire reintegration process as a positive precedent for peace throughout the former Yugoslavia. UNTAES provided the necessary stability to enable Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia to nor-

malize their relations, enter into increasingly cooperative bilateral agreements and re-establish normal commercial and traffic links between them. UNTAES also ensured that developments in its area did not have a negative effect on the situation in Bosnia and Herzegovina.

19 December 1997 • The Security Council expressed its continued full support for UNTAES as the mandate neared its close on 15 January 1998. By its resolution 1145 (1997) of 19 December, the Council also expressed its deep appreciation to the Transitional Administrators for their leadership of the efforts of the United Nations in promoting peace, stability, and democracy in the region, and to the civilian and military personnel of UNTAES for their dedication and achievement in facilitating the peaceful reintegration of the region into the Republic of Croatia.

At the same time, the Council reiterated the continuing obligation, under the Basic Agreement, of the Government of Croatia to respect the highest standards of human rights and fundamental freedoms, and reaffirmed the right of all refugees and displaced persons originating from Croatia to return to their homes of origin.

The Council then established, with effect from 16 January 1998, a support group of 180 civilian police monitors for a single period of up to nine months to continue monitoring the performance of the Croatian police in the Danube region, particularly in connection with the return of displaced persons.

15 January 1998 • UNTAES concludes its mandate on 15 January 1998, having accomplished its key objective of peacefully reintegrating Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium into Croatia within the prescribed time frame of two years.

MIRNA INTEGRACIJA ISTOČNE SLAVONIJE - UNTAES PODRUČJE

Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem su jedino ratom zahvaćeno područje RH koje je kroz četiri godine bilo pod kontrolom bivše "Srpske Krajine" i zaštitom UN-a, a u Republiku je Hrvatsku reintegrirano mirnim putem. Provedbu mirovnog sporazuma između RH i predstavnika srpskog stanovništva potpisanog u Erdutu 1995. provodila je Prijelazna uprava Ujedinjenih nacija za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem (UNTAES) tijekom dvogodišnjeg mandata (1996. - 1998).

Istočna je Slavonija prije rata bila plodno ratarsko područje, čija je poljoprivredna proizvodnja pomogla regiji da ostvari jedan od najviših prihoda po glavi stanovnika u bivšoj SFR Jugoslaviji. Njenih je približno 170 000 stanovnika živjelo u oko 95 seoskih naselja i dva veća grada - Vukovaru (oko 44 000 stanovnika) i Belom Manastiru (oko 10 000 žitelja). Prema posljednjem popisu stanovništva, koji je obavljen neposredno pred rat 1991. godine, evidentno je riječ o multietničkoj regiji s distribucijom populacije kako slijedi: Hrvati, 42,49%, Srbi, 35,11%, Madari, 6,7% i 22% ostalih (Slovači, Čehi, Albanaci, Crnogorci, Rusini) (1)

UNTAES je ustanovio da se u Istočnoj Slavoniji nalazi najveća koncentracija masovnih grobnica i nestalih osoba. Tu se nalazio i Arkanov (2) centar za obuku paravojsnih srpskih postrojbi. Među mnogim ratnim zločinima za koje se smatra da su počinjeni u tome području, navodimo masovno ubojstvo preko stotinu muških pacijenata vukovarske Bolnice.

Načelnost UNTAES –a tijekom ratnih sukoba na području Hrvatske Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees) navodi da je u tom području boravilo 90% Srba i 10% nesrpskog stanovništva.³ Osim toga, trendovi kretanja stanovništva su pokazivali da se među 90% populacije nalazi oko 60% do 70% raseljenih osoba (IDP – prema engleskom izvorniku – Internally Displaced Persons) iz drugih područja Hrvatske ili izbjeglica iz Bosne i Hercegovine.⁴

Oklučani, jedno od mjesta u Zapadnoj Slavoniji je bilo poznato po tome što je udomilo osobe iz 130 naselja s područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Na području Slavonije se nalaze i Gašinci, naselje, poznato kao najveći izbjeglički kamp u Europi nakon II. svjetskog rata.¹

Provođenje Erdutskog sporazuma trebalo je osigurati mirnu integraciju teritorija istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema (proglašene Srpske Krajine) u RH i povratak prognanika, uglavnom Hrvata. Pri tome je obaveza RH bila garantiranje svih ljudskih, građanskih i manjinskih prava stanovnicima, pretežito srpske nacionalnosti, koji su u tom području živjeli i željeli ostati (uključujući primjenu zakona o aboliciji, te privremenu poštedu od služenja redovnog vojnog roka u vojnim postrojbama RH). Nakon teškog oružanog sukoba i etničkih čišćenja, pri čemu je poglavito stradalo civilno stanovništvo, te višegodišnjeg potpunog prekida bilo kakvog vida komunikacije između ratom razdijeljenog stanovništva, takav je cilj izgledao teško ostvariv. Međutim, zajedničko djelovanje vlade RH, Privremene uprave UN-a, vodstva lokalnog srpskog stanovništva te lokalnih i međunarodnih NVO-a polučilo je upravo neočekivane rezultate. U dvije godine, bez većih incidenata, izvršena je demilitarizacija područja, integracija javnih službi i školstva, uspostavljena prijelazna policijska služba, izdani osobni dokumenti većini stanovništva koje se tu zateklo i željelo prihvatiti hrvatsko državljanstvo. Procjenjuje se da je nešto preko 50% srpskog stanovništva ostalo dok su drugi napustili područje. Dio ovdje zatečenog srpskog stanovništva bio je raseljen iz ostalih dijelova RH i privremeno smješten u tuđim kućama. Na kraju dvogodišnjeg mandata UN-a provedeni su lokalni izbori, postavljena lokalna vlast i time je mandat UN-a završio.

Mnogi su problemi, međutim, ostali neriješeni. Što više, povratak prognanika trebao je otpočeti tek nakon odlaska UN-a, a da pri tome bitni politički, pravni i ekonomski okviri za povratak nisu uspostavljeni - primjerice, problemi stanovanja. Također, tijekom dvogodišnjeg razdoblja integracije bilo je tek vrlo malo kontakata između ratom razdvojenog stanovništva, a time i mogućnosti za početak obnove povjerenja. Razina predrasuda, nepovjerenja i strahova bila je izrazito visoka. Povratnička populacija, još uvijek opterećena traumama rata, nije bila pripremana niti spremna za novo traumatično iskustvo povratka i života uz dojučerašnje neprijatelje. Nekažnjavanje odgovornih za ratne zločine samo je učvršćivalo tada prevladavajući stav te populacije o kolektivnoj krivnji. Mnogi su od njih odbijali mogućnost zajedničkog života i bili spremni učiniti sve da se srpsko stanovništvo iseli. Srpsko je stanovništvo, onaj dio koji je ostao u području, bio pod velikim pritiskom kolektivne krivnje i strahom od osвете, te zabrinut zbog budućnosti (strah od diskriminacije u svim područjima života, naročito na radu, što bi bitno ugrozilo egzistenciju u teškoj ekonomskoj situaciji). Postojala je velika opasnost da će se, ukoliko se na situaciju ne odgovori pro-aktivno, na krilima straha, nepovjerenja i srdžbe običnih ljudi (poduprtih radikalnim nacionalističkim vodama) dovršiti proces etničke podjele i čišćenja. U zajednicama gdje je do povratka došlo vladala je tendencija odvajanja i izolacije stanovništva uz visok rizik nasilja. Situacija u istočnoj Slavoniji, neposredno nakon odlaska UNTAES-a (15.01.1998.) požurivala je nazočnost na terenu kako bi se spriječili međuetnički sukobi i masovan odlazak iz regije.

Na upit zašto odlazi u Srbiju jedan je čovjek odgovorio: "Čeh plaća onaj koji u gostionici ostaje zadnji - nisam na to spreman."

Povratnica u Beli Manastir: "Ratni zločinci još uvijek slobodno šecu ulicama, a vlada nije voljna da im suđi...."

Istovremeno s nedostatkom vladinog programa za poslijeratnu izgradnju mira na razini ljudskih potreba u zajednicama, postojao je i snažan negativan, pro-srpski imidž nevladinih organizacija, što je bitno otežavalo njihov rad i utjecaj. Naime, nevladine su udruge novost u regiji. Ljudi su prema njima još uvijek sumnjičavi jer ih povezuju sa stranim utjecajem, a i zbog toga što ih je prijašnja vlast (HDZ) tretirala poput unutrašnjeg neprijatelja. Istovremeno, činjenica je da su mnoge strane i internacionalne organizacije nakon reintegracije štutile Srbe jer su smatrale da ih hrvatska vlast neće štiti. To je kod Hrvata povratnika, koje vlada nije dovoljno podržavala (pravno i financijski) izazvalo osjećaj nepravde. Pro-srpski imidž i činjenica da Hrvati, za razliku od srpskog stanovništva koje je odlučilo ostati u Hrvatskoj, nisu imali neposredan egzistencijalni interes za pomirenje ilustrira koliko je mirovnim timovima bilo teško prevladavati te predrasude i dokazati da služe dobrobiti cijele zajednice.

1 Vijeće Europe, 1991.

2 Prokazani ratni zločinac od strane Tribunala za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY), Željko "Arkan" Ražajković bio je optužen za organizaciju i provođenje nekoliko masakara u Istočnoj Slavoniji i Bosni i Hercegovini

3 Izvješće UNHCR, 1995.

4 Ibidem

Temeljni sporazum o Istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Srijemu

Strane su se složile kako slijedi:

1. Postojati će prijelazno razdoblje od 12 mjeseci koje može biti produženo najduže na još jedno razdoblje istog trajanja ako to zatraži jedna od strana.
2. Od Vijeća sigurnosti UN-a traži se da uspostavi prijelaznu upravu koja će upravljati tim Područjem tijekom prijelaznog razdoblja, u interesu svih osoba koje žive ili se vraćaju u Područje.
3. Od Vijeća sigurnosti UN-a traži se da kroz prijelazno razdoblje odobri razmjешtanje međunarodnih snaga koje bi održavale mir i sigurnost u području i inače pomagale u provedbi ovog sporazuma. Područje će biti demilitarizirano u skladu s planom i procedurama međunarodnih snaga. Demilitarizacija će biti završena ne kasnije od 30 dana nakon razmjешtanja međunarodnih snaga i policije, ili u suglasnosti s prijelaznom upravom.
4. Prijelazna će uprava osigurati mogućnost povratka izbjeglica i prognanika u njihov dom. Sve osobe koje su napustile Područje ili su došle u Područje, a ranije su imale stalno prebivalište u Hrvatskoj, imati će ista prava kao i drugi stanovnici Područja. Prijelazna će uprava također poduzeti potrebne korake za ponovnu uspostavu normalnog funkcioniranja svih javnih službi u Području bez odgode.
5. Prijelazna će uprava pomoći u uspostavi i obuci privremenih policijskih snaga, izgradnji profesionalizma u policiji i uspostavi povjerenja među etničkim zajednicama.
6. U Području će na najvišim razinama biti poštovana međunarodno priznata ljudska prava i temeljne slobode.
7. Sve osobe imaju pravo slobodno se vratiti u svoja mjesta prebivališta u Području i u njima živjeti u uvjetima sigurnosti. Sve osobe koje su napustile Područje ili došle u njega, a ranije su imale stalno prebivalište u Hrvatskoj, imaju pravo živjeti u Području.
8. Sve će osobe imati pravo na povrat imovine koja im je oduzeta nezakonitim postupcima ili koju su morali napustiti silom, te na pravednu naknadu za vlasništvo koje im ne može biti vraćeno.
9. Pravo na povrat imovine, dobivanje naknade za imovinu koje ne može biti vraćena, te za dobivanje pomoći u obnovi uništene imovine biti će jednako dostupno svim osobama bez obzira na etničku pripadnost.
10. Od zainteresiranih zemalja i organizacija traži se da poduzmu odgovarajuće korake kako bi unaprijedili ispunjavanje odredbi ovog sporazuma. Nakon isteka prijelaznog razdoblja i sukladno uspostavljenoj praksi, međunarodna će zajednica obavljati nadzor i izvještavati o poštivanju ljudskih prava u Području na duži rok.
11. Osim toga, od zainteresiranih zemalja i organizacija traži se da uspostave komisiju, koja će biti ovlaštena za nadzor nad provedbom sporazuma, posebno njegovih odredbi o ljudskim i građanskim pravima, te ovlaštena da provodi istrage o svim navodima o kršenju ovoga sporazuma, i da daje prikladne preporuke.
12. Ne kasnije od 30 dana prije isteka prijelaznog razdoblja prijelazna će uprava organizirati izbore za tijela lokalne vlasti, uključujući za općine, distrikte i županije, te pomoći da srpska zajednica imenuje zajedničko Vijeće općine. Od međunarodnih organizacija i institucija (npr. OEES i UN), te od zainteresiranih država traži se da nadziru izbore.
13. Vlada Republike Hrvatske će u potpunosti surađivati s prijelaznom upravom i međunarodnim snagama. Tijekom prijelaznog razdoblja hrvatska će Vlada odobriti prisutnost međunarodnih promatrača duž međunarodnih granica Područja, kako bi se olakšala sloboda kretanja osobama preko postojećih graničnih prijelaza.
14. Ovaj sporazum stupa na snagu nakon što Vijeće sigurnosti usvoji rezoluciju koja će pozitivno odgovoriti na zahtjeve iz ovog sporazuma.

Potpisali 12. studenog 1995.:

Milan Milanović,
Vođa srpskog pregovaračkog izaslanstva
Hrvoje Šarinić,
Vođa izaslanstva hrvatske Vlade

Svjedoci:

Peter Galbraith,
Veleposlanik Sjedinjenih Država
Thorvald Stoltenberg,
Posrednik Ujedinjenih naroda

Драги земљаци,

Координација мировних организација за Источну Славонију, Барању и Западни Срем, шаље Вам информације које ће Вам можда помоћи да донесете неке одлуке.

ОСТАТИ ИЛИ ОТИЋИ?
ВРАТИТИ СЕ? И ГДЕ?

НЕКИ ВЕЋ ЧЕТВРТИ ПУТ ИМАЈУ
ОВАКВИХ ДИЛЕМА.

ХОЋЕ ЛИ ВАМ НА НЕКИМ ДРУГИМ
ПРОСТОРИМА НЕКО ПОКЛОНИТИ
ВАША ПРАВА ИЛИ СЕ СВАГДЕ, ПОД
СВОДОМ НЕБЕСКИМ, МОРАТЕ ЗА ЊИХ
БОРИТИ?

ДА ЛИ ЈЕ ТУЂИ ЗАВИЧАЈ БОЉИ НЕГО
СОПСТВЕНИ?

ШТА СУ ВАМ ОБЕЋАВАЛИ И ТКО ВАМ
ЈЕ ОБЕЋАВАО?
ШТА САДА ОБЕЋАВАЈУ? ТКО ВАМ ТО
ОБЕЋАВА?

ИМА МНОГО ПИТАЊА КОЈА ЈОШ
МОРАТЕ СЕБИ ДА ПОСТАВИТЕ.
МИ ВАС МОЛИМО ДА ИХ ПРОНАЂЕТЕ
И ПОКУШАТЕ НА ЊИХ ДА
ОДГОВОРИТЕ. МИ ВАС ПОЗИВАМО
САМО НА ТО.

ПОЗИВАМО ВАС И НА ТО ДА САМИ
СЕБИ ПРОНАЂЕТЕ НАЈБОЉУ ОДЛУКУ.

ИЗЛАЗ МОРАМО ТРАЖИТИ САМИ.
МОРАМО СЕ ОДЛУЧНО ЗАЛОЖИТИ ЗА
СЕБЕ.
НЕ МОЛИТИ.
НЕ САМО ЧЕКАТИ.

ЗАТО ВАМ ДАЈЕМО ПОДРШКУ И
НУДИМО САРАДЊУ.
ТО ЈЕ СВЕ ШТО ВАМ МОЖЕМО
ОБЕЋАТИ!

Знамо да Вас још увек чекају тешки дани. Једнако тешки за оне који остају као и оне који се враћају. Уколико требате информације о Вашим правима, помоћ у посредовању или решавању сукоба у својој средини или желите дознати више о нашем раду и моћи коју имају мировне организације, јавите нам се у једну од организација-чланица Координације.

ШТА СУ ЉУДСКА ПРАВА?

Права која сваки појединац има као људско биће, а распрострањена су и прихваћена међу свим људима. Свака особа без обзира на квалитете, има сва права и остварује их у заједници с другим људима.

КОЈА СУ ОСНОВНА ЉУДСКА ПРАВА?

- Право на живот
- Право на заштиту физичког и моралног интегритета човека
- Право на заштиту од тортуре и дискриминације по било којој основи
- Право на једнакост пред законом
- Право да нитко не може бити проглашен кривим без пресуде надлежног суда
- Право да нитко не може бити кажњен за нешто што није било предвиђено законом у тренутку кад је извршено

ЗАШТО СУ ВАЖНА ЉУДСКА ПРАВА?

Људска права уз остало укључују и поштивање права да се живи слободно, да говорите шта мислите и да тамо где живите не будете због тога понижавани и прогањани. Поштивање и заштита људских права је најбољи начин да се оствари мир. То је одговорност свих људи укључујући и Вас.

ЛИЧНА ПРАВА

- Право на људско достојанство
- Право на личне слободе
- Право на приватност
- Право на приватно власништво
- Једнакост пред законом

- Право на судску заштиту права
- Слобода кретања
- Слобода мисли, савести и вероисповести
- Право на склапање брака и оснивање породице
- Неповредивост стана
- Неповредивост и тајност писама
- Право на образовање

ПОЛИТИЧКА ПРАВА

- Слобода мишљења и изражавања
- Слобода окупљања
- Слобода удруживања
- Право на држављанство
- Изборно право
- Право на суделовање у управи и приступ јавним службама

Ово су права свих људи и она су загарантована међународним документима, уставима и законима земаља чланица Уједињених нација.

Немојте заборавити да су ова права свих мушкараца, жена и деце, и да живети као део људске заједнице значи поштивати права осталих људи у заједници.

Нико не може да користи нити једно своје право и слободу на штету другог човека.

Мировне организације укључене у Координацију у својим су активностима до сада (од 1991 или касније) обухватале неколико стотина хиљада грађана, организовале неколико стотина семинара и радионица о ненасилној комуникацији, раду на трансформацији сукоба, обнови поверења међу људима, људским правима и грађанским иницијативама за више од пет хиљада учитеља, волонтера и других који раде с људима.

У чишћењу рушевина и обнови објеката уложиле су више од сто хиљада волонтерских радних сати те допремиле и расподелиле хуманитарну помоћ и материјале за обнову у вредности већој од два милиона долара.

Публицирале су различитих материјала (од билтена до недељника и месечника) у укупном тиражу већем од пола милиона примерака. О мировним организацијама говорило се на радио и ТВ програмима широм света и оне су биле предмет више од десет хиљада чланака у новинама света. За цело то време све те организације нису приказиване заједно више од УКУПНО 15 (словима: петнаест) минута на свим „нашим“ и „вашим“ телевизијама.

Број пренесених порука и писама, као и разговора и састанака с представницима власти или медија, страних и домаћих организација, као и број спречених кршења људских права толики је да се никад неће ни сазнати.

Координација мировних организација за Источну Славонију, Барању и Западни Срем основана је у Мохачу, 9.3.1996. Ово су чланице Координације:

- ДРУШТВО ЗА МИР И ТОЛЕРАНЦИЈУ
БАЧКА ПАЛАНКА
Контакт особа: Здравко Марјановић
- СОМБОРСКА МИРОВНА ГРУПА
Контакт особа: Манда Пришинг
- ГРУПА 484
Контакт особа: Јелена Шантић
- УДРУЖЕЊЕ ЗА МИР И ЉУДСКА ПРАВА БАРАЊА
Контакт особа: Гордана Стојановић
- АНТИРАТНА КАМПАЊА ХРВАТСКЕ
Контакт особа: Весна Тершелич
- ЦЕНТАР ЗА МИР, НЕНАСИЉЕ И ЉУДСКА ПРАВА ОСИЈЕК
Контакт особа: Катарина Крухоња
- АКЦИЈСКА ГРУПА МЛАДИХ ОСИЈЕК
Контакт особа: Тања Шкрбић

— УДРУЖЕЊЕ ЗА ЉУДСКА ПРАВА,
МИР И НЕНАСИЉЕ, Дарувар
Контакт особа: Мирослав Хорват

— МИРАМИДА, Пакрац
Контакт особа: Горан Божичевић

— КОМИТЕТ ЗА ЉУДСКА ПРАВА,
Загреб

— МАЛИ КОРАК
Контакт особа: Маја Узелац

— ДАЛМАТИНСКИ ОДБОР
СОЛИДАРНОСТИ
Контакт особа: Војко Ивица

— ГРАЂАНСКИ ОДБОР ЗА ЉУДСКА
ПРАВА, Пореч
Контакт особа: Биба Момчиновић

— ХОМО – Удружење за заштиту
људских права и грађанских слобода,
Пула
Контакт особа: Мирјана Гало

— ВОЛОНТЕРСКИ ПРОЈЕКТ ПАКРАЦ
Контакт особа: Мартина Белић

Такођер сарадњу нуде саветодавни
центри (који нису чланице
координације)

— САВЕТОДАВНИ ЦЕНТРИ У
КАРЛОВЦУ:
ТИМ 1
КАРЛОВАЧКИ КОМИТЕТ ЗА ЉУДСКА
ПРАВА
Координатор: Јелка Глумичић

ТИМ 2
Центар за мир и ненасиље, Карловац
Координатор: Слободанка Поштић

— САВЕТОДАВНИ ЦЕНТАР У
ВРХОВИНАМА
Координатор: Мирјана Гало

— САВЕТОДАВНИ ЦЕНТАР У КНИНУ
Координатор: Војко Ивица

— САВЕТОДАВНИ ЦЕНТАР У
ГАВРИНИЦИ
Координатори: Мирослав Грозданић/
Обрад Ивановић

— КОНТАКТ У ЗАГРЕБУ:
СДФ
Контакт особа: Вељко Џакула

— САВЕТОДАВНИ ЦЕНТАР У ВУКОВАРУ
Координатор: Анкица Микић

Горе наведени саветодавни центри
пружају следећу помоћ:
— представљају и заузимају се за права
дискриминираних социјалних група у
Хрватској (укључујући и УНТАЕС
подручје)

— пружају савете, информације и
подршку при решавању спорних
питања везаних за права
дискриминираних друштвених група

— одржавају радионице за мирно
решавање сукоба и омогућавање
заједничког живота

— пружају помоћ у вађењу потребних
докумената

— пружају хуманитарну помоћ по
потреби

— траже информације о члановима
породица

— пружају могућност комуникације с
члановима породица путем
електронске поште или телефоном

INTERVJU

Katarina Kruhonja

Prosinaс 2009

**Како би некome тко никад није чуо
за ваше Мировне Тимове, објасни-
ла данас у 2-3 реченице, што су они
били?**

Центар за мир, ненасиље и људска права, Осиек је, у сарадњи с Life&Peace Институтом из Упсале, окупио двадесет и осмеро младих људи који су имали различито искуство рата (на хрватској страни, или су били на подручју под контролом српских снага и заштите UNPROFOR-a, или су били међународни волонтери), а на јавни позив исказали су интерес да придонесу мировном процесу (завршетку рата у Хрватској мирном интеграцијом Подунавља). Пројект је носио назив *Izgradnja društva temeljenog na kulturi nenasilja* – био је планиран, координан и повезан напор да се мир након рата поче градити на основу сарадње ратом раздвојеног становништва и то баš на разини властитих заједница – мобилизацијом и укључивањем оних о којима се ту ради – мјештана и мјештанки.

Кроз десетотједну обуку у Илоку тih двадесет и осмеро мушкарца и жена су се упознали, утврдили заједничко тло – које их вриједности, ставови и визије повезују, расправили су – или бар отворили питања која су била препрека међусобном повјерењу, градили то повјерење те стекли увид у вјештине корисне за рад у ратом раздјелјеним и повриједеним заједницама. Сами су се, према међусобним склоностима, формирали у тимове и одабрали заједнице у којима су желјели радити. Затим су, кроз тједан дана, на основу анализе стања и трендова у тим заједницама и окружењу, обликовали визију пожељне будућности мировних тимова у тим заједницама те, у складу с том визијом, направили план рада. У свим заједницама први је корак био тзв. Програм слушања – структурирани упитници за разговор са

мјештанима који је темељен на емпатијском слушању и уважавању осјећаја, ставова и размишљања суговорника и који суговорнику приступа као особи која разумије проблем и која може придонјети промјени за опће добро. Мировни су тимови тјеком три године у ратном послјератном раздобљу, и касније тјеком наредне три године, радили као потпора процесима опоравка и мирнодопског организовања у десет мултиетничких заједница у истој Хрватској те босанској Посавини (Билје, Бели Манастир, Берак, Далј, Тенје, Вуковар, Окучани, те Ново Село, Колибе и Збориште у Посавини). Њихова је задата била помоћ повратку прогнаних и раселјених, спречавање насиља, отварање комуникације између ратом раздвојеног становништва, а касније и дијалога те сарадње на опоравку заједнице.

Које је највеће постигнуће Мировних Тимова?

Мислим да су сами мировни тимови постали mostови сарадње након рата (као појединци и појединке су оснажили да сами придонесу кључној промјени према одрживом миру), а у заједницама у којима су радили постали су моделом. У мјестима у којима су радили оснажени су грађанске иницијативе, обновљене удруге или основане нове које, на различите начине, настављају придоносити бољем животу и мирољубивим односима у властитој заједници – почевши од своје обитељи или сусједства, кварта или мјеста у коме живе, државе – али и међународно (посебно мислим на регију Југоисточне Европе). Могу споменути обнављање шаховског клуба које је покренуо један повратник, а био је то први корак сарадње преко црте раздвајања по етничкој припадности у Тенји након рата. Или мобилизацију пучких пјесника за мир посредством мировне удруге Лућ из Берка, оснивање више

mirovnih grupa, romskih udruženja i građanskih inicijativa te njihovo povezivanje i umrežavanje na različitim aktivnostima ili akcijama. Meni najsvježiji primjer je odaziv i uključivanje tih lokalnih inicijativa na konzultacije o osnivanju Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji.

Zašto izdvajaš baš to?

Izdvajam osnaživanje za osobni razvoj radi suradnje na izgradnji mira u vlastitoj zajednici iz sljedećih razloga.

Kad kažem "zajednica" ne mislim na administrativnu jedinicu nego, prije svega, na mjesto (prostorna i funkcionalna povezanost oko dobara, kulture i tradicije) u kome postoji svijest o tome da kvaliteta života, poželjna budućnost i zajednička nada ovise o ljudskoj povezanosti i povjerenju! Rat je gotovo posve uništio upravo to zajedništvo i povjerenje. Zato je bilo, po mom mišljenju, nužno mir graditi "od dolje".

Osim toga, radi se i o prijelazu prema demokraciji koja se ne postiže proglasom, koja se neće "dogoditi" sama od sebe nego je potrebno jačati odgovornost i sudjelovanje građana i građanki.

I treće, naša je vizija bila pridonijeti građenju pravednijeg društva koje njeguje mir nenasilnim putem (koje je rezistentnije na rješavanje nepravdi i problema nasiljem i ratom). Napredovanje prema takvom društvu je, citirat ću Anu Raffai, trenericu nenasilnog djelovanja, vrijednosno određeno s obzirom na: ulogu pojedinca u društvu (aktivno sudjelovanje građana); na način i smisao organiziranja skupine (samoorganiziranje i drugačije dijeljenje moći – moć "sa" umjesto moći "nad"); i s obzirom na viziju društva – zajednice/civilnog društva (koje podrazumijeva solidarnost i brigu o slabijima, neupitnost ljudskih prava, promicanje kulture odbijanja au-

toritarnih modela organiziranja, odlučivanja i postizanja cilja, kao i razbijanje straha od javne izloženosti i vidljivosti)".

Pri tomu uvijek jednostavnim pitanjem prizivamo na aktivno sudjelovanje građana: "Što ja mogu učiniti, kako mogu pridonijeti rješavanju određenog problema? Što ja mogu učiniti za mir?" Tako smo došli na ideju Mirovnih timova, tako su Mirovni timovi stvorili svoj plan rada u zajednicama, a započeli su ga postavljajući to pitanje mještanima i mještankama.

Koliko su oni bili jedinstveni? Ima li uzora po Svijetu za takav rad?

Mirovni timovi u Hrvatskoj koristili su ranija iskustva iz svijeta, posebno međunarodnih monitoring timova za vrijeme izbora u Južnoafričkoj Republici kada je srušena vlada Apartheida te primjer organiziranja zajednica u Americi s obzirom na prevladavanje rasne netrpeljivosti i segregacije programom aktivnog slušanja, pri čemu su u timovima bili zajedno bijelci i crnci¹. Također, koristili smo kurikulum za trening mirovnih radnika (Oснаživanje za mirovnu službu²) koji je nastao na temelju ranijih iskustava i suradnje jedne veće međunarodne skupine trenera za nenasilno djelovanje i izgradnju mira (u toj smo grupi bili i profesor Ladislav Bognar i ja). Naime, pojedinačna iskustva na različitim mjestima i okolnostima u prošlom stoljeću ukazuju na potencijal nenasilnog djelovanja te da postoji potreba da se izgradnji mira nakon rata, ili u prevenciji oružanih sukoba, pristupi jednako skrupulozno kao i stvaranju i održavanju vojnih struktura. Logičan i nužan korak bio je obuka, odnosno razvijanje kurikula za obuku za izgradnju mira.

Koja je hrvatska specifičnost Mirovnih Timova?

Specifičnost naših mirovnih timova bila je, po mom mišljenju, pr-

- 1 Organizacija "Rural Voice of the South for Peace" iz SAD-a je ovu metodu koristila u svom radu. Herb Walters je poučavao Mirovne timove o metodi i pomogao da se prilagodi našim potrebama.
- 2 Empowerment for Peace Service, A Curriculum for Education and Training in Violence Prevention, Nonviolent Conflict Transformation and Peacebuilding, Christian Council of Sweden, 1996

venstveno u njihovoj ulozi katalizatora za osnaživanje i uključivanje mještana i mještanki u građenje mira u vlastitoj zajednici nenasilnim putem. Bili smo povezivani s međunarodnom mirovnom mrežom (i iskustvima), ali smo se oslanjali na vlastite resurse³, pri čemu je to bio prvi veliki civilni projekt koji je u Hrvatskoj financirala EU. Dakle imali smo dovoljno sredstava da radimo dovoljno dugo na relativno velikom broju lokalnih zajednica u istočnoj Hrvatskoj kako bi utjecaj postao moguć i održiv. Mobilizacija mirovnih timova išla je nakon javnog natječaja što je u startu reduciralo strah od javne izloženosti i značajno pridonijelo vidljivosti i pozitivnoj percepciji javnosti te oprez kod vlasti jer da se, izgleda, radi o ozbiljnoj akciji. Osim toga, projekt je koncipiran razvojno tako da smo trajno osigurali mirovnim timovima dodatne edukacije i mentoriranje, pa i vanjsku evaluaciju provedbe, a same aktivnosti prilagođavali potrebama i interesima svake pojedine zajednice.

Ima li danas potrebe za Mirovnim Timovima u Hrvatskoj?

Mislim da i danas ima područja u Hrvatskoj u kojima bi mirovni timovi mogli pridonijeti umanjivanju nepovjerenja i napetosti te oslobađanju kreativnih potencijala pojedinaca/ki/grupa i zajednica za građenje pravednijeg društva koje njeguje mir nenasilnim putem.

Zašto ih nema onda danas?

No, danas nema Mirovnih timova u Hrvatskoj u smislu većeg obuhvatnog projekta u nekom području koji bi punovremenim angažiranjem dovoljnog broja mirovnih radnika kroz duži period (3-5 godina) radili na jačanju kritične mase mirovnih potencijala zajednice kao zalogu za održivost procesa u budućnosti. Da bismo takve projekte mogli provoditi

nužno bi bilo imati definiranu mirovnu politiku. U Hrvatskoj postoje nacionalni programi za ljudska prava i prava manjina, nacionalna politika za promociju rodne ravnopravnosti i slične strategije, no ne postoji vladina nacionalna platforma za izgradnju mira. Ona se podrazumijeva kao jedan od lijeva ulaska u EU i jednim se dijelom ostvaruje kroz pritisak međunarodne zajednice da se uklone glavne prepreke – kao što su prepreke povratku, nesuradnja sa Haškim tribunalom ili etnička pristranost hrvatskog pravosuđa u suđenjima za ratne zločine. Organizacije civilnoga društva su napravile odličan posao i u širokom konzultativnom procesu artikulirale dokument, *Nacionalnu platformu za izgradnju mira*, 2006. godine. No, nismo ustrajali na lobiranje prema državnim strukturama da se takav dokument usvoji, niti smo, po mom mišljenju, sami dovoljno koristili ovo iskustvo Mirovnih timova u istočnoj Hrvatskoj kao model.

Što bi trebalo napraviti da imamo danas Mirovne Timove diljem Hrvatske ili bar u post ratnim područjima? Zapravo, što ti misliš, gdje bi oni trebali biti?

Jedan od mogućih koraka je već, koliko znam, poduzet. CMS prikuplja pozitivne primjere izgradnje mira, uključujući i primjer Mirovnih timova te će temeljem toga potaknuti javnu raspravu u Hrvatskoj te prezentirati preporuke EU. Na taj bi se način, po mom mišljenju, mogao započeti proces procjene potreba u Hrvatskoj te povezivanje civilnih inicijativa sa vladinim institucijama i EU u artikuliranju preporuka i programa koje će podržavati i financirati projekta u lokalnim zajednicama. Doista je naša zadaća, mislim na organizacije civilnoga društva, da ustrajno promoviramo građenje pravednijeg društva nenasilnim putem kao programsko usmjerenje na svim razinama.

- 3 Centar za mir inicirao je razvoj ideje mirovnih timova u Hrvatskoj prema konkretnim okolnostima oslanjajući se na već postavljene temelje (na pripremama i podršci za Mirnu integraciju na čemu je surađivalo stotinjak aktivista i aktivistica iz desetak organizacija.

Hoće li i kada država imati sluha za Mirovne Timove?

Prije svega držim važnim da se organizacije civilnoga društva, posebno mirovne koje imaju dugogodišnje iskustvo kao što mi u Centru za mir imamo iskustvo Mirovnih timova, odrede oko koncepta, pa i naziva. Mi trebamo zagovarati koncept Mirovnih timova, odnosno punovremeno angažiranje dovoljnog broja mirovnih radnika kroz duži period (2-5 godina) koji rade na jačanju kritične mase mirovnih potencijala zajednice kao zalag za održivost procesa u budućnosti. EK je Centru za mir, primjerice, upravo odobrila dvogodišnji projekt koji se u suradnji sa policijom i lokalnim upravama provodi u Osijeku, Belom Manastiru i Vukovaru. Radi se formiranju Vijeća za prevenciji nasilja koja će raditi na način da mirovni radnici organiziraju i opreme vještina aktiviste iz zajednice da u konkretnim primjerima sukoba, koristeći vještine aktivnog slušanja, provedu intervjue sa stranama u sukobu i mještanima te prijedloge mogućeg rješenja prezentiraju Vijeću. Ono će na temelju toga voditi proces rješavanja problema. Kao što se vidi, radi se o konceptu vrlo bliskom Mirovnim timovima, policija i lokalna uprava su u projekt ušli, no mi ih nismo tako nazvali.

A što do tada?

Dakle, čini mi se važnim ne odustajati od koncepta nego ići na mirovne projekte koji imaju šansu postići održivi utjecaj u zajednici te, svakako, intenzivirati zagovaranje mirovne politike u Hrvatskoj i globalno. CMS je, u tom smislu, predložio i dopunu Ustava Republike Hrvatske u čl. 3. To je divno!

Dotaknimo se Mirne Reintegracije Hrvatskog Podunavlja. Kako na nju gledaš iz današnje perspektive?

Složila bih se sa procjenom UN-a da je to bila jedna od njihovih najuspješnijih mirovnih misija. Također, slažem se da su ključni

elementi uspješnosti bili politički i dogovor i volja hrvatske i srpske strane da se taj dogovor poštuje, karizmatična i odlučna uloga generala Kleina te uloga organizacija civilnoga društva. O ulozi organizacija civilnoga društva se, međutim, malo govori (iako smo Ankica Mikić iz Centra za mir Vukovar i ja bile pozvane u New York na seminar na kome je analizirana provedba Mirne integracije i definirane su pouke za buduće slične misije). UNTAES-ov mandat od dvije godine je ostvario integraciju teritorija i institucija u Republiku Hrvatsku te omogućio srpskom stanovništvu integraciju u pravni sustav Hrvatske, dobili su status hrvatskih građana. No, po mom mišljenju, stvarna integracija stanovništva, prorada ratnih trauma, ostvarivanje pravde za žrtve ratnih zločina, obnavljanje povjerenja i izgradnja mira temeljnog na zajedničkoj sigurnosti proces je koji još uvijek traje, odnosno na kome se još uvijek treba sustavno raditi na svim razinama.

Kakva bi ona bila bez aktivnosti niza udruga i civilnih inicijativa, pogotovo Centra za mir?

Teško je reći kakav bi bio proces Mirne integracije bez aktivnosti niza mirovnih udruga. Pretpostavljam da bi bilo više iseljavanja srpskog stanovništva, više nasilnih incidenata i puno sporiji oporavak multietničkih zajednica.

Po prvi puta tako široko UN-ov mandat je u Mirojnoj integraciji uključio civilne inicijative u provedbu mirovnog procesa, dakle dan je prostor za mirovno djelovanje "od dolje".

Ta politička volja pala je na "plodno", odnosno na pripremljeno tlo. Naime, Centar za mir i desetak mirovnih organizacija iz Hrvatske, Srbije i neke međunarodne su već od 1994. godine surađivale kako pri pridonijele mirnom rješenju ratnog sukoba – tada u fazi UN-ovog mandata osiguranja privremene obustave oružanih aktivnosti. U trenutku kada je potpisan Daytonski mirovni ugovor već je dvije godine radila *Kuća susreta* u Mohacsu gdje se je susrelo preko 1600 osoba

razdvojenih crtom bojišnice. Generalu Kleinu smo predstavili rad *Koordinacije mirovnih organizacija za istočnu Slavoniju* i tražili da nam omogući rad na terenu. Stotinjak mirovnih aktivista svakodnevno je dobivalo propusnicu da uđu u Podunavlje kako bi provodili aktivnosti. Bilo nas je puno više nego civilnih dužnosnika UN-a. Primjerice, pokojna Jelena Šantić je iz Beograda došla u Vukovar i bila, doslovno, prva osoba koja je ljudima govorila da je Daytonski sporazum potpisan i da će to područje biti Hrvatska. Jedan je dan bila zatočena u zatvoru u Tenji. Mirovni aktivisti i aktivistice su u neka mjestu ušli prvi (primjerice tadašnji stanovnici Bilja su postavili barikade i nisu dozvolili prognanicima da obidu svoje kuće), organizirali posjete i susrete ljudi, kampove za mlade, prva ekumenska okupljanja u Vukovaru i sl. Na taj način smo davali podršku povratku prognanih, integraciji srpskog stanovništva u Republiku Hrvatsku i građenju međusobnog povjerenja u multietničkim zajednicama.

Osim toga, kada je nakon dvije godine, 1998. godine, Mirna integracija službeno završila, tek je tada, zapravo počeo povratak ljudi. Centar za mir je već imao pripremljene Mirovne timove koji su procese integracije i oporavka podupirali naredne tri godine, pa nastavili u nekom mjestima još tri godine. I danas organizacije civilnoga društva rade na uklanjanju posljedica rata i uspostavi povjerenja u tom, ratom povrijeđenom, području.

Kada bi se mogla i Ti i Centar vratiti nazad u 1997- 1998, što bi drugačije napravila?

Kako bi se posve posvetila podršci mirovnom procesu, napustila sam rad u Kliničkoj bolnici gdje sam do tada 17 godina radila kao liječnica (tada sam mislila privremeno). U Mirojnoj integraciji sam dosta radila baš na terenu s ljudima, a bila sam i jedna od ključnih osoba u organiziranju svih aktivnosti. Već sam tada razmišljala ne bi li bilo bolje da sam se kao iskusna mirovnjakinja posvetila samo jednom mjestu i to Vukovaru, koji je i danas nezacijeljena ratna trauma. Mirovni rad se u Vukovaru nije mogao raditi izvana – trebalo je doći i živjeti sa Vukovarom, odnosno Vukovarcima i Vukovarkama. O tome smo tada razgovarali – ali nismo, i nisam, imala snage donijeti takvu odluku. No, mogli smo i trebali upornije i sustavno raditi na osnaživanju dovoljnog broja mirovnih radnika za rad u Vukovaru.

Koja je najvažnija pouka za izgradnju mira iz Mirne Reintegracije?

Mir se ne postiže samo političkom odlukom. Mir grade ljudi.

Koja je Tvoja poruka čitateljicama ove knjige o pozitivnim primjerima izgradnje mira u Hrvatskoj?

Možda u teškim ratnim vremenima nije lako to uočiti, no uvijek, pa i u ratu, ima prostora za osobno i učinkovito opredjeljenje za mir, zapravo i u ratu je potrebno graditi mir. Svako od nas, makar ne imao utjecajno mjesto, može tome pridonijeti. U tom poslu nikada ne ostaje sam – povezat će se s drugima i postat će potka miru.

INTERVIEW S IGOROM ĐORĐEVIĆEM Mirovni rad kao zalag za budućnost

Jelena-Gordana Zloić

Preuzeto iz *Kultura mira* 3/2001
www.centar-za-mir.hr

U prošlim smo brojevima dosta pisali o Mirovnim timovima, tom po mnogočemu posebnom i jedinstvenom projektu Centra za mir. Bilo je riječi o konkretnim aktivnostima timova, o projektu slušanja koji provode, o počecima rada i sl., ali u čitavoj je priči manjkalo "ljudskog faktora" - priča o stvarnim osobama koje oživljuju ideju mirovnih timova. Razgovarali smo stoga s Igorom Đorđevićem, jednim od članova mirovnog tima Tenje, koji na projektu radi od samog početka, 1998. godine, kako bi se čula i ta važna strana priče.

Koja je bila tvoja motivacija za uključivanje u rad mirovnih timova?

Mogu reći kako me motivirala prvenstveno želja da u svojoj zajednici radim društveno koristan rad, a izgradnju mira i sve ono što ona nosi vidio sam kao svoju osobnu potrebu i kao potrebu društva u poratnom razdoblju. Do svoje sam 18-e godine, odnosno početka rata, živio sa deveteročlanom obitelji u Osijeku, a danas nas je ostalo samo troje. Razišli smo se pod izravnim uticajem rata. Iz miješanog sam braka, pa su neki otišli u Jugoslaviju, neki su ostali u Osijeku, a 2 sestre su otišle u Sloveniju. Poslije rata otac je odlučio otići u Rijeku jer taj grad nije bio izravno pod ratnim pritiskom. Raselili su se na sve strane, a ja sam ostao tu s majkom i bakom. Cijelo vrijeme rata sam bio u Osijeku. Bilo je teško, ali, znaš, ne razmišljam previše o tomu iako je moja kuća bila dva puta pogodena, bio sam jedan od rijetkih studenata na osječkoj Pravnom fakultetu koji su ostali i u to vrijeme studirali i kao "muškarac" od 18 godina bio sam pod vojnom obvezom...

Vidim ovaj rad kao neki zalag za budućnost. Kad pogledam što se sve nataložilo u proteklih 45 godina, ne želim da za 10-15 moramo prolaziti iste stvari. Želim, u stvari, pomoći društvu, koliko svaka osoba može pridonijeti, kako bi to društvo bilo zdravije i kako bi se razvijalo u jednom zdravom demokratskom smjeru.

Prvih 10 tjedana obuke, upoznavanje s grupom, prvi susret s ljudima koji su rat proživjeli s druge strane, prvi treninzi... Kako je to prošlo?

Od prvog sam trenutka bio uzbuđen; kad sam primio dopis da sam primljen bilo je to jedno veliko UH!. Posebno iskustvo. Nisam imao nikakvih problema s ostalima u grupi, nisam te ljude vidio drukčijima od sebe. Kasnije, kroz razgovor, uvidio sam kako smo proživjeli puno sličnoga, ali i istoga, da su njihova iskustva i razmišljanja dosta slična mojim. Svatko je prošao kroz neko dobro/loše iskustvo tijekom rata. U stvari nam se sudbine nisu previše razilazile, a iskustva su nas dodatno spajala. Imali smo zajedničku viziju, sličnu motivaciju i zajedno smo radili.

Tih ste 10 tjedana bili izolirani od ostatka svijeta, "zaključali" su vas i učili miru. Kakvo je to iskustvo bilo; smatraš li da je to pravi način izobrazbe?

Mislim kako je taj kontinuirani zajednički boravak kroz 10 tjedana pridonio da se brže sprijateljimo i da se kroz neformalne razgovore razmijeni puno važnih iskustava. Što se tiče nedostataka, možda smo često i sami sebi predstavljali problem - boraviti stalno s istim ljudima. To je ta psihološka komponenta koja je malo odmagala procesu. I naravno, odvojenost od obitelji, prijatelja.

Što je sa samom edukacijom; trajanje, teme, način obrade tema?

Sam trening je dosta dugo trajao - 10 tjedana - i bio je poprilično intenzivan. Ponekad toliko da nisam mogao proraditi u sebi informacije dobivene od prethodnog ciklusa radionica, nisam mogao steći ta znanja u punini. Mislim kako bi u buduće treninge trebalo uvrstiti puno više praktičnog rada, odnosno stjecanja znanja kroz iskustvo - neku vrstu pripravnčkog rada na terenu. Najbolji bi model bio, po mom mišljenju, kada bi mirovni timovi prihvaćali te osobe i uvodili ih u svoju praksu.

Kakvo je danas tvoje viđenje tog dijela tvog života?

Bio sam kako sretan i zadovoljan što sam dobio priliku koja je ujedno predstavljala i prvi korak k onome što smo mi trebali raditi na terenu. Bili su to prvi koraci mirovnjaštva - susrećeš se s osobama koje su s, recimo, te druge strane i otvaraš komunikaciju. Mislim da bi se to iskustvo s nekim našim sugestijama moglo upotrijebiti i za buduće mirovnjake. Puno sam naučio i lloku, puno smo radili na sebi - vidim i tu dimenziju - nismo radili samo "suhu" edukaciju. Dirali smo i otvarali nešto što je bilo zapretano duboko u nama. Kako čovjek

raste i razvija se u životu, prima neka nova saznanja i izgrađuje se u duhovnom smislu. Mislim da je taj period bio neko moje "ubrzanje", nešto sam više naučio o sebi, nešto više o drugima, nešto više o radu - u stvari, puno više o radu koji mi slijedi.

Nakon edukacije otišli ste na terene, na 6 različitih lokacija od kojih je svaka po nečemu specifična. Prošlo je godinu i pol od početka konkretnog rada na terenu, nakon obuke u lloku. Kakva su dojmovi tvojih kolega iz MT-Tenja i tvoji osobni dojmovi o korisnosti priprema koje ste prošli? Jesu li potrebe zajednice u kojoj radiš ono za što ste se spremali ili su se u međuvremenu pojavile neke potrebe na koje niste bili pripremljeni ili ste bili nedovoljno pripremljeni?

Mislim da su nas s tim paketom radionica organizatori seminara pripremali na nešto što će nas čekati u zajednici. U velikoj se mjeri pokazalo kako je to izišlo u susret potrebama na terenu, ali se komponenta praktičnog rada pokazala jako korisnom - kad smo počeli raditi u zajednici puno smo više naučili i kasnije razmjenjivali iskustva međusobno i time se gradili kroz iskustvo. Znaš, svaka situacija na terenu je specifična, svaki interview koji smo mi radili jedan je mali svijet za sebe, tako da se možda i nije moglo unaprijed predviđjeti sve što ćemo mi trebati. Međutim, naša edukacija nije bila samo taj llok, mi smo se educirali i poslije toga, kroz ovih godinu i pol dana, kako se tko želio usmjeriti - djeca, rad s vjerskim zajednicama i sl. Uvijek smo imali otvorena vrata za tu doedukaciju, a moj je izbor bio rad s mladima i djecom.

Koja su tvoja iskustva koja želiš podijeliti o radu u zajednici; koja su te iskustva inspirirala, a koja poticala na preispitivanje smisla tvog angažmana na projektu i smisla čitavog projekta?

Naravno nije bilo lako ući u tu zajednicu, započeti rad u Tenju. Ratno i poratno iskustvo tih ljudi je bilo dosta teško. Samo Tenje je također bilo podijeljeno na Staro i Novo Tenje, linija razgraničenja je vodila kroz samo mjesto, bilo je tu puno razrušenih kuća. Poslije Vukovara to je bilo najrazrušenije mjesto. Teoretski, savršeno tlo za mirovni rad. Kad smo došli, započeli smo rad u uredu naše pravne službe koja je ondje radila već godinu dana prije nas. Ured je bio "3 sa 3", a nas je došlo 7! Možeš misliti kako nam je bilo tjesno, ali osjećaj je bio dobar. "NGO-feeling"; radiš u uvjetima koje si zatekao.

Prva tri mjeseca radili smo direktno na terenu, program slušanja. Budući da nismo ni mogli fizički biti u uredu, 5-6 sati dnevno smo boravili na terenu. Vrlo brzo smo započeli neke akcije kako bi nas zajednica prepoznala. U tom smo vremenu imali jako veliku potrebu ostaviti nešto iza sebe; nismo znali da ćemo raditi dvije godine. Mislili smo "Mi smo tu tri mjeseca, hajdemo nešto napraviti", tako da smo u tom razdoblju i pokrenuli neke akcije kako bi nas ljudi primijetili, tj. kako bismo ostavili barem neki trag. Nismo imali slijed kakav je možda trebao biti: lijepo prva dva mjeseca radiš samo aktivno slušanje i to je samo za sebe dovoljno. Onda iz toga analiziraš

koje bi akcije bile dobre. Mi smo odmah locirali problem i odmah krenuli s aktivnostima. Radili smo sve, što je više moguće, kako bismo onda mogli pokazati rezultate Centru, zajednici i samima sebi. Nama je bilo potrebno da nešto napravimo kako bismo održali naš duh, motivaciju, kako bismo vidjeli da se ljudi priključuju, da radimo nešto vidljivo, da ostavljamo nešto zajednici. Trebalo nam je nešto što će nas ponijeti. Bilo je dosta stresno, ali ja više volim pamtiiti lijepa iskustva nego loša.

Kakva je bila reakcija zajednice nakon tih prvih tri mjeseca? Je li vas zajednica prepoznala kao nekoga tko je došao napraviti nešto dobro ili je postojao otpor?

Kakve su bile reakcije na osobnoj razini članova tima prema otporu zajednice?

Posvuda je bilo otpora, osobito u institucijama, zato što smo se morali boriti s različitim predrasudama. NVO-i su bili osuđeni kao pro-srpski orijentirani i sl. Možda smo čak najmanji otpor imali u zajednici, među ljudima. Mislim da je projekt slušanja dobar način otvaranja zato što je osoban. Na taj smo način lakše mogli otvoriti vrata. Ljudi su imali loša iskustva s NVO-ima; NVO-i dođu, naprave nešto malo i odu. Nije bilo nekoga tko bi imao za cilj živjeti sa zajednicom i razvijati njezine potencijale. U tom smo se razdoblju trebali dokazati i njima. Jedan od meni najdražih trenutaka je bio kada je OŠ Tenje prihvatila naš angažman, i nakon 5 mjeseci otvorila

moogućnost za neposrednu suradnju. Sa svoje smo se strane trudili približiti im se, pojasniti im što bi smo željeli raditi, ali isprva je bilo dosta blokada s njihove strane, zbog loših iskustava. Radili smo 5 mjeseci s djecom izvan škole, i kad je počeo slijedeći obrazovno razdoblje opet smo otišli kod ravnateljca; ovaj put uspješno. Dali su nam sve što smo tražili, čak i više od toga. Dva puta tjedno smo radili radionice u školi, i škola nam je bila spremna osigurati sve potrebno.

Tim je u to vrijeme imao 7 mirovnjaka, što je možda za sam početak bilo previše. Naši potencijali nisu mogli biti dovoljno iskorišteni, zato što smo radili samo projekt slušanja. Bio je to prirodan proces, neki se ljudi nisu osjećali dovoljno korisno. Onda je u jednom trenutku ostalo samo nas troje. U tom se razdoblju naš posao nekako počeo povećavati, počeli smo dobivati feedback sa terena, krenule su radionice, počeli su

se pokazivati rezultati početnih aktivnosti, i, kao posljedica svega toga, javilo nam se pregaranje. Kasnije smo dobili pojačanje, ali, vrlo bitno, u zadnjem razdoblju najveća nam je pomoć dolazila od volontera. Volonteri su ljudi iz zajednice koji su nam se priključili prepoznajući u našem radu nešto korisno i dobro. Oni danas polako preuzimaju neke obaveze unutar Mirovnog tima, sad čak imamo one koji vode, one koji pomažu.

Od početka rada projekta..., u kolikoj si se ti mjeri osjećao dijelom toga? Jesi li dolazio u situaciju da preispituješ svoj angažman na projektu, u timu?

Teško je na to odgovoriti. Mislim kako je projekt jako dobro zamišljen i da je cilj samog projekta izvanredan, jer ide u

smjeru osnaživanja ljudi, osnaživanja lokalnih kapaciteta - da u konačnici oni to sami preuzmu. Projekt daje rezultate, pokazuje to i evaluacija, a i mi sami vidimo da to može funkcionirati. Sam je projekt bio proces učenja za sve; od voditelja projekta do ljudi na terenu. Kad je riječ o procesu učenja, moje je mišljenje kako se tu može raditi samo o uzlaznoj putanji. Sve "nedostatke" opet možemo gledati kao nešto dobro ako smo nešto izvukli i naučili iz toga i nadogradili u naš rad. Osobno se trudim primjenjivati metodu "na greškama se uči", a vjerujem kako i unutar timova postoji zdrava jezgra koja to radi. Shvaćamo to kao proces osnaživanja.

Svi smo mi radili na puno stvari, bili smo jako opterećeni, htjeli smo to tako i nismo si ostavljali prostora za sagledavanje, za učenje. Možda smo trebali ostavljati više prostora čak i na štetu nekih naših aktivnosti. Opet se vraćam na priču o edukaciji; dobili smo informaciju, znanje, ali nismo ga uspjeli proraditi. Jednako tako, znanje koje smo stekli u praktičnom radu kroz iskustvo nije do kraja proradeno; nismo si ostavili prostor za to, nismo dovoljno izrasli iz toga. To nam je sada svima jasno za sljedeću fazu.

Ako se ponovno osvrnemo na ranije spomenute poteškoće s kojima ste se susreli u zajednici i razvojni put tima, što je, po tebi, vrijedno imati na umu za iduću fazu projekta?

Kako smo sada u toj prijelaznoj fazi, mislim da naglasak trebamo staviti na dosadašnje volontere, na njihovu do-edukaciju i dodatno osnaživanje za mirovni rad. Trebalo bi realno procijeniti naše mogućnosti za drugu fazu, ponovno preispitati naše kapacitete, fokusirati naš rad na određene aktivnosti. Također, ono što držim važnim je zajedničko djelovanje MT na pitanju regionalnih problema. Znači, mi smo radili svaki u svojoj zajednici, svatko se obraćao svojoj zajednici prema njezinim potrebama, ali mislim da postoje zajednički problemi koji se tiču čitave regije i da trebamo iskoristiti to što postoji 6 MT-a kako bismo utjecali na globalnije promjene. Npr. Školstvo u reintegriranom području; riječ je o podijeljenim razredima, problemu s kojim smo se svi susretali, a koji bi se puno bolje mogao riješavati kada bi smo upotrebljavali sinergiju; imati podatke, ljude...

Trebali bi smo iznaći te dvije-tri crtice na kojima bismo mi mogli sinergično djelovati i na taj način utjecati na promjene u društvu.

Znači li to kako ti držiš potrebnim preispitati ponovno sva načela na kojima se temelji rad MT-a? Postaviti pitanje je li vaša motivacija jednaka kao i '98. kada ste započeli s radom, vjerujete li još uvijek svi u istu stvar?

Nisam siguran je li to potrebno ili ne, ali mislim da je potrebno određeno fokusiranje na aktivnosti koje se direktno tiču mirovnog rada, jer mi smo u prethodnom periodu radili svašta: community-work, tečajevi, radionice... koje je, naravno, sve bilo vezano uz mirovni rad, stjecanje povjerenja, osnaživanje, ali mislim da smo sada tim radom stvorili dobre temelje i da sada možemo prijeći na, bojim se ovog izraza, "konkretni" stari. U to su vrijeme to bile konkretne stvari, sve

je to imalo svoju svrhu, ali mislim da je potrebno, i zbog nas samih, da mi to radimo. Moje je mišljenje kako bi komponentu community-worka mogli preuzeti volonteri, a mirovni bi se tim tada mogao fokusirati na neke krupnije stvari: do-edukaciju volontera, rad na mirovnim problemima zajednice, osnaživanju mirovnih vijeća... Naš je cilj pustiti ljude da rade ono što mi sada radimo, osnaživši ljude stvoriti tim.

Koliko je tvoja motivacija sada jača ili slabija nego je bila na početku, je li se nešto promijenilo?

Što se tiče motivacije - nema pada, možda je sada pojačana činjenicom da očekujem krajnji rezultat, očekujem nastavak aktivnosti koje bi dovele do ostvarenja tog rezultata - zajednice koja će moći funkcionirati tj. otvoreno razgovarati o svojim problemima i iskristalizirati određene pojedince koji će moći preuzeti ulogu mirovnih radnika.

Koliko sam shvatila, u tvom je životu naglašena duhovna dimenzija. U koliko ti mjeri to pomaže u rješavanju takvih i sličnih problema?

Puno, u svakom slučaju. Kroz te neke duhovne odnose se punim i praznim. Volim prirodu i to me u stvari regenerira. Uvijek se mogu prisjetiti postignutih rezultata, što je također korisno jer daje dodatnu snagu i ustrajnost. Trudim se prakticirati "mirovnjački" stil života i izvan radnog vremena. Stvar je u tomu što to postane dijelom tvog ponašanja, nemam sklopku koju mogu prebaciti i reći: "Sad nenasilno komuniciram!" I kroz druženja s prijateljima prakticiram upotrebu nekih kreativnih radioničkih elemenata, što se njima jako sviđa.

Kada bi ti sada došao netko i rekao da bi želio proći čitav taj proces koji si ti prošao; obuku, rad u zajednici, poteškoće u radu... što bi mu rekao? Bi li ga poticao, odvrtao...

Svakako da bih tu osobu ohrabrio, ali bih i popričao s njim ili s njom o nekim svojim iskustvima. Prvenstveno bih govorio o tomu što jedan mirovni radnik dobije kroz svoj rad, jer to nije mirovina, to nisu materijalne privilegije, riječ je o nečem sasvim drugom, puno važnijem... □

SONJA STANIĆ Prema pomirenju - počeli smo slušajući

Procjena primjene programa slušanja u poslijeratnoj izgradnji mira i zajednice

Preuzeto iz *Kultura mira* 3/2001
www.centar-za-mir.hr

Program slušanja je vid interaktivnog istraživačkog pristupa izgradnji mira i zajednice ili oruđe organiziranja zajednice. Osnovni i najvažniji princip PS je aktivno nenasilje i pokušaj suočavanja s problemima i ljudima u duhu povjerenja i istine.

Da bi PS bio djelotvoran, mora biti polazište za sveobuhvatne aktivnosti izgradnje zajednice.

Sveobuhvatno zalaganje za izgradnju mira i zajednice uključuje je aktivnu potporu građanske inicijative, aktivno sudjelovanje osoba koje podržavaju zajednicu i aktivno sudjelovanje članova zajednice u provođenju aktivnosti koje slijede iz projekta slušanja. Projekt Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja predstavlja jedan takav sveobuhvatni pristup kroz koji mirovni timovi nastoje podržati lokalne zajednice i zajedno s njima raditi na izgradnji mira i zajednice u ratom pogodnim mjestima istočne Hrvatske i Posavine u Bosni i Hercegovini (Tenje, Dalj, Beli Manastir, Vukovar, Berak, Okučani, Kolibe i Zborište). Sva su ta mjesta nakon ratnih stradanja bila poprištem novih trauma vezanih uz povratak i uz zahtjev da se ponovno susreću i žive sa sumještanima koji su im još nedavno bili "neprijateljska strana". Atmosfera u tim mjestima bila je obilježena nikakvom ili vrlo slabom komunikacijom između povratnika (uglavnom hrvatske nacionalnosti) i onog dijela mješтана (uglavnom srpske nacionalnosti) koji su u mjestu ostali za vrijeme srpske kontrole. Neproradene traume, strahovi, ljutnja i predrasude bile su uzrokom napetostima i velikom riziku od međunarodnih incidenata. S vremenom incidenti postaju rjeđi, ali je društveni pritisak u smjeru izolacije vrlo visok, odvojenost je uočljiva u svim vidovima javnog života (od školske djece koja polaze različit školski program do trgovina u kojima se kupuje i kafića u koje se zalazi).

Program slušanja pri prvom koraku nastoji otvarati komunikaciju između mirovnih timova i lokalne zajednice, otvarati prekinute komunikacije na razini lokalne zajednice, uklanjati stereotipe i

mjesto za svaku osobu na kojem može izraziti sve svoje emocije, stavove, brige i potrebe, nastoji prepoznati probleme koji brinu građane, otkrivati strategije za rad na tim problemima kroz iskustvo i kreativnost pojedinaca i poticati ljude da se aktivno uključe u rad za pozitivne promjene zajednice u kojoj žive.

Na temelju rezultata slušanja mirovni timovi pokreću konkretne programe u koje nastoje uključiti što više članova zajednice. Budući da su programi izgradnje zajednice temeljeni na potrebama, interesima i mogućnostima lokalne zajednice, oni su od mjesta do mjesta različiti iako se temelje na istim vrijednostima i istim principima.

Temeljni princip svih aktivnosti organiziranih i provedenih kroz ovaj projekt je osnaživanje. Najkraće rečeno, osnaživanje nije rad za zajednicu već rad sa zajednicom.

Osnovu metode PS čini razgovor koji provodi tim od dva mirovni radnika s jednom osobom iz lokalne zajednice. Ovaj razgovor omogućuje slušanoj osobi ispoljavanje svojih problema, poteškoća, briga, strahova, srdžbe, mržnje, tuge i predrasuda prema drugima. Osim što ih se pitanjima potiče da govore o sebi, kako bi ih se pažljivo slušalo i omogućilo im da "odliju" svoje negativne osjećaje i oslobode prostor za ponovno promišljanje o problemima koje ih muče, oni se istovremeno stimuliraju za osobno uključivanje u aktivnosti izgradnje zajednice. Ovakav razgovor koji se temelji na duhu povjerenja i istine zahtijeva i od slušača da rade na svojim predrasudama i otvorenog duha promišljaju o problemima i rješenjima, prihvaćajući sve osobe takvima kakve jesu i ne osuđujući ih ni u kom pogledu.

Godinu dana nakon početka provedbe projekta, nakon što su mirovni radnici stekli dovoljno znanja i sigurnosti i time postali sposobni prenijeti svoje znanje i iskustvo drugima, nastojali smo uključivati članove lokalne zajednice u program slušanja. Tu smo fazu nazvali "mještani slušaju mještane" i smatramo to velikim korakom koji nas vodi još dublje u slušanje i istovremeno predstavlja mogućnost potpunog osamostalivanja lokalnih inicijativa, što je velik napredak u građenju civilnog društva. U prvom koraku mještane su slušali mirovni radnici koji su imalu ulogu posrednika. Kroz dvije godine rada osnaživali smo pojedince i zajednicu kao cjelinu i kao rezultat danas postoje pojedinci iz zajednice dovoljno osnaženi i ohrabreni za direktno slušanje svojih sumješтана.

Veoma važan element PS je analiza i pisanje iscrpnog izvještaja o tome što smo od zajednice čuli, te vraćanje te informacije zajednici - prvi korak kako jedna grupacija čuje drugu. Dakako da izvještaji ne sadržavaju imena ili informacije koje bi bilo koga iz zajednice mogle kompromitirati na bilo koji način. Impersonalni su i izraz su empatičnog slušanja (slušanja bez osude), te stoga mogu lakše biti primljeni od obje grupacije. Neki od izvještaja su već podijeljeni u zajednicama kojih se tiču, a neki još nisu dovršeni.

Jedan je od ciljeva cjelokupnog projekta bio akcijsko - istraživačkim pristupom testirati učinkovitost ove metode izgradnje mira i zajednice i njenu primjenjivost na našim prostorima.

Prema procjeni samih mirovnih radnika koji su u navedenim mjestima proveli ukupno oko 1400 intervjua, program slušanja

ja se pokazao vrlo učinkovitim u otvaranju komunikacije između mirovnih timova i lokalne zajednice, otvaranju prekinate komunikacije na razini lokalne zajednice, uklanjanju stereotipa i dezinformacija koje mogu dijeliti i otuđivati ljude, prepoznavanju problema koji brinu građane i pronalaženju točki na kojima se može graditi zajednička budućnost i konkretne aktivnosti. U mjestima s visokom razinom ratne traume (masakri, koncentracijski logori) potpora je skromna, ali nije prisutno snažno protivljenje. Mirovni radnici vide sve prednosti te metode u građenju mira s razine lokalnih zajednica. Istovremeno ukazuju na potrebu za pomoć pri analizi rezultata i, što je vrlo važno, u kontroli pregaranja zbog velike izloženosti sekundarnom stresu.

Nakon dvogodišnje primjene PS procjenu primjene i učinaka ove metode učinili su i nezavisni istraživač i evaluatori.

Dr. prof. Slavko Mandić, umirovljeni profesor Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku na katedri zajedničkih studija, predmet psihologija, proveo je znanstveno istraživanje koje je imalo za cilj istražiti sljedeće hipoteze:

1. Osnažuje li program slušanja osobe koje sudjeluju u njemu, tj. pripadnike zajednice za sudjelovanje u nekoj mirovnoj aktivnosti?
2. Osnažuju li se provođenjem slušanja, tj. slušajući druge, i sami mirovni radnici, za još aktivnije sudjelovanje u mirovnom procesu?

Istraživanje je provedeno u tri eksperimentalne grupe i u jednoj kontrolnoj grupi. Prvu grupu (E1) čine mirovni radnici, koji su provodili PS. Drugu grupu (E2) čine mještani -volonteri koji su prošli obuku za PS, pa su se zatim aktivirali u mirovnom procesu, bilo da su i sami nastavili provoditi PS ili su se aktivirali u nekoj drugoj mirovnoj aktivnosti. Treću grupu (E3) čine ispitanici koji su prošli obuku za PS ali se nisu uključili u niti jednu mirovnu aktivnost. Kontrolnu grupu (K) čine ispitanici koji stanuju u mjestima u kojima se Centar za mir nije pojavio sa svojim mirovnim aktivnostima, pa tako niti s PS. Istraživanje je provedeno na osnovu prikupljanja podataka koji se odnose na predrasude prema drugoj naciji, strah, razinu komunikacije te unutrašnju i vanjsku motivaciju za sudjelovanje u mirovnoj aktivnosti.

Rezultati istraživanja ukazuju da PS, zajedno s drugim mirovnim aktivnostima, osnažuje one koji ga provode, kao i one koje se sluša i to tako da se reduciraju njihove predrasude i strahovi u odnosu na drugu naciju, da se podiže komunikacija s drugom nacijom na višu razinu i da se pojačava njihova motivacija za sudjelovanje u mirovnim aktivnostima.

Tendencija smanjivanja onog što je negativno, odnosno povećavanja onog što je pozitivno (promatrano s točke početka PS i kraja primjenjivanja PS) prisutna je u svim grupama, uključujući i kontrolnu, što objašnjavamo djelovanjem vanjskih čimbenika, koji se prvenstveno odnose na globalnu društveno političku situaciju.

Da je PS, zajedno s drugim mirovnim aktivnostima, imao pozitivan utjecaj na sve tri eksperimentalne grupe dokazuje činjenica da se svaka eksperimentalna grupa, u kojoj je bio primjenjen PS, statistički značajno razlikuje od kontrolne grupe.

Ključno je da se napredak u mirovnom potencijalu može pripisati sinhroniziranom utjecaju PS i drugih konkretnih mirovnih aktivnosti.

Na osnovu istraživanja predlaže se uvođenje pojma mirovnog potencijala (MP) i mirovnog inhibitora (MI). Pojedinaac s visokim MP nema predrasude prema drugoj naciji, nema strahove od druge nacije i komunikacije s drugom nacijom, motiviran je za sudjelovanje u mirovnom procesu. Pojedinaac s visokim MI ima predrasude prema drugoj naciji, boji se pripadnika druge nacije, ne komunicira i nije motiviran za sudjelovanje u mirovnom procesu, ima kočnice koje ga koče da sudjeluje u mirovnom procesu.

Pokazalo se da je mirovni inhibitor u grupi mirovnih radnika najmanji, da bi se zatim u grupi volontera aktivnih u zajednici povećao i u grupi ispitanika koji su obučeni za PS ali nisu aktivni u zajednici postao najveći. U kontrolnoj grupi je gotovo na istoj razini kao u posljednjoj grupi. *To indirektno upućuje na zaključak da ih uključivanje u aktivnosti ili jednostavno življenje mirovnih potencijala povećava.*

Tim evaluatora Društva za psihološku pomoć je putem fokusnih grupa ispitao utjecaj svih mirovnih aktivnosti na zajednice u kojima su provodili PS. Rezultati su pozitivni - misija mirovnih timova u zajednicama je prepoznatljiva, uglavnom su izgradili odnos povjerenja te postali prepoznatljivo mjesto susreta. Međutim, oni ukazuju i na veliku psihičku izloženost mirovnih radnika sekundarnom stresu te potrebu sustavnije supervizije i kontrole pregaranja.

Marina Škrabalo je iz učinjenih intervjua analizirala stavove mještana u odnosu na pitanje pomirenja, razine komunikacije te prepreke koje mještani vide u procesu pomirenja. Prepreke su uglavnom vezane uz nekažnjavanje krivaca za ratne zločine, tešku ekonomsku situaciju i razdvojenost djece u školama. Ona također ukazuje na mogućnost korištenja PS kao prave akcijsko-istraživačke metode, za što bi bilo nužno poboljšati je upotrebom jasno definiranih uzoraka populacije i sistematičnijom analizom dobivenih podataka.

Nalazi, prijedlozi i sugestije istraživača su za nas, mirovne radnike, vrijedni i poticajni. Ukazuju na utjecaj koji PS i mirovne aktivnosti imaju na osnaživanje pojedinaca i zajednice, na porast mirovnih potencijala za integrativne i kreativne procese u ratom razorenim zajednicama. Preporuka bi bila da se takve aktivnosti provode u svim mjestima - kada bi to bilo moguće, ili, bar u onima s visokim rizikom sukoba (metoda se, dakako može koristiti i za unapređenje života zajednica u mirnodopskim prilikama). Nakon prve faze projekta, nakon dvije godine rada mirovnih timova u zajednicama, još uvijek postoje razlike u mirovnim potencijalima između mirovnih radnika i mještana - volontera. To ukazuje na potrebu da se nastavi radom i uloži dodatne napore u osnaživanje tih pojedinaca da bi mogli potpuno preuzeti i dalje razvijati proces. □

Platforma za izgradnju mira

Milenijski zamah procesima poznatim kao GPPAC imao je kulminaciju u velikoj konferenciji u New Yorku od 19. do 21. srpnja 2005. godine. Na kraju stoljeća, ali i tisućljeća, bilo je jasno da postojeći mehanizmi država i međunarodnih struktura nisu dovoljna garancija sprječavanja budućih ratova.

Građani se moraju aktivno i organizirano uključiti u taj proces. I dok je proces pripreme za konferenciju tekao po cijelom planetu, gotovo je nepoznato da se u Hrvatskoj on nastavio, čak i kvalitetnije nego u samoj pripremi.

Niz aktera civilnog društva, lokalnih vlasti, branitelja, udruga ratnih stradalnika i ostalih usvojio je na konferenciji u Vukovaru 7. i 8. prosinca 2005. godine *Povelju o Platformi*.

Hrvatsko je civilno društvo iznjedrilo (vrlo kvalitetnu!) Platformu kakvu nemaju ni mnogo veće zemlje. Poneseni neuobičajenom, ali i nadasve inspirativnom sinergijom, niz je udruga ubrzo krenulo u osnivanje *Mreže za Izgradnju mira*. Bio je to zadatak iznad tadašnjih trenutnih kapaciteta koji u društvenom okruženju brzo demokratizirajućeg hrvatskog društva nakon promjena 2000. nije svima niti izgledao kao prioritet.

I dok je Platforma polagano morala prihvatiti da iz Princeze neće uskoro izrasti u Kraljicu, niz ideja i postavki ugrađenih u nju prirodno se počeo realizirati. *Platforma za Izgradnju mira*, krucijalan je dokument za svakoga tko se zanima ili bavi za procese izgradnje održivog mira u Hrvatskoj, susjedstvu, ali i šire. Participativni proces u kojem je stvarana ugrađeni je garant validnosti njenih postavki. I dok vrijeme traži nužne dopune, svaka građanka i svaki građanin Hrvatske s pravom se može dičiti: "U mojoj zemlji, organizirani/e građani/ke su sami donijeli Platformu. I rađe na njoj."

Platforma za izgradnju mira u Republici Hrvatskoj

Predpoziv na 1. NACIONALNU KONFERENCIJU ZA IZGRADNJU MIRA

Vukovar, 7. i 8. prosinca 2005.

Konferencija je rezultat dvogodišnjeg rada organizacija civilnog društva u suradnji s lokalnim samoupravama gradova Beli Manastir, Drniš, Karlovac, Knin, Osijek i Vukovar.

Svrha Konferencije je promocija izgradnje mira u Republici Hrvatskoj.

Ciljevi Konferencije su:

- Promocija Platforme za izgradnju mira u RH
- Uključivanje dionika i definiranje njihovih uloga i stvaranje partnerstava za ostvarivanje Platforme
- Dovršavanje i usvajanje plana provedbe Platforme za 2006. godinu

Očekuje se sudjelovanje oko 100 predstavnika i predstavnica različitih sektora iz svih djelova Hrvatske koji su dionici izgradnje mira.

Domaćin Konferencije je Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje, uz financijsku potporu Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) – Misija u Republici Hrvatskoj.

U privitku se nalaze prijavni obrazac za sudjelovanje na Konferenciji i osnovne informacije o Platforme za izgradnju mira u RH.

Program Konferencije dobit ćete naknadno.

Nadamo se Vašem sudjelovanju na 1. nacionalnoj konferenciji za izgradnju mira.

Srdačni pozdravi,

u ime Platforme za izgradnju mira u RH/inicijativni odbor:

- Vojko Ivica, Altruist, Split
- Marko Martinić, Altruist, Split
- Katarina Kruhonja, Sentar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek
- Nikoleta Poljak, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek
- Marina Škrabalo, Centar za mirovne studije, Zagreb
- Vesna Teršelić, Centar za mirovne studije, Zagreb
- Mirjana Bilopavlović, Delfin Pakrac
- Mirjana Granić, HHO Karlovac
- Zdenka Šimpraga, Hoću kući, Knin
- Gordan Bodog, MIRamida centar
- Nikolina Svalina, Nansen Dialogue Centar
- Milena Perčin, Udruga "Žena" Drniš
- Gordana Bujišić, VIMIO, Vukovar

U Vukovaru, 09. studeni 2005.

Što je Platforma za izgradnju mira?

Nacionalna Platforma za izgradnju mira je naziv neformalne inicijativa mirovnih aktivista i aktivistica iz cijele Hrvatske, ali i naziv dokumenta koje je nastao kao rezultat konzultacija proteklih godinu i pol dana.

Platforma predstavlja okosnicu djelovanja mirovnih aktivista i aktivistica u Hrvatskoj tijekom sljedećih pet do deset godina, kao i priliku za uključivanje niza aktera iz drugih društvenih sfera, poput akademske zajednice, javnih ustanova, poslovnog sektora, sindikata, političkih stranaka, medija i donositelja javnih politika. Kao u francuskom izvorniku *plate-forme* znači **program s praktičnim preporukama koji pruža osnovu za suradnju**.

Izgradnja mira je koncept koji se koristi u međunarodnim i nacionalnim sigurnosnim i razvojnim polititikama, kao i u aktivističkom radu u lokalnim zajednicama, a odnosi se na široki raspon napora na svim društvenim razinama kojima je cilj **transformacija društvenih odnosa, struktura i kulture**, čime se omogućuje otklanjanje temeljnih uzroka društvenih sukoba, posebice političke i ekonomske nejednakosti, a istovremeno povećava sposobnost pojedinaca/ki, skupina i institucija za nenasilono i konstruktivno ophođenje sa sukobom.

Usprkos socioekonomskim problemima koji predstavljaju nasljeđe rata, deset godina nakon završetka vojnih operacija, **Republika Hrvatska nema cjelovitu strategiju izgradnje mira** koja bi uzela u obzir ratovima obilježenu recentnu povijest i osigurala temelje za dugoročnu transformaciju društvenih odnosa, zakonodavnog okvira, institucija i kulture, kako bi **hrvatsko društvo postalo otpornije** na nasilne sukobe i sposobnije za zaštitu i promociju ljudskih prava, demokratsko upravljanje i održivi ekonomski razvoj.

U Hrvatskoj, nakon više od desetljeća aktivističkog angažmana na procesima izgradnje mira, sve veće, no još uvijek nedostrane potpore države održivom povratku i revitalizaciji poslijeratnih područja, kao i općeg procesa strukturalne prilagodbe ulasku u EU, krajnje je vrijeme da se na inicijativu aktera iz civilnog društva artikulira nacionalna **Platforma za izgradnju mira**, koja će jasno odrediti **područja i konkretne korake za formuliranje i poboljšanje niza javnih politika relevantnih za izgradnju mira**.

Platforma će predložiti **konkretne inicijative** usmjerene ka obnovi kvalitete društvenog i ekonomskog života na poslijeratnim područjima, kao i ka dugoročnom povećanju sposobnosti cijelog hrvatskog društva da se ophodi s različitostima i sukobima na konstruktivan i nenasilan način te time stvoriti okvir za zajedničko, koordinirano djelovanje niza nevladinih organizacija, lokalne uprave i samouprave, poslovnog sektora, medija i državnih institucija.

Platforma će predložiti konkretne inicijative vezane uz slijedeća područja **javnih politika** koje su prepoznate kao ključne za dugoročnu izgradnju mira u Hrvatskoj:

- Obrazovanje
- Sigurnost
- Regionalni razvoj
- Zaštita i promocija ljudskih i manjinskih prava
- Suočavanje s prošlošću
- Rodna ravnopravnost
- Kultura javnog dijaloga i demokracije

Uzevši u obzir specifičnosti procesa donošenja javnih politika u Hrvatskoj, gdje se službene sveobuhvatne nacionalne strategije rijetko kad učinkovito i pravodobno pretiču u konkretne zakone i mjere, pretpostavlja se **pragmatičan pristup susljednog javnog zagovaranja** određenih prijedloga razrađenih u Platformi. Samo u slučaju da se pokaže politički izvedivim, predlaže se zagovaranje donošenja službene Nacionalne strategije ili Nacionalnog programa izgra-

dnje mira, s time da je opći naglasak na **po-
boljšanju postojećeg zakonodavnog i pro-
gramskog okvira** te aktivnosti koje prido-
nose izgradnje mira u Hrvatskoj.

Kako je nastala Platforma za izgradnju mira?

Inicijativa za izradu Platforme izgra-
dnje mira u Hrvatskoj nastala je na
**Nacionalnoj konferenciji o izgra-
dnji mira i sprječavanju nasilnih
sukoba** (Zagreb, 28. – 29. svibnja 2004.) od-
ržanoj u sklopu globalne inicijative koju je
pokrenuo *European Centre for Conflict Pre-
vention* (ECCP) reagirajući na preporuku
Generalnog tajnika UN, Kofi A. Annana. Re-
gionalni je inicijator ovog konzultativnog
procesa za jugoistočnu Europu **Nansen di-
jalog mreža. Nansen Dijalog Centar Os-
ijek** je nositelj projekta za Hrvatsku. Partner-
ska organizacija na ovom projektu je **Centar
za mirovne studije iz Zagreba**¹. Nacional-
noj konferenciji prethodile su tri lokalne
konferencije za područja Slavonije (u velja-
či), Dalmacije (u ožujku) i Centralne Hrvat-
ske (u travnju). U proces koji je trajao punih
devet mjeseci, bilo je uključeno više od **60
nevladinih organizacija/pojedinaca/po-
jedinki iz Hrvatske** koje se bave izgra-
dnjom mira i sprječavanjem nasilnih suko-
ba. Svi su oni svojim radom, iskustvima i
prijedlozima pridonijeli jasnoći i relevan-
tnosti preporuka ugrađenih u ovu
Platformu.

¹ Organizacijski odbor nacionalne konferencije čine: **Ve-
sna Teršelić**, Centar za mirovne studije, **Katarina Kru-
honja**, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, **Franjo
Starčević**, Škola mira, **Gordana Stojanović**, Koalicija
za promociju i zaštitu ljudskih prava, don **Ivan Grubišić**,
Hrvatska akademska udruga, **Nikolina Svalina**, Nansen
Dijalog Centar Osijek.

Program Nacionalne konferencije za izgradnju mira u RH

1. Nacionalna konferencija za izgradnju mira
Hotel Lav, Vukovar, 7. i 8. prosinca 2005.

Srijeda, 7. prosinca 2005.

11:00 – 13:00 Moderatori: Katarina
Kruhonja, Gordana Bodog

OTVORENJE

- Tomislav Šota, dr. vet., Gradonačelnik
Vukovara
- Gordana Bujišić, Vukovarski institut za
mirovna istraživanja i obrazovanje
- Nikolina Svalina, Nansen dijalog centar
Osijek
- Vesna Teršelić, Centar za mirovne
studije, Zagreb
- Jean-Pierre Golubic, Voditelj Područnog
ureda OEES-a u Vukovaru
- ZNAČAJ IZGRADNJE MIRA –
partnerstvo organizacija civilnog društva
i lokalne samouprave
- Predstavnici i predstavnice iz gradova
Knin, Karlovac, i Beli Manastir

13:00 – 14:30 Ručak

14:30 – 15:30 Izlaganja u plenumu – uvod u
rad malih grupa

- Izgradnja mira i suočavanje s prošlošću –
Vesna Teršelić
- Izgradnja mira i razvojna politika –
Ljiljana Gerecke
- Izgradnja mira i obrazovna politika –
Ladislav Bognar
- Izgradnja mira i politika zaštite ljudskih i
manjinskih prava, te vjerskih sloboda –
Katarina Kruhonja
- Izgradnja mira i kultura javnog dijaloga i
demokracije
- Duško Rastovac

15:30-16:30 Rad u malim grupama po
temama

16:30 – 17:00 Pauza za kavu

17:00 – 18:00 Rad u malim grupama po
temama

18:00 – 19:00 Plenum – izvještaji iz malih
grupa

19:00 Večera

20:30 Kulture i granice – Njemačko-
francuski ured za mlade -
Vukovarske impresije studenata iz
Francuske i Njemačke

Četvrtak, 8. 12. 2005.

9:00 – 10:30 Nastavak rada u malim
grupama

10:30 – 11:00 Pauza za kavu

11:00 – 13:00 Plenum – Izvještaji iz malih
grupa, rasprava i usvajanje operativnog
plana provedbe Platforme za 2006.

13:00 – 14:00 Potpisivanje Povelje

14:00 Ručak

ALTER-NATO-R

Platforma za izgradnju mira

Sedam koraka kako podići razinu sigurnosti u RH (Stvaranje branda "Hrvatska zemlja izgradnje mira")

1. **Odgoditi odluku o što skorijem pristupanju RH NATO savezu** kako bi se izbje-gao jaz između preuzetih obveza i rizika te manjka stručnih i upravnih kapaciteta RH.
2. **Nastaviti procese priključivanja RH Europskoj uniji**, a time i reforme pravosuđa, javne uprave, regionalnog razvoja, zaštite ljudskih prava, suzbijanja korupcije i organiziranoga kriminala.
3. **Pojačati aktivnosti u sklopu Partnerstva za mir te tim mehanizmom održavati kvalitetne kontakte s NATO savezom** – nastaviti reforme demokratizacije, profesionalizacije i depolitizacije vojske. U sklopu Partnerstva za mir jačati suradnju članica Partnerstva iz regije zajedničkim programima demilitarizacije i djelovanja u slučaju ekoloških, humanitarnih i elementarnih nepogoda i katastrofa.

4. **Usvojiti i aktivno provoditi Nacionalni program izgradnje mira** na tragu već dogovorene Platforme za izgradnju mira koju su u Vukovaru u prosincu 2005. godine podržale lokalne vlasti iz različitih poslijeratnih regija i organizacije civilnog društva.
5. **Osnovati Agenciju za izgradnju mira** koja će koordinirati međuresorske aktivnosti vezane uz provođenje Nacionalnog programa izgradnje mira.
6. **Uključiti RH u Međunarodnu mrežu ljudske sigurnosti** te predložiti osnivanje međunarodne Agencije o ljudskoj sigurnosti u sklopu UN-a sa sjedištem u RH te osnivanje Direktorata za izgradnju mira pri Europskoj komisiji.
7. **Revidirati mandat vojnog angažmana RH u Afganistanu** – umjesto vojnih snaga oformiti mirovne timove RH koji će raditi na socioekonomskom razvoju Afganistana putem Agencije za izgradnju mira i pružati razvojnu novčanu i tehničku pomoć.

www.cms.hr
Alter-NATO-r, 2007.

Platforma za izgradnju mira u Republici Hrvatskoj

1. O inicijativi za izradu platforme izgradnje mira

Inicijativa za izradu Platforme izgradnje mira u Hrvatskoj nastala je na Nacionalnoj konferenciji o izgradnji mira i sprječavanju nasilnih sukoba (Zagreb, 28. – 29. svibnja 2004.) održanoj u sklopu globalne inicijative koju je pokrenuo *European Centre for Conflict Prevention* (ECCP) reagirajući na preporuku Generalnog tajnika UN, Kofi A. Annana.

Regionalni je inicijator ovog konzultativnog procesa za jugoistočnu Europu *Nansen dijalog mreža*, sa svojih devet centara na području bivše Jugoslavije¹. *Nansen Dijalog Centar Osijek* je nositelj projekta za Hrvatsku. Partnerska organizacija na ovom projektu je *Centar za mirovne studije* iz Zagreba². Nacionalnoj konferenciji prethodile su tri lokalne konferencije za područja Slavonije (u veljači), Dalmacije (u ožujku) i Centralne Hrvatske (u travnju). U proces koji je trajao punih devet mjeseci, bilo je uključeno više od 60 nevladinih organizacija/pojedinaca/pojedinki iz Hrvatske koje se bave izgradnjom mira i sprječavanjem nasilnih sukoba.

Na *Regionalnoj konferenciji o izgradnji mira i sprječavanju nasilnih sukoba* (Igalo, Crna Gora, 3.-6. studenog 2004.) preporuke s nacionalnih konferencija

poslužile su kao temelj za planiranje dugoročne međudržavnu suradnju nevladinih organizacija i drugih aktera posvećenih izgradnji mira i sigurnosti u Jugoistočnoj Europi.

2. Svrha i ciljevi platforme izgradnje mira

2.1. Svrha Platforme za izgradnju mira

U Hrvatskoj, nakon više od desetljeća aktivističkog angažmana na procesima izgradnje mira, promjene u državnoj politici koja od 2000. ipak podupire manjinski povratak, kao i općeg procesa strukturalne prilagodbe ulasku u EU, krajnje je vrijeme da se na inicijativu aktera iz civilnog društva artikulira nacionalna Platforma za izgradnju mira, koja će jasno odrediti područja i konkretne korake za formuliranje i poboljšanje niza javnih politika relevantnih za izgradnju mira.

Ova Platforma zamišljena je kao okosnica djelovanja mirovnih aktivista i aktivistica u Hrvatskoj tijekom sljedećih pet do deset godina, kao i priliku za uključivanje niza aktera iz drugih društvenih sfera, poput aka-

demske zajednice, javnih ustanova, poslovnog sektora, sindikata, političkih stranaka, medija i donositelja javnih politika. Kao u francuskom izvorniku *plate-forme* znači program s praktičnim preporukama koji pruža osnovu za suradnju. Sadržaj Platforme otvoren

1 **Nansen Dialogue Network:** <http://www.nansen-dialogue.net/>
Global Partnership for Prevention of Armed Conflicts: <http://www.gppac.net/>

2 Organizacijski odbor nacionalne konferencije činili su: **Vesna Teršelić**, *Centar za mirovne studije*, **Katarina Kruhonja**, *Centar za mir, nenasilje i ljudska prava*, **Franjo Starčević**, *Škola mira*, **Gordana Stojanović**, *Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava*, don **Ivan Grubišić**, *Hrvatska akademski udruženje*, **Nikolina Svalina**, *Nansen Dijalog Centar Osijek*.

je daljnje razrade predloženih mjera, kao i za dodavanje novih područja djelovanja, u skladu s naknadno prepoznatim potrebama i prilikama. Na taj način *Platforma za izgradnju mira* prerasta u dinamični splet smjernica, ideja i planova djelovanja koji odražava interese sve šire mreže nositelja procesa izgradnje mira usmjerenih na raznolike društvene potrebe i probleme.

Ciljevi/funkcije Platforme:

- inspiracija za nove dugoročno usmjerene inicijative
- povezivanje i koordinacija postojećih projekata
- međusobna potpora i učenje
- afirmiranje građanskih mirovnih inicijativa na lokalnoj razini
- uključivanje novih partnera, posebice lokalnih samouprava
- utjecaj na lokalnu politiku
- utjecaj na nacionalnu politiku
- utjecaj na međunarodne organizacije koje rade u Hrvatskoj

Uzevši u obzir specifičnosti procesa donošenja javnih politika u Hrvatskoj, gdje se službene sveobuhvatne nacionalne strategije rijetko kad učinkovito i pravodobno pretaču u konkretne zakone i mjere, pretpostavlja se pragmatičan pristup susljednog javnog zagovaranja određenih prijedloga razrađenih u Platformi. Samo u slučaju da se pokaže politički izvedivim i nekompromitirajućim, predlaže se zagovaranje donošenja službene Nacionalne strategije ili Nacionalnog programa izgradnje mira, s time da je opći naglasak na poboljšanju postojećeg zakonodavnog i programskog okvira te same prakse izgradnje mira u Hrvatskoj.

2.2. Izgradnja mira u kontekstu javnih politika

Izgradnja mira je koncept koji se koristi u međunarodnim i nacionalnim sigurnosnim i razvojnim politikama, kao i u aktivističkom radu u lokalnim zajednicama, a odnosi se na široki raspon napora na svim društve-

nim razinama kojima je cilj transformacija društvenih odnosa, struktura i kulture, čime se nastoji otkloniti uzroke društvenih sukoba, posebice političku i ekonomsku nejednakost, a istovremeno povećati sposobnost pojedinaца/ki, skupina i institucija za nenasilno i konstruktivno ophođenje sa sukobom.

Sedam godina nakon završetka vojnih operacija, usprkos dubokim političkim podjelama i socioekonomskim problemima koji predstavljaju nasljeđe kako drugog svjetskog tako i nedavnog rata, te nedemokratskih praksi socijalističkog i kasnijeg predsjedničkog režima, Republika Hrvatska nema cjelovitu strategiju izgradnje mira koja bi uzela u obzir nasiljem i zločinima obilježenu recentnu povijest i osigurala temelje za dugoročnu transformaciju društvenih odnosa, zakonodavnog okvira, institucija i kulture, kako bi hrvatsko društvo postalo otpornije na nasilne sukobe i sposobnije za zaštitu i promociju ljudskih prava, demokratsko upravljanje i održivi ekonomski razvoj.

Budući da je stvaranje takve cjelovite strategije postepeni proces koji ovisi o otpori i poznavanju koncepta izgradnje mira od strane ključnih političkih aktera, prioritet predstavlja prepoznavanje postojećih prilika za obogaćivanje i povezivanje raznolikih, trenutno nepovezanih zakonodavnih, institucionalnih i programskih okvira relevantnih za izgradnju mira, pri čemu bi naglasak trebao biti na stvaranju socijalnog kapitala u poslijeratnim područjima i sudjelovanju građana u lokalnim i nacionalnim procesima donošenja javnih politika.

Pritom je nezaobilazna važnost transformacije političke kulture i kulture javnog ophođenja u svrhu veće uključivosti i otvorenosti, odnosno komunikacije temeljene na nenasilju, poštovanju različitosti i ljudskih prava. Pritom se kao ključno ističe umijeće javnog dijaloga koje predstavlja temelj za transformaciju sukoba. Naime, hrvatski je javni i politički prostor obilježen manjkom analize sukoba koji se prvenstveno instrumentaliziraju u svrhu postizanja partikularnih interesa i zadobivanja političke moći.

2.3. Izazovi rada u tranzicijskim i poslijeratnim uvjetima

Političke institucije su dosad pretežno propisivale kako vide istinu o procesu nasilne dezintegracije Jugoslavije, umjesto da ohrabre javna propitivanja i znanstvena istraživanja. Zabrinjava propuštanje priznavanja da je prvenstveno obrambeni rat imao i neke karakteristike građanskoga rata te nespornost na prihvaćanje odgovornosti za državnu politiku Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini tijekom razdoblja od 1992. do 1995. godine u kojoj je bilo elementa agresije. Ratni zločini počinjeni u napadima premoćnih snaga JNA i srpskih vojnih, policijskih i paramilitarističkih jedinica u kojima je devastiran Vukovar i razrušena mnoga druga naselja, ne opravdavaju ni jedan od zločina počinjenih nad nehrvatskim stanovništvom. Za promicanje konstruktivnog pristupa sukobu posebno je značajno odlučno zauzimanje svih relevantnih političkih aktera za procesuiranje ratnih zločina, preuzimanje političke odgovornosti za ratna i poratna zbivanja te za sustavni rad na razgradnji poslijeratnih društvenih i političkih podjela i napetosti.

2.4. Posljedice rata po ljudske živote, društveno i ekonomsko tkivo Hrvatske

Izravne posljedice nedavnog rata u Hrvatskoj, u razdoblju od početka nasilnih sukoba u svibnju 1991. do potpune reintegracije svih teritorija u siječnju 1998., kao i neizravne posljedice rata u susjednoj Bosni i Hercegovini uključuju razaranje ekonomskog i društvenog tkiva i turbulentne migracije – izbjeglištvo i prognaništvo Hrvata, egzodus Srba iz Hrvatske, izbjeglički val i kasniju imigraciju Hrvata i Bošnjaka iz B-H, Hrvata iz Vojvodine i Kosova. Izbjeglička je kriza bila na vrhuncu krajem 1992. kada je u Hrvatskoj boravilo 400 000 izbjeglica iz B-H, 300 000 prognanika iz Hrvatske što je predstavljalo više od 15% ukupnog stanovništva. Ovom broju treba pridodati oko 50 000 protjeranih Hrvata iz Vojvodine i Koso-

va koji su tijekom prve polovice 1990-ih doselili u Hrvatsku. Tijekom 1990-ih, državna je politika manipulirala izbjegličkim migracijama, što je uvelike otežalo povratak Srba u Hrvatsku te rezultiralo nerealnim planom naseljavanja Hrvata iz drugih dijelova Hrvatske i susjednih zemalja u poslijeratna, depopulirana područja. U konačnici, etnička slika Hrvatske temeljito je izmijenjena, a ljudska prava više stotina tisuća njezinih građana i građanki sustavno su kršena.

Prema službenim podacima iz 1999., od prijeratnih četiri i pol milijuna stanovnika, Hrvatska je izgubila preko 240 000 stanovnika koji su trajno ili dugoročno napustili zemlju, 20 000 stanovnika je ubijeno ili nestalo, a 30 000 je hendikepirano. Problem nestalih uslijed ratnih zbivanja posebno je težak problem koji uzrokuje dugoročnu ratnu trauma i osjećaj neizvjesnosti za njihove obitelji – 2004. još uvijek se preko 1600 osoba na hrvatskoj (1100) i srpskoj strani (500) rata vode kao nestale, s time da je, u međuvremenu identificirane osobe, utvrđeno da su mahom ubijeni.

Godine 1995. nakon vojno-polijskih operacija oslobađanja okupiranih područja u svibnju i kolovozu uslijedio je vrhunac egzodusa Srba iz Hrvatske (130 000 -180 000) koji se ukupno procjenjuje na 280 000 do 300 000 osoba. Njihov je strah bio opravdan jer je od početka kolovoza do prosinca 1995. na području tzv. Srpske Krajine ubijeno više od 600 srpskih civila. Dosad se u Hrvatsku vratila maksimalno jedna trećina građana Hrvatske srpske nacionalnosti.

U ratovima popraćenim politikom preseljenja stanovništva radikalno je izmijenjena etnička struktura Hrvatske, budući da se broj Srba, prema službenim popisima stanovništva, smanjio s 12.16% 1991. na 4.54% u 2001, a ukupni je postotak nacionalnih manjina pao s 14.91% 1991. na 7.47% 2001. dok se postotak Hrvata povećao 78.1% 1991. na 89.63% 2001.

Prema službenim podacima Vlade RH iz 1999. ukupna je ratna šteta u razdoblju od

ljeta 1990. do siječnja 1998. iznosila 37,4 milijarde USD. BDP tijekom 1991. pao za 21,1%, nakon čega je uslijedio daljnji pad sve do 1997. godine. BDP je 2004. godine bio na razini BDP-a iz 1990. godine. Od 488 općina u Hrvatskoj, 74% ili 362 pretrpjelo je ratne štete. Oštećeno je preko 1200 poduzeća, među kojima je bilo 53 vodeći poslovnih subjekata te izgubljeno 150 000 radnih mjesta. Neke industrije, poput kožne, tekstilne i turističke smanjile su se na jednu trećinu prijeratnog obujma. Razaranja stambenih objekata iznose 4,2 milijarde USD i odnose se na 15% ukupnog stambenog fonda zemlje.

Uz uništene živote, imovinu i infrastrukturu, rat je rezultirao gubitkom cjelokupnog srednjoročnog razvojnog ciklusa koji je poklopio s inicijalnom tranzicijom iz socijalističke u tržišno gospodarstvo. Pritom je odvijanje tranzicije u ratnim okolnostima omogućilo političkoj eliti stvaranje zakonskog okvira za nepravdnu i neracionalnu privatizaciju a kriminalnom miljeu za zloupotrebe – što je sve pridonijelo osiromašenju i devastaciji gospodarstva. prema Izvješću o radu na provedbi revizije pretvorbe i privatizacije koji je Državna revizija obavila u razdoblju od 2001. do rujna 2004. godine, od ukupno 1556 poduzeća obuhvaćenih revizijom, za samo njih 75 je utvrđeno da je proces pretvorbe i privatizacije bio u potpunosti zakonit i ispravan, a 64% poduzeća uopće nije ostvarilo razvojne ciljeve.

Prema popisu stanovništva iz 2001. gustoća stanovništva na poslijeratnim područjima je 3,5 puta niža od prosječne gustoće stanovnika. U deset godina između 1991. i 2001. poslijeratna su područja izgubila 40% stanovništva, dok je Hrvatska kao cjelina izgubila 3% stanovnika. Iako po indeksu vitalnosti poslijeratna područja najmanje zaostaju za hrvatskim prosjekom uslijed naseljavanja mlađeg stanovništva hrvatske nacionalnosti iz susjednih zemalja, zabrinjava neuravnotežena dobna struktura stanovništva na, s 32% starog stanovništva (preko 60 godina), 47% srednje dobi i 21% mladih (ispod

20 godina). Time je očit manjak ljudskog potencijala za razvoj poslijeratnih područja.

Prema dostupnim službenim podacima, krajem 2001. stopa nezaposlenosti na poslijeratnim područjima je bila 43% i nije se u većoj mjeri smanjila tijekom posljednjih godina. Stopa zaposlenosti od 40% za više od trećine zaostaje za hrvatskim prosjekom od 55% iz srpnja 2001. Paralelni rast stope zaposlenosti i nezaposlenosti tijekom posljednjih godina ne dovodi do poboljšanja. Kada se odbiju prihodi od socijalne pomoći od ukupnog prihoda po glavi stanovnika, 2001. godine stanovnici poslijeratnih područja ostvarivali su samo 51,8% prosječnog osobnog prihoda po glavi stanovnika Hrvatske.

Pozitivni trendovi se odnose na veću prisutnost vladinih poticajnih programa, kao i povećanje općinskih proračuna tijekom posljednje četiri godine. Dugoročnu priliku za oporavak poslijeratnih područja predstavlja pokretanje regionalne razvojne politike Hrvatske koja mora voditi računa o izrazitom zaostajanju ovih područja – primjerice prema podacima o BDP-u iz ožujka 2004. tri najsiromašnije, redom poratne županije Ličko-senjska, Vukovarsko-srijemska i Brodsko-posavska imaju u prosjeku četiri puta niži BDP od Hrvatske kao cjeline, te čak 12 puta niži BDP od daleko najrazvijenijeg Grada Zagreba. Veliki je problem u praćenju razvojnih izazova poslijeratnih područja manjak uzastopnih podataka o socio-ekonomskim pokazateljima.

3. Vrijednosti i principi na kojima počiva ova platforma

3.1. Nenasilje

Potičemo stalnu i sustavnu konstruktivnu nenasilnu komunikaciju, odbacujemo nasilje i promoviramo nenasilni pristup sporovima i sukobima.

3.2. Tolerancija

U međuljudskim odnosima naša je vodilja toleriranje drugoga s punim uvažava-

njem različitosti mišljenja, izričaja, navika i običaja.

3.3. Solidarnost

Uvidamo međuovisnost i povezanost unutar društva i svijeta u kojem živimo, a time i nužnost međusobne podrške i rada na rješavanju zajedničkih lokalnih, regionalnih, nacionalnih i globalnih problema.

3.4. Suradnja i dijalog

Smatramo da su suradnja i dijalog neophodni za prevenciju nasilnih sukoba. Dijalog promovira razumijevanje i poštovanje potrebnu za izgradnju mira na svim društvenim razinama.

3.5. Multikulturalizam

Zagovaramo prepoznavanje različitosti kao društvenog resursa koji se ostvaruje afirmacijom i upoznavanjem raznolikih tradicija, kultura i identiteta te živu i trajnu međukulturalnu razmjenu koji tek omogućuju kvalitetniji društveni razvoj. U središtu našeg rada na izgradnji mira su promocija i zaštita prava društvenih skupina s nacionalnim, rodnim, seksualnim, kulturalnim, fizičkim i drugim posebnostima, kao i jačanje društvene solidarnost, naročito u odnosu na one koji su manjinskom položaju.

3.6. Održivi razvoj

Zagovaramo principe zaštite prirode i okoliša te održivog razvoja kojeg razumijemo kao proces ekonomskih i društvenih promjena gdje su uporaba prirodnih resursa, smjer ulaganja, orijentacija tehničkog razvoja i institucionalne promjene u međusobnom skladu i omogućavaju ispunjavanje potreba i očekivanja sadašnjih i budućih naraštaja. kako buduće generacije ne bi naslijedile razoreni svijet.

3.7. Odgovornost i transparentnost

Zagovaramo odgovornost i transparentnost na pojedinačnoj, organizacijskoj i institucionalnoj razini. Odgovornost uključuje

poštivanje vladavine prava u mjeri koja ne dovodi u pitanje poštivanje temeljnih ljudskih prava, kao i brigu o svim društvenim učincima vlastitog djelovanja, posebice s obzirom na marginalizirane grupe, bez obzira da li se radi o zakonskoj obvezi ili ne. Protivimo se zloupotrebama dobara, podataka, društvenog utjecaja i moći i podržavamo javnost rada svih institucija i organizacija, ukoliko to ne ugrožava prava i slobode građanki i građana.

3.8. Izgradnja povjerenja i pomirenje

Zagovaramo izgradnju i obnovu povjerenja uništenog ratnim sukobima i nasiljem u kojem su stradali ljudi, zajednice i njihova imovina. Podupiremo različite, slobodno odabrane procese suočavanja s prošlošću na osobnoj i društvenoj razini, pri čemu posebno vrednujemo dijalog o zajedničkoj prošlosti obilježavaj sukobima i gubicima. Vjerujemo da takav dijalog vodi prema društvenom pomirenju, dok istodobno priznajemo pravo svake osobe da odabere da li će i kada oprostiti.

3.9. Uključivost i ravnopravnost

Zagovaramo mogućnost sudjelovanja građana i građanki u procesima odlučivanja na svim razinama društva, jednakost svih građana i građanki pred zakonom te osiguranje jednakih životnih šansi svim građanima i građankama bez obzira na porijeklo, spol, nacionalne i druge identitete.

3.10. Od nacionalne sigurnosti prema ljudskoj sigurnosti

U našem radu afirmiramo važnost sigurnosti svake osobe u svim njenim dimenzijama: fizičku sigurnost, socijalno-ekonomsku sigurnost i poštovanje ljudskog dostojanstva, prava i identiteta. Time zastupamo pomak s koncepta nacionalne sigurnosti kojem je u žarištu interesa sigurnost države, na koncept ljudske sigurnosti koji počiva na sigurnosti pojedinaca, lokalnih zajednica te time i cijelog društva.

3.11. Poštovanje ljudskih prava

Svi, a osobito vlade, moraju poštovati ljudska prava. Posebno nam je važno poštovanje prava na sigurnost, život, slobodu kretanja i nediskriminaciju te na jednake mogućnosti za sve. Briga za ljudska prava i poštovanje ljudskog dostojanstva treba biti uključena u sve aktivnosti usmjerene na prevenciju nasilnih sukoba.

3.12. Poštivanje međunarodnog pravnog poretka (zaštite ljudskih prava i) humanitarnog prava

Želimo naglasiti značaj poštovanja međunarodnog humanitarnog prava. Zagovaramo procesuiranje počinitelja ratnih zločina pred međunarodnim i domaćim sudovima. Povelja Ujedinjenih naroda, Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena kao i Rezolucija 1325 Vijeća sigurnosti pružaju pravni okvir za zaštitu najranjivijih.

3.13. Inovativnost

Zagovaramo i njegujemo kreativni pristup rješavanju društvenim problemima, putem redovitog propitivanja i procjene dosadašnjeg djelovanja, potpore novim idejama i eksperimentima i poticanjem otvorenosti institucionalnih i organizacijskih sustava za promjenu.

3.14. Građanski aktivizam i inicijativa

Potičemo sebe i druge na otkrivanje i korištenje svoje osobne moći i odgovornosti u sagledavanju i rješavanju problema u društvu. Ohrabrujemo udruživanje građana i građanki oko promocije zajedničkih vrijednosti, potreba i interesa te njihovo aktivno sudjelovanje u lokalnoj i nacionalnoj politici.

3.15. Socijalna pravda

Zalažemo se za pravедno, solidarno i odgovorno upravljanje društvenim dobrima, te uravnotežene odnose društvene moći radi zadovoljavanja temeljnih potreba svih građana i građanki.

3.16. Identitet

– Njegujemo i afirmiramo sve vidove pojedinačnih i kolektivnih identiteta čime se pridonosi prevenciji društvenih sukoba i povećava bogatstvo društvene komunikacije.

3.17. Uvažavanje osobnosti

Smatramo da svaki proces društvene promjene, pa tako i izgradnja mira, mora počivati na mogućnosti slobodnog izbora svakog pojedinca i pojedinke, pri čemu se ni na koji način ne narušava osobno dostojanstvo.

4. Izgradnja mira i obrazovna politika

Obrazovanje i odgoj za mir započinje otvaranjem osobnog ciklusa cjeloživotnog iskustvenog učenja. Organizacije civilnog društva te pojedinci/ke koji se rade na izgradnji mira promoviraju takav pristup odgoju i obrazovanju za mir jer povezuje učenje iz života i za život uz stvaranje ozračja za propitivanje vlastitih stavova i vrijednosti – što je mjesto sa značajnim potencijalom za osnaživanje – kroz reafirmaciju ili kroz veću spremnosti na promjenu. Osim toga, svojim zalaganjem za društvene promjene koji se temelji na principima nenasilja kroz interakciju s različitim dionicima društva/države doprinose odgoju za mir na svim razinama – osobnom, unutar vlastitih organizacija, unutar civilnog društva i društva u cjelini.

Obrazovni sustav opterećen zastarjelim nastavnim sadržajima i metodama ne obrađuje za odgovorno građanstvo, kritičko mišljenje i kulturu dijaloga. Zato je bitno uključiti obrazovanje za ljudska prava, demokraciju i mir u sve sektore društva, a posebice postojeće formalne i neformalne obrazovne programe za djecu, mlade i odrasle, koje organizira država i/ili civilno društvo, radi povećanja kapaciteta građana, organizacija i institucija da se ophode sa sukobima na nenasilan način i transformiraju destruktivan sukob u dijalog. Mirovno obrazovanje, usmjereno na razvijanje kulture dijaloga i kritičnog mišljenja ističe značaj konstruktivnih sukoba te usmjerava pozornost na

prevenciju destruktivnih sukoba i intervencije u situacijama nasilnih eskalacija. Mirovno obrazovanje može pomoći u stvaranju preduvjeta za izgradnju tolerantnih odnosa, povjerenja i razumijevanja među pojedincima i društvenim skupinama. Za djelotvornost i održivost mirovnog obrazovanja posebno je važno da se principi i sadržaj integriraju u raznolika, postojeća obrazovna područja.

Osim obrazovne uloge škole – stjecanje znanja i vještina, škola je i odgovorna ustanova. U suradnji i partnerstvu s roditeljima, nastavnici trebaju sudjelovati u odgoju djece, koji bi ih najbolje pripremio za život koji je pred njima i pomogao im da postanu odgovorni građani društva u kojem žive. Škola kao institucija, i svi njeni članovi, trebaju njegovati humane vrijednosti kroz obrazovni program, ali i kroz vlastiti primjer odnosa koji vladaju između svih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu – ravnatelja, nastavnika, profesora, učenika, roditelja i stručnih suradnika. Stoga je posebno značajno da odgojno-obrazovni proces omogućí afirmaciju vrijednosti mirotvorstva u djelovanju svih sudionika.

Budući da odnosi u obiteljima i obiteljski odgoj predstavljaju preduvjet za sposobnost djeteta da razvija konstruktivne odnose, neophodno je uvođenje elemenata permamentne edukacije za odgovorno roditeljstvo u naše škole. Nastavnici bi trebali dobiti kvalitetnu edukaciju iz područja rada s roditeljima da im mogu pomoći u odgoju. Škola ne može preuzeti odgojnu ulogu roditelja i obitelji ali može pomoći roditeljima da promijene ili usavrše koncepte kvalitetnog odgoja. Tek kada u obitelji postoje jasne uloge i odgovornosti za potomstvo i njegovo napredovanje postaje jasan koncept mira na kome se gradi uravnotežena osoba i društvo produktivnih sretnih pojedinaca.

4.1. Kratkoročne mjere

Pokretanje javnog dijaloga o sadašnjim modelima ostvarivanja prava manjinskih zajednica na obrazovanje na manjinskom jeziku i pismu, te njihovoj provedbi i učincima u zajednicama gdje se takva nastava provodi. Pritom ističemo potrebu da Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta evaluiira provedbu *Modela A* (jedan od zakonski zagarantiranih modela obrazovanja manjina na jeziku i pismu manjine) na socijalnu sliku zajednice u ratom pogođenim, mahom podijeljenim područjima te na stupanj socijalizacije djece u takvoj zajednici.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta bi trebalo provesti sveobuhvatnu evaluaciju dosadašnje izvedbe programa *Obrazovanja za ljudska prava i demokraciju* u osnovnim školama te propiše način vrednovanja obrazovnih postignuća, odnosno sistem verifikacije programa. Tražimo da se u skladu s preporukama evaluacije revidira sadašnji program.

Integriranje obrazovanja za ljudska prava i mir u relevantne obrazovne predmete te u interdisciplinarnu i izvannastavnu aktivnost na svim obrazovnim razinama, od osnovne škole do poslijediplomskih i stručnih studija. U razvoj smjernica za integriranje mirovnog obrazovanja u raznolike nastavne predmete treba uključiti vladine institucije, akademsku zajednicu i specijalizirane organizacije civilnog društva koje se bave mirovnim obrazovanjem i izgradnjom mira.

Temeljita revizija predmeta *Politika i gospodarstvo* ili uvođenje obaveznog obrazovnog programa koji bi sadržavao osnovna znanja o demokraciji, ljudskim pravima, civilnoj/građanskoj (i) političkoj kulturi.

Školske udžbenike treba analizirati i revidirati kako bi se uklonila pristranost u odnosu na nacionalnu povijest, druge narode, kao i u odnosu na rodna i druga manjinska pitanja te kako bi se uključili dodatni sadržaji vezani uz ljudska prava.

4.2. Dugoročne mjere

4.2.1. Mirovno obrazovanje i formalni obrazovni sustav

Osigurati da školski sustavi i proces odlučivanja o obrazovanju uzimaju u obzir raznolike lokalne potrebe korisnika, nastavnog osoblja i ustanova, npr. različitost materinjih jezika; ratom narušeno povjerenje, komunikaciju i suradnju; potrebe osoba s invaliditetom; potrebe za kontinuiranim usavršavanjem nastavnika i kapacitiranjem školskih ustanova za promociju kulture nenasilja i suradnje.

Prilikom decentralizacije obrazovnog sustava koja omogućuje prilagodbu lokalnim potrebama, važno je poduzeti mjere za sprječavanje manjka kapaciteta obrazovnih ustanova u manje razvijenim područjima Hrvatske.

Povećati financijska sredstva za mirovno obrazovanje i uključiti mirovno obrazovanje u sve nacionalne obrazovne strategije. Problem kontinuiranog financiranja edukacijskih programa odražava se na njihovu kvalitetu i prepoznatljivost. Stoga bi trebalo postići da se iz budžeta lokalnih zajednica (županija i gradova), ali i na nacionalnoj razini izdvajaju sredstva isključivo za edukaciju u izgradnji mira.

Osigurati pripremu školskih i sveučilišnih nastavnika, odgojitelja i stručnog osoblja za mirovno obrazovanje, što pretpostavlja uključivanje mirovnog obrazovanja u obavezni program stručnog usavršavanja nastavnika i odgojitelja.

Povećati mogućnosti za verifikaciju neformalnih programa mirovnog obrazovanja na razini države i županija.

Povećati vidljivost mirovnog obrazovanja u školskom sustavu – npr. uspostavljanjem godišnjih nagrada Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta za promociju nenasilja i ljudskih prava koja bi se dodjeljivala osnovnoškolskim, srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama.

Povećati uključivanje roditelja u rad škole te razviti dodatne programe za osvješćavanje uloge roditelja u odgojno-obrazovnom procesu. Nužno je ostvariti partnerstvo škole kao institucije, roditelja i učenika u kreiranju i provedbi nastavnog plana i programa.

Sustavno poticati stvaranje pozitivne slike o pripadnicima nacionalnih manjina te o vrijednosti života u multikulturalnim sredinama.

4.2.2. Mirovno obrazovanje i djelovanje civilnog društva

Jače međusobno povezivanje organizacija civilnog društva i partnerstvo s državnim ustanovama i akademskom zajednicom radi razvoja kurikuluma za mirovno obrazovanje i smjernica za integriranje mirovnog obrazovanja u različita obrazovna područja, s posebnim naglaskom na multilingvalno obrazovanje, obrazovanje za demokratsko građanstvo, obrazovanje za održivi razvoj i kritičko mišljenje. Kurikulumi i metodologija obrazovana trebaju promovirati aktivno i iskustveno učenje i primjere iz prakse izgradnje mira.

Intenziviranje izvaninstitucionalnog obrazovanja kroz javno, strukturalno i kontinuirano partnerstvo Vlade, akademskih institucija formalnog obrazovanja i nevladinog sektora. Stvaranje neformalnih obrazovnih prostora u kojima je moguće negovati toleranciju, dijalog i razumijevanje, posebice u multikulturalnim i etnički podijeljenim područjima.

Poticati uključivanje profesora, studenata i istraživača u projekte izgradnje mira (npr. diplomski radovi, stručni radovi, pravne klinike, provedba relevantnih istraživanja).

U svrhu veće učinkovitosti civilnog društva, nužno je uspostaviti koordinaciju za mirovno obrazovanje na nacionalnoj razini kako bi se moglo sustavno utjecati na nacionalnu i lokalnu obrazovnu politiku te strategije integriranja i razvoja obrazovanja za izgradnju mira.

Zagovaranje integracije neformalnih programa mirovnog obrazovanja u odgojno-obrazovni sustav, posebice programa vrsnjačke medijacije.

4.2.3. Mirovno obrazovanje i uloga medija

U suradnji organizacija civilnog društva, novinarskih udruga i medija raditi na jačanju profesionalnih standarda i kompetencija za novinarstvo koje pridonosi izgradnji mira, time što se promiče konstruktivno, uravnoteženo izvještavanje, dijalog i pokrivanje tema koje se odnose na izgradnju mira.

Razviti etičke standarde izvještavanja o osjetljivim humanitarnim pitanjima i problematici ljudskih prava, a posebice o nasilnim sukobima i ratnim zbivanjima.

4.2.4. Mirovno obrazovanje i uloga političkih stranaka

U suradnji organizacija civilnog društva i političkih stranaka educirati političare/ke i članove/ice političkih stranaka, a posebice nove naraštaje donositelja odluka, o kulturi mira, nenasilja, transformaciji sukoba i problematici izgradnje mira.

4.2.5. Mirovno obrazovanje i uloga kulturnih ustanova

Ojačati suradnju organizacija civilnog društva i kulturnih ustanova i inicijativa na promociji ljudskih prava i nenasilnog ophođenja sa sukobima (primjerice, putem kazališnih predstava, filmova, glazbe, beletristike).

4.2.6. Mirovno obrazovanje i međunarodne organizacije koje djeluju u Hrvatskoj

Uključivanje mirovnog obrazovanja u prioritete donatorske potpore obrazovnoj reformi u Hrvatskoj.

Usklađivanje donatorskih strategija s planovima Vlade i organizacija civilnog društva, s naglaskom na potporu za inovativne pristupe koji još nemaju dugoročnu prora-

čunsku potporu Vlade, te na subvencioniranje programa mirovnog obrazovanja u manje razvijenim općinama, posebice poslijeratnim područjima.

5. Izgradnja mira i politika suočavanja s prošlošću

Iskustva prešućivanja i falsificiranja zločina i ostalih ratnih zbivanja u razdoblju od 1941.- 1995. te posljedica njihove političke manipulacije koja je utjecala na noviju prošlost Hrvatske, Jugoslavije i post-jugoslavenskih društava ukazuju da je suočavanje i prorada prošlosti važan preduvjet izgradnje održivog mira i sigurne budućnosti.

Hrvatska je javnost i društvo još uvijek podijeljena, u stalnoj raspravi oko karaktera ratnih zbivanja ovog i prethodnog rata, oko pitanja ratnih zločina u vlastitim redovima, konfuzna u poimanju heroja i ratnih zločinaca.

Javno uvažavanje istine o stradanju na temelju nepristranog utvrđivanja činjenica daje mogućnost žrtvi da se oslobodi bar dijela boli, stida, srdžbe i straha, a počinitelju da prihvati odgovornost za počinjeno djelo i da bude pravedno suđen. Zajednica i društvo u cjelini se suočuju s činjenicama o tome što se je tijekom oružanih sukoba događalo te dobivaju prostor za distanciranje od zločina počinjenih u ime cjelokupnog društva/nacije. Pravedno i nepristrano procesuiranje ratnih zločina omogućava raskidanje s kulturom nekažnjavanja s jedne strane te kolektiviziranja krivnje s druge.

Istovremeno s procesuiranjem ratnih zločina potrebno je trajno i ustrajno raditi na prikupljanju dokumentacije o svim mrtvima i nestalima, o ratnim zbivanjima i otporima.

Uz kaznenu pravdu za žrtve su vrlo važni i programi naknada i odšteta, te podrška procesima žalovanja i oporavka od traumatskih doživljaja iz prošlosti. Direktna pomoć u ratu traumatiziranim osobama i zajednicama neophodan je dio društvenog procesa oporavka.

Dijalog o ratnim zbivanjima na nacionalnoj i regionalnoj razini treba uključiti znanstvene i državne institucije, medije i sve zainteresirane građana, posebno preživjela žrtve zločina te sudionice/ke ratova – kako bi u budućnosti mogli graditi miroljubive odnose temeljene na zajedničkim poukama iz prošlosti i njih ugraditi u usmenu i pisanu povijest.

5.1. Kratkoročne mjere

Jačati suradnju između organizacija civilnoga društva na stvaranju preduvjeta za kreiranje politike suočavanja s prošlošću na nacionalnoj i regionalnoj razini.

Razviti obrazovne programe o učinku nasilnih sukoba na pojedince/ke, zajednice i društvo, o utjecaju traume i koracima prema oporavku.

Osigurati potrebne preduvjete za osnivanje i kvalitetan rad Memorijalno-dokumentacijskog centra o Domovinskom ratu i drugih dokumentacijskih centara što uključuje i suzdržavanje od političkog predodređivanja karaktera rata i dosega istraživačkog rada

5.2. Dugoročne mjere

Državne institucije trebaju artikulirati nacionalni programe izgradnje mira i suočavanja sa prošlošću uz potpunu suradnju zainteresiranih strana koje može pridonijeti stvaranju poticajne atmosfere za prorađivanje osobne i kolektivne traume te organiziranje dokumentacijskih centara radi dokumentiranja podataka o svim žrtvama i nestalim u nasilnim sukobima, što će stvoriti preduvjete za obilježavanje svih grobišta i stratišta te davanje pijeteta svim žrtvama bez obzira na strane u sukobu ali i davanje naknada na simboličkoj i adekvatnoj materijalnoj razini žrtvama i obiteljima žrtava.

Kroz zajedničku strategiju i akcijske planove ministarstava kulture i obrazovanja države trebaju stvoriti mehanizme za poticanje i financiranje povijesnih, etnoloških, antropoloških i kulturoloških istraživanja i

publiciranje rezultata istraživanja različitih perspektiva povijesnih događanja kako bi se izbjeglo apsolutiziranje jedne istine ali i uvodilo nove spoznaje u obrazovne programe i udžbeničke sadržaje te promoviralo multikulturalnost u obrazovanju.

Sustavno i trajno poticati kulturnu produkciju koja potiče suočavanje sa prošlošću kako na individualnoj tako i na kolektivnoj razini kroz mehanizme financiranja iz državnog proračuna

Sudove koji procesuiraju zločine počinjene u nasilnim sukobima lokalnog i međunarodnog karaktera potrebno je tehnički adekvatno opremiti te stvoriti uvjete za multidisciplinarnu podršku i zaštitu svjedocima na sudu i u njihovim životnim sredinama.

Kroz sustav formalnog i neformalnog obrazovanja treba uspostaviti programe sustavnog educiranja za civilne inicijative, političke stranke i novinare/ke o važnosti i procesima izgradnje mira i suočavanja sa prošlošću kako bi se širio prostor za dijalog o različitim istinama u post-konfliktnim, tranzicijskim društvima i propitivala politička odgovornost raznih društvenih aktera u generiranju nasilnih sukoba.

Preporučujemo nastavak pune suradnje s Međunarodnim sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji jer će to potaknuti proces suočavanja sa prošlošću u procesuiranje ratnih zločina i u domaćim sudovima.

5.3. Uloga države

Državne institucije trebaju osigurati pristup dokumentaciji, pružiti adekvatnu podršku dokumentacijskim i memorijalnim centrima i suzdržati se od političkog propisivanja istine o ratu, ubrzati proces traganja za nestalima i lokacijama masovnih grobnica, predvidjeti sredstva za kontinuirano psihosocijalnu podršku žrtvama, njihovim obiteljima i zajednicama te poticati znanstvene, kulturalne i obrazovne programe posvećene suočavanju s prošlošću.

5.4. Uloga civilnog društva

Organizacije civilnog društva će nastaviti istraživati i dokumentirati prošla zbivanja kroz samostalne i zajedničke projekte s drugim civilnim, znanstvenim i državnim institucijama te razvijati kapacitete za participativne i uključujuće procese suočavanja s prošlošću na osobnoj, institucionalnoj i društvenoj razini, posebice na jačanju solidarnosti s žrtvama i preživjelima.

5.5. Uloga medija

Dokumentirati ratne zločine, ratna zbivanja i kršenja ljudskih prava te u suradnji s civilnim inicijativama i obrazovnim institucijama razviti javnu atmosferu povoljnu za suočavanje s prošlošću.

6. Izgradnja mira i razvojna politika

Punih deset godina nakon prestanka ratnih sukoba u Hrvatskoj, izgledi za dugoročnu izgradnju mira uvelike ovise o ostvarenju prilika za socioekonomski razvoj cijele zemlje koji će voditi računa o specifičnim potrebama i preprekama prisutnim u poslijeratnim zajednicama i regijama. Pritom treba iskoristiti prilike vezane uz proces pridruživanja Republike Hrvatske EU – utemeljenje razvojnih projekata u Nacionalnoj strategiji regionalnog razvoja i participativno osmišljenim Regionalnim razvojnim planovima te dostupnost predpristupnih fondova za regionalne i prekogranične razvojne projekte.

Generalni trend depopulacije sela i manjih mjesta se ne zaustavlja kako zbog prirodnog procesa seljenja u veća mjesta tako i zbog posljedica rata. Za razvoj Hrvatske bitno je zaustaviti depopulaciju i stvoriti razvojne programe za oživljavanje sela.

Problem depopulacije posebice je težak u nekada većinski srpskim selima.

U posljednje četiri godine Vlada je uspjela revidirati zakonodavni i administrativni okvir za povratak izbjeglica koji je ranije dis-

kriminirao Srbe. Pozitivan je pomak ostvaren u obnovi kuća povratnicima srpske nacionalnosti koja i dalje ovisi o osiguranju alternativnog smještaja privremenim korisnicima, većinom naseljenim Hrvatima. Prema izvještaju o ljudskim pravima u Hrvatskoj State Departmenta, hrvatska Vlada je tijekom 2004. napravila pozitivan pomak u povratu imovine i obnovi kuća srpskih izbjeglica te je tako oko 80% pomoći u obnovi kuća pruženo Srbima, što je nastavak na pozitivni trend iz 2003. Prema tom izvješću bitno je smanjen broj legalno i ilegalno zaposjednute imovine. Ipak, u izvješću se naglašava da zakoni još uvijek implicitno pogoduju Hrvatima u odnosu na Srbe te da još 1750 većinom srpskih izbjeglica nije moglo doći do svoje imovine koju zauzimaju Hrvati. Vlada RH je u kolovozu 2004. priznala da tek treba krenuti s provedbom paketa mjera za kompenzaciju izgubljenih stanarskih prava, čime bi se riješio problem koji onemogućuje povratak Srba bez imovine u Hrvatskoj, a posebice izbjeglih iz urbanih središta, no u provedbi se kasni.³ Povrat imovine izbjeglim Srbima vezan je i uz stambeno zbrinjavanje doseljenih Hrvatskoj isto tako nailaze na brojne poteškoće u rješavanju svojih egzistencijalnih potreba u poslijeratnim zajednicama Hrvatske. Pozitivni pomaci ostvaruju se uslijed konstruktivne suradnje udruga doseljenih Hrvata poput ZUNH-a, udruga koje zastupaju potrebe srpske manjine, poput SDF-a te lokalnih i nacionalnih vlasti.

Kako se rješava pitanje fizičkog povratka, održivi povratak i revitalizacija poslijeratnih područja prvenstveno ovisi o učinkovitosti, pravovremenosti i primjerenosti potpore općinama i županijama za socioekonomski razvoj, pri čemu je nužna *uspješna decentralizacija i participativna politika regionalnog razvoja* koja uzima u obzir prednosti međusektorskih partnerstava

te sudjelovanja građana i lokalne samouprave u svim fazama pripreme i provedbe razvojnih pla-

³ Škrbić, Nataša. (2005). "Položaj srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj 2004. – pozitivni pomaci, ključni problemi i preporuke". *Otvorenost društva, Hrvatska 2005. Zagreb: Institut Otvoreno društvo. www.soros.hr.*

nova. Isto je tako nužno politiku regionalnog razvoja utemeljiti na *razumijevanju razvoja kao dinamičkog procesa u kojem je stvaranje socijalnog i intelektualnog kapitala neodvojivo od stvaranja ekonomskog kapitala.*

6.1. Kratkoročne mjere

Uspostaviti jedinstveni sustav prikupljanja i publiciranja socioekonomskih pokazatelja razvoja poslijeratnih područja koji je dostupan javnosti, a posebice razvojnim agencijama, civilnom društvu i poslovnom sektoru.

Uspostaviti redoviti monitoring poticajnih mjera države za socioekonomski razvoj poslijeratnih područja kako bi se na vrijeme uočili propusti i problemi, istakli uspjesi i utjecalo na negativnu percepciju razvojnog potencijala ovih područja.

Osigurati kvote za potpore partnerskim programima i projektima organizacija civilnog društva iz poslijeratnih područja unutar programa potpore Zaklade za razvoj civilnog društva i državnih tijela.

U formuliranje regionalnih razvojnih planova uključiti predstavnike svih sektora, i lokalnu upravu i samoupravu. U procesu pripreme, planiranja, provedbe i praćenju provedbe javnih politika (nacionalnih strategija) organizacije civilnog društva moraju temeljem javno donesenog sporazuma/ugovora sudjelovati kao priznati i prepoznati partneri državi i njenim institucijama.

Civilno društvo trebat će se zalagati da se u artikulaciji razvojnih politika eksplicira njihova relevantnost za dugoročnu stabilizaciju, sigurnost i obnovu društvenog tkiva na poslijeratnim područjima, kao i prevenciju potencijalnih društvenih sukoba.

Civilno društvo treba inzistirati na tome da razvojni planovi vode računa o povećanju društvene kohezije svih dionika zajednice i unapređenju programa koji su orijentirani na socijalnu inkluziju marginaliziranih i osiromašenih grupa.

Osigurati transparentnost procesa evaluacije dosadašnje provedbe Regionalnih ra-

zvojnih planova, u svrhu pravovremenih poboljšanja i prijenosa dobrih iskustava na druge županije.

Uključivanje inicijativa izgradnje mira u lokalnim zajednicama u razvojne aktivnosti u kojima sudjeluje lokalna samouprava, županije itd. posebice kada se radi o mobiliziranju građana/ki, neformalnoj edukaciji, participativnom planiranju i uključivanju marginaliziranih skupina.

Kontinuirano ulagati u informiranje građana/ki o razvojnim planovima i inicijativama širom Hrvatske, a posebice na poslijeratnim i nerazvijenim područjima. Pritom je dragocjeno partnerstvo lokalnih vlasti, organizacija civilnog društva i lokalnih medija.

Unapređenje prekogranične suradnje u prioritetnoj funkciji razvoja lokalne zajednice kroz osiguravanje ekonomskog poticaja. Nužno je uvažavati specifičnosti i različitost potreba regija.

6.2. Dugoročne mjere

Kontinuirano zagovarati uključivanje koncepta razvoja zajednice u politiku regionalnog razvoja, te utjecati na koordinaciju raznolikih fondova za društveni i ekonomski razvoj namijenjenih lokalnim zajednicama.

Poticati unutarnju mobilnost mladog i radno sposobnog stanovništva, a posebice poticati barem privremene migracije iz razvijenih dijelova u poslijeratna područja. Jedan od mogućih programa jest i uspostava **Volonterske razvojne službe** koja bi potporom države i poslovnog sektora omogućila visokokvalificiranim osobama da godinu dana rade u poslijeratnim područjima, posebice u javnim ustanovama i nevladinim organizacijama, kao i osobama iz poslijeratnih područja da provedu praksu u tvrtkama, javnim ustanovama i nevladinim organizacijama u drugim dijelovima Hrvatske.

Poticati društveno odgovorne i uspješne tvrtke da se uključe ili same razviju program poticanja socioekonomskog razvoja po-

slijeratnih područja, ili dodatnim ulaganjima u svoj dobavljački lanac, ili pak dodatnim inicijativama u zajednici. Suradnja organizacija civilnog društva i poslovnog sektora kroz poticanje održivih mehanizama doniranja naročito vezano uz proces regionalnih operativnih planova (ROP); razvoj zaklada lokalnih zajednica i regija, praćenje učinkovitosti poreznih mjera za poticanje filantropije.

U javnosti promovirati pozitivne primjere socioekonomskog razvoja poslijeratnih područja, posebice onih utemeljenih na partnerstvu različitih sektora, kako bi se proširio krug podupiratelja i postepeno mijenjala percepcija razvojnih potencijala ovih područja.

6.1. Uloga države

Pravovremeno, participativno i transparentno formuliranje Nacionalne politike regionalnog razvoja, osiguranje odgovarajućih kapaciteta za praćenje provedbe.

Od samog početka uspostaviti sustav praćenja socioekonomskih pokazatelja razvoja poslijeratnih područja te praćenja učinkovitosti i pravednosti poticajnih mjera i regionalnih razvojnih politika na poslijeratnim područjima. Ove podatke učiniti dostupnima javnosti.

Razvojne programe i poticajne mjere pratiti planom monitoringa i evaluacije, čiji su nalazi dostupni zainteresiranoj javnosti.

Otvorenost i poticanje suradnje s drugim sektorima te s lokalnom upravom i samoupravom.

6.2. Uloga lokalne uprave i samouprave

Zagovaranje interesa građana i građanki i aktivno uključivanje u regionalne razvojne planove.

Informiranje građana/ki o razvojnim inicijativama.

Poticanje suradnje s drugim sektorima.

Nediskriminacija na nacionalnoj osnovi prilikom odlučivanja o razvojnim prioritetima.

Prepoznavanje važnosti građanskog aktivizma i društvenog razvoja u lokalnom razviju, a time i stvaranje uvjeta za građansko samoorganiziranje, putem potpore lokalnim centrima za građanske inicijative (u javnim prostorima) i potpore konkretnim aktivnostima lokalnih udruga.

6.3. Uloga civilnog društva

Na nacionalnoj razini, nametnuti se državi kao relevantan akter za formuliranje i praćenje provedbe nacionalne politike regionalnog razvoja. To uključuje lobiranje relevantnih državnih institucija za uspostavu sustava praćenja procesa regionalnog razvoja, s naglaskom na poslijeratna područja te kontinuirano zagovaranje mjera koje su relevantne za izgradnju mira – posebice uključivanje građana/ki i lokalnih vlasti, multisektorska partnerstva, pravednu distribuciju resursa, prekograničnu suradnju i unutarjmu mobilnost – osmisliti i zagovarati program **Volonterske razvojne/mirovne službe** u javnosti i pred državnim institucijama.

Na nacionalnoj razini, uspostaviti sustav nezavisnog praćenja provedbe regionalne razvojne politike te poticajnih mjera za poslijeratna područja.

Na nacionalnoj razini, predlagati Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnog društva i državnim tijelima (ministarstva) da osiguraju kvote za udruge i partnerske programe iz poslijeratnih područja prilikom dodjele potpora.

Na regionalnoj razini, uspostaviti suradnju između relevantnih organizacija civilnog društva te se uključiti u proces pripreme i provedbe regionalnih razvojnih planova.

Na lokalnoj razini, poticati transparentnost lokalnih vlasti, uključivanje poslovnog sektora i građana u razvojne inicijative. Upozoravati na primjere diskriminacije, korupcije i manjka inicijative od strane vlasti i poslovnih subjekata.

Na svim razinama, predlagati Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnog društva, držav-

nim tijelima i regionalnoj i lokalnoj samoupravi da razrade politiku potpore razvoju regionalnih mehanizama za financiranje lokalnih razvojnih programa koji uključuju organizacije i inicijative civilnog društva.

Na svim razinama, osmisliti program/e poticanja poslovnog sektora da se uključi u razvojne inicijative na poslijeratnim područjima, posebice one koje izravno pridonose obnovi društvenih mreža i povećanju ljudskih kapaciteta.

Na svim razinama, uspostaviti snažniju i sustavniju suradnju s medijima oko prezentacije izgradnje mira i razvojnih inicijativa u poslijeratnim područjima.

6.4. Uloga medija

Pojačati fokus na poslijeratna područja putem razotkrivanja negativnih praksi, posebice korupcije, diskriminacije i neučinkovitosti, ali i promocijom pozitivnih primjera suradnje i uspješnih razvojnih inicijativa. Pritom obratiti pažnju na inicijative izgradnje mira u lokalnim zajednicama. Snažnije povezivanje s civilnim društvom, naročito na lokalnoj razini.

6.5. Uloga Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva

Svojom strukturom koja omogućuje regionalno djelovanje, kao i dosadašnjim iskustvom i poznavanjem dinamike razvoja civilnog društva te potreba na poslijeratnim područjima, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva ima potencijalno važnu ulogu u poticanju razvoja poslijeratnih područja, posebice ako u svoje kriterije za dodjelu potpora uvede dodatne kriterije koji bi jamčili dovoljan i primjeren fokus na stvaranje socijalnog i ljudskih kapitala u poslijeratnim područjima, kao i poticanje međusektorskih partnerstava na tim područjima. Zaklada je potencijalni partner u uspostavi **Volonterske razvojne službe** kao i važan promotor razvojnih potreba i postignuća u poslijeratnim područjima u javnosti.

U svrhu što kvalitetnije realizacije ovog potencijala zaklade, potrebno ja uključiti u posredan rad Zaklade što veći broj stručnih osoba relevantnih za ocjenjivanje potreba, osmišljavanje programa Zaklade i procjenu kvalitete programa koje Zaklada financijski podržava.

6.6. Uloga poslovnog sektora

S obzirom da je manjak ekonomskog razvoja ključna prepreka održivom povratku i životu u poslijeratnim područjima, uloga poslovnog sektora u razvoju ovih područja je izuzetno važna. U tu svrhu potrebno je uspostaviti kontakte sa županijskim komorama na poslijeratnim područjima, a u sklopu promocije društveno odgovornog poslovanja u javnosti promovirati pozitivne primjere ulaganja u gospodarstvo na ovim područjima, kao i osmisliti inicijative kojima bi se potaklo poduzeća da pri svojim odlukama o ulaganjima i dobavljačima vode računa o potencijalnim pozitivnim učincima na razvoj poslijeratnih područja.

Potaknuti razvoj edukativnih programa o društveno odgovornom poslovanju, ulaganju u lokalni razvoj i sudjelovanju poslovnog sektora u izgradnji mira za predstavnike poslovnog sektora, organizacija civilnog društva i lokalnu samoupravu.

Razotkrivati i sprječavati diskriminaciju pri zapošljavanju te promicati kvalitetu radne okoline s naglaskom različitost i zaštitu dostojanstva radnika, posebice u odnosu na one društvene skupine posebno izložene diskriminaciji na tržištu rada (Srbi, Romi, branitelji, žene srednje i starije dobi). Multi-sektorsko povezivanje usmjereno na promociju društveno odgovornog poslovanja na nacionalnoj, ali i regionalnim i lokalnim razinama predstavlja vrijednu priliku za sprječavanje diskriminacije na tržištu rada.

6.7. Međunarodne organizacije

Međunarodne organizacije koje podupiru razvojne programe u Hrvatskoj treba lobirati da i dalje vode računa o razvojnim po-

trebama poslijeratnih područja te da svoje programe usklade s državnom strategijom i programima EU kako bi se izbjeglo rasipanje resursa. Isti tako ih treba poticati da vode računa o utemeljenju svojih programa na lokalnim potrebama te da u što većoj mjeri promoviraju međusektorska partnerstva.

7. Izgradnja mira i sigurnosna politika

Dok je Strategija nacionalne sigurnosti u određenoj mjeri kompatibilna s konceptom izgradnje mira budući da uzima u obzir koncept ljudske sigurnosti, uključivanje civilnih aktera i važnost međunarodne i regionalne suradnje, njezin je glavna mana nedostatak specifikacije uloge civilnih institucija i organizacija u sigurnosnoj strategiji, kao i nedovoljna artikulacija unutarnje sigurnosti, kojoj bi trebala biti svrha stvaranje unutarnjih kapaciteta hrvatskog društva za zaštitu ljudskih prava, održivi razvoj i prevenciju nasilnih sukoba na svim društvenim razinama. Reformni procesi unutar Ministarstva unutarnjih poslova, sigurnosnih službi i vojske predstavljaju priliku za integraciju koncepta izgradnje mira u sigurnosnu politiku. Istovremeno, manjak transparentnosti i politiziranost različitih državnih institucija zaduženih za sigurnost hrvatskih građana i države predstavljaju kontinuiranu prijetnju zaštiti ljudskih prava i sigurnosti pojedinaca.

Civilna služba otvara mogućnost za strukturirani društveno priznati doprinos zajednici obavljanjem korisnih poslova. Time se širi razumijevanje sigurnosti te stvaraju kapaciteti za građanski angažman u stvaranju ljudske sigurnosti. Dugoročno bi civilna služba mogla prerasti u dobrovoljnu građansku službu (Volontersku razvojnu službu) usmjerenu na potrebe društvenog razvoja, posebice s obzirom na potrebe manjinskih i marginaliziranih skupina.

7.1. Kratkoročne mjere

Zagovarati civilnu službu i informirati građane o mogućnosti civilne službe, posebice

u manjim mjestima i poslijeratnim područjima, promovirati pozitivne učinke civilne službe, u suradnji s organizacijama civilnog društva koje su se specijalizirale za ovu temu (Antiratna kampanja Hrvatske itd.)

Argumentirano propitivati nagovještenu odluku o priključenju NATO savezu i osigurati preduvjete za temeljitu javnu raspravu i referendum o priključenju te razmotriti proglašenje vojne neutralnosti.

Ojačati suradnju organizacija civilnog društva i programa *Policija u zajednici*, kako na lokalnoj razini (suradnja, razmjena informacija, medijacija itd.), tako i na nacionalnoj (edukacija policajaca). Usvojiti promjene *Zakona o policiji* u skladu s najvišim standardima zaštite ljudskih prava.

Unaprijediti kontrolu nad sigurnosnim službama evaluaciju i poboljšavanje rada *Vijeća za nadzor sigurnosnih službi* te usvojiti dopune *Zakona o sigurnosnim službama* u smjeru povećanja transparentnosti rada i poštovanja ljudskih prava.

Sustavno raditi na informiranju o pravima azilanata i zagovarati razumijevanje imigracijske politike prvenstveno kao politike prevencije kršenja ljudskih prava utemeljene na poimanju imigracije kao doprinosa rastu ekonomskog i kulturnog potencijala umjesto trenutno prevladavajućeg poimanja imigracije kao nacionalne ugroze. Osnažiti suradnju organizacija civilnog društva na pitanju imigracijske politike i problema azilanata kako bi se utjecalo na aktualnu državnu politiku.

7.2. Dugoročne mjere

Zagovarati šire razumijevanje sigurnosti koje počiva na osobnoj sigurnosti, posebice sigurnosti od fizičkog i psihičkog nasilja. Pritom se preporučuje pozivati na Strategiju nacionalne sigurnosti i tražiti njezinu podršku, sa specifikacijom mjera koje se odnose na ulogu civilnih aktera i unutarnju sigurnost.

Pripremiti prijedlog uspostave Volonterske razvojne/mirovne službe koja bi iskori-

stila resurse civilne službe (nakon ukidanja vojnog roka) te, ne temelju četiri nacionalne strategije (Strategija nacionalne sigurnosti, Nacionalnog programa za mlade i buduće Strategije razvoja civilnog društva te Nacionalne strategije regionalnog razvoja) potakla unutarnju mobilnost mladih ljudi iz razvijenih u poslijeratna područja i obratno, te osigurala dodatne kapacitete za programe društvenog razvoja na poslijeratnim područjima. Time bi ova služba izravno pridonijela povećanju unutarnje sigurnosti.

Promovirati medijacijske službe u zajednici kao važan mehanizam povećanja kapaciteta lokalnih zajednica u konstruktivnom ophođenju sa sukobom, na individualnoj i kolektivnoj razini.

Kontinuirano pratiti transparentnost sigurnosnih službi putem stalne komunikacije s *Vijećem za nadzor sigurnosnih službi* te poticanjem javne rasprave.

Kontinuirano zagovarati civilni nadzor vojske i zagovarati reformne procese koji pridonose potpunoj usklađenosti HV-a s vrednotama Ustava RH.

Posebice insistirati na isključivo obrambenoj funkciji HV-a te snažnoj edukaciji vojnog osoblja o ljudskim pravima i izgradnji mira.

Uvažiti i uključiti iskustva stručnjake za izgradnju mira i mirovnih aktivista/ica (iz Hrvatske i drugih zemalja) u pripremu edukaciju za članove i članice misija UNA (i drugih međuvladinih organizacija) u krizna područja.

Kontinuirano pratiti vanjsku politiku Republike Hrvatske te reagirati na svaki pokazatelj odstupanja od *Ustava RH* i mirotvornog regionalnog i međunarodnog djelovanja (npr. uključivanje u nelegalne vojne operacije poput okupacije Iraka od strane SAD-a i njezinih saveznika)

Poticati razmjenu iskustava između onih zemalja čija se sigurnosna politika temelji na konceptu izgradnje mira (primjerice Kanade) i Hrvatske te proučiti iskustva neutralnih zemalja (primjerice Švicarska).

7.3. Uloga države

Osigurati transparentnost rada sigurnosnog sustava pod snažnim civilnim nadzorom te u skladu s Ustavom RH i relevantnim međunarodnim konvencijama.

Voditi mirotvornu regionalnu i međunarodnu politiku (čije su karakteristike opisane u kratkoročnim i dugoročnim mjerama).

Fokusirati međunarodnu pomoć na podršku civilnim inicijativama u zaraćenim područjima a ne na policijske i/ili vojne misije.

7.4. Uloga civilnog društva

Ojačati kapacitete organizacija i inicijativa civilnog društva za javno zagovaranje nužnih poboljšanja i promjena sigurnosne politike i pratećeg institucionalnog ustroja te sustavno pratiti kršenja ljudskih prava od strane državnih institucija posebice sigurnosnih institucija. Promovirati kreativne modele transformacije sukoba i sporova na osobnoj, grupnoj i institucionalnoj razini, poput medijacije i drugih alternativnih načina rješavanja sporova.

7.5. Uloga medija

Odgovorno izvještavati o negativnim pojavama unutar sigurnosnog sustava te promovirati koncept unutarnje sigurnosti i sigurnosti građana, kao temelja sigurnosne politike RH. Izvještavati o mirovnim naprima civilnog društva vezanima uz unutarnju i vanjsku politiku RH.

8. Izgradnja mira i politika zaštite ljudskih i manjinskih prava te vjerskih sloboda

Mada su nacionalizmom motivirana kršenja ljudskih prava u opadanju sve su brojnija kršenja ljudskih prava u socijalnoj, zdravstvenoj, pravosudnoj, obiteljskoj i gospodarskoj sferi. Afirmacija i zaštita ljudskih prava i prava manjina je među najvažnijim aktivnostima organizacija civilnog društva jer ni javnost ni državne institucije nisu dostatno senzibilizirane za prava i potrebe manjinskih i ranjivih grupa. Zahvaljujući

suradnji organizacija za zaštitu ljudskih prava, medija te državnih institucija poput Pučkog pravobranitelja/ice, Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova i Pravobranitelja/ice za prava djece, Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskog Sabora te Vladinog ureda za ljudska prava afirmira se svijest o univerzalnosti ljudskih prava. U pogledu afirmacije prava manjina napredak je sporiji. Nisu rijetke javne negativne reakcije na ostvarivanje zakonom zagarantiranih prava manjina, primjerice na primjenu nekih odredbi Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. Sve je frekventnije i netrpeljivošću motivirano nasilje spram manjina, posebice spram ljudi nebijele boje kože i seksualnih manjina.

8.1. Kratkoročne mjere

Dokumentirati netrpeljivošću motiviranu nasilje u tijeku protekle godine i pripremiti program prevencije.

Pratiti i dokumentirati sve vidove povreda ljudskih prava i manjinskih prava i predlagati mjere za edukaciju i prevenciju, te osigurati proračunska sredstva za sustavan monitoring i podršku žrtvama koji provode organizacija za ljudska prava.

Artikulirati strategiju aktivnog afirmiranja identiteta i integriranja nacionalnih manjina, posebice za one spram kojih postoji velika socijalna distanca (Srbi, Romi...).

Donijeti dodatnu zakonsku regulativu o financiranju manjinskih emisija u elektronskim medijima, koja će uključivati i kriterije za dodjelu sredstava, kako bi se mogao provesti članak 18. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina

Određivati brojčanu predstavljenost pripadnika nacionalnih manjina u tijelima lokalne uprave i samouprave prema zadnjim biračkim popisima, a ne prema rezultatima popisa stanovništva iz 2001., to jest provesti članak 20. stavka 7. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, te poništiti odluku Vlade HR od 22. 7. 2005 jer je u suprotno-

sti s *Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina*.

Osigurati preduvjete za izbor modela obrazovanja na jezicima i pismu nacionalnih manjina, upoznati roditelje s zakonskim mogućnostima obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina, te omogućiti da ravnatelj/ice svih osnovnih i srednjih škola provedu ankete za roditelje kako bi im se omogućio odabir željenog modela obrazovanja i izbor religijskog odgoja (vjerouk).

8.2. Dugoročne mjere

Poboljšati zakonski okvir u skladu s međunarodnim standardima te povećati transparentnost i učinkovitost državnih institucija odgovornih za zaštitu ljudskih prava.

Promovirati ravnopravnu i proporcionalnu zastupljenost nacionalnih manjina u skladu s odredbama *Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina*.

Osigurati sredstva iz proračuna za monitoring provedbe *Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina* te monitoring povratka, te provesti monitoring u suradnji s *Vijećima nacionalnih manjina* i organizacijama civilnog društva.

Osigurati poštovanje prava i afirmiranje potreba nacionalnih, etničkih, vjerskih, rodničkih, seksualnih i drugih manjina, poput osoba s posebnim potrebama.

Fokusirati napore na osiguravanje jednake mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje za najsiromašnije i višestruko diskriminirane grupe, poput Roma.

Organizirati edukaciju o ljudskim pravima i pravima manjina te prevenciji netrpeljivošću motiviranog nasilja za pravosuđe i policiju.

Pripremati godišnje nacionalne izvještaje o nasilju i zdravlju, na tragu *Svjetskog izvještaja o nasilju i zdravlju* koga je pripremila *Svjetska zdravstvena organizacija*.

Usvojiti strategije za prevenciju i suzbijanje svih oblika nasilja na osobnoj, institucionalnoj i društvenoj razini.

8.3. Uloga države

Osigurati poštovanje ljudskih prava i prava manjina, te osigurati monitoring i evaluaciju koji će uključiti propisivanje načina vrednovanja postignuća unutar već usvojenih programa, na osnovu koga će se predlagati poboljšanja legalnog okvira i postojećih institucionalnih mehanizama.

Dobrom praksom doprinijeti izgradnji povjerenja u institucije odgovorne za afirmiranje i zaštitu prava manjina.

Podnositi redovne godišnje izvještaje o provedbi *Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina*.

Uručiti poziv predstavnicima *Vijeća nacionalnih manjina* za sjednice lokalnih institucija (jedinice lokalne uprave i samouprave) kako bi se na taj način uspostavio kvalitetan dijalog.

8.4. Uloga civilnog društva

Fokusirati pozornost na afirmiranje u javnosti nedovoljno prepoznatih prava i potrebe. Ojačati suradnju, stvoriti strategiju rada na prevenciji netrpeljivošću motiviranog nasilja, provesti aktivnosti javnog zagovaranja prema državi i medijima.

Ukazati na potencijale civilnog društva u rješavanju problema u zajednice kroz volonterski rad na zaštiti prava manjina i marginaliziranih skupina.

8.5. Uloga medija

Izveštavati o kršenjima ljudskih prava, diskriminaciji i inicijativama organizacija civilnog društva vezanim uz ljudska prava i prava manjina.

Sudjelovati u edukacijama o društveno priznatim i zakonski reguliranim kao i nedostatan priznatim pravima manjina i marginaliziranih društvenih grupa.

9. Izgradnja mira i politika rodne ravnopravnosti

Veza rodne ravnopravnosti i izgradnje mira odnosi se na tri ključna područja – (1) prepoznavanje izuzetno opsežnog i značaj-

nog doprinosa žena izgradnji mira tijekom i nakon ratnih sukoba, (2) prepoznavanje veze između militarizma i patrijarhata koji stvaraju rodnu neravnopravnost i uzrokuju nasilje nad ženama u ratnim i tzv. mirnodopskim uvjetima te (3) rodno osjetljivo prepoznavanje negativnih i pozitivnih posljedica rata te iznalaženje strategija za prevladavanje šteta i transformaciju društvenih odnosa u smjeru veće rodne ravnopravnosti i sigurnosti. Aktivan i utjecajan ženski pokret u Hrvatskoj ojačao je i proširio se na niz manjih sredina uvelike i uslijed snažne samo-organizacije žena u svrhu podrške žrtvama rata, otpora strahu, nacionalizmu, militarizmu, nasilju.

Na temelju napora civilnog društva te demokratizacije hrvatskog društva, trenutno je na snazi sveobuhvatni Zakon o ravnopravnosti spolova, s popratnim institucionalnim okvirom (Ured za ravnopravnost spolova, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova). Ženska mreža Hrvatske koja okuplja najveći broj organizacija civilnog društva koje djeluju u skladu s načelima feminizma i nenasilja, ima razvijene odnose sa sličnim mrežama i organizacijama u susjednim zemljama. Upravo su ženske grupe prve unutar civilnog društva otvorile dijalog o nacionalizmu i ratu te njegovale suradnju tijekom ratnih sukoba u Hrvatskoj, B-H i na Kosovu.

9.1. Kratkoročne mjere

Osigurati uključivanje Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti UN – Žene, mir, sigurnost u zakonske i podzakonske akte.

9.2. Dugoročne mjere

Kao nadogradnja na dosadašnju suradnju i mirotvorni rad ženskih grupa, cilj je razviti regionalnu platformu za uključivanje rodne perspektive u sve programe prevencije i transformacije sukoba, izgradnje mira kao i društvene obnove na lokalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini. Učinkovita strategija osvještavanja o rodnoj perspektivi rata i ra-

da na izgradnji mira jedan je od preduvjeta održivog mira u cijeloj regiji.

Putem postojećih komunikacijskih kanala među organizacijama u Hrvatskoj i regiji, promovirati i poduprijeti ženski mirovni aktivizam te rodnu perspektivu izgradnje mira. Ovo uključuje prikupljanje i publiciranje konkretnih doprinosa žena izgradnji mira, analizu lokalnih potreba i izazova, educiranje javnosti putem kampanji, javnih rasprava i medija.

Potaknuti suradnju Ženske mreže Hrvatske, drugih organizacija civilnog društva te javnih ustanova u Hrvatskoj i regiji radi izrade strategije integracije rodne perspektive u programe izgradnje mira, kao i strategije integracije pitanja vezanih uz izgradnju mira u politiku i aktivnosti promocije rodne ravnopravnosti.

Zagovarati dodjelu financijskih sredstava iz državnih proračuna za sigurnost i rodnu ravnopravnost za potporu rodno osjetljivom radu na izgradnji mira.

Zagovarati primjenu Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, naslovljenu Žene, sigurnost, mir te osigura povećanje zastupljenosti žena na svim razinama odlučivanja u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprečavanje, upravljanje i rješavanje sukoba;

Zagovarati kazneni progon odgovornih za genocid, zločine protiv čovječanstva, ratne zločine, uključujući one koji se odnose na seksualno nasilje nad ženama i djevojkama.

Zagovarati da se u programima reintegracije i reparacija uzmu u obzir različite potrebe žena i muškaraca bivših boraca/kinja te da se uzmu u obzir potrebe osoba ovisnih o njima.

Zagovarati ratifikaciju i primjenu relevantnih međunarodnih konvencija vezanih uz vezu između rodne ravnopravnosti i sigurnosti (ovo se posebice odnosi na borbu protiv organiziranog kriminala – trgovine i eksploatacije žena kojem pogoduje politička i ekonomska nestabilnost ratnih i poratnih područja).

Educirati pripadnike sigurnosnih službi (policije, tajnih službi, vojske, posebice mirovnih misije) o rodnoj ravnopravnosti.

Sudjelovati u izradi regionalne strategije rodne ravnopravnosti u kontekstu izgradnje mira i sigurnosne politike.

Provesti rodnu analizu pozitivnih i negativnih posljedica rata u Hrvatskoj, artikulirati preporuke te ih integrirati u socijalnu i razvojnu politiku.

Poticati međunarodne organizacije koje rade u ratnim i poslijeratnim područjima da svoje osoblje educiraju o rodnoj ravnopravnosti te provode programe koji pridonose rodnoj ravnopravnosti i afirmiraju ulogu žena u izgradnji mira.

9.3. Uloga civilnog društva

Ojačati suradnju, stvoriti strategiju rada na rodnoj ravnopravnosti u kontekstu izgradnje mira, provesti aktivnosti javnog zagovaranja prema državi i medijima.

9.4. Uloga države

Provedba postojećeg međunarodnog i nacionalnog zakonodavnog okvira te revizija nacionalnog okvira u svrhu integracije rodne perspektive u sigurnosnu politiku te integracije perspektive izgradnje mira u politiku rodne ravnopravnosti.

9.5. Uloga medija

Izveštavanje o doprinosu žena izgradnji mira te o rodnoj perspektivi rata i sigurnosne politike.

Veća rodna osjetljivost u izvještavanju o ženama žrtvama ratnog, poratnog nasilja, što uključuje i žrtve trgovine i eksploatacije žena.

10. Izgradnja mira i kultura javnog dijaloga i demokracije

Bez kritičnog, argumentiranog javnog dijaloga nema dubinske demokratizacije. U poticajnu javnog dijaloga vrlo važnu ulogu igraju nezavisni tiskani i elektronski mediji. Dok je s jedne strane uloga medija u razot-

krivanju kršenja ljudskih prava i zloupotreba javnih ovlasti sve vidljivija, s druge strane, zabrinjavajući je porast neprofesionalnog novinarstva čija je isključiva motivacija profit, pri čemu se umjesto argumente javnosti nude nepotpune informacije, a umjesto analize temeljnih političkih i društvenih problema kratkotrajne afere i skandali. I dalje je u medijima zanemareno izvještavanje o problemima kao i pozitivnim pomacima u poslijeratnim područjima, što je vezano i uz manjak vijesti o djelovanju lokalnih građanskih inicijativa. Naglašen je i manjak interesa medija za stvaranje prostora za javni dijalog o ratnoj prošlosti i njezinim posljedicama, o čemu svjedoči i primjer prikazivanja izuzetno vrijednog dokumentarnog serijala ratnih videopisama na HTV-u u terminu nakon ponoći, kad je gledanost televizije zanezariva, kao i manjak emisija koje stvaraju prostor za javno iskazavanje različitih ratnih i poratnih iskustava. Javna televizija još uvijek nema niti jednu informativnu emisiju posvećenu civilnom društvu, dok se nezavisna produkcija koja se bave problemima ljudskih i manjinskih prava rijetko i sa zakašnjenjima prikazuje na HTV-u.

Bez namjere da se kulturnu produkciju i na koji način ideološki uniformira, važno je uočiti komunikacijski potencijal kulture i umjetnosti za proces suočavanja s prošlošću i interkulturalni dijalog te je u tu svrhu izuzetno važna kulturna politika koja promiče pluralizam u kulturi te afirmira nezavisnu kulturnu produkciju.

10.1. Kratkoročne mjere

Promovirati i prakticirati kulturu dijaloga u raspravama unutar civilnoga društva i javnosti uopće.

Poticati pisanje o toleranciji i izgradnji mira stvaranjem nove nagrade za reportažu, komentar, feljton koji doprinosi izgradnji održivog mira.

Proširiti edukaciju o ljudskim pravima, izgradnji mira i kulturi nenasilja za novinare i urednike.

10.2. Dugoročne mjere

Pratiti rad *Vijeća HRTa* i predlagati poboljšanja preko predstavnika organizacija civilnog društva.

10.3. Uloga države

Poboljšati zakonski okvir za funkcioniranje medija.

Provesti evaluaciju kako programa javne televizije tako i *Vijeća HRT-a* s obzirom na promociju ljudskih prava, prava nacionalnih manjina, rodnu ravnopravnost i izgradnju mira te predložiti poboljšanja.

Osigurati financijska sredstva za sustavnu analizu medijskih sadržaja s obzirom na pitanja ljudskih prava (uključujući i prava nacionalnih manjina, ženska ljudska prava, prava osoba s invaliditetom, prava vjerskih zajednica) i promociju kulture javnog dijaloga temeljenog na vrijednostima nenasilja.

10.4. Uloga civilnog društva

Pojačati vidljivost civilnih inicijativa i poboljšati suradnju s medijima te s Hrvatskim novinarskim društvom.

Nastaviti i proširiti utjecaj na daljnji razvoj medijskog zakonodavstva i osiguravanje njegovog provedbe, putem kontinuiranog praćenja i javnog zagovaranja. Pritom je posebno važan dosadašnji i budući rad *Vijeća* za medije Hrvatskog helsinškog odbora koji zaslužuje kontinuiranu financijsku potporu od strane države.

10.5. Uloga medija

Kontinuirano promovirati profesionalno i odgovorno novinarstvo koje vodi računa o dugoročnim razvojnim potrebama hrvatskog društva, pa tako i o važnosti medijskog prostora za problematiku izgradnje mira.

11. Izgradnja mira i vanjska politika

U mirovnoj vanjskoj politici posebno su važni procesi evropskih integracija, poboljšanja regionalne suradnje u jugoistočnoj Evropi te suradnje s drugim ratom pogođenim zemljama na različitim kontinentima.

Evropske integracije u prošlosti je usporavala ambivalentnost u ostvarivanju političkih preduvjeta, posebice u ostvarivanju potpune suradnje s *Tribunalom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*. Sada treba istrajati u punoj suradnji.

Regionalna suradnja se nakon završetka nedavnih ratova poboljšava. Hrvatska vodi politiku izgradnje povjerenja odnosa spram susjednih zemalja te je primjerice u manje od deset godina napravila put od *Sporazuma o normalizaciji odnosa s Jugoslavijom* do uređivanja pitanja zaštite manjina kroz *Sporazum o zaštiti manjina s Srbijom i Crnom gorom*.

Pošto u Hrvatskoj još nije prepoznata vrijednost specifičnih znanja vezanih uz izgradnju mira suradnja s drugim ratom pogođenim zemljama nije dovoljno sadržajno osmišljena i najčešće se svodi na slijeđenje koraka SADA i Europske unije uz sudjelovanje u međunarodnim humanitarnim akcijama.

11.1. Kratkoročne mjere

Pripremiti plan akcije za izgradnju mira i prevenciju oružanih sukoba u suradnji s drugim zemljama iz Jugoistočne Evrope.

Nastaviti potpunu suradnju s *Tribunalom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*.

Prepoznati vrijednost iskustava koje je Hrvatska stekla u tijeku rata i poslijeratne fizičke i psiho-socijalne obnove te ih predstaviti kao komparativnu prednost Hrvatske u naporima za izgradnju mira na regionalnoj, evropskoj i globalnoj razini.

11.2. Dugoročne mjere

Aktivno sudjelovanje u međunarodnim organizacijama i institucijama koje rade na prevenciji oružanih sukoba.

Aktivno sudjelovanje u procesu evropskih integracija s posebnim naglaskom na konstruktivan doprinos u kreiranju sigurnosne politike EU.

Unapređivanje dobrosusjedskih odnosa s drugim post-jugoslavenskim zemljama i do-

govorno uređivanje svih otvorenih pitanja.

11.3. Uloga države

Graditi miroljubivu vanjsku politiku temeljenu na razumijevanju i afirmiranju iskustava koje je Hrvatska stekla u tijeku rata i poslijeratne fizičke i psiho-socijalne obnove.

11.4. Uloga civilnog društva

Nastaviti njegovati razvijenu mrežu komunikacije i suradnje na regionalnoj, globalnoj i svjetskoj razini te širiti suradnju na međusektorske projekte koji uključuju državne institucije, međunarodne institucije i medije.

11.5. Uloga medija

Izveštavanje o mirovnoj politici i primjerima dobre prakse izgradnje mira u Hrvatskoj i svijetu te otvorenost za edukaciju o izgradnji mira

12. Jačanje uloge civilnog društva u izgradnji mira

12.1. Preporuke vezane uz ulogu civilnog društva u izgradnji mira

Jačanje i usustavljanje podrške među organizacijama civilnoga društva koje rade na izgradnji mira s naglaskom na podršku civilnim inicijativama javnog zagovaranja. (kako: IAN – Informativna agencija organizacije civilnoga društva, edukacija; mreža organizacija civilnoga društva koje rade na izgradnji mira, kontinuirano, svjesno otvaranje suradnje s udrugama ratnih veterana, zelenih, invalida, humanitarnih i vjerskih organizacija; otvaranje prema drugim sektorima i podsektorima – svjesni rad na degetoizaciji organizacija civilnoga društva).

Analizirati postojeće relevantne institucionalne mehanizme, posebice one koje se bave ljudskim pravima, obrazovanjem, nenasilnim rješavanjem sukoba i antidiskriminacijom te ih oživjeti kroz lobiranje na nivou općina, županija, države (npr. Savjet

za razvoj civilnog društva, Savjet za EU integracije, Ured za ljudska prava, Nacionalni odbor za obrazovanje za ljudska prava).

13. Jačanje uloge medija u izgradnji mira

13.1. Preporuke vezane uz ulogu medija u izgradnji mira

Insistirati na osiguranju obaveznog medijskog prostora za predstavljanje tema općeg dobra (HRT), posebice izgradnje mira.

Zajednička inicijativa organizacija civilnoga društva – monitoring kampanja medijskog prikazivanja procesa izgradnje mira (povratak, život i razvoj na poslijeratnim područjima, pozitivni primjeri, kršenje ljudskih prava).

Intenzivirati kontakte s novinarima i senzibilizirati ih za pitanja izgradnje mira.

14. Izgradnja mira i uloga javne uprave

14.1. Preporuke vezane uz ulogu javne uprave u izgradnji mira

Poticanje poslijeratnih radova da pojačaju svoje međusobne veze i zajednički promoviraju izgradnju mira – povezivanje lokalnih uprava na poslijeratnim područjima i njihovo uključivanje u provedbu Platforme, eventualno formuliranje specifične deklaracije usmjerene na pitanja izgradnje mira na lokalnoj razini koja bi se ponudila gradovima na potpisivanje, ili cijele Platforme.

Zalaganje za transparente mehanizme dodjele sredstava organizacijama i inicijativama civilnog društva.

Pojačati korištenje postojećih mehanizama za sudjelovanje građana i organizacija civilnoga društva u radu lokalne uprave.

d. Poticati suradnju državne uprave, lokalne samouprave i civilnog društva na provedbi nacionalnih i lokalnih programa, npr. Policija u zajednici.

15. Izgradnja mira i uloga vjerskih zajednica

15.1. Preporuke vezane uz ulogu crkvi u izgradnji mira

Poticati otvaranje ekumenskog i međureligijskog dijaloga sa žarištem na pitanju izgradnje mira na višim i lokalnim razinama crkvenih hijerarhija. Pritom je posebno važno pružanje kvalitetne povratne informacije o zbivanjima na međunarodnim međureligijskim skupovima vlastitim vjerskim zajednicama i javnosti.

Poticati uvođenje što više međureligijskih sadržaja unutar obrazovnog sustava, npr. potaknuti obrazovni projekt «Koje se vjerske zajednice žive u mom gradu».

Zagovarati transparentnost rada Komisije za odnose s vjerskim zajednicama koja bi trebala provesti javnu raspravu s vjerskim zajednicama u tijeku pripreme i donošenja svojeg godišnjeg programa rada.

Poticati suradnju vjerskih institucija s inicijativama građana i vjernika koje rade na izgradnji mira te time stvoriti poticajno okruženje u lokalnim vjerskim zajednicama za izgradnju mira.

Afirmirati ulogu žena u radu vjerskih zajednica, posebice na izgradnji mira.

Osmisliti dodatne obrazovne projekte za policajce koji rade u četvrtima gdje su smješteni vjerski objekti manjinskih vjerskih zajednica, kako bi se povećala sigurnost, a policajci aktivno uključili u izgradnju mira.

Osmisliti obrazovne projekte za novinare koji prate rad vjerskih zajednica radi što kvalitetnijeg izvještavanja lišenog predrasuda, afirmaciju specifičnih vjerskih identiteta i istodobnu promociju međuvjerskog dijaloga.

16. Izgradnja mira i uloga političkih stranaka

16.1 Preporuke vezane uz ulogu političkih stranaka

Ugraditi izgradnju mira u programe stranaka – te se uključiti u provedbu Platforme, uz eventualno formuliranje specifične deklaracije usmjerene na pitanja izgradnje mira na lokalnoj i nacionalnoj razini

Poticati javni dijalog o izgradnji mira s težištem na osmišljavanju i ostvarivanju konkretnih projekata u suradnji s organizacijama civilnog društva

Poboljšati komunikaciju s medijima, organizacijama civilnog društva, vjerskim zajednicama, oko pitanja izgradnje mira.

Afirmirati razumijevanja politike kao aktivnog služenja ostvarivanju javnih interesa u suradnji s organizacijama civilnog društva

Osmisliti program obrazovanja o izgradnji mira u suradnji s organizacijama civilnog društva

Afirmirati ljudska prava, prava manjina i marginaliziranih društvenih skupina u stranačkim programima, političkim inicijativama i javnim nastupima

INTERVJU:

GORDAN BODOG

Građanstvo kao korektiv i partner vlasti

“U procesu izgradnje mira i održivog razvoja država niti može niti zna sve; tu je partnerstvo i suradnja svih društvenih aktera neprocjenjiva. Zato je aktivizacija građanstva presudna”, tvrdi Gordan Bodog, aktivist na području izgradnje mira i voditelj programa MIRamiDA Centra.

Razgovarala: **Danijela Babić**

Povod ovom razgovoru s Gordanom Bodogom, voditeljem programa MIRamiDA Centra i koordinatorom operativnog odbora izMiR-a, bila je Prva nacionalna konferencija za izgradnju mira, održana krajem prošle godine u Vukovaru. Konferenciji je prethodio proces od 18 mjeseci rada na Platformi za izgradnju mira u RH. Možete li nam ukratko opisati proces? Tko je sve bio uključen u proces i kako? Koji je cilj te inicijative?

Inicijativa za izradu Platforme za izgradnju mira u Hrvatskoj nastala je na Nacionalnoj konferenciji o izgradnji mira i sprječavanju nasilnih sukoba u Zagrebu, 28./29.

svibnja 2004., održanoj u sklopu globalne inicijative koju je pokrenuo Europski centar za prevenciju konflikata (European Centre for Conflict Prevention/ECCP) reagirajući na preporuku glavnog tajnika UN-a Kofija A. Annana.

Regionalni inicijator toga konzultativnog procesa za jugoistočnu Europu bila je Nansen dijalog mreža, koja ima svojih devet centara na post-Yu području, a nositelj projekta za RH bio je Nansen dijalog centar Osijek u partnerstvu sa Centrom za mirovne studije iz Zagreba. Prvo su održane tri lokalne konferencije za područja Slavonije (u Osijeku, veljače '04.), Dalmacije (u Splitu, ožujka '04.) i središnje Hrvatske (u Zagrebu, travnja '04.), nakon kojih je u Zagrebu održana spomenuta Nacionalna konferencija.

Kako smo na toj Konferenciji, na kojoj su sudjelovali i aktivisti/ce i predstavnici iz javnog sektora, bili poprilično zadovoljni artikuliranim preporukama za izgradnju mira i prevenciju nasilnih sukoba, namijenjenih zagovaranju u nastavku procesa i na Regionalnoj konferenciji o izgradnji mira i sprječavanju nasilnih sukoba (u Igalu, Crna Gora, 3.-6. studenoga 2004.), a i na globalnoj konferenciji u sjedištu UN u New Yorku (održanoj 19./21. srpnja 2005. pod imenom People Building Peace /From Reaction to Prevention: Civil Society Forging Partnerships to Prevent Conflict & Build Peace/), odlučili smo se da kao radna grupa od oko 40-tak aktivista/ica iz raznih NVO-a iz RH nastavimo rad na preporukama, odnosno da uobličimo osnovu/platformu za izgradnju mira u RH, koja bi pokušala obuhvatiti širok raspon napora na svim društvenim razinama u otklanjanju posljedica rata, uzroka nasilnih društvenih sukoba, političkih i ekonomskih nejednakosti, te povećanju sposobnosti i moći pojedinaca i pojedinki, skupina i institucija za nenasilno i konstruktivno rješavanje sukoba.

Platforma je zamišljena kao program sa praktičkim preporukama koji pruža osnovu za suradnju. Zamišljena je kao okosnica djelovanja mirovnih aktivista/ica u RH tijekom

slijedećih pet do deset godina, no i kao prilika za uključivanje niza aktera iz drugih društvenih sfera, poput akademske zajednice, javnih ustanova, poslovnog sektora, sindikata, političkih stranaka, medija i donositelja javnih politika.

Rad na samom tekstu Platforme intenziviran je nakon Regionalne konferencije u Igalu; radna grupa je održala niz sastanaka u Kninu, Karlovcu, Vukovaru i Zagrebu, na kojima su se u rad uključivali i predstavnici lokalne samouprave. Tijekom tog procesa procijenili smo da će posebnu važnost imati svečana promocija Platforme, te smo se odlučili organizirati 1. Nacionalnu konferenciju za izgradnju mira u Vukovaru.

Na konferenciji je sudjelovalo preko stotinu predstavnika/ca različitih NVO-a iz RH, kao i predstavnici lokalnih samouprava gradova i općina iz RH. Organizatori Konferencije bili su Koordinacija za izgradnju mira u RH i njezin partner Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje (VI-MIO), uz podršku OESS-a i uz pokroviteljstvo samouprave grada Vukovara. Izuzetno važan dio Konferencije bilo je potpisivanje Povelje o suradnji za izgradnju mira, koju je u Vukovaru potpisalo preko 60 organizacija, samouprava i pojedinaca.

Postoji li regionalna suradnja svih relevantnih aktera u društvu i ako da, na kojoj razini? Jesu li uključene samo udruge ili i država, lokalna samouprava itd.?

Držeći se važnih kriterija u izradi Platforme, osobito smo pozornost dali inkluzivnosti, dakle uključivanju svih aktera u društvu, od marginaliziranih i depriviranih društvenih skupina do javnih struktura i institucija. Naravno, uzevši u obzir specifičnosti procesa donošenja javnih politika u RH, gdje se službene sveobuhvatne nacionalne strategije rijetko učinkovito i pravodobno pretiču u konkretne mjere, norme i zakone, tek nam predstoji pragmatičan pristup slijednog javnog zagovaranja raznih prijedloga razrađenih u Platformi.

Sadržaj Platforme otvoren je za daljnje razrade predloženih mjera, kao i za dodavanje novih područja djelovanja u skladu sa naknadno prepoznatim potrebama i prilikama. Time bi Platforma pretrasla u dinamičan splet smjernica, ideja i planova djelovanja, koji bi odražavao interese sve šire mreže nositelja procesa izgradnje mira.

Uključenost predstavnika/ica lokalne samouprave bila je itekako važna: predstavnici Knina, Drniša, Karlovca, Belog Manastira, Vukovara i niza općina iz RH dali su svoj obol i u izradi Platforme a i na Konferenciji. Predstoji nam osnaživanje i unaprjeđenje te suradnje.

Jesu li mediji i državne institucije prepoznali važnost te inicijative?

Nisu u zadovoljavajućoj mjeri. O Konferenciji je izvještavano i na nacionalnim medijima, kratkim prilozima i šturim člancima. Istakao bih adekvatan pristup «NeT»-a, Nezavisne televizije iz Kutine, koja je popratila Konferenciju i već emitirala posebnu emisiju o njoj.

Podršku Nacionalnoj konferenciji dala je Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva i nadam se da će ubuduće ta ustanova osim nominalne podrške znati prepoznati temeljnu važnost implementacije Platforme i Povelje o suradnji za izgradnju mira za osnaživanje i razvoj civilnog društva u RH.

Vi ste jedan od aktivista nekadašnje Antiratne kampanje Hrvatske i već duži niz godina bavite se programima izgradnje mira i suočavanja s prošlošću na području regije. Osim toga, nekoliko godina proveli ste na fronti, kao pripadnik Hrvatske vojske. Gdje je veza između sudjelovanja u ratu i mirovnog angažmana?

Često mi postavljaju ovo vaše posljednje pitanje, a još češće mu dodaju «natuknicu»: kako sam se ja to «transformirao» od «nasilnika» u «mirovnjaka»? Bio sam dragovoljac '91. u obrani od agresije na RH od strane tzv. JNA, totalitarnih struktura koje su nadvladale u bivšoj SFRJ te od njih potaknutih i

organiziranih «paravojski»; po meni to nije bio međunacionalni sukob niti građanski rat.

Kako zapravo Hrvatska tada nije imala dobro organiziranu obrambenu vojsku, a kako civilno društvo tada nije postojalo, e da bi preveniralo i transformiralo sukob/e (a to da ga nije bilo je jedno od naslijeđa bivšega društva), u toj situaciji moralo se braniti – samoobrana jest mirovnjaštvo. Naravno, u samoobrani se ne smiju prekoračiti uzusi humanosti i ljudskosti, pa ma kakvo zlo bilo počinjeno prema nekome. Svi zločini koje je bilo tko počinio u ratu moraju se sankcionirati i žrtvama se mora dati pravda i zadovoljština. Proces osiguravanja pravde traje i trajat će još dosta vremena i odgovornost za taj proces leži na svima nama. Kroz moj osobni angažman trudim se pridonijeti tome procesu.

(...)

Inicijativa izgradnje mira i suradnje sudionika/ca Domovinskog rata, aktivista/ica organizacija za zaštitu i promicanje ljudskih prava i mirovnih aktivistica/ca ili, kratko, iZmiR, nastajala je godinama, trajala je kao MAUR (Mirovni angažman učesnika u ratu) sve do skupa u Trakošćanu, 2/4. studenog ove godine, kada je prerasla u iZmiR. Potičemo komunikaciju i suradnju između braniteljskih i stradalničkih organizacija i aktivista, naročito kroz program edukacija za demokraciju i o civilnom društvu. Namjera nam je smanjiti jaz između tih uvjetno rečeno društvenih skupina te u njihovoj suradnji osnažiti procese izgradnje mira i suočavanja s prošlošću, kroz propitivanje i promišljanje stavova i vrijednosti, interaktivno učenje i dijeljenje i prijenos naučenog drugima. iZmiR je održao već nekoliko višednevnih radionica i skupova, a u pripremi su još mnogi.

Da li RH pruža adekvatnu potporu procesima izgradnje mira i održivog razvitka na ratom pogođenim područjima? Mislite li da će proces pridruživanja EU pozitivno utjecati na ove procese?

Treba reći da je u proces obnove ratom postradalih područja u RH država doista mnogo uložila; na primjeru Vukovara, gdje je napose stambeni fond u mnogome obnovljen to se zorno vidi. Koliko se još treba ulagati u materijalnu obnovu, to bi itekako se moralo evaluirati i podastrijeti javnosti. Mislim da obnova (materijalna) ne ide ravnomjerno u svim ratom postradalim područjima u RH. I to bi se moralo procijeniti i snažnije podržati; vjerojatno je da sredstva i mogućnosti različitih lokalnih samouprava nisu dovoljna.

Što se tiče sveobuhvatnih mjera i djelatnosti glede izgradnje mira i održivog razvoja, tu se još ima itekako mnogo toga napraviti. U toj domeni država niti može niti zna sve; tu je partnerstvo i suradnja svih društvenih aktera neprocjenjiva. A sve je to jedno s drugim isprepletano i uvezano. Kroz procese europske integracije otvaraju se mogućnosti i prilike da se znatna sredstva (a pri tom mislim i na znanja, pamet i moć ljudi, a ne samo na novčana i logistička sredstva) «stave u funkciju». Pod time mislim da je aktivizacija građanstva/stanovništva presudna: ukoliko se bude samo očekivalo da država «sve obavi» onda to neće biti dovoljno dobro i kvalitetno. S druge strane, javni sektor i stranačka politika mora prihvatiti organizirano građanstvo kao pravog i rano pravnog partnera, koji ne samo da izvršava artikulirane programe i poštuje zakone i plaća poreze, već nužno mora razviti svoje potencijale u kreaciji programa i mjera i nadzoru državnih struktura u njihovu radu, i to ne samo putem redovitih ili izvanrednih izbora na nacionalnoj ili lokalnoj razini. Bez odaziva građanstva da postane aktivni partner i korektiv vlastima, i to konstruktivan ali i kritički nastrojen partner, to će teško ići.

12. siječnja 2006

Preuzeto s www.zamirzine.net

MARINA KELAVA

Mi gradimo mir – mir gradi nas

U osmoj emisiji *Civildrete* razgovaralo se o još jednoj izuzetno važnoj temi, izgradnji mira. Gošća u studiju Radija 101 bila je Marina Škrabalo iz Centra za mirovne studije, autorica teksta *Platforme za izgradnju mira*.

Mirjana Granić, pravnica HHO iz Karlovca, definirala je izgradnju mira kao koncept koji se koristi u raznim međunarodnim i nacionalnim sigurnosnim politikama, ali i u aktivističkom radu u lokalnim zajednicama. Tom širokim rasponu napora na svim društvenim razinama cilj je transformacija svih društvenih odnosa.

Kultura dijaloga

Kakvu ulogu u izgradnji mira ima pojedinac objasnila je **Marina Škrabalo**: Možemo biti aktivni i kompetentni građani ako ne razmišljamo svjesno o izgradnji mira, ali ne i ako ne živimo izgradnju mira. Izgradnja mira je pristup razvoju društvenih odnosa koji počinje i završava na pojedincu, a vezana je uz koncept ljudske sigurnosti, kada uspijevamo živjeti sa različitostima, a da se ne bojimo zastupati ono što mislimo bez straha da ćemo pretrpjeti štetu. Zato je važno njegovati u društvu kulturu dijaloga.

Platforma za izgradnju mira je dokument koji su zajedno sastavili i potpisali predstavnici dvanaest nevladinih organizacija: *Altruist* iz Splita, BRIC Centar iz Belog Manastira, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, *Hoću kući* iz Knina, Centar za mirovne studije, HHO Karlovac, *Delfin* Pakrac, *Nansen Dialogue* Centar Osijek, *Miramida* iz Grožnjana, Odbor za ljudska prava Karlovac, Udruga *Žena* iz Drniša i Institut za mirovna istraživanja iz Vukovara. Inicijativa za izradu ovog dokumenta nastala je na Nacionalnoj konferenciji o izgradnji mira i sprječavanju nasilnih sukoba 2004. održanoj u

sklopu globalne inicijative koju je pokrenuo *European Centre for Conflict Prevention* reagirajući na preporuku Generalnog tajnika UN, **Kofija Annana**.

Raditi što želimo

Nikolina Svalina, koordinatorka *Platforme*, istaknula je da *Platforma* predstavlja dvije stvari: naziv inicijative 12 organizacija i 17 mirovnih aktivista koji žele dati dodatnu vrijednost svom radu na izgradnji mira te dokument s konkretnim mjerama koji su zajedno sastavili i predstavili u prosincu u Vukovaru na Prvoj nacionalnoj konferenciji za izgradnju mira.

U Hrvatskoj ima mnogo organizacija koje imaju veliko iskustvo i znanje međutim što se tiče strateškog rada vjerujemo da se ne radi dovoljno na tome, ističe Svalina. *Cilj je rad na provedbi konkretnih mjera kako bi se dugoročno osigurao mir.*

U *Civildreti* smo čuli i da mir nije samo odsustvo ratnih sukoba. *Mir je ono stanje u kojem možemo raditi stvari koje želimo, imati slobodu živjeti i raditi na određenom području, gdje ne postoje socijalne i političke nejednakosti, svi su građani jednaki i imaju priliku osigurati egzistenciju*, rekla je Nikolina Svalina.

Suočavanje s prošlošću

Marina Škrabalo dodala je da se trebamo naučiti poštivati druge i sebe, stvarati prostore gdje različitost nije prijetnja već bogatstvo. Vrijednosti istaknute u *Platformi* su i kompetentnost, inovativnost, održivi razvoj, poštivanje međunarodnog poretka, a

Platforma se bavi i obrazovnom politikom, povezivanjem formalnog i neformalnog obrazovanja. Važna je i sigurnosna politika i pitanje regionalnog razvoja u Hrvatskoj. Naime, tri poratne županije su najnerazvijenije i imaju čak četiri puta manji BNP od prosjeka Hrvatske.

Suočavanje s prošlošću je područje na koje se ne smije zaboraviti. *Politika suočavanja s prošlošću pokušava pokazati nepovezivo. Pokušavamo povezati pravdu koja se temelji na kažnjavanju svih zločina i otvoriti prostor za dijalog i opraštanje. Ljudi su različito doživjeli rat,* kaže Marina Škrabalo.

Nikad više rata!

Osim *Platforme* potpisana je i povelja koja se temelji na njoj. Među 45 potpisnika povelje su predstavnici lokalnih poslijeratnih općina, vijeća nacionalnih manjina, mirovne organizacije, ženske, kulturne, organizacije mladih...

Platforma je neka vrst menija kratkoročnih i dugoročnih mjera i sugestija koja bi mogla inspirirati pojedince i organizacije da se povežu. Da imaju na umu da rade na dugoročnom procesu kako bi sa svijesću o široj slici mogli lakše reagirati na negativne pojave kao npr. na Zakon o zaštiti podataka koji ide direktno protiv otvorenosti. Već i na taj način različiti akteri povezivanjem mogu utjecati na reformne procese u Hrvatskoj, istaknula je Škrabalo.

Dok se još donekle sjećamo rata, imamo priliku stvoriti pretpostavke da Hrvatska više nikada ne bude zemlja u kojoj će se tako lako ući u rat. *Jako pozitivna stvar je deklaracija europskih muslimana koju je pokrenula islamska zajednica hrvatskih i bosansko-hercegovačkih muslimana. Ona je primjer kako se iz nečeg negativnog, patnje i rata, može stvoriti iskustvo koje može poslužiti drugima da rade mostove,* rekla je Marina Škrabalo.

O konkretnim projektima kojima se vodi *Platforma* govorili se predstavnici udruga iz Osijeka, Karlovca i Pakraca.

Konkretno radimo na dijalogu između Hrvata i Srba, kaže **Juraj Bilić** iz *Nansen Dialogue* Centra. Kao problem koji i dalje postoji ističe odijeljeno školstvo iz čega mogu proizaći međunacionalni problemi u budućnosti.

Mirjana Bilopavlović o radu udruge *Delfin* u Pakracu kaže: *Izgradnju mira ne možemo raditi samo sa pozicije civilnog društva već moramo razvijati međusobne odnose uvažavanja sa civilnom vlasti. Oni se ne moraju slagati sa nama, ali važno je da postoji dijalog. Tako su i gradovi Pakrac i Lipik potpisnici Platforme.*

Ohrabrujući primjeri

Platformu je potpisao i Grad Karlovac. *Predstavnici lokalne vlasti su spremni na suradnju, ali mislim da je inicijativa više na nama,* izjavila je Mirjana Granić iz karlovačkog ogranka HHO-a.

Kao ohrabrujući primjeri istaknuti su suradnja Srpskog demokratskog foruma i zajednice udruga naseljenih Hrvata koji uspješno surađuju u Kninu na razvoju zadrugu i povratka. Drugi važan primjer je Osnovna škola u Okučanima, gradu koji je doživio razaranja, gdje se provode istraživanja o nasilju i medijacijski programi, vodi se računa da djeca nauče živjeti zajedno.

I u susjednim zemljama postoji niz organizacija koji rade na izgradnji mira, od *Žena u crnom* koje su protestirale svaki tjedan protiv Miloševićeva režima, pa do Mirovnog instituta u Ljubljani koji je na visokoj znanstvenoj razini.

Juraj Bilić kaže da na izgradnji mira treba raditi zato što ako je proaktivan pristup bolji nego samo pasivno čekanje.

Mir je moć, slogan je koji su još 1996. aktivisti stavili na majice. *Ideja je da mir nije odsustvo života i nekakva pasivnost, već stanje u kojem mi stvaramo moć sami za sebe, a stvaramo ju afirmacijom svojih i tuđih prava,* zaključila je temu izgradnje mira i još jednu *Civildretu* Marina Škrabalo.

Branitelji u izgradnji mira

Ratni veterani u izgradnji mira? Na njih se gleda uglavnom kroz takozvani DDR pristup – *disarmament, demobilisation, reintegration*, odnosno razoružanje, razvojačenje, reintegracija u mirnodopsko društvo. Na prostoru bivše SFRJ otišlo se par koraka dalje. U Hrvatskoj su ti koraci znali biti oni od sedam milja.

Jaz u devedestima između branitelja i mirnovnih te aktivista za ljudska prava bio je jasan, oštar i ogroman. Na prvim sajmovima nevladinih organizacija dolazilo je gotovo i do fizičkih sukoba.

“Za sve je kriva pogrešna slika u medijima” reći će za HTV o tom jazu umirovljeni pukovnik HV-a Bruno Čavić, nakon sastanka u Selcu, u travnju 2005. To je samo dio objašnjenja. Istina je da akteri izgradnje mira na ratne veterane rijetko gledaju izvan okvira ‘DDR’. Što to ratni veterani mogu ponuditi Izgradnji mira? Mnogo – odgovaramo svi mi kojima je do prevencije budućih ratova stalo toliko da na njoj stalno i radimo.

“Ratni veterani se iz ‘dva minusa’ (problem i sebi i zajednici) mogu transformirati u ‘dva plusa’ (nova vrijednost i sebi i zajednici)” u Selcu je 2005. govorio novosadski psihoterapeut Vladan Beara, predstavnicima HVI-DRA-e, udruga zatočenika srpskih koncentracijskih logora, udruga obitelji nestalih, dragovoljačkih udruga i drugima. Nikome nije smetao njegov srpski, *ekavica* kako se to zvalo u bivšoj državi. Vladan je, kao i novosadski Centar za ratnu traumu odakle dolazi, dio regionalnog pokreta uključivanja ratnih veterana u izgradnju mira.

U Hrvatskoj je nakon Selca taj pokret stvarno krenuo koracima od sedam milja. Sada, nakon pet godina, govorimo o velikom odmaku od nesnošljivosti jednih prema drugima: ‘civilnih udruga’ i onih ‘braniteljskih’. Gotovo desetak branitelja/ica iz utjecajnih udruga završilo je Mirovne Studije, održan je niz radionica iz nenasilne transformacije sukoba s braniteljima, branitelji su aktivno uključeni u veliki regionalni proces Inicijative za REKOM (www.korekom.org), niz je događanja u Srbiji, BiH i drugim post-jugoslavenskim zemljama gdje su branitelji ne samo svjedočili nego i aktivno sudjelovali.

“Naučili smo komunicirati i surađivati ne samo s onima koji misle drugačije već koji imaju različit vrijednosni sustav od našega. To je veliko postignuće.” – ponavlja Vesna Teršelič, voditeljica zagrebačke Documente – Centra za suočavanje s prošlošću. To isto, drugim riječima, opisuje Bruno Čavić – “Radi se o demokraciji na djelu”. Dijalog, slušanje, uvažavanje ali ne nužno i – slaganje. Točnije – često i neslaganje. No i tada opet dijalog, slušanje, uvažavanje. Nimalo lako. Utoliko vrjednije.

Branitelji/ce su danas u Hrvatskoj uključeni u niz aktivnosti i procesa Izgradnje mira. Tvrdnja je to na koju će se neki od tih uključениh odmah namrštititi. “Mi smo dio tog civilnog društva. Zašto isticati da smo kao branitelji uključeni?”

Da li je veće postignuće to što su branitelji stvarno aktivno uključeni danas u važne procese izgradnje mira u Hrvatskoj i regiji, ili što mnogi od njih to vide kao potpuno prirodnu stvar?

Slatka dilema o kojoj smo prije nekoliko godina mogli samo sanjati.

LJUBICA BERIĆ

Rad s braniteljima

Preuzeto iz *Kultura mira* 3/2001
www.centar-za-mir.hr

Pisati o radu s braniteljima za mene je istovremeno zadovoljstvo i odgovornost. Zadovoljstvo - kada razmišljam o svemu što smo zajedno kroz rad grupe prošli i postigli, a odgovornost - prema novim ljudima koji, ohrabreni našim radom, ovim putem tek trebaju krenuti. U ljudskoj komunikaciji još uvijek ne postoje riječi kojima bismo mogli točno izraziti ono što osjećamo u danom trenutku.

U sličnoj se situaciji i sama nalazim i vrlo je teško prenijeti na papir sve one emocije i doživljena iskustva vezana uz ovaj šestomesečni period intenzivnog rada s braniteljima. Bilo je tu puno trenutaka ispunjenih iskrenošću koja se gotovo mogla dodirnuti, smijeha i šala, ozbiljnog i predanog rada, ali i suza i svega onog što ljudi, spojeni u ovakvom radu, dijele kao obitelj. Svatko tko je iskustvo rat u većoj ili u manjoj mjeri nosi u sebi jednu vrstu traume - ovisno o izloženosti. Ova izloženost kod branitelja zasigurno je bila najveća i stoga postoji potreba da se sjećanje na rat i preživljena iskustva ublaži. Mirovni tim Okučani hrabro je napravio iskorak u ovome pravcu i ne osvrćući se na neuskustvo i neposjedovanje svih potrebnih vještina krenuo, vođen izrečenom potrebom ljudi. Za svoj smo rad postavili tri strateški važna koraka:

1. Održati radni sastanak s predstavnicima UHVDR, čuti potrebe i krenuti u organizaciju grupa (Okučani, Stara Gradiška, Gornji Bogičevci).

2. Posjetiti svaku udrugu i s potencijalnim sudionicima ostvariti individualne razgovore te ih osnažiti za sudjelovanje na seminaru i radionicama.

3. Organizirati seminare o traumati u kojima su spojeni rekreacija i odmor s radom na sebi. Važno je reći da su sva tri strateški postavljena cilja ostvarena i možda je najbolje da predsjednici udruga sami kažu nešto o tome:

Željko Bura, UHVDR - Okučani

"Seminar nam je pomogao da bolje i objektivnije upoznamo sebe i svoje poteškoće te da ih lakše prebrodimo. Uz stručno vodstvo i naš rad u grupi smatramo da se puno pomoglo da prebrodimo dio svojih problema, što nam puno znači, a ujedno možemo pomagati i drugima. Zahvaljujemo se voditeljicama Maji Mitrović i Moniki Šimek, donatorima, Centru za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek i posebno gospodi Berić, koja je taj rad pokrenula i trudila se da se sve ono što je isplanirano ostvari u proteklom periodu. Nadamo se da će se ovaj rad nastaviti jer je to - smatramo - najbolja pomoć svima nama, a ako je moguće, željeli bismo da se pokrene rad i s novim grupama. U kontaktu s mnogim braniteljima pokazala se njihova spremnost u sudjelovanju u ovome načinu rada."

Mato Grgić, UHVDR - Stara Gradiška

"Seminari, koje smo zajedno prošli, za mene su puno značili jer je rad u grupi i sa stručnim osobama jako kvalitetno izveden i dobro organiziran od strane organizatora. Osobno sam na sebi osjetio velike promjene u pozitivnom smislu i u odnosu na moju obitelj, prijatelje i ljude oko sebe. Osjećam se puno opuštenije i smirenije te sam spremniji za bilo koji posao i razgovor s ljudima, iako su to ljudi s kojima možda i nemam najbolju komunikaciju."

Jazo Bungić, UHVDR - Gornji Bogičevci

"Smatram da je ovaj seminar jako pozitivno djelovao na mene, kao i na članove moje udruge. Neke probleme lakše svladavamo; postali smo manje ogorčeni, eksplozivni i nezadovoljni. Naše ponašanje je utjecalo i na članove naših obitelji. Počeli smo raditi s obiteljima i prijateljima na osnovi stečenih iskustava i znanja s ovih seminara. Smatram da bi svi branitelji trebali proći ovakvu vrst seminara. Također bi u ovakav rad trebale biti uključene i supruge i djeca. Hvala svima koji su na bilo koji način pomogli da se ovi seminari održe."

Što reći na kraju? Maja i Monika su kvalitetno odradile sva četiri dosad održana seminara i obavile puno, puno sati individualnog razgovora i rada te podijelile s nama praktičnim primjerom kako istinski voljeti ljude. Ovakav način rada - po mojim spoznajama - jedinstven je u Hrvatskoj i mogao bi biti model rada svima onima koji žele krenuti ovim putem. I na kraju - govoriti o braniteljima, za mene osobno, znači govoriti o braći, prijateljima, vrijednim i dragim ljudima, brižnim očevima kojima njihove supruge i djeca daju onu dodatnu snagu onda kada snage nestane. Netko je rekao da je "lakše upoznati cijelo čovječanstvo nego jednog čovjeka". Ta velika istina živi, i otuda i tolika velika potreba za radom i razumijevanjem ljudi i svakog čovjeka ponaosob. □

Zajedno ili predrasude

O važnosti mirovnog angažmana učesnika/ca u ratovima

Mrkopalj, Škola mira
4 - 6 lipnja 2004

Predloženi program, moguće teme:

- Upoznavanje međusobno te sa predloženim tema
- Tko što radi od nas – razmjena informacija
- Prezentacija projekta "Četiri pogleda – Otkud ja u ratu, Kako ka trajnom miru?"
- Prezentacija Centra za branitelje i zajednicu iz Okučana
- Diskusije po prezentacijama
- Pregled aktivnosti na suočavanju s prošlosti i izgradnji mira u Hrvatskoj
- Što suočavanje s prošlosti znači za lokalnu zajednicu?
- Kako je nastao "jaz" između organiziranih branitelja i mirovnih aktivista?
- Razlike između 'dnevne' i 'civilne' politike'
- Dignitet rata i dignitet čovjeka – Što to znači "ovo" radim za Hrvatsku?
- Pogled unaprijed – ideje i prijedlozi za konkretne aktivnosti

Što su bila naša OČEKIVANJA na skupu u Selcu

travanj 2005, uvodna radionica

Što ne želim na skupu

- da se desi laž, obmana, prevara
- da se razidemo u uvjerenju da je sve u redu
- isključivost (ne prihvaćanja drugačijeg razmišljanja)
- da odem sa ovog skupa razočaran. Ne želim da se nas ovako malo ne može složiti oko nekih stvari
- da se bilo tko osjeća da je povrijeđen
- da ova radionica ne postigne svoj cilj, da dođe do vređanja, svađa, omalovažavanja
- da mi se pozitivna očekivanja ne ostvare
- grubi neargumentirani verbalni konflikti, provođenje ideje o izjednačavanju žrtve i agresora, neostvarivanje želja
- lažne izjave o idiličnom suživotu
- doživiti verbalne uvrede
- da netko ne može podnijeti diskusiju, pa da ode ili pribjegne nasilju
- da se nitko ne osjeti povređeno
- negativistički pristup – isključivost (mala vjerojatnost)
- dugotrajne prekide komunikacije
- da ljudi odu kućama i ne izgovore svoj problem, nedoumicu, bol, frustraciju, ljutnju, predrasudu
- želim neki pomak od onih koji nešto znaju o nestalim osobama. Bio bi pomak kad bi rekli bar za jednu osobu.
- Da bude ljutnje i bilo kakvih konflikata
- Ono što ne želim neće se ni dogoditi
- Da se od pojedinaca traži isprika ili odgovornost za ono što su krivi drugi, političari ili sl.
- Da se smorim, da se razbolim, da netko bude uvrijeđen

- Da bude međusobnog neuvažavanja
- Vidjet ćemo kad se završi seminar
- Da sa ovog seminara odemo, a da se niša konkretno ne dogovorimo
- Da sam uzalud došao
- Da odem kući isti kakav sam došao
- Da mi se dogodi razočaranje i neuspjeh
- Svi imamo pravo na svoje mišljenje, da se ne dogode incidenti glede sučeljavanja mišljenja
- Sumnjam u pokušaj stvaranja neke nove Jugoslavije!?!? Ne bih želio steći takav zaključak
- Da bude dokazivanja tko je u pravu, da me se doživi kao 'tuđeg'
- Da se dogodi lažno bratstvo i jedinstvo

Što želim da (mi) se desi na ovom skupu?

- razgovarati sa što više ljudi, čuti njihove stavove
- objektivnost po svim točkama razgovora
- da se vidimo, čujemo i možda počnemo razumjeti
- da sa ovoga seminara odem sa nečim novoga saznanja
- da u povratu kući prijateljima i suborcima sa sigurnošću potvrdim da nema bojazni od stvaranja nekih novih balkanskih zajednica sa zemljama ex yu
- zaključiti da je u domovinskom ratu postojao agresor i žrtva – te decidirano tko je agresor a tko žrtva
- da se konačno prestane dijeliti civilno društvo i branitelji
- definirati pojam mira (što je mir i njegovi oblici); dobiti spoznaje o načinima postizavanja mira i njegovo održavanje; kako doći do istine i iskrenog mišljenja
- da na ovom seminaru moje pitanje kada će se konačno oni koji su bili 'agresori' nama čija su djeca branila svoj dom reći: izvini – oprost – nisam htio – mora sam, itd. Jer bol je prevelika i nije lako prihvatiti suživot i mir i bez pomoći međunarodne zajednice, koja je također veliki krivac za sve što nam se dogodilo

- otvorenost, slušanje pažljivo, jasniju sliku o problemima vezanim za suočavanje s prošlošću
- dvosmjerna komunikacija
- probati se 'dogovoriti' o mnogim problemima na vaše zadane teme
- kad bi većina nas vodilju gradnje mira uspjela prenijeti u svoje udruge da sutra udruge grade porušene mostove
- da se svako od nas osjeti osnažen/a i uvažen/A
- donesimo zaključke da se ponovo nađemo i istom ili proširenom sastavu za izvjesno vrijeme i recimo jedni drugima što smo uradili
- da će doći do dijaloga
- da se čujemo međusobno
- dijalog, razumijevanje i dobar dijalog među osobama
- uspostaviti suradnju s braniteljskim udrugama, mogućnost zajedničkih projekata koji će pomoći rješavanju određenih problema u zajednici, prevazići međusobno povjerenje
- relevantnost, otvorenost, tolerancija
- upoznati ljude, nove uvide o procesu suočavanja s prošlošću, više motiviranih bivših boraca u izgradnji mira, inspirativna atmosfera, siguran prostor u grupi, optimizam i novi motivi
- dobru komunikaciju i suradnju. Saznanje o problemima svih učesnika te da pomognemo jedni drugima koliko je to u mogućim mogućnostima
- da donesemo zajedno zaključak zašto se dogodio rat, da utvrdimo krivce, da pokušamo utvrditi što se stvarno događalo, da zajednički zaključimo kako spriječiti ponavljanje rata
- da saznam koji je cilj ove radionice i vidim gdje mogu dati svoj doprinos, da vidim koja su stajališta pojedinaca iz drugih sredina o uzrocima, posljedicama rata, kako te razlike prevazići
- da ćemo biti motivirani za daljnju suradnju, smanjiti predrasude, slušati jedni druge

- da se složimo oko bitnih stvari za postizanje mira na ovim prostorima, mir je potrebn za nas a i za generacije (osobito njih) koje dolaze
- da se razvije polemika o svim otvorenim ali i zabranjenim temama. Očekujem da će se ljudi otvoriti u svim svojim razmišljanjima i strahovima te da se napravi zajednička strategija po pitanju zajedničkog funkcioniranja između civilnog i braniteljskog sektora
- da se otvori dovoljno prostora da ljudi kažu što imaju a i da čuju što drugi imaju da kažu, da ostvarim suradnju s nekim ljudima za budućnost, da uspem da prezentiram svoju motivaciju i stavove razumljivo

Selce, 6. 4. 2005. srijeda

O čemu smo razgovarali u Selcu, travanj 2005

Doprinos branitelja izgradnji mira u Hrvatskoj i regiji danas

Selce, 6 – 9 IV 2005

	Srijeda 6. IV	Četvrtak 7. IV	Petak 8. IV	Subota 9. IV
9:30 – 11:00		Male grupe: a) Iskustva suradnje civilnih inicijativa i braniteljskih udruga b) Bez suradnje: razlozi i potrebe c) Nakon susreta u Mrkoplju 2004	Prezentacija: Centar za traumu, Novi Sad	Radne grupe: a) suradnja NVO-a b) PTSP c) susreti veterana u regiji
		pauza	pauza	pauza
11:30 – 13:00	DOLAZAK	Prezentacije i diskusija	Gledanje TV prijenosa sprovoda Pape Ivana Pavla VI i vrijeme za neformalne razgovore	Završni razgovor i evaluacija skupa
	ručak	ručak	ručak	ručak
16:30 – 18:00	Uvodna radionica - predstavljanje očekivanja dogovor o radu	Izazovi Izgradnje mira u Hrvatskoj i regiji - plenarni razgovor	Prezentacija: Centar za nenasilnu akciju, Sarajevo & Beograd	ODLAZAK
	pauza	pauza	pauza	
18:30 – 20:00	nastavak: upoznavanje	nastavak	Mogućnosti Izgradnje mira u Hrvatskoj i regiji plenarni razgovor	

Iz evaluacija – Selce:

Koji je, po vašem mišljenju, značaj ovoga skupa?

- da pomirenje nastupi u regiji
- u tome što smo vidjeli da ljudi dijagonalno suprotnih stavova mogu otvoreno i bez konflikta visokog intenziteta razgovarati i čuti se.
- povećana komunikacija će dovesti do boljeg razumijevanja i do suradnje – značajan skup.
- značaj je ogroman, već ukoliko smo jednoj osobi srušili ili bar poljuljali predrasude o ovakvom radu
- ovo je dobar početak ka zajedničkom cilju ostvarenja mira na našim prostorima
- ljudi iz različitih udruga okupljeni u ovom broju, značajni su
- konkretna strategija – koji je to prvi zajednički korak
- prilika čuti i one s 'druge' strane (RH)
- čuti iskustva iz druge države
- otvorena mogućnost nekih suradnji. Ovaj skup je na tragu onoga što već dugo mislim – izgradnja mira i održivi mir se grade sa svim segmentima društva
- značaj u rješavanju daljnjih problema kako braniteljskih organizacija tako i civilnog društva
- upravo sam naslov govori
- svijest formiranja mirovnih ideja
- poticanje empatijskog načina razmišljanja
- jačanje osobnosti
- vrlo je bitno da su na jednom mjestu bili aktivisti civilnih inicijativa i braniteljskih udruga. Ovo je sigurno dobar put da konačno izgradimo kvalitetan most suradnje sličnih/ po zakonu istih organizacija
- ako se proširi među bazama super, ako ostane među nama ništa
- dijalog (ograda: pojedini sudionicima u početku objasniti da budu otvoreniji u slušanju tuđeg iznošenja činjenica)
- da se ljudi bolje upoznaju
- uključivanje udruga branitelja u procesu civilnog društva
- izuzetno važni kontakti srodnih organizacija
- proširenje referentnog okvira kod mnogih učesnika
- razmjena informacija i stavova, a time bolje upoznavanje
- vrlo velik, neprocjenjiv u pozitivnom smislu što siguran sam vrijeme će potvrditi
- ogroman/paradigmatičan – nova faza izgradnje mira u hrvatskoj i regiji je na polju (u toku)
- značaj je izuzetno velik, jer okupiti ovakvu populaciju sa raznih dijelova regije i da svi prihvate zajednička mišljenja i potrebu za daljnjom suradnjom je značajan uspjeh
- značaj je dosta ograničen. I zbog 'nepripremljenosti' većine sudionika i zbog ograničenog 'medijskog pokrivanja'. No, možda je prerano govoriti o značaju isti dan kada se razlazimo
- upoznavanje drugih udruga, slušanja o njihovim ciljevima i željama
- smanjivanje tenzija i predrasuda
- učenje novog
- svi koji smo se ovdje okupili došli smo a i odlazimo u uvjerenju da put ka miru i suradnji mora ići naprijed
- smatram da u većini ipak ostaje u krugu ovog skupa, a da će ipak nastaviti oni koji su radili po nekim točkama
- bogatstvo komunikacije, početak bolje suradnje branitelja i civilnog sektora
- potencijal za budući zajednički rad te ostvarivanje zajedničkih ciljeva izgradnje mira
- veliki, na raznim nivoima: među braniteljskom, među civilnom, braniteljsko-civilnom, osobnom (!!!) i regionalnom. Vidim puno koristi

Imate li prijedloga za budući rad?

- više seminara ovakvog projekta
- da je na susretu bilo i predstavnika NGO koje se isključivo bave pitanjima nacionalnih manjina, jer smatram da je za uspješan rad neophodno čuti i njihove stavove
- nadam se da ćemo na naše e-mail adrese dobiti zabilješke sa ovog seminara
- bilo bi dobro napraviti presjek zajedničkih interesa
- ništa konkretno, samo svakako treba nastaviti s radom
- više ovakvih susreta sigurno će uroditi bržem ostvarenju zajedničkog cilja
- dobro je da su se već nazrele grupe, koje će raditi na odabranim temama, i vjerojatno polučiti rezultat, iako, već sutra mogu zaboraviti
- nastavak – provjera nakon nekog vremena što smo to u međuvremenu napravili – što se dogodilo kao posljedica zajedničkog susreta
- pa baš i ne
- nastaviti tako
- nastaviti sa radom u grupama, kako je već i planirano, ali da to ne ostane samo prijedlog i dobra ideja.
- u ovom trenutku lakšim tempom praviti pomake jer su rane još pre svježije
- podržati (i finansijski) susrete grupe koja bi da organizuje regionalni susret branitelja. Sudjelovati u organizaciji i timu (da ne naprave šou)
- podržati šibenčane! mnogo su važni
- moj prijedlog je da se na tematskim skupovima izbjegne predstavljanje vlastitih bolnih iskustva koji u biti traumatiziraju cijelu zajednicu te na jedan način nas i udaljavaju od stvarnih rješenja
- više uključiti hrabrije, odvažnije, pa i radikalnije za potrebu određenih pomaka u pravcu promjene

- organizator bi morao pokušati da skрати vrijeme, ako bi sudionici imali i nešto prostora za obilazak
- transparentnije predstavljanje organizatora tako da se izbjegn timer nagadanja tipa tko stoji iza svega, tko to financira, 'da to nisu neki špijuni' itd
- treba dobro paziti na usklađenje regionalnog, nacionalnog i međunarodnog nivoa organiziranja. Najveća opasnost prijeti kada problem mira dobije tzv. nacionalnu strategiju, pošto je taj nivo dio problema, a ne rješenja
- ovu temu ovdje razrađivati i potrebe osoba ostvariti
- skupovi: veterani-veterani iz HR; veterani (HR) – veterani (Srbija), veterani regionalno, veterani (HR) – civilne inicijative.
- treninzi: izgradnja mira za veterane, pozivati veterane u aktivnosti koje organizuju civilne inicijative pojedinačno i organizirano i uključivanje. Kasnije stvaranje mreže veterana iz regije.
- možda bi vremenski razmaci od susreta do susreta trebali biti kraći a samim tim mislim i rezultati bi bili bolji jer svaki prethodni bi bio svježiji i bliži sjećanju što mislim da bi aktivnosti još pojačalo
- više susreta civilnih udruga sa braniteljskim, različitim braniteljskih međusobno, osobnih susreta učesnika (protivnika u ratu) susreti stručnih osoba koji rade sa bivšim vojnicima
- omogućiti zainteresovanim za rad na sebi u manjim grupama – uključivanje terapijskih elemenata samo za zainteresovane
- što više informacija
- nastaviti, možda manje grupe
- više medijskog prostora da ne ostane među nama, uz poštovanje svakog na privatnost

SREĆKO PULIG

Ratnici i mirotvorci

Uz Drugi susret aktivistica i aktivista mirovnih, braniteljskih i udruga za ljudska prava u Hrvatskoj; Selce kraj Crikvenice, od 6. do 9. travnja 2005.

Nije vijest kada pas ugrize čovjeka, nego kad čovjek ugrize psa. Tako novinarski klasično mogli bismo započeti ovaj prikaz o ljudima za koje rat, s jedne strane, još i nije završio, ali koji, s druge strane, uporno rade na pronalazaženju izlaza iz stanja ni rata ni mira, u kojemu još ili možda već ponovo živimo. O čemu je riječ? Iako se predstavnici organiziranih ratnih veterana u Hrvatskoj često sami brinu – unatoč svom zaklinjanju u novi “pozitivan imidž”, kao što to hoće Hvidra – da slika hrvatskog borca bude i ostane mračna (zadnji primjer: Petar Janjić Tromblon, ratni veteran organizator “hodočašća” Ovcara-Bleiburg prije upražnjavanja svog religioznog nadahnuća, prijetio je svim novinarima i političarima koji ne dijele njegovu viđenje veza novije i starije prošlosti), nisu naravno svi ratni veterani takvi. Pitanje je samo: kako da se *drugi glas* čuje?

U Selcu pokraj Crikvenice održan je zato drugi susret aktivista/ica mirovnih i pravnih nevladinih organizacija iz Hrvatske i regije s pripadnicima tzv. udruga proisteklih iz Domovinskog rata. Na jednom mjestu sastali su se ljudi koji misle da naša neposredna prošlost *još nije* dovoljno *prorađena*, da bi neki njezini aspekti mogli biti i *prevladani*. Tri dana pričali su o uvjetima koji se (još) nisu stekli za pravi mir – u lokalnoj zajednici, u državi i u regiji. Dok smo mi diskutirali, još nekoliko bivših ratnika ubilo je sebe ili nekoga od svojih najbližih ili nekoga nepo-

znatog. Ili sve to zajedno. Na “radost” medija, koji o tome govore senzacionalistički. Ratna destrukcija nastavlja se u autodestrukciji, u nesposobnosti da se suoči s teškoćama života u barem prividnom miru. “Rat mi se nije svidao, ali mir je još gori” – nije li to naša svakodnevnica? Pa o kakvu miru onda uopće govorimo?

Podjele u civilnom društvu

Organizatori crikveničkog skupa iznijeli su problem *podjela* među organizacijama civilnog društva, podjela koje treba stalno iznova promišljati i konceptualizirati, a onda možda i prevladati. Npr.: jesu li *mirovne i veteranske* organizacije “po prirodi” suprotstavljene, iako među njima može postojati i postoji suradnja? Jesu li udruge ratnih veterana, udruge oboljelih i liječenih branitelja, udruge obitelji poginulih, društva bivših logoraša, udruge majki koje još traže svoju djecu itd. *dio civilnog društva*? Smatraju li se one same takvima? *Tko* danas *definira* civilno društvo u Hrvatskoj? Njegovi istaknuti predstavnici? Država, zakonskom regulativom djelovanja nevladinih organizacija, na koje se civilno društvo ne može svesti? Nisu li u “definiranju” scene važni i političari i novinari?

Ako vam se pitanja čine previše retoričkima, jeste li ikada pomislili na to tko je podijelio civilnu scenu npr. frazom “udruge proistekle iz Domovinskog rata”, ako ne političari? Kada taj izraz pišemo pod navodni-

cima, pod time ne mislimo samo na svijest o ideološkičnosti *staljinskog izraza* “domovinski rat”, nego i pokušavamo *dekonstruirati podjele* civilnog društva na onaj njegov dio koji je ratom *pogođen* i onaj koji – zbog svog mirovnjastva, feminizma, inzistiranja na ljudskim pravima itd. – to navodno *nije*. Jer, nismo li svi nekako sudjelovali u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije? Uostalom “prostor” je još jedna nakaradna fraza za prikrivanje krvavog i prljavog raspada jedne države, jednog društva, pa *i jednog civilnog društva*, koje je već postojalo.

Samo da podsjetimo, tih je “prostornih” ratova, od 1991. do danas, bilo barem *pet*: rat u Sloveniji, rat u Hrvatskoj, rat u BiH, rat NATO-a protiv SCG-a, rat na Kosovu. Ako ste građanin SCG-a imali ste priliku sudjelovati u svih pet, a onaj na Kosovu možda i nije završen. Jedan od sudionika skupa u Selcu, novosadski psihijatar Vladan Beara, u svom izlaganju-prezentaciji načina liječenja od PTSP-a iznio je procjenu da u SCG-u trenutno ima oko milijun ljudi koji trpe neke posljedice ratne traume.

Drame suočavanja

Da je skup o doprinosu ratnih veterana izgradnji mira drugi put održan, najveću zaslugu ima Inicijativa Mirovni angažman učesnika rata, koja, unatoč velikom broju nevladinih organizacija u nas, nikako da nađe svoju u kojoj bi se bolje smjestila. Potporu Inicijativi pružaju, primjerice, međunarodni Centar za nenasilnu akciju (CNA), sa svojim podružnicama u Sarajevu i Beogradu, te zagrebački Centar za mirovne studije. To konkretno znači: da zaživi ideja sastajanja mirovnih aktivista i ratnih veterana, najprije unutar Hrvatske, a onda i susreću veterana nekad zaraćenih strana u regiji, zaslužni su ljudi poput Gordana Bodoga, Gorana Božičevića, Kemala Bukvića, Veselinke Kastratović, Marka Martinića, Marije Molnar, Biserke Momčinović, Gordane Stojanović, Adnana Hasanbegovića, Milana Colića Humljana i mnogih drugih. Ovo nije mjesto

gdje bismo mogli pobrojati sve pojedince i nevladine organizacije iz kojih je stigao svaki od 41 sudionika skupa.

Ako je prvi od tri dana rada u plenumu i malim grupama izgledalo prirodno da se veterani drže zajedno s jedne strane, a mirovnjaci s druge, ta je podjela već drugi dan nadvladana. Ljudi su se prepoznavali po osobnim afinitetima i stavovima, bez obzira otkuda dolazili, ne samo teritorijalno i organizacijski, nego i mentalno. Da je postojanje “tvrdih” *identiteta*, ne samo *nacije* i *vjere*, nego i *ukopanosti* u “stranu u sukobu”, moguće barem početi “omekšavati”, moglo se pratiti i na metamorfozama pojedinaca koje su se u hotelskom prostoru Varaždin u Selcu događale u maniri pravih malih *psihodrama*. Prizori poput onoga u kojemu mladi psiholog iz Novog Sada, pred šarolikim društvom pripadnika hrvatskih veteranskih udruga, moli oprost makar nikakav zločin nije počinio, samo zato jer je bio u srpskoj vojsci, nedavanje tog oprosta, jer da on nije “kvalificirani” krivac, te nakon toga, u stanci skupa, kroz empatiju i prijateljski razgovor, iskazana *potreba za uzvraćanjem pokajničke geste*, koja se, makar samo govorom tijela, pokazuje kod bivših hrvatskih ratnika, dokaz su kako su pomaci – pa i dramatični – mogući. Jer nečista savjest koja se želi pročistiti postoji na obje strane.

Sudjelovanje ili isključenje

Možda nekima ovakvi primjeri zvuče banalno. Ta od rata je, barem za nas u Hrvatskoj, prošlo više od desetljeća, granice su otvorene, započela je i trgovinska i kulturna razmjena sa susjedima. Dapače, veliki međunarodni kapital stvara postjugoslavenstvu međuovisnost i tamo gdje je prije rata nije bilo. Isto tako: ono što je moguće u jednoj relativno “zatvorenoj zajednici”, u jednom hotelu na Jadranu – da zajedno o ratu pričaju ljudi koji su nekad bili na zaraćenim stranama (zasad samo pojedinci iz SCG-a i BiH, bez sudjelovanja tamošnjih organiziranih veterana), nije moguće, barem ovako

“polujavno”, u svakodnevici mnogih, a posebno ratom pogođenih mjesta u Hrvatskoj.

Oni koji su bili na dva dosad održana ova-kva skupa, mogu primijetiti pomake ili barem razlike. Prije godinu dana u Školi mira našeg “endemskog” mirotvorca Franje Starčevića u Mrkoplju skupila se po istom poslu tek šačica ljudi, a od veterana samo oni iz Udruge Bošnjaka branitelja Domovinskog rata Hrvatske i pokoji mladi Srbin ili Bošnjak, koji je već prošao put “preobraćenja”, iz ratnika u mirovnjaka. Možda je u toj komornijoj atmosferi razgovor u radionici prije godinu dana došao i dalje, dosegao dublje – u razloge rata, razloge sudjelovanja pojedinaca u njemu, u motive za mirotvorni rad nekad i danas. No, sada su napokon interes za skup pokazali vodeći ljudi mnogih hrvatskih veteranskih udruga, od Zajednice udruge Hvidra Grada Zagreba, Udruge dragovoljaca HOS-a, Baranjske udruge hrvatskih branitelja oboljelih od PTSP-a, do Hrvatske udruge razvojačenih branitelja dragovoljaca Domovinskog rata iz Šibenika.

Istina o ratu i ratovima

Pa, ako je ikada postojanje 90 udruženja bivših boraca u Hrvatskoj imalo smisla, onda je to bilo u diskusijama njihovih članova u dvorani hotela u Selcu. Svaki postmoderni relativist došao bi na svoje da je mogao čuti sva ta *oprečna gledanja na rat i njegove posljedice, od samih njegovih vojnih sudionika!* Jer u nas je pod *političkom zabranom* vlastita mišljenja o tzv. domovinskom ratu “nejasno” sve: već od pitanja tko se borio u hrvatskoj vojsci, samo Hrvati ili i Bošnjaci i Srbi, imaju li svi oni pravo organizirati se i kako? Je li na nacionalnoj osnovi? Zele li svi preživjeli sudionici rata da sjećanje na mrtve bude isključivo pod znakom križa? Teško breme ideološke i “kulturološke” instrumentalizacije u kojoj su npr. vojnici hrvatskih vojski svi odreda postali Hrvati-katolici, pritišće cijelo ovo “područje”.

U takvoj situaciji neki od prisutnih veterana i dalje su opsesivno ponavljali naučenu

mantru o agresoru i žrtvi, o tome da o oprostu oni do daljnjega ne žele razgovarati, da ovakvi skupovi mogu smanjiti *budnost/spremnost*. U tome se začudo isticao šef zagrebačke Hvidre Ivan Pandža, koji bi istovremeno da promijeni negativan imidž svoje organizacije i približi je ostalim nevladinim organizacijama. Drugi su im, poput već po tome poznatog dvojca iz Hrvatske udruge razvojačenih branitelja Domovinskog rata iz Šibenika Vladimira Gojanovića i Ivica Petrića, suprotstavljali potrebu da se Hrvatska, pa i njezini branitelji, dosljedno suoči sa svojim ratnim zločinima, dosljedno raščisti s neoustaškim *ressentimentom*, a da udruge ratnih veterana njeguju ne samo prigodno-povijesni nego i suvremeni antifaziizam.

Kako smiješno kraj takva razvoja stvari izgleda pokušaj oktroiranja političke istine o prošlim događajima u paketu raznih saborskih deklaracija! “Mali” sudionici proteklih zbiljavanja tek počinju govoriti bez državno-političkog i komesarskog patronata svojih “čelnika”. Neki voditelji braniteljskih udruga morat će o tim promjenama tek razmisliti, a neki već razmišljaju.

Jer, ne samo da neki pojedinci iz “udruga proisteklih iz Domovinskog rata” sada žele reći svoju istinu o prošlosti i budućnosti: oni to žele i na način koji bi poticao regionalnu suradnju među veteranima nekad sukobljenih strana. Projekt *4 pogleda*, u kome je zamišljeno i organiziranje javnih tribina, na kojima sudionici različitih, nekad neprijateljskih vojski, Srbi, Hrvati, Bošnjaci, kao *oni četvrti*, kojima je svako nacionalno identifikiranje pretijesno, javno govore o svojim motivima da uđu u rat i da sada iz njega na jedan kvalitetniji način pokušaju izaći, već je zaživio. Zasad bolje u SCG-u i BiH negoli u Hrvatskoj, što govori o krivulji distribucije ksenofobije u post-Jugoslaviji.

Vrijeme za pomirenje

Postoji mišljenje kako riječi *suočenje s prošlošću* imaju potencijalno veću težinu kada ih izgovaraju i (organizirani) ratni vete-

rani, a ne samo neki civilno-društveni "apstraktni pacifisti". Što god da pojmovi poput *izgradnja trajnog mira*, stanje *održivog mira* i sl. značili u današnjem civilno-društvenom žargonu, ne mora se biti pacifističkim fanatikom da bismo znali kako svaki mir na početku i na kraju znači "izmirenje" sa sobom samim. Riječ je o tome hoćemo li "prema 2010. s devedesetima pod rukom ili pod tepihom", da parafraziramo moto jednog drugog mirovnog okupljanja, u Poreču 2003.

Isto tako treba znati: *istina i pomirenje* mogu biti ideološke utvare, način *pacifiziranja* stanovništva u laži. Dijelom se to sigurno već i događa, "otvaranjem" kao naknadnim prepoznavanjem i međusobnim priznanjem kompatibilnih novokomponiranih "nacionalnih istina". Ili: kao ponovno prisvajanje odbačene prošlosti preko drugih. Nije li to recept mainstream jugonostalgije na hrvatski način: dovedeš gosta iz Sarajeva ili Beograda i on se sjeća svega što su Hrvati "zaboravili"? Isto tako treba znati: nažalost, *nije istina da mir nema alternativu* i vrlo je moguće da se barem neki pripadnici nekad zaraćenih vojska iz regije sastanu na borbenom zadatku u okviru nekog NATO-ova programa, a da nisu prije obavili rituale međusobnog izmirenja. Pa ipak, veterani su u prlici da, kako je rekao sudionik skupa novosadski psihijatar Vladan Beara, svoj dvostruki minus pretvore u dvostruki plus. Od ratnih i mirnodopskih gubitnika mogu se pretvoriti u dobitnike: mogu proći *transformaciju od ratnika do mirotvorca*. Koliko će im to uspjeti u situaciji kada stanje u svijetu, a u našem tranzicijskom kapitalizmu pogotovo, trenutačno više slični na puko odsustvo organiziranog vojnog sukoba negoli na sposobnost za stvaran mir, veliko je pitanje. "Ponekad mi se čini da smo mi poput ljudi koji su odlučili pomaknuti planinu", sažeo je iskustvo svoga rada na miru u regiji dugogodišnji mirovni aktivist iz Zagreba/Grožnjana Goran Božičević.

ŠTEFICA KRSTIĆ

Doprinos branitelja izgradnji mira u Hrvatskoj i regiji danas

Impresije, viđenje i sugestije sa nedavno održanog skupa u Selcu od 6 – 9. travnja 2005. godine

Poštovani organizatori i voditelji skupa u Selcu.

Na ovom održanom susretu aktivista mirovnih, braniteljskih i udruga za ljudska prava u Hrvatskoj bio je nazočan veći broj osoba što ujedno znači da se okupila veća radna grupa sudionika. Odmah sam pomislila kako će se raditi u većem broju sa strukturom osoba koja je bila vrlo različita kako po spolu tako i po dobnoj starosti, a što je (za nas stradalnike i žrtve rata) vrlo bitno i važno, tri narodnosti i tri vjere. Osobno sam si zadala zadatak da moram biti strpljiva, slušati sebe i oko sebe, pokušati razumjeti različitosti, te u svojim istupima biti kooperativna i konstruktivna uz maksimalnu toleranciju drugih sudionika različitih stavova. Da se ne izgubim u tome rekla sam si da se moram držati i pred sobom imati samo ISTINU jer ona je samo jedna.

Znala sam da smo došli kao različite osobe s različito izgrađenim stavovima kako bismo kroz tolerantan dijalog i razgovor pokušali GRADITI ODRŽIVI MIR. Ovakvi susreti i razgovori osvješćuju moju svijest i uvjerenje da nisam sama, što je za mene drago-

cjeno jer mi daje snagu, hrabrost i volju za daljnjim življenjem u osobnom miru i za mir u zajednici.

Na ovom susretu sam govorila (a to činim uvijek) o ISTINI, jer smatram da kao višestruki stradalnik Domovinskog rata imam pravo na nju. A ta ISTINA je da su moju obitelj (kao i mnoge druge hrvatske) iz vlastitog doma u Sarvašu 1991. godine istjerali srpski ekstremisti i takozvana JNA samo zato što smo Hrvati i što smo im bili smetnja u ostvarivanju velike Srbije. Opljačkali, spalili i srušili nam obiteljsku kuću, ubili mi 19-godišnjeg sina za čijim smo tijelom uporno tražili punih 9 godina, drugog sina mi ranili, a suprug i ja ostali bez posla i sredstava za život, što znači da su nas totalno uništili. Ono što je neosporna činjenica to je da smo mi bili (kao i sve ostale hrvatske obitelji) u svojim domovima i u svojoj domovini napadnuti, ubijani, mučeni i odvođeni autobusima, kamionima u Srbiju, u njihove logore iz kojih i danas mnogi nisu vraćeni. Dočekivali smo svoje mrtve u limenim ljesovima na granici sa Srbijom, a i danas još tražimo preko 1.150 nestalih osoba od kojih je oko 750 ekshumirano bez utvrđenog identiteta u dva depozi torija u Zagrebu i Osijeku. Te tragedije ne mogu se zaboraviti preko noći i mi koji smo tako stradali u tome nesretnom ratu, očekujemo da ti Srbi priznaju zločine koje su počinile pojedine ekstremne grupe pod patronatom i podrškom tada aktualnih vlasti na čelu s Miloševićem, te se pokaju i zatraže oprost za sva počinjena nedjela koja su počinili nad hrvatskim narodom pa da bi im onda mi Hrvati (koji mogu i koji shvaćaju da nije kriv cijeli srpski narod već pojedinci) mogli pružiti ruku za daljnji suživot.

Držim da hrvatskoj Vladi u svakom kontaktu mora biti prioritet u razgovorima i pregovorima sa Srbijom i Crnom Gorom rješavanje ISTINE o sudbini nestalih osoba s jedne i druge strane. Prošlo je previše godina a da obitelji još ni danas ne znaju sudbinu svojih najmilijih. To je žalosno i nedopustivo!!

Srbi koji su bili nazočni ovome skupu priznali su da su neki Srbi činili zlo i napadali tuđe, ali su ujedno rekli da oni nisu činili ništa jer su u to vrijeme bili mladi i da se ne mogu ispričavati u nečije tuđe ime. Mislim da je taj i takav pristup kao i način razmišljanja potpuno pogrešan tim prije što oni nisu bili sudionici i svjedoci tako groznim stvarima pa im stoga ne bi trebao biti problem izreći izvinjenje i zatražiti oprost za počinjena nedjela svojih sunarodnjaka, jer u konačnici hipoteka ratnih zločina ostaje baš na njima.

Četiri dana zajedničkog boravka u Selcu sa tim osobama i sa mnogo različitih tema davalo je prostora za otvaranje različitog i ponekad oštrog dijaloga što se može ocijeniti vrlo pozitivno i što je jako dobro za stvaranje konačnih zaključaka te razmjenu stavova i suprotnih mišljenja. Na taj način osobe se potpuno otvore, te svoje osjećaje izgovaraju ponekad s ljutnjom, ponekad protu pitanjima, a ponekad ostrim reakcijama i tako se oslobode unutarnjeg nemira, pa čak i mržnje. Sutra dan smo nove osobe, olakšane, želimo više razgovora ali u jednom blažem tonu, potpuno opušteni i sa mnogo više pitanja različitim osobama. Treći dan održavanja skupa mogla sam zamoliti nazočne Srbe iz Srbije da učine sve što je u njihovoj moći po pitanju rješavanja problema nestalih Hrvata, onih koji su 1991. godine odvezeni u nepoznato i sudbina im je ostala nerazjašnjena do današnjih dana. Dobila sam pozitivno obećanje.

Zato mi se sviđaju ovakvi susreti, jer se spontano može razgovarati o svemu. Čovjek se osjeća prihvaćenim i shvaćenim što samo po sebi predstavlja optimistično raspoloženje i daje makar prividno nadu za moguće rješenje ovoga teškog humanitarnog problema.

Bila sam sudionik na mnogim sličnim radionicama s različitim temama, tako da mi je i ova bila veliko iskustvo a i zadovoljstvo, jer su učesnici bili neposredni stradalnici pa su i razgovori vođeni o temama koje su mi

dobro poznate, što je meni bilo vrlo interesantno.

Ovim putem bih se zahvalila organizatorima ovog susreta, posebno zato što su imali ideju i snagu da okupe populaciju stradalnika Domovinskog rata da raspravljaju otvoreno na temu doprinosa branitelja na izgradnji mira u hrvatskoj i regiji. Voditeljima skupa veliko HVALA na strpljivosti u praćenju i vođenju ovako velike radionice. Bilo mi je veliko zadovoljstvo biti učesnik skupa u ovakvom okruženju.

Stoga želim da organizirate i u buduće susrete malih i nesretnih ljudi, jer oni nemaju često prilike izreći svoju tugu i bol koju nose duboko u sebi što se vidjelo i osjetilo na skupu u Selcu, a posebice što su imali priliku sve izreći ono što im je pri srcu a da ih ima tko saslušati.

Zato veliko hvala na razumijevanju uz srdačan pozdrav voditeljima skupa i svim učesnicima.

Osijek, 26. travnja 2005. godine

Štefica Krstić je predsjednica udruge "Žrtve Domovinskog rata"

Inicijativa IZgradnje MIRa i suradnje – IZMIR

IZMIR je građanska inicijativa sudionika/ca Domovinskog rata i aktivista/ca mirovnih i organizacija za promicanje i zaštitu ljudskih prava.

Polazeći od potrebe razvijanja održivog mira i univerzalnosti ljudskih prava, uvažavajući razlike aktera civilnog društva radit ćemo na:

- razvijanju dijaloga, suradnje i tolerancije između aktera civilnog društava (udruga proizašlih iz Domovinskog rata i mirovnih te ljudskopravaških udruga);
- poticanju zajedničkih programa za ublažavanje i prevladavanje osobne (PTSP) i društvene traume izazvane ratom;
- edukaciji za ljudska prava i demokraciju;
- ostvarivanju ljudskih prava i pravdnosti za sve;
- otvaranju procesa suočavanja s prošlošću.

Poticat ćemo uključivanje građana, građanki i udruga na području Republike Hrvatske u ovu inicijativu.

Otvoreni smo za dijalog s akterima civilnog društva iz susjednih zemalja.

Radna verzija dogovorena u Trakošćanu 4 XI 2005. i ostala nepromjenjena.

MARTINA TOPIĆ Ratnim iskustvom ka izgradnji mira

Pitanje branitelja uvijek je vrući krumpir kojega se mnogi ne usude dotaknuti. Naime, prava branitelja, prema mišljenju braniteljskih udruga, nisu adekvatno zadovoljena obzirom na njihovu većinsku nezaposlenost te obzirom na nemogućnost ostvarivanja prava na status branitelja gdje, u sadašnjoj situaciji, mnogi nemaju priznat status.

29. studenog 2007

Vječna tema su i udovice branitelja koje smatraju da ih je država učinila udovicama ne samo mobilizacijom njihovih supruga nego i službenim statusom udovice. Naime, udovica branitelja ostvaruje pravo na mirovinu međutim samo dok se ponovno ne uda. Tada gubi pravo na prihod. Udovice se ovome protive obzirom da kažu kako su udovice po zanimanju.

Branitelji (oni kojima je priznat status) su se svojevremeno bunili i na neadekvatnu zdravstvenu zaštitu liječenja PTSP-a, nemogućnost ostvarivanja prava na kredit za stan, i sl. Problema je mnogo, a postoje i raslojavanja unutar samih organizacija koja su kulminirala 2005.g. kada je jedan dio članova Hvidre istupio iz matične udruge.

Braniteljske udruge bunile su se protiv izručenja generala Gotovine te je nakon što je Hvidra podržala njegovo izručenje gotovo došlo do raskola unutar nje budući da je samo Josip Đakić iznio spomenuti stav koji nije bio stav i samoga članstva Hvidre. Osim toga, Hvidru se optuživalo i da je produžena ruka HDZ-a budući da su neki od najviših dužnosnika istaknuti članovi spomenute stranke.

Božo Drmić, umirovljeni pukovnik Hrvatske vojske i hrvatski ratni invalid, koji je ujedno i osnivač Nove Hvidre, frakcije izvorne Hvidre koja se od matične udruge odvojila zbog, kako su tvrdili, njene ispolitiziranosti, istaknuo je u vrijeme raslojavanja za jedan tjednik kako: "Hrvatska nije iscrpila sve pravne i političke mogućnosti u zaštiti, prije svega Domovinskoga rata, legiti-

mnih vojnih akcija kojima je cilj bio oslobođenje hrvatskoga teritorija, te ljudi koji su sudjelovali u planiranju i izvođenju tih akcija.”

Jedan od problema s kojim se susreću branitelji je i davanje statusa branitelja i kome jest i kome nije trebalo. Prema mišljenju braniteljskih udruga, ovo je samo naštetilo imidžu branitelja u javnosti te su sada žrtvama svi, jer javnost nije dovoljno senzibilizirana za njihove probleme. Događalo se naime da braniteljski status i odlikovanja dobiju osobe koje nikada nisu niti vidjele ratište, a da dragovoljac koji je riskirao život ne dobije niti status branitelja.

Čini se ipak da su branitelji i braniteljska populacija strankama i pojedincima većinom poželjni tek u predizbornim kampanjama. Tome je sukladna i izjava mr. Šote za jedan tjednik u veljači ove godine: “ponekad čovjek uistinu ima osjećaj da su u pravu oni branitelji koji zbog cjelokupne situacije oko njih znaju reći: »Pa bolje da sam i ja otišao za vrijeme rata u Njemačku, Austriju ili Mađarsku. Danas ne bih imao nikakvih problema.”

Zakonom o pravima branitelja je pak utvrđena najniža braniteljska mirovina od 45 posto prosječne plaće u Hrvatskoj. Takvu mirovinu dobivaju branitelji stariji od 65 godina, a koji bi po općim propisima imali manje mirovine.

Zakon status branitelja daje i pripadnicima oružanih postrojbi Narodne zaštite, koji su u ratu sudjelovali najmanje 100, odnosno 30 dana za one koji nisu bili vojni obveznici.

Mišljenja su podijeljena. Neki će reći da branitelji imaju dostatno u odnosu na druge mirovljenike koji žive bijedno ili ispod razine dostojanstva. To je naravno istina. Međutim, istina je i da su branitelji riskirali živote za obranu države te da je normalno i logično da im se država i porezni obveznici oduže i daju pristojne mirovine pa čak i veće nego civilne.

Ono što je najveći problem jesu neprinavanje braniteljskih prava onima kojima

bi trebalo te samo raslojavanje (postoji pravo more različitih braniteljskih udruga, op.a) i sukobi te nepotrebna politizacija branitelja i braniteljskih udruga samih.

iZmiR-Inicijativa izgradnje mira i suradnje

Raslojavanje braniteljskih udruga, nemogućnost rješavanja braniteljskih pitanja te nemogućnost sučeljavanja sa prošlošću, problemi su koji su neprikosnoveni. Međutim, postoji i organizacija koja se bavi upravo tim problemima, a u čijem predsjedništvu i članstvu sjede ljudi koji su članovi raznih udruga proizišlih iz Domovinskoga rata.

Riječ je o udruzi iZmiR-Inicijativa izgradnje mira i suradnje koja prvenstveno želi okupiti sve udruge proizišle iz Domovinskoga rata kako bi zajedno djelovali na rješavanju problema branitelja, ali i stvaranju mira, suradnje i dijaloga, kako u Hrvatskoj tako i u regiji.

Nedavno je iZmiR održao skup u Stubičkim toplicama na kojemu je bilo riječi o okupljanju različitih udruga i širenju aktivnosti, a kojemu smo i mi prisustvovali. Zaista je bilo fascinantno slušati i gledati ljude koji su prošli kroz ratne traume kako raspravljaju probleme proizišle iz rata. Kako kažu, kroz svoj rad, kada djeluju regionalno, susreću ljude s kojima su nekad bili na suprotnim stranama, a danas svi zajedno pokušavaju stvoriti mir i dijalog kako se takvo nešto više ne bi ponovilo. Upravo je na ovome skupu u nekoliko navrata došlo do ozbiljnijih rasprava povišenog tona kada su se sukobila neka od razmišljanja članova različitih udruga u svezi djelovanja iZmiR-a u Hrvatskoj. Međutim, raspravom i mirnim dijalogom stavovi su usklađeni i upravo je tu posebnost iZmiR-a; okupljati različite u borbi za isti cilj: rješavanje problema na dobrobit svih, ali i mir, suradnja i dijalog.

Međutim, pitanje je mogu li hrvatski branitelji i mirovni aktivisti udruženim nipo-

rom doprinjeti izgradnji mira i demokratskim procesima? Može li vojnik biti i pacifist?

Ovo su ključna pitanja kojima su se aktivisti okupljeni oko osnivanja iZmiR-a bavili kada su započimali s radom.

“U procesu izgradnje mira i održivoga razvoja, država niti može niti zna sve; tu je partnerstvo i suradnja svih društvenih aktera neprocjenjiva. Zato je aktivizacija građanstva presudna”, ustvrdio je još prošle godine Gordan Bodog, koordinator iZmiR-a.

Do sada se naime ništa nije promijenilo u području izgradnje mira i smirivanja tenzija između braniteljskih udruga i Vlade, ali i između udruga samih, te je postanak i aktivizacija iZmiRa, prema mišljenju njegovih članova, više nego dobrodošao.

Ciljevi i aktivnosti iZmiR-a

Ciljevi postojanja i rada iZmiR-a su:

- okupljanje sudionika Domovinskoga rata i aktivista mirovnih i organizacija za promicanje i zaštitu ljudskih prava;
- poticanje i razvijanje dijaloga, suradnje i tolerancije između različitih aktera civilnoga društva (napose udruge branitelja te ostalih udruga proizišlih iz Domovinskoga rata i mirovnih te udruga koje promiču i štite ljudska prava);
- ublažavanje i prevladavanje osobnih i društvenih trauma izazvanih ratom;
- zaštita ljudskih prava;
- otvaranje i razvoj demokratskih procesa u svim područjima društvenoga života;
- izgradnja društva u kojemu će vladati pravo i pravednost za sve građane Hrvatske;
- suočavanje s prošlošću i premošćivanje prijedora vezanih uz Domovinski rat;
- smanjivanje prostora za političke manipulacije s braniteljima, stradalnicima i drugim skupinama;
- uvažavanje i poštivanje manjinskih identiteta po nacionalnoj, vjerskoj, rodnoj, spolnoj ili drugoj osnovi;
- izgradnja trajnoga i održivoga mira u Hrvatskoj i u regiji;

- razvijanje dijaloga i suradnje u ozračju tolerancije sa akterima civilnoga društva iz susjednih zemalja;
- afirmiranje građanskih inicijativa na lokalnoj razini sa ciljem izgradnje mira i službota;
- poboljšanje zakonodavnoga sustava u sferi ljudskih prava, humanitarnoga prava i socijalne pravde;
- borba protiv korupcije i devijacija u društvu te razvoj svih komponenta civilnoga društva.

U okviru ciljeva radi kojih je iZmiR osnovan posebno se obavljaju:

- organizacija okupljanja različitih aktera civilnoga društva (udruge proizišlih iz Domovinskoga rata i mirovnih te organizacija koje promiču i štite ljudska prava) radi uspostave dijaloga, suradnje i tolerancije u procesu zajedničkoga razvijanja izgradnje održivoga mira i univerzalnosti ljudskih prava;
- znanstvene obrade o stavovima državnih i drugih društvenih čimbenika o pitanjima civilnoga društva vezanih uz ciljeve udruge;
- organizacija timova stručnjaka koji prate problematiku civilnoga društva te predlaganje mjera i aktivnosti za poboljšanje i brži razvoj civilnoga društva;
- podržavanje i sudjelovanje u provođenju Platforme za izgradnju mira u Republici Hrvatskoj i ostalih akata i dokumenata kojima je cilj razvijanje održivog mira i univerzalnosti ljudskih prava;
- poticanje i razvijanje građanskoga aktivizma i inicijative u rješavanju problema na civilnoj sceni, s posebnim težištem na promicanju trajnoga i održivoga mira, te promicanju i zaštiti ljudskih prava;
- otvaranje dijaloga za suradnju i toleranciju u procesu suočavanja s prošlošću te premošćivanje prijedora vezanih i uz Domovinski rat;
- organizacija edukativnih radionica, seminara i konferencija s temama izgra-

dnje mira, ljudskih prava, demokracije i civilnoga društva;

- poticanje zajedničkih projekata i programa za ublažavanje i prevladavanje osobne (PTSP) i društvene traume izazvane ratom;
- poticanje i drugih zajedničkih projekata kojima je cilj poboljšanje života ciljanih skupina;
- poticanje uključivanja građana, udruga i organizacija na području Republike Hrvatske u inicijativu za izgradnju održivoga i trajnoga mira;
- poticanje i razvijanje suradnje sa akterima civilnoga društva iz susjednih zemalja;
- izdavanje brošura i drugih publikacija vezanih uz područja djelovanja udruge;
- izdavanje audio i video materijala te organiziranje izložbi, okruglih stolova i tribina.

iZmiR ima i stručne timove kojima je namjena razvijati gore spomenute aktivnosti i to: tim za organizacijski razvoj, tim za traumu i stres, tim za edukaciju te tim za suradnju s okruženjem (regionalno i globalno).

1. Tim za organizacijski razvoj iZmiR-a

osniva se u svrhu organizacije, unapređivanja i proširivanja rada i djelovanja iZmiR-a.

Zadaće Tima su da (između ostalog):

- prati problematiku vezanu za ostvarivanje ciljeva iZmiR-a;
- prati i provodi poslove vezane uz obavljanje djelatnosti iZmiR-a;
- prati natječeje državnih i lokalnih tijela kojima se osiguravaju sredstva za provedbu projekata i programa iz djelokruga rada iZmiR-a;
- prati natječeje domaćih i stranih donatora kojima se osiguravaju sredstva za provedbu projekata i programa iz djelokruga rada iZmiR-a;
- priprema i izrađuje projekte i programe kojima će iZmiR sudjelovati na natječajima

ma kojima se osiguravaju sredstva za rad i djelovanje iZmiR-a;

- prikuplja materijale i priprema publikacije za izdavanje.

2. Tim za traumu i stres

osniva se u svrhu praćenja problematike traume i stresa izazvane ratnim i poratnim događanjima. *Zadaće tima su:*

- pratiti problematiku psihotraume izazvane ratom i predlagati mjere za njeno ublažavanje;
- izvoditi istraživanja na temu psihotraume među braniteljskom populacijom;
- analizirati utjecaj psihotraume na sveukupnost društvenih kretanja u pojedinim županijama i gradu Zagrebu;
- surađivati sa udrugama, organizacijama i institucijama koje se bave traumatiziranim osobama;
- organizirati stručna predavanja i okrugle stolove na temu posttraumatskoga stresnog sindroma;
- u suradnji s timom za edukaciju organizirati radionice za obitelji traumatiziranih osoba;
- obavljati i sve ostale poslove vezane uz rad i unapređivanje rada i djelovanja iZmiR-a.

3. Tim za edukaciju

osniva se u svrhu povezivanja obrazovanja, istraživanja i aktivizma kroz edukativne programe. *Zadaće tima su:*

- ispitati potrebe za organizacijom radionica, seminara, okruglih stolova i sl. u pojedinim županijama i gradu Zagrebu;
- koristeći metodu interaktivnoga učenja organizirati radionice u kojima će svi sudionici sudjelovati u procesu razmjene i učenja;
- prije održavanja radionice organizirati pripremni sastanak na kojem će se svi sudionici upoznati sa temom, ciljem, načinom rada i sl.
- organizirati radionice na teme bliske ciljevima iZmiR-a a posebice: komunikaci-

je, nenasilne transformacije sukoba, izgradnji mira, zaštiti ljudskih prava i građanskih sloboda i sl.

- organizirati šira predavanja i okrugle stolove na zadanu temu (nenasilno djelovanje, ljudska prava, demokracija, izgradnja trajnoga i održivoga mira i sl.)
- obavljati i ostale poslove vezane uz rad i unapređivanje rada i djelovanja iZmiR-a.

4. Tim za suradnju s okruženjem

(regionalnim i globalnim) osniva se u svrhu jačanja suradnje sa svim udrugama, organizacijama i institucijama u Republici Hrvatskoj i u regiji radi ostvarivanja ciljeva iZmiR-a, a posebice izgradnje trajnoga i održivoga mira. *Zadaće tima su:*

- promicati važnost mirovnoga rada i uključivanja sudionika Domovinskoga rata u ovaj proces;
- surađivati sa svim zainteresiranim udrugama proizišlima iz Domovinskoga rata i mirovnim i organizacijama za promicanje i zaštitu ljudskih prava;
- aktivno pratiti djelatnosti drugih subjekata (udruga, organizacija i institucija) vezane uz aktivnosti izgradnje mira;
- uspostaviti suradnju sa organizacijama i udrugama u regiji koje se bore za postizanje i očuvanje mira.

Razlozi posljednjega okupljanja bili su konačna aktivacija rada iZmiR-a. Naime, iZmiR postoji već gotovo tri godine no zbog “višestrukih identiteta” unutar same udruge trebalo je raspraviti sve probleme s kojima se branitelji, ali i civilno društvo suočavaju te dogovoriti zajednički pristup pitanjima. To nipošto nije bilo lako obzirom na različitosti unutar same udruge no na koncu je to riješeno što možda puno govori o potencijalu ove udruge.

Za iduću godinu najavljeno je prikupljanje sredstava za intenzivan početak rada te organizacija okruglih stolova i tribina na kojima će se raspravljati vrijednosna i ina pitanja u svezi položaja branitelja te njihove uključenosti u djelovanje civilnoga društva.

www.zamirzine.net

Održan okrugli stol

Centar za građanske inicijative Poreč i Miramida centar Grožnjan su u Poreču, u četvrtak, 22. rujna 2008.g. organizirali okrugli stol "Ratni veterani u izgradnji mira". Sudionici okruglog stola bili: Goran Božičević (Miramida centra Grožnjan), Vladan Beara (Centar za ratnu traumu Novi Sad), Miro Sošić (UDVDR Poreč), Bruno Čavić (predsjednik IZMIRA i potpredsjednik UDVDR Zagreba), Biserka Momčinović (CGI Poreč), Ivan Lazić (Veterani Srbije za mir), Ljiljana Canjuga (IZMIR), Iva Zenzerović (Centar za mirovne studije), Mirjana Bilopavlović (IZMIR i Delfin Pakrac), Miodrag Tasić (Veterani Srbije za mir), Andreja Kraljević Mišić (IZMIR), Valter Paris, (UDVDR), Drago Dika (UDVDR Poreč), Marijan Mužinić (UDVDR Istarske županije), Miloš Antić (Centar za ratnu traumu Novi Sad), Mladen Momčinović (CGI Poreč) Na okruglom stolu je Vladan Beara, iz Centra za ratnu traumu iz Novog Sada prezentirao "Rad na ratnoj traumi kao oslobađanje potencijala u izgradnji mira". O iskustvima rada i suradnje veterana i organizacija civilnog društva govorio je predsjednik IZMIRA g. Bruno Čavić

predavanjem na temu "Jučer protivnici – danas suradnici: iskustva IZMIRA u dijalogu i suradnji branitelja/ica i aktivista mirovnih i organizacija za ljudska prava". Sudionici i sudionice okruglog stola podržali su rad IZMIRA kao mjesta susreta, edukacija i razvijanja aktivnosti veterana i veteranki te aktivista i aktivistica civilnog društva. Sudionici su prepoznali velike mogućnosti veterana u aktivnom i javnom zagovaranju mira, mirovnih aktivnosti i razumijevanju među ljudima. Članovi UDVDR iz Istre aktivno su sudjelovali u radu, govorili su o velikom odazivu na mobilizacijske pozive, njihovom vraćanju s ratišta i uključivanju u redovni život, rad, obiteljske i druge civilne obaveze. Govorili su da su u istarskim jedinicama bili predstavnici svih nacionalnosti, da je mali broj njihovih članova koji značajno pate od PTSP-a, da svoje ratovanje nisu materijalizirali, te da je osnova njihova djelovanja antifašizam, suživot i tolerancija kao civilizacijske vrijednosti Sudionici su poželjeli uspješan rad MIRAMIDANIMA u Grožnjanu (od 11. do 14. 09. 2008.)

Autor: Silvia
09/12/08 • Preuzeto s www.cgiporec.hr

INTERVJU

Andreja Kraljević-Mišić

Andreja Kraljević-Mišić i Vedran Horvat

Molim vas, predstavite nam se u par rečenica.

Ja sam Andreja Kraljević-Mišić, rođena sam u Zagrebu gdje i sada živim. Završila sam Studij za socijalni rad, te sam do 1991. radila u Centru za socijalnu skrb kao diplomirana socijalna radnica. Od 6. listopada 1991. godine uključila sam se u Domovinski rat, a sa 1. listopada 1998. godine umirovljena sam zbog bolesti kao časnica (satnica) Hrvatske vojske. Od 2000. godine aktivirala sam se u udrugama proizašlim iz Domovinskog rata sa ciljem očuvanja digniteta Domovinskog rata i njegovih sudionika, odnosno hrvatskih branitelja, a posebice hrvatskih braniteljica.

Što vam znači identitet braniteljice/branitelja?

Kad smo 1991. godine dragovoljno kretali u obranu Domovine, ona je za mene bila jedini cilj. Danas kad se okrenem u nedavnu prošlost moram ustvrditi da je za mene to i ostao jedini cilj te da, neovisno o svim dužnostima koje sam obnašala (od ratne postrojbe, do visokih dužnosti u MORH-u), nisam stekla nikakve privilegije. Umirovljena sam, ne svojom voljom, te je za mene bio ogroman šok kad sam sa 38 godina prestala biti radno aktivna i nepotrebna društvu i državi. Ali neovisno o tome i nadalje sam izuzetno ponosna što sam imala čast i mogućnost dati svoj doprinos obrani Domovine.

Otkud vi u ratu? Kako ste se uključili u oružane postrojbe?

Kako sam radila u Centru za socijalni rad, a bila sam u to vrijeme zadužena i za planove obrane/evakuacije i zbrinjavanja

pučanstva, već krajem srpnja 1991. godine dobila sam zadaću prihvata prvog organiziranog konvoja prognanika sa područja Hrvatske Kostajnice. Uz to po službenoj dužnosti vršili smo prihvati i upućivanje u mjesto prebivališta svih onih mladića koji su bježali iz vojarni u kojima su bili na odsluženju vojnog roka. Negdje 15. rujna 1991. godine oglašena je prva zračna uzbuna u Zagrebu. Otišla sam na lokaciju gdje su bili smješteni prvi prognanici i tu me je zatekao sveopći kaos i panika. U isto vrijeme u naselju gdje živim nije bilo dovoljno mjesta u skloništu za moju majku (koja je tada imala 61 godinu) i sina koji je za dva dana napunio tri godine. U isto vrijeme započele su prijetnje i oružani napadi iz tadašnje vojarnice "Maršal Tito" koja je smještena stotinjak metara zračne linije od moje zgrade. Tada sam odlučila skloniti majku i sina u sigurnost obiteljske kuće naših kumova u neposrednoj blizini Zagreba, a kako mi je suprug već bio angažiran u Hrvatskoj vojsci, javila sam se dragovoljno u jedan 'štab' (zapovjedništvo) koje je imalo zadaću obrane južnog dijela Zagreba (Kupa).

Kako mi je struka bila rad s ljudima vrlo brzo sam savladala osnovna znanja iz organizacijsko-mobilizacijskih i kadrovskih poslova te sam postavljena na dužnost načelnika OMKP. Ovu dužnost obnašala sam prvo na razini štaba/bojne, a kasnije i u brigadi. Kraće vrijeme radila sam u Zbornom području kao savjetnik za IPD, a sa 1. rujnom 1992. godine formirala sam i organizirala sustav skrbi za sve jedinice u zoni odgovornosti Operativne zone Zagreb. Na dužnosti voditelja ostala sam do veljače 1994. godine kada je ova služba rasformirana i stavljana u nadležnost Uprave za obranu Zagreb. Na nekoliko mjeseci vratila sam se u svoju matičnu firmu, ali početkom 1995. godine dobila sam (kao tada evidentirani vojni obveznik/dragovoljka) mobilizacijski poziv i zapovijed o postavljanju na dužnost načelnika za skrb ranjenih hrvatskih branitelja u Upravi za skrb MORH-a. Na ovoj dužnosti ostajem do

početka listopada 1996. godine kada odlazim na bolovanje, a nakon toga i u mirovinu.

Od odlaska u mirovinu rješavam svoj status ratnog vojnog invalida te se nadam da će u sljedećoj isti biti i riješen.

Aktivni ste u izgradnji mira bar zadnjih pet godina. Zašto? Kako to povezujete s vašim braniteljskim identitetom, iskustvom ?

Kada sam 2000. godine odlučila (nakon dužeg liječenja) društveno se angažirati, započela sam rad na osnivanju Udruge branitelja oboljelih od PTSP-a u Gradu Zagrebu. Iako sam bila u neprekidnom kontaktu sa svojim suborcima i znala kako teško rješavaju svoj status (i sama sam kroz to prolazila, a prolazim i danas), iznenadila me neorganiziranost državnih institucija u odnosu na hrvatske branitelje, posebice na dragovoljce iz 1991. godine. Na poziv tadašnjeg predsjednika Udruge dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH – Podružnice Grada Zagreba (a i sadašnjeg) s kojim sam imala prigode raditi i u ratnim godinama, te u kojeg sam kao osobu imala puno povjerenje, uključila sam se u osnivanje i rad Kluba žena sudionica Domovinskog rata UDVDR RH – PGZ. Kao najveći uspjeh mogu istaći rad na podnošenju i prihvaćanju amandmana o priznavanju statusa dragovoljca hrvatskoj braniteljici, a prema Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji iz 2006. godine.

Iako postoje specifičnosti problema žena hrvatskih braniteljica u odnosu na njihove muške kolege, smatrale smo da nije potrebito osnivati zasebnu udrugu žena, već da se zajedno sa suborcima trebamo boriti za očuvanje dostojanstva Domovinskog rata i poboljšanje položaja hrvatskih branitelja, odnosno da moramo zajednički raditi baš kao i u vrijeme ratnih godina.

Naša je Udruga među prvima prepoznala nužnost suradnje sa 'civilnim udrugama' koje su promicale vrijednosti mira, suočavanja s prošlošću, suradnje, otvaranja prostora za dijalog i drugo. Do informacija da tako nešto

uopće postoji u Hrvatskoj i u regiji saznali smo sasvim slučajno, kada sam ja na netu pronašla informaciju o održavanju skupa u Selcu (mislim u travnju 2005. godine) pod nazivom 'Mirovni angažman učesnika rata'. Tada je uže rukovodstvo Podružnice zaključilo da "se nešto dešava", a da se ne bi trebalo dešavati bez nas. Bili smo ljuti, frustrirani, neinformirani..., pa smo odlučili poslati na taj skup dva naša predstavnika.

I tada je sve krenulo...

Zajedno sa potpredsjednikom Podružnice sudjelovala sam na prvim radionicama koje su organizirane uz financijsku potporu QPSW za braniteljsku populaciju, na nacionalnom susretu u Trakošćanu u studenom 2005. (kada je utvrđena potreba suradnje aktivista/ica mirovnih i organizacija za zaštitu i promicanje ljudskih prava i članova/ica udruga proizašlih iz Domovinskog rata), a u akademskoj godini 2005/06. bila sam, uz potpredsjednika Podružnice, i prvi polaznik Mirovnih studija u Zagrebu upućen od strane neke od udruga proizašle iz Domovinskog rata.

I ove godine (u srpnju 2009.) zajedno sa suborkom i dugogodišnjom prijateljicom, bile smo prve iz populacije hrvatskih branitelja/ica koje smo polazile (i s uspjehom završile) Mirovnu akademiju u Sarajevu (BiH).

Zašto ja u toj cijeloj priči...?

Procesi komunikacije, suočavanja s prošlošću, suradnje, izgradnje trajnog i održivog mira..., otvoreni su još u devedesetim godinama. Radili su ih (vjerojatno) ljudi dobre volje, ali koji su često imali uvid u samo jednu stranu istine, pa su ponekad (možda) temeljem toga donosili i krive prosudbe i zaključke.

Smatram nužnim da o Domovinskom ratu i o događanjima na ovim prostorima govorim direktni, aktivni sudionici tih događanja; smatram da se istina ne može utvrditi bez 'slušanja' svih strana u događanju; smatram da se moramo 'naučiti' slušati i druge, ali isto tako smatram da ne mogu i ne želim

umanjiti svoju žrtvu i žrtvu svoje obitelji (svog tada trogodišnjeg sina i moje majke koja je bila u poznim godinama) zbog eventualnih propusta i/ili postupaka (namjernih ili nenamjernih) nekih drugih. Ne želim biti zarobljenica nekih tuđih bivših ili sadašnjih osobnih interesa. Želja mi je da se napokon definira obrambeni karakter Domovinskog rata i čistoća, moralnost i ispravnost većine nas koji smo u njemu sudjelovali. Ukoliko je u pojedinačnim slučajevima bilo *zločina u ratu* od strane nekog od hrvatskih branitelja, ipak ostaje nepobitna činjenica OBRANE od agresora. Ukoliko je i eventualno bilo i nevinih žrtava na srpskoj strani, za to treba okriviti pojedince, a ne SVE hrvatske branitelje, a ponajmanje zbog toga treba stavljati pod znak upitnika sam Domovinski rat. Ali u isto vrijeme treba govoriti o nevinim stradanjima Hrvata čija je jedina krivica bila želja za samostalnom državom i čije se žrtve danas pomalo zaboravljaju, neovisno o težini i veličini stradanja.

Što je za vas izgradnja mira, danas, u Hrvatskoj?

Danas smatram da smo otvorili prostor za dijalog kako među braniteljima/icama s jedne strane tako i među aktivistima/icama mirovnih i organizacija za promicanje i zaštitu ljudskih prava s druge strane, ali i među nekadašnjim neprijateljima, dakle među pripadnicima raznih vojska/paravojska/skupina s ovih prostora.

Svojim osobnim najvećim uspjehom smatram nekoliko 'sitnih' stvari na koje sam imala direktni utjecaj:

- uvažavanje braniteljske populacije od strane tzv. 'civilnih udruga', poštovanje našeg mišljenja, uključivanje u rješavanje ključnih pitanja o/oko Domovinskog rata u Republici Hrvatskoj, ali i uvažavanje mišljenja oko otvaranja regionalne suradnje
- samostalni odabir mog sina za sudjelovanje na svim aktivnostima studenata prava sa prostora bivše Jugoslavije

- moja iskrena privrženost “najdražem neprijatelju”, obavještaju Vojske RS, kojeg sam otvaranjem prostora za dijalog i suradnju uspjela upoznati kao *osobu*, a ne ga samo gledati kao neprijatelja
- odlazak mog supruga (kao jednog od utemeljitelja HDZ-a i gorljivog zagovornika samostalne Hrvatske) na Srpsku slavu u Srijemsku Mitrovicu u studenom 2009. Smatram da je najveći pomak napravljan u otvaranju prostora za ‘slušanje drugih i drugačijih’, te mogućnost ostvarivanja kontakata na ‘osobnoj’ razini, kako bi se mogla čuti tuđa priča, ali u isto vrijeme imati mogućnost i pričanja svoje priče.

Pa i ovaj intervju jedan je od oblika otvaranja tih mogućnosti

Koliko su mirovni/e aktivisti/ce i ratni veterani udaljeni jedni od drugih? Mogu li, trebaju li se upoznavati, komunicirati, surađivati? Kako vi gledate na to?

Da sam ovo pitanje dobila prije pet godina, odgovor bi bio jednostavan ... “UDALJENI SU STRAŠNO PUNO”. Danas još postoje problemi (bolje rečeno postoje nedorečenosti) ali jaz između nas puno je manji nego što je bio. Nekada su aktivisti/ce smatrali da sve što dolazi od strane branitelja je ‘nazadno’, ‘nacionalističko’, upereno protiv drugih, nedemokratsko, pomalo primitivno i bez dovoljno znanja i obrazovanja, dok su branitelji mislili da je sve što dolazi od aktivista/ica upereno protiv Hrvatske i Domovinskog rata, da samo zagovaraju srpske žrtve ne osvrćući se na patnje, progone i stradanja Hrvata. Danas mislim da smo se počeli slušati, da su aktivisti/ice (u većoj mjeri) prihvatili činjenicu da je Domovinski rat bio obrambeni rat u kojem su sudjelovali (pretežito) ljudi kojima je jedini cilj bio OBRANA od agresora i zaštita neovisnosti Republike Hrvatske; sve je manje potreba rasprave o eventualnom karakteru Domovinskog rata, sve rjeđe se pojavljuju ideje o tzv. ‘građanskom ratu’. S druge strane branitelji/ice shvaćaju potrebu suočavanja s pro-

šlosti i razotkrivanju, definiranju i eventualnom procesuiranju možebitnih pojedinačnih zločina koji su se desili od strane pojedinih pripadnika hrvatske vojske u pojedinim specifičnim situacijama, kako bi se skinula ‘ljaga i sramota’ sa istinskih hrvatskih branitelja, kao i njihovih zapovjednika, budući nikada Domovinski rat nije imao za svrhu etničko čišćenje nehrvatskog stanovništva, već samo uspostavu legalno izabrane vlasti na cijelom području međunarodno priznatog teritorija.

Iako je prostor za dijalog otvoren, on se mora proširivati na način da udruge proizašle iz Domovinskog rata spoznaju da su dio civilnog društva, a aktivisti/ce da spoznaju da nema pravog i istinitog suočavanja s prošlošću i izgradnje trajnog, održivog, ali u prvom redu **pravednog** mira bez uključivanja sudionika ratnih događanja u te procese.

Što mogu naučiti, dati jedni drugima branitelji i aktivisti npr. udruga za ljudska prava? Što ste vi osobno ‘profitirali’? Vidite li promjene kod mirovnih odnsno aktivistica za ljudska prava?

Aktivisti/ce za ljudska prava mogli bi i trebali bi više se pozabaviti sa kršenjem prava branitelja/ica koje se (pojedinačno, ali u isto vrijeme nad velikim brojem osoba) provodi od završetka Domovinskog rata. Mnogi branitelji/ice koji i posjeduju uredno izdanu dokumentaciju (posebice se ovo odnosi na dragovoljce/ke) teško dokazuju svoj status, a često i stradanje, zbog sporosti državnih institucija, promjena u politici vođenoj prema braniteljima, neusklađenosti tadašnjih propisa sa kasnije donesenim zakonima i slično.

S druge strane mirovni aktivisti u sagledavanju stvarnih događanja ne mogu doći do potpunih saznanja o pojedinom vremenu, prostoru, događaju i sl. bez iskaza branitelja koji su u datom trenutku bili na određenom prostoru.

Pristup SLUŠANJA svih o pojedinim događanjima, raščlamba razloga, uzroka, a/ali i

posljedica jedan je od temeljnih načela koje treba primijeniti u suočavanju s prošlošću, kako nam ne bi ostale nedorečenosti, skrivene nezadovoljstva i potencijalni sukobi za budućnost.

Poznate dobro i braniteljsku scenu kao i mirovnu. Vidite li točke susretanja danas i u budućnosti? Kakvim suradnjama se, možda, nadate? Od kakvih suradnji ili ‘suradnji’ zazirete?

Do nedavno branitelji/ce imali su dojam da se ‘mirovna i ljudsko-pravaška scena’ odnosi prema njima kao manje obrazovanima, neukima, pomalo primitivnima i slično (što je često daleko od stvarnog stanja, jer je među nama bio veliki broj fakultetski obrazovanih ljudi, sveučilišnih profesora, doktora znanosti i dr.), dok su branitelji o suprotnoj strani razmišljali kao o neprijateljima države za koju su oni često položili ili bili spremni položiti i život. Danas je taj jaz puno manji, iako nažalost i na jednoj i na drugoj strani još uvijek postoje osobe koje podupiru takva mišljenja, a najčešće zbog svog osobnog probitka i položaja. Takve osobe treba argumentirano ‘ušutkati’, smanjiti im prostor za javno istupanje, a otvoriti veći prostor za argumentirano iznošenje stavova, otvaranje prostora za civilizacijski i demokratski dijalog u kojem će se iznositi samo provjerene činjenice i osobna iskustva, a ne ‘iskustva i priče neke treće strane’.

Koalicija za REKOM jedan je od svijetlih primjera mogućnosti suradnje braniteljske i mirovne scene, kad se sudionici u postupku ne moraju nužno slagati oko svega, ali kad se nakon svakog susreta i dijaloga otvara prostor za približavanje zajedničkom cilju – trajnom, održivom i pravednom miru, bez repova iz prošlosti, koji bi, ne daj Bože, u budućnosti mogli dovesti do novih sukoba.

Koja su vaša osobna pozitivna iskustva Hrvatske na polju izgradnje mira? O kojim se postignućima može govoriti?

Na osobnoj razini vrlo sam zadovoljna mogućnostima koje su mi pružene u ostvarivanju kontakata sa dojučerašnjim neprijateljima, pokušaj razumijevanja njihovih razloga i motiva za pojedina djelovanja u nekim situacijama (*to ne znači da se uvijek slažem s njima*), ali i shvaćanje da i ti neprijatelji imaju lice i ljudsku stranu, te da nisu svi “okorjeli četnici” koje treba *a priori* mrziti. S druge strane smatram da je Hrvatska najdalje otišla u suradnji i konzultacijama sa braniteljima u procesu Koalicije za REKOM, što pokazuje da je na najboljem putu za potpuno i istinsko suočavanje s prošlošću, kao temelj i zalag za svjetliju budućnost u kojoj neće biti prijepora koji bi mogli dovesti do nekih novih sukoba.

Zašto bi se uopće neki branitelj u Hrvatskoj danas uključivao u mirovne aktivnosti? U civilne inicijative?

Nužno je uključivanje direktnih sudionika/ica Domovinskog rata u mirovnim aktivnostima kako bi svojim angažmanom doprinijeli onom krajnjem cilju za koji su se i sami borili, a to je MIR. Samo aktivni sudionici koji su prošli sve strahote rata – mrtve, ranjene, materijalna razaranja, neprekidni strah i slično, istinski znaju cijiniti tišinu mira i sigurnosti za svoje najbliže i za sebe.

Kako je Republika Hrvatska danas punopravna članica NATO saveza i smatram da stoga ne postoji realna opasnost od eventualnog napada susjeda i ugrožavanja njene neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti, smatram da osoba sa ratnim iskustvom moraju biti prve pozvane da grade mir i realan suživot u regiji, a sve u interesu mladih generacija, koje će nakon nas nastaviti živjeti, a vjerojatno i surađivati na ovim našim prostorima.

Smatram dobrim samostalan razvoj neovisne, demokratske i moderne Hrvatske, koja će nastojati biti čimbenik sigurnosti u regiji, ali i pokretač i zagovarač demokratizacije i razvoja njenih susjeda, kako bi cijelo naše okruženje imalo stabilnost i mir, kao preduvjet za bolju budućnost.

Koje prepreke vidite aktivnijem uključivanju branitelja u procese izgradnje mira? Kako se one mogu savladati?

Dio udruuga proizašlih iz Domovinskog rata još uvijek je organizirano po preslikanom modelu tzv. 'vojne hijerarhije' te teško izlazi iz takvih okvira. Stoga je nužno poraditi na otvaranju procesa demokratizacije braniteljskih udruuga, uz povećanje sudioničke demokracije cjelokupnog članstva, kako bi se čula što raznovrsnija mišljenja, a ne da se odluke i djelovanja udruuga donose samo isključivo ne temelju mišljenja i stavova čelnikstva i pojedinaca.

Naša je udruuga već prije pet godina započela sa edukacijom članstva o temama kao što su: komunikacija i nenasilna transformacija sukoba, suočavanje s prošlošću, promicanje i zaštita ljudskih prava; sa permanentnom edukacijom članstva na mirovnim studijima, sudjelovanju članova/ica u aktivnostima mirovnih i organizacija za promicanje i zaštitu ljudskih prava i dr. Međutim neke udruge (a nažalost i neke podružnice naše Udruge) po tom pitanju nisu se otvorile, i nadalje djeluju netransparentno i zatvoreno (posebno prema javnosti), ne prihvataju nove ideje i sl. Stoga je nužna i daljnja edukacija branitelja/ica o ovim temama, ali i proširenje na teme o demokratizaciji, sudioničkoj demokraciji, aktivnom građanstvu za Europu i dr.

Da bi se ovo moglo provesti nužno je usklađivanje ciljeva i djelovanja udruuga proizašlih iz Domovinskog rata kroz normativne akte (Statute, Pravilnike, Odluke tijela upravljanja...) a za što je opet nužna volja i suglasnost čelnikstva udruuga.

Koja je vaša poruka čitateljima/cama ove knjige, onima iz Hrvatske i onima iz susjednih zemalja i šire?

"Djelujte lokalno, mislite regionalno i globalno"... Radite u svojoj sredini, obitelji, među prijateljima, odgajajte djecu i preodgajajte bračnog partnera/icu na način da promjene mišljenje 'o drugoj strani' i to tako da je mogu saslušati (ali to ne znači da se moraju i složiti s njom/njime), sjesti s njom/njim za isti stol bez fizičkog i verbalnog konflikta i sagledati je/ga kao osobu sa svim frustracijama, problemima, brigama, razlozima, motivima. Pronađi pozitivne osobine (pa makar one obične ljudske) u toj drugoj strani. Ne mijenjajte svoje temeljne stavove, ali slušajte druge i dajte im prostor da se čuju, ali u isto vrijeme tražite da i vas čuju.

U Zagrebu. 22.12.2009.

LJILJANA CANJUGA

Veterani i mirovni aktivizam

Već dugo vremena spremam se na zamolbu prijatelja napisati nešto o miru, aktivizmu, civilnom društvu, pomirbi ili povjerenju a uvijek izbjegnem sjesti i primiti sepera. Ima tu više razloga. Možda je najvažniji taj da nisam čovjek od pera, da mi je bliže nešto odraditi nego sjesti i nešto napisati. Ovoga puta nije se dalo izbjeći jer obaveza je obaveza a kakav bi ja veteran bila da nemam ugrađen sustav odgovornosti.

Venus, vetus, veteranus je internacionalizam i odnosi se na starog isluženog ratnika. Da bi neki vojnik postao ratnik potreban mu je rat, a da bi neki civil postao vojnik-ratnik potreban mu je rat i prisila. Civil nije izabrao da postane vojnik u miru ali je izabrao da sudjeluje u ratu. Najjači razlog je što mu je rat došao u dvorište. On ga nije birao ali on ga je sustigao poput vremenske nepogode od koje se nije moglo pobjeći – već je jednostavno prihvatiti, sa njome se suočiti i pokušati u njoj dati najbolje što možeš.. i kući se vratiti živ....Nekako ti je lakše objasniti otkud ti u ratu time što je tvoja zemlja napadnuta, na nju je izvršena agresija...ti si tu pozvan na obranu. Ali što je zapravo zemlja, da li je to država.

Da li je tvoja domovina grad, tvoja ulica, stablo trešnje u vrtu tvoga djeda negdje u Slavoniji, mirisi doma, tvoji prijatelji iz djetinjstva, more na koje ideš ljeti, tvoja obitelj odnosno sve ono što smatraš svojim dvorištem u koji je netko nepozvan upao.

Kao dijete slušala sam priču o maloj zlatokosoj djevojčici koja je nepozvana ušla u dom tri medvjeda tamo je jela iz njihove zdjele, spavala u njihovom krevetu, potrgala najdražu igračku malog medvjedića. Mali medvjedić je zaplakao, mama medvjedica primila se za glavu i tužno počela naricati,

tata medvjed bijesno je lupio šakom o stol...a što je poslije bilo...mala zlatokosa djevojčica vratila se svojoj kući, mama medvjedica razboljela se i pod sedativima je, tata medvjed vodi se kao nestali, a mali medvjedić uči u školama kako naučiti jezik lovaca kako bi što bolje objasnio kako su oni žrtva.

Ovo je za mene priča o ratu i ratovima i posljedicama koje idu uz to.

O čemu sanjaju veterani u ratu?

Na početku još uvijek sanjaju iste snove. Dižu se ujutro i idu na posao. Sanjaju miris kave koja ih budi. Glas majke ili žene, smijeh djece. Uskoro snovi postaju bolni i grčeviti u želji da ih zadržiš što je moguće dulje kao da ne želiš da se probudiš i vidiš gdje si. Uskoro u snovima nema mjesta za ljude ostaju samo prostori i tišina o kojoj sanjaš. Ti ih još uvijek nisi zaboravio ali oni te opterećuju i bole a ti moraš biti tu.. i sada.. kako bi se vratio u jednom komadu po mogućnosti, a po pitanju zdravlja, hvala na pitanju, misliti ću sutra.

O čemu sanjaju veterani u miru?

Veterani u miru sanjaju o ratu. Bože kako mi nedostaje rat. Tamo je sve bilo jednostavno. Neprijatelj ispred, prijatelji sa strane, civili iza tebe. Zvukovi, boje, sve jasno pojačano ili usporeno s odmakom. Ti pun adrenalina, jak i snažan, sposoban da savladaš nemoguće. Trenutak za heroje.

Jedino je problem u miru kako zaspati u ono neko vrijeme i biti tamo pa te je strah da je ono što sada živiš samo san iz kojega ćeš se probuditi u nekoj tuđoj kući, u nekom tuđem podrumu, pokriven prašinom, smrznut, smrdljiv i gladan. Da te umjesto zvukova kuće očekuju te jauci, ili nemoguće Perino hrkanje, ili smrad muške svlačionice nakon tjedana ne pranja.

Heroja u miru nema. Treba otići u dućan, baciti smeće, odvesti dijete u školu, roditeljski sastanci sa takvim besmislicama, dosadni susjedi, još dosadniji poslovi. U biti više nikome ne trebaš, svima si opterećenje i samo smetaš.

Kad bi mogao birati što bi birao?

Kad bi mogao birati i imati jednu želju vratio bi se u vrijeme prije rata i učinio sve da rata ne bude. Priče o herojima čitao bi iz grčkih tragedija što dalje to bolje. Išao bi na pecanje s prijateljima iz djetinjstva. Učio bi dijete voziti bicikl.

I upravo takvu ja istu želju imam da rata više ne bude. Da moje dijete plače iz razloga iz kojih obično plaču djeca, da se smije od srca i dane ne provodi u podrumu. Da zna što je dom i domovina, da to čuva i da poštuje tuđu....

Što je mir?

Za vojnika mir je hladni mir. Cijeli svoj radni vijek on se priprema za rat da bi očuvao mir i boga moli da za njegovog radnog vijeka rata ne bude, odnosno da mira bude. Vojnik mir ne može vidjeti drugačije nego u suprotnosti od rata.

Za veterana mir je ideja za koju se isplati boriti i isplati živjeti. On zna kako je potreban treptaj oka da iz mira nastane nemir, da iz tišine nastupi buka, da iz smijeha nastane plač. Za veterana mir je dragocjenost jer znači život, a ne civilizaciju samu po sebi kao neupitnost. Samo život je nenadoknadiiva vrednota kojoj prilazimo zdravo za gotovo, izražavamo kroz novčane vrijednosti a ne možemo ga ponoviti ili obnoviti.

Marijan Šantić, Ljiljana Canjuga i Gordan Bosanac

Za veterana kod mira je bitno da je on pravedan jer to duguje poginulim prijateljima, to dugujemo smislu onoga za što se borio.

Za civila je bitno da je on održiv i da se osjeti u stanju njegovog novčanika.

Mir je borba. Sukob bez nasilja u kojem različitosti dolaze do izražaja. U kojem se snagom argumenata i činjenica zauzimaju prostori. U kojem se kompromisima stvaraju pravedna i pravična rješenja za budućnost – za dobrobit budućih generacija.

Od kada postoje ratovi su dio civilizacije, jer bez tehničkih mogućnosti koje donosi civilizacija govorili bi o ograničenim sukobima a ne ratovima. Od kada postoje ratovi postoje i ljudi koji se isto tako bore za mir. Ponekad ih nalaziš na neočekivanim mjestima.

Za mene i članove udruga branitelja iz Zagreba bilo je iznenađenje da jedna mala, feministička, antimilitaristička mreža Žena u crnom iz Beograda o ratu i agresiji na Hrvatsku dijeli iste stavove kao i mi i jasno imenuje agresora u fašističkoj Miloševićovoj politici, i traži osudu Karadžića za ratni zločin silovanja.

Iako dobitnice prve Milenijske nagrade za mir njihova borba za mir, i put koji se one prošle (od 1991 godine pa sve do danas) je put bola, prezira, negiranja njihovih vrijednosti, kamenovanja i zatvaranja. Zapravo to je put borbe istine protiv zla, razuma protiv emocija, patriotizma protiv šovinizma i nacionalizama raznih vrsta. A upravo jasnoća osobnog stava, istinoljubivost i hrabrost je nešto što veterani znaju cijiniti.

Što je mirovni aktivizam

Mirovni aktivizam je planska aktivnost koja u različito vrijeme ima različite oblike i modaliteta pristupa sukladno povijesnom i kulturnom kontekstu a uvijek mora u osnovi polaziti od humanističkih načela da su svi ljudi isti, da su samo bio-granice vječne, da je budućnost budućih generacija započeta danas, a da prostor civilnog društva i ljudskih prava pa u odnosu na to sigurnosti i povjerenja među narodima i državama treba širiti a ne sputavati zidinama, duplim bravama, tenkovima i nasiljem.

Mirovni aktivizam treba širiti sigurni prostor u kojem različitosti predstavljaju bogatstvo. U kojem je svaki čovjek jednako vrijedan, a ekspertize su samo sredstvo za postizanje prosperiteta u kojem ima mjesta za sve. Svako mišljenje je jednako vrijedno. Svaka ideja je jednako dobra. Mjesto susreta je mjesto dijaloga, diskusija i razmjene mišljenja koje nije jednoobrazno, već upravo kroz različitost daje nove mogućnosti i razvija nove ideje ili pristupe.

I u miru i u ratu čine se zločini. I dok u miru u zločinima većih razmjera društvo propitkuje svoju odgovornost kao da je zločin u ratu nešto samo po sebi razumljivo. On proizlazi iz rata samog i onda se kao takvo očekuje u ratu. Ali do rata ne bi došlo da nema zločina u miru. Okrećemo li od njih glavu? Mislimo li možda da se događaju nekom drugom. Za mene mirovni aktivizam je reakcija na svako kršenje ljudskih prava jer danas se ono događa mom susjedu, a sutra će meni.

Učimo li vratiti izgubljeno povjerenje ili govorimo o pomirbi i oprost. Za mene dug je put do kolektivnog oprost, a još duži do pojedinačne pomirbe suprotstavljenih strana. Vratimo se temeljnim načelima koja se odnose na uspostavljanje povjerenja i na njihovim osnovama gradimo mir.

Putem udruga i organizacija civilnog društva radimo na izgradnji MIRA zajedno.

Ljiljana Canjuga, Udruga dragovoljaca i veterana podružnica grad Zagreb

Dear Friends

I am very impatient to present process we finally have in Croatia.

Beginning of real dialogue between Croatian war veterans and peace & human rights activists. It is called IZMIR – Initiative for Peacebuilding and Cooperation.

IZMIR gathered some fifteen organisations from all over Croatia in November where we all decided to move forward – together. Differing a lot in quite some (political) issues, even (declared) values – we – peace activists and former combatants – wants to develop our dialogue, understanding and when possible – cooperation.

IZMIR already held 3 weekend trainings in Nonviolent conflict transformation, 2 more are scheduled for this and next month.

War veterans became crazy about nonviolence!

It may sound weird but it isn't.

Many of them couldn't see other option than carrying weapons in dark and dangerous 1991, now more than decade later – they are thrilled by discovering – other option.

Being so tired and traumatised from war and post war developments, nonviolence bring them back respect and dignity as human beings.

Whole process has another, perhaps even more valuable, consequence.

In this dialogue of “good guys” (peace activists) and “bad guys” (war veterans) – both sides are changing”!

This is what I call breakthrough.

Finally, there is real alive opportunity that we – civil society activists – start growing.

By hearing ‘other side’ stories we do change.

War veterans are not virtual creatures, they are our neighbours (and relatives, ...),

they are what we could have been, and we are what they could have become.

In some other circumstances.

We are not meeting ‘them’, in a way – we (whoever we are) are meeting some other ‘us’.

“If I would have met you in Pakrac in 1994, (while I worked in Volunteer Project Pakrac) – ‘Deep Dark would eat you’” – Sinisa told me recently. He is retired major of Croatian Army, involved in IZMIR very much.

Sinisa wrote me letter recently, describing what IZMIR process means to him:

“Seminar in Selce (April 2004) was shock for me. Bruno and I came by coincident but from curiosity. We were surprised looking at the list of invitees so we decided to come, ready to leave first day if we wouldn't like it.

After four days of discussions (struggle would be more appropriate word) between ‘us’ and ‘them’ I returned home, on my sincere wonder, empowered and in a way transformed. I realised that (I had first time after war such opportunity) former enemies, could, even more – need to talk. I realised that talk, in my case, helps to better understand myself and the other one. I was surprised with level of tolerance and dialogue. Although we were having completely opposite opinions about causes and consequences of war, we were listening – and hearing! – arguments of other side. And they were listening our arguments. There I learnt about importance of moderators, skills and knowledge needed. Gordan and you were at the back, letting us, seminar participants, to be in the focus.”

Sinisa's letter is powerful one. Reminding me on importance of the work we do. But even more about oceans of greatness (warmth, humanity) waiting to be discovered in people around us.

Miramida

Govoriti pozitivno o *brandovima* je među osviještenim aktivistima/cama – gotovo pa – sveto-grđe. Okruženje korporativnog kapitalizma u mnogome je uticalo da sa sumnjom gledamo na razne ‘robne marke’. Kako god, samo spominjanje čokoladica ‘Životinjsko carstvo’, Stripoteke ili grupe Leb i Sol, mnogima će pobuditi osjećaj ugode.

MIRamiDA je rijedak mirovni *brand*, marka, prepoznatljiv pojam.

Zajedno sa ZaMir-om i ARKzin-om dio je lepeze prepoznatljivih originalnih mirovnih inicijativa izniklih u devedesetima. I dok su i ZaMir (preteča Interneta, BBS – Bulletin Board System elektronske pošte) i ARKzin doživjeli da im ugledni prekoatlantski magazini odaju priznanje velikim člancima (Wired) ili uvrštavanjima (Print), Miramidina slava prostire se do – Makedonije. Tamo je naime 2002. godine ohridski Mladinski Sovet organizirao svoju, veliku Miramidu za sedamdesetak ljudi.

U veljači 2009. pomoćnica direktorice hotela s 4* u Istri pohvalila nam se – “I ja sam bila na Miramidi!”. Bila je to Mlada MIRamiDA u Puli, najvitalniji program vezan uz *brand* Miramida. Mlada Miramida potaknula je osnivanje Mreže Mladih Hrvatske, uspijeva dobivati novac od raznih državnih institucija te organizirati međunarodnu konferenciju zajedno sa Španjolskim Vijećem Mladih “Uloga mladih u procesima Izgradnje mira” u Donjoj Stubici, 24. do 27. ožujka 2009.

MIRamiDA – Prvi treninzi Izgradnje mira u Post-YU zemljama krenuli su u listopadu 1995. iz ratom stradalog Pakraca. Izravno se nastavljajući na iskustva Volonterskog pro-

jekta Pakrac, Miramida je bila zamišljena kao Trening za voditelje projekata Socijalne obnove. Ideja je bila prava mirovnjačka – potaknuti što više sličnih projekata na tvrdoj, umjetnoj granici dviju zaraćenih strana – ‘Republike Srpske Krajine’ i Republike Hrvatske. Ne-porozne, neprjelazne granice koje ljude razdvajaju, a ne spajaju, oko kojih je stalan strah i neizvjesnost – nikome ne čine dobro. Što ih više napravimo poroznima, bliži smo stabilnom mirnom rješenju. Tako nekako. Takvu je Miramidu prekinuo razvoj događaja ‘na terenu’ u ljeto 1995. Tako je Miramida postala trening Izgradnje mira. Skraćeni tečaj za sve koji se aktivizmom žele baviti. Samo četiri mjeseca nakon prve Miramide uslijedila je druga, opet u Pakracu, a mjesec nakon nje treća, ovaj puta u tada još podijeljenom Gornjem Vakufu – Uskoplju, BiH.

‘Nakon toga sve je legenda’ lakonski bi se moglo reći. Možda. Na Miramide su se nado-gradili Mirovni Studiji, Miramide su inspirirale druge vrijedne edukacijske programe diljem post-jugoslavenske sfere. Miramidu posebno čini možda baš njena prepoznatljiva vezanost za temelje – inovativnu, kreativnu, transformativnu, vrijednosno utemeljenu izgradnju mira u konkretnoj lokalnoj zajednici.

Miramida obitelj: Basic, Plus, Partnerstvo, Mlada, Miramida Centar, proširila se 2008. godine s Danima Izgradnje mira – Miramidanima. Vjerojatno ni tu nije kraj. Ipak, u ovoj ćemo se knjizi zadržati samo na ‘osnovnoj’ ili ‘Basic’ Miramidi. Njih je dosad bilo 28, u četiri države (Hrvatska 13, BiH 11, Srbija 2, Makedonija 2), s oko 500 sudionica i preko 70 voditelja.

GORAN BOŽIČEVIĆ

Ljudi miramida

U moru radionica i treninga na post-YU prostorima, većina će voditelja istih znati reći gdje i od koga su naučili vođenje radionica. Znati će se referirati na učitelje/ice, školu ili modele koji koriste. Uglavnom – moći će predočiti svoju kompetentnost a nerijetko i kvalifikaciju, za to što rade.

Moja je procjena da se početkom ove, 2010. godine, na ovim prostorima vođenjem radionica iz mirovne edukacije/transformacije konflikta/ljudskih prava/rodnim pitanjima/civilnom društvu/nenasilju, bavi više od dvije tisuće ljudi.

Taj broj možemo prepoloviti pogledamo li samo one koji u prosjeku mjesečno vode više od jedne vikend radionice za bar 15 ljudi. Pretpostavljam da preko 3/4 navedenih zna kako su i na koji način postali treneri/ce.

Ostali imaju problema sa tim. Često ne znaju što točno rade niti kako, a pogotovo zašto.

Zbunjuje ih način kako funkcionira Svijet, ni svoje mjesto u njemu ne pronalaze lako, osjećaju se nelagodno objasniti značaj edukacije za mir.

Značajan dio te manjinske grupacije, okuplja se oko Miramida i njenih inačica – Mlade Miramide, Miramide Plus!, Miramidana – već petnaestu godinu.

Reći će za sebe da nisu treneri/ce, neće reći da im je često nelagodno s ljudima, nerijetko će njihove socijalne i komunikacijske vještine biti upadljivo upitne, manjkat će im stav o mnogim poznatim stvarima, lako im se može pokazati da su im tvrdnje proturiječne a potezi nekonzistentni, neće će-

sto pričati o politici ili ratu.

Bit će odjevne izrazito raznoliko, načinom koji će odagnati svaku stilisticu da ih klasificira.

Te ljude nazivaju vrhunskim ekspertima u polju koje još nije priznato u krajevima gdje oni rade.

Inovativna, kreativna, vrijednosno utemeljena, transformativna izgradnja mirasana je koji oni ne sanjaju, za razliku od mnogih njihovih kolega/ica s uglednih svjetskih sveučilišta.

Oni ju stvaraju. Ponekad najjasnije baš na Miramidama.

Ponekad u razgovoru s povratnicima, prognanicima, djecom ili općenito s ljudima koje drugi lako nazivaju žrtve rata, stradalnici, iako ovi to niječu.

Zanimljivo, oni ne razgovaraju često sa ljudima koji su te etikete prigrlili.

Njih saslušaju. I nastave dalje.

Često pričaju baš s uniformiranim licima iako uniformu ne oblače niti na maskenbalu.

Stotinjak voditelja/ica radionica Miramida prostire se preko četrnaest godina, preko više od trideset okupljanja u mjestima koja su ugostila Zlo Rata, preko različitih dobi, zanimanja, sudbina, jedne tisuće sudionika/ca, pet novih država, preko dvije stotine dana Miramida.

Jedna trećina njih život je posvetila građenju mira, druga trećina redovito radi na njoj, a ostali ponekad.

Kako god, ti su ljudi društveno mnogo opasniji nego izgledaju.

Odricanjem od ODMAH i SVE, krenuli su na dug put. Ili su na njemu oduvijek bili.

Tko zna?

Znakovito, ima ih iz 'Malog koraka' i ima ih koji malim koracima idu.

Reći će vam da grade Mir ali vam neće reći da razgrađuju Rat.

A rade oboje. Možda i više ovo drugo.

Termitskom upornošću razgrađuju sve moguće stupove društva: vojsku, policiju, državni poredak, obrazovni sistem, vjerske institucije, zdravstvo, zakonodavstvo, medije, materijalna dobra, progres, civilizaciju i ostale boljitke.

Čine to sitno, polako, čak niti ne stalno.

Napadaju ono što je najjače, rijetko izravno, uglavnom naokolo, razmnožavajući ne sebe nego pitu-zvjezdanicu (tijesto od sumnje, punjenje vjerom, začim smijeh, preliv dosadna upornost) i hraneći njome one trenutno slabije i beznađnije od sebe.

Kako razgrađuju (čime? Pitanjima, ima li ičega moćnijeg?) tako odmah grade, ostavljaju za sobom trag novoga, drugačijeg, mogućeg, još maloprije niti-zamislivoga.

U sociologiji su već etiketirani kao "sophisticirana naivnost" (Stubbs 1995).

Miramida ih je počela okupljati u jesen 1995. u još razrušenom, ranjenom Pakracu.

Bogatstvo ponude (nenasilna komunikacija + transformacija sukoba+civilno društvo + rod i spol+socijalna obnova+ljudska prava+koješta još) odmah je devalvirano: nije program vrijednost Miramide već ljudi i interakcije u i među njima u tih pet dana.

Programi Miramida mjenjaju se na licu mjesta, redovito je najmanje 1/3 Miramide isplanirana na licu mjesta.

To je kao jazz, improviziraju se sadržaji, forme, vježbe da bi mogli ugodno pristati ljudima, trenutno se program usklađuje sa raspoloženjima, željama, frustracijama, potrebama ljudi.

Ne uvijek s ciljem zadovoljavanja njihova.

"Ništa mi sad nije jasno" u vrhu je čestih izreka s Miramida.

Mala i neugledna, krenula iz ratnim divljanjima pretučenog Pakraca, domaća kao i prava šljivovica, mješavina i stilova

i autora i utjecaja i porijekla, uvijek samo svoja, Miramida je fenomen po sebi.

U pravilu je novac tražio nju, a ne ona njega.

Nikad veliki, često premali ("ne objavljuju budget na email listama, rušite nam cijene", 1996) novac su za Miramide tražili i davali i oni najveći (često ne razumijevajući o čemu se radi: Ured visokog predstavnika u Sarajevu, OSCE, UNDP, UMCOR).

Kako prepoznati jesi li Miramidaš(ica)?

Pogledajmo što o tom piše u "Miramida for idiots - genuine guide for political elitists":

(noLogo-yesGogo production, New Amsterdam 1962)

Poglavlje: Simptomi

- a) boli te u želucu a ne znaš uzrok
- a1) popušta bol kad uzrok imenuješ: društvena nepravda
- a2) bol nestaje dnevnim radom na društvenoj promjeni
- b) voliš život
- c) poštuješ život
- d) poštuješ različite ljude
- e) poštuješ ljude s kojima se ne slažeš
- f) želiš osvjestiti nasilje oko sebe i u sebi
- g) želiš mijenjati Svijet
- g1) spremna si početi od sebe
- h) važna ti je razmjena energije s drugim ljudima
- i) voliš davati a spreman si naučiti i primiti
- j) ne zanimaju te mirovni simboli ni parole
- k) prelaziš na drugu stranu ulice kad sretnes mirovnog turistu s kamerom
- l) često radije slušaš nego pričaš
- m) "bolje upaliti svijeću nego proklinjati mrak"
- n) znaš da je ovo samo početak

I za kraj što je to Miramida?

Pitajmo pametnije, pogledajmo u "Rječnik pojmova mirovnih i civilnih inicijativa":

MIRamIDA (isto Miramida, miramida)

1. Prvi trening iz građenja mira u post-YU zemljama; projekt Antiratne Kampanje Hrvatske a iz listopada/oktobra 1995, potekao iz ideje Treninga za voditelje projekata socijalne rekonstrukcije. Raznolikošću tema i gostiju nastojao popuniti prazninu u edukaciji mirovnih aktivista i djelatnika humanitarnih organizacija. Sudionici/e iz Hrvatske, BiH i Srbije. → vidi još Volonterski projekt Pakrac; Antiratna kampanja Hrvatska;
2. zajednički naziv niza radionica na prostoru Jugoistočne Europe održavanima od 1995; teme nenasilna komunikacija, transformacija sukoba, rod i spol, civilno društvo, ljudska prava i dr. Polaznicima iz postratnih područja predavači su većinom domaći stručnjaci sa i bez akademske naobrazbe. Popularne kod stranih i autohtonih nevladinih organizacija iako ograničenog uticaja; obraćaju se različitim socijalnim skupinama.

→ vidi još Miramida Plus!; Miramida Seminar; E-miramida; Mlada Miramida; Miramida Partnerstvo; Miramida Centar;

3. osnova Programa Izgradnje mira Centra za mirovne studije u Zagrebu, Hrvatska. Radionice raznolike tematike namijenjene aktivistima nevladinih organizacija i drugima, s namjerom popularizacije koncepta 'izgradnje/građenja mira' (engl: peacebuilding; peace building; peace-building) → vidi: Johann Galtung; IPT Stadtschlaining; Boutros Boutros Ghali
4. kolokvijalno: osnažiti nekoga za rad na nenasilnoj društvenoj promjeni. Izraz upotrebljavan u drugoj polovici 90-ih među aktivistima nevladinih organizacija u Hrvatskoj i BiH. npr. "njima treba miramida"

izvor: *Rječnik pojmova mirovnih i civilnih inicijativa Taras i Boolyba*, CICD Zagreb 2001
Originalno objavljeno u "Miramida Podsjetnik"-u 2002. Ažurirano 2010.

Miramida Plus, 1998., Poreč

RAZMIŠLJANJA O MIROVNOJ EDUKACIJI

Maja Uzelac

Kada su započele MIRAMIDE - u post-jugoslavenskoj regiji mirovni aktivisti s "protivničkih" strana već su se dobro poznavali, a znalo se i tko se bavi mirovnom edukacijom, ali se slabo razaznavala razlika među njima. Kao da su se preklapali: treneri mirovne edukacije bili su ujedno i mirovni aktivisti, odnosno mirovni su aktivisti s vremenom postali treneri.

U sjećanju mi je jedna situacija s treninga u Gavrincima - da li 1995.? - kada se u jednoj privatnoj kući skupilo desetak mladih ljudi (i dvoje starijih) srpske nacionalnosti, a Goran Božičević je kao organizator pozvao (osim mene i Karmen Ratković) i Tinde Kovač-Cerović iz Beograda da radimo na sukobima. Ona je stigla u Pakrac preko Mađarske nakon gotovo 15 sati puta, da održi samo jednu popodnevnu radionicu i jednu dopodnevnu za desetak mladih, eventualno budućih aktivista, i to u dijelu Hrvatske koji je nakon rata i "Bljeska" bio pun mržnje, straha i sukoba. Tinde mi je tada poklonila *Učionicu dobre volje: radionice za srednjoškolce* - knjigu koju su ona, Ružica Rosandić i Dragan Popadić priredili za mirovnu edukaciju srednjoškolaca (izdavač: Grupa MOST, Beograd, 1995.). Upravo je sada listam i vidim - na prvoj unutarnjoj stranici stoji još danas žig: MIRAMIDA: PRVI TRENING IZ GRAĐENJA MIRA, PAKRAC 23. - 27. X. 1995. Kad mislim na Tinde, koja je već tada imala titulu doktora znanosti, ne znam da li bih je nazvala ekspertom za mirovnu edukaciju ili mirovnom aktivisticom. Niti sam siguran koji bi naziv bolje odgovarao toj MIRAMIDI: "učenje o nenasilnoj akciji", "edukacija za mir" ili "izgradnja mira"? Najviše me zbunjuje i odbija konotacija koju dobiva pojam "izgradnja mira" kada se njime imenuju intervencije internacionalnih UN trupa ili NATO vojske u ratom pogođenim krajevima.

Jedna stvar, međutim, povezuje sve praktičare mirovne edukacije ili aktiviste izgradnje mira bez obzira koliko se njihovi pristupi mirovnoj edukaciji razlikovali: ukoliko ih pitate što je glavni cilj te edukacije - većina će reći humanije društvo, bilo na razini

Tekstovi na str. 165 - 182 preuzeti su iz "Miramida Podsjetnik", Centar za mirovne studije, 2002.

lokalne zajednice, na nacionalnoj ili državnoj ili pak globalnoj razini. I još nešto: oni svi dijele zajedničku pretpostavku da takvo društvo proizlazi iz pozitivnih, uzajamno blagotvornih odnosa između članova zajednice, gledano u cjelini ili pojedinačno.

Naši su projekti i programi izgradnje mira, kao i programi mirovne edukacije, nastali usred rata, te premda pod utjecajem i u suradnji s međunarodnim mirovnim aktivistima i ekspertima - kao vrlo autonomna i autentična alternativa nasilju. Čak su i naše organizacije i njihovi projekti i programi akcija i edukacija nosili anticipirajuće i originalne nazive ("MIRAMIDA" - ako se ne varam - dolazi od Goranova nadimka "Beeramid", a ovo pak dolazi od slične igre riječi iz staroga vica u kojem se priča kako je čovjek ušao u ljekarnu i tražeći nešto protiv štetočina upitao: "Imate li genocid?" Apotekarica je zastala trenutak, otišla u drugu prostoriju, vratila se i rekla: "Ne, nemamo genocid, ali imamo aparthejd.")

Kada danas razmišljam o tome zašto je moralo doći do rata na Balkanu i da li je postojala neka alternativa nasilju, tražim smisao, svrhu, opravdanje vlastitog djelovanja. Kako argumentirati ili opravdati rad na mirovnom obrazovanju za vrijeme ili poslije rata, kada je jasno da nikakva poduka o miru ne može zaustaviti rat, niti popraviti ono što je rat učinio? Čak se sam govor o miru onima koji su prošli rat čini nečasnom hipokrizijom. Kako se onda usuditi ponuditi različitim skupinama ljudi program mirovne edukacije ili izgradnje mira? Što to za njih znači?

"Kad bismo mogli vratiti vrijeme unatrag za nacističku Njemačku, Ruandu, Kosovo i Istočni Timor - shvatili bismo da represivno nasilje ne nastaje u vakuumu, odjednom vidljivo u medijima ili u povijesnom krajoliku. Naš bi zadatak tada bio da 1. prepoznamo represivno nasilje kao nešto što se postupno razvijalo, a nije iznenadni događaj, 2. da vidimo postoje li obrasci ili

faktori koje se može prepoznati i na koje se može odgovoriti prije no što sukob bukne i 3. da potaknemo svoje mišljenje da bude povezano, imaginativno i prije svega anticipirajuće, a ne reaktivno" piše Judith Large u svom članku "O znakovima, signalima i akciji: predpražnjenje kolektivnog nasilja" (Lampen 2000.). Ono na što upozorava je otpor i kritična masa koja pruža otpor represiji. "S eskalacijom rata u bivšoj Jugoslaviji, mirovne inicijative započele su u svim republikama. Nastajale su spontano, bile organizirane na razne načine i započinjale brojne akcije. Sve te grupe i akcije bile su suočene s istim problemom: političkim pritiskom vlasti, borbom između političkih stranaka, medijskom blokadom.... Različiti problemi nastaju zahvaljujući i različitim političkim stavovima - što nastojimo prevladati našim zajedničkim načelima nenasilja, demokracije, suradnje i prava na različitost." (Lampen 2000.).

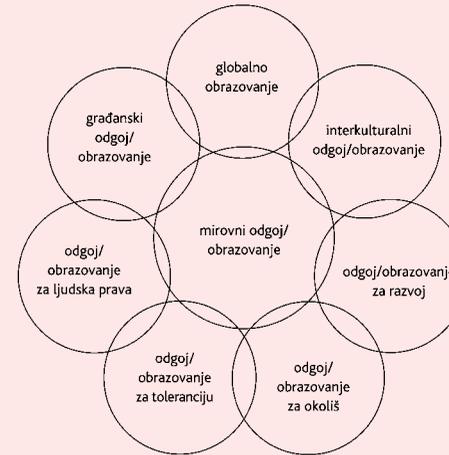
Upravo nas je rat ponukao da se angažiramo na otporu nasilju i to na načelima koja su bila suprotna načelima moći nevidljivog strukturalnog nasilja. A treninzi posvećeni izgradnji mira i "mirovne radionice" organizirale su se i još se sada organiziraju u područjima najtežih životnih uvjeta, etničke i druge podijeljenosti u zajednici, područjima stalnog ili potencijalnog sukoba, među ljudima opterećenima predrasudama i međusobnim nepovjerenjem, mržnjama i teškoćama socijalne adaptacije.

OD EDUKACIJE O MIRU I ZA MIR - PREMA KULTURI MIRA

Programi mirovnog odgoja/obrazovanja pojavili su se s antinuklearnim pokretom i pokretom za razoružanje 70-tih i 80-tih godina u SAD, te 80-tih godina prošlog stoljeća u Europi, paralelno s nizom novih, inovativnih edukacijskih programa u okviru novog pristupa obrazovanju i učenju unutar Europe tijekom njezinoga procesa integracije. Ti su programi izazov tradicio-

nalnome učenju i obrazovanju, a podjednako se provode u neformalnom kao i u formalnom obrazovanju (kao kroskurikularna ili integrirana nastava ili izvannastavne aktivnosti). Kao što je vidljivo iz navedene sheme (Brander et al., 2002.) ti su programi međusobno povezani, a unutar njih je i mirovno obrazovanje. Izraz "odgoj/obrazovanje" zamjenjuje se u posljednje vrijeme terminom "učenje". U središte sheme stavlja se onaj program koji je proklamiran kao nositelj u nekom kontekstu učenja. On implicira teme svih ostalih naznačenih programa.

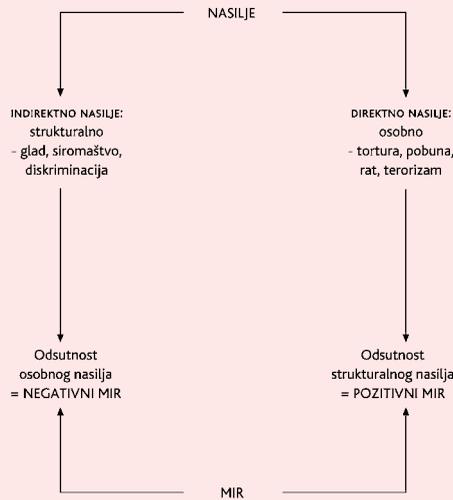
HEMA 1. Novi programi u europskom sustavu obrazovanja nastali tijekom zadnja tri desetljeća

No što se podrazumijeva pod pojedinim područjem i pojmom ("globalno učenje", "interkulturalno", "mirovno...") predmet je rasprava. Stoga valja pojasniti na kojoj se koncepciji mira i mirovne edukacije zasnivaju MIRAMIDE? Što je obrazovanje za mir, a što je edukacija o miru? Što se misli pod danas tako često korištenom sintagmom "kultura mira"?

"Ideja mira povezana je s tim kako ljudi djeluju među sobom i koji tip strukture omeđuje taj proces interakcije. Takvi procesi i strukture mogu se analizirati na svim razinama interakcije, od interpersonalne do transnacionalne" (Haavelstrud, 1996.).

Prateći razvoj pojma i stvarni razvoj različitih pristupa, i uzimajući u obzir ključnu distinkciju koju su uveli istraživači mira između "negativnog mira" (kao suprotnosti ili odsutnosti rata) i "pozitivnog mira" (kao prisutnosti pravde, ekološke ravnoteže i drugih vrijednosti) u temelju naše mirovne edukacije i izgradnje mira je ideja pozitivnog mira (vidi shemu 2). Štoviše, riječ je o koncepciji mira koja nadilazi binarnu opoziciju mir-rat i uvodi termin "kultura mira": transformacijski proces koji pretpostavlja promjenu koja zahvaća sve vrste i razine odnosa, od interpersonalnih do transnacionalnih. Upravo ta transformacijska snaga ili potencijal je ono što određuje pojam "kulture mira." U tom smislu mirovno obrazovanje nastoji biti pokretač globalne transformacije koja podrazumijeva najprije najdublju moguću promjenu osobnih stavova i ponašanja, uključujući time najširu moguću promjenu društvene organizacije.

SHEMA 2. Definiranje mira (Hicks, 1988)

Prema vodećem istraživaču mira Johanu Galtungu (1980.), GLAVNI PROBLEMI U VEZI S MIROM (lijevi stupac) te s njima povezane odgovarajuće vrijednosti (desni stupac) su:

1. nasilje i rat
  2. nejednakost
  3. nepravda
  4. narušavanje/uništavanje okoliša
  5. otuđenje
- ekonomsko blagostanje
socijalna pravda
ekološka ravnoteža
participacija

Isto tako, u poimanju mirovne edukacije (*peace education*, *Friedenserziehung*) postoji cijeli niz pristupa, od kojih nisu svi kompatibilni. Prvi počiva na ideji mira kao snage/sile koja se održava ravnotežom moći, odnosno naoružanja. Tu se u programu mirovnog obrazovanja stavlja naglasak na suvremenu ili bližu povijest i potrebu da se unutar neke podjele svijeta zadrži vojna prevlast.

Drugo shvaćanje mirovne edukacije ima u središtu analizu sukoba, od osobnog do globalnog, te različite strategije kako da se ti sukobi riješe (pregovaranjem, sporazumima, medijacijom).

Treće shvaćanje mirovnog obrazovanja polazi od koncepcije osobnog mira, a usredotočeno je na potrebu za empatijom i suradnjom.

Četvrta koncepcija podrazumijeva globalnu perspektivu, usmjerena je na poredak svijeta u kojem je glavna prepreka miru tzv. strukturalno nasilje. No ovdje nedostaje veza između osobne i globalne promjene. Naime, ta koncepcija mirovnog obrazovanja pretpostavlja, primjerice, da pripadnici različitih nacionalnosti jedne naše podijeljene zajednice koji se nalaze u stalnom sukobu dubokoumno razglabaju o uvjetima za preraspodjelu energetske izvora na globalnoj razini kao uvjetima za uspostavljanje svjetskog mira, a ne uzimaju u obzir svoje stalne sukobe i vlastite neriješene odnose u zajednici. To bi ujedno bio primjer edukacije o miru (a ne ZA mir) kakvu je moguće naći na mnogim svjetskim sveučilištima.

Edukacija o miru bavi se ponajprije pitanjem što je mir, te zatim razvojem i praksom institucija i procesa koji omogućavaju miroljubiv društveni poredak, a naglašava znanje i vještine za stanje mira, dok je edukacija za mir ona koja stvara neke od preduvjeta za postizanje mira - naglašavajući stavove i svjesnost o globalnim problemima i ljudskoj različitosti (Reardon, 1999.)

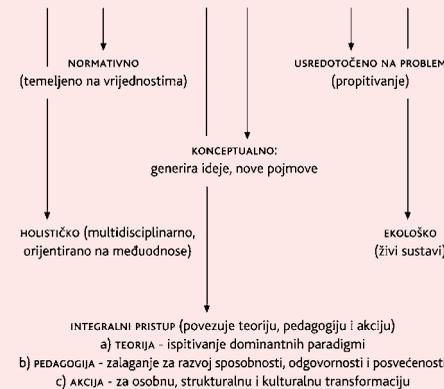
I na kraju, edukacija za mir može biti shvaćena kao proces ukidanja odnosa moći - što onda ima težište na podizanju svjesnosti o strukturalnom nasilju. Takvo bi obrazovanje podrazumijevalo pružanje otpora bilo kojoj vrsti opresije (Freire, 1970.).

Mirovna edukacija koju bismo mogli nazvati i politikom svjesnosti (Mindell, 1995.) polazi od sljedećeg:

Svi temati vode računa o tome da se osvijeste socijalne, političke i ekonomske kontradikcije u svojoj zajednici, zajedno s osvještavanjem posljedica svojih vlastitih izbora i odluka, te da se vide opcije za akciju protiv opresivnih elemenata svijeta u kojem jesmo.

Naši treninzi i programi edukacije uzimaju onu koncepciju mirovnog obrazovanja koja se oslanja manje na izbor sadržaja a više na načela/polazišta/ karakteristike mirovnog obrazovanja kako su oni ovdje skicirani (Reardon, 1999.).

SHEMA 3. Karakteristike mirovnog obrazovanja

Prema toj koncepciji mir je zbiljski, aktivan, živi PROCES. Pa je i u skladu s tim mirovna radionica slična soto-zenu ponajviše po tome što je NAČIN RADA i CIJL.

METODOLOGIJA RADA U RADIONICAMA

U razvijanju i provedbi mirovne edukacije (odgoja za kulturu mira) zauziman se za stav da je radionica jedini djelotvoran način rada. Obilježje tzv. pedagogije kulture mira (Reardon, 1995.) ili "pedagogije Drugog" (Wintersteiner, 2000.) dolazi od specifičnog usmjerenja, cilja rada - a to je odgoj za razvoj sposobnosti i preuzimanja obaveza i odgovornosti.

Što sve znači "radionica"? Danas se radionički način rada već toliko uvriježio i raširio da se čini suvišnim pojašnjavati ga. No upravo zbog popularnosti radionica u poplavi edukacija koje danas vladaju u području formalnog i neformalnog obrazovanja - valja ponovno naglasiti teorijsko ishodište i GLAVNI SMISAO tog načina rada, jer se naziv koristi previše fleksibilno. Naime, često se i frontalni način rada i predavanje s grafoprojektorom naziva radionicom, kao što se tako zovu i igraonice ili grupne psihoterapijske seanse.

Radionica podrazumijeva metodu interaktivnog participativnog učenja i kao takva bitno se razlikuje od klasičnih metoda i oblika rada. Riječ je također o metodi koja počiva na modelu ISKUSTVENOG ili DOŽIVLJAJNOG učenja o čijem značenju govore različiti teoretičari, prvo filozof John Dewey (1984.), a koje kao model najdosljednije razvija David Kolb (1984.). On govori o tome kako procesiramo iskustvo: ciklus počinje doživljajem, pa refleksijom iza koje slijedi akcija koja se pretvara u konkretno iskustvo odnosno apstraktnu konceptualizaciju tako da je svaka sljedeća akcija aktivno eksperimentiranje na temelju dobivenog zaključka/spoznaje.

Radionice su posebno značajne za edukaciju mladih, jer se temelje na načelu "dati aktivnosti u području naprednog razvoja", a to znači da su malo iznad/ispred sadašnjih mogućnosti polaznika (Vygotsky, 1978.).

MIROVNE RADIONICE

ŠTO JE TU NOVO, DRUKČIJE, INOVACIJSKO?

- SVE! Od pretpostavke do cilja.

01. PRETPOSTAVKA - onaj tko vodi mirovnu radionicu ima osobnu viziju i misiju

- VIZIJA? = osjećaj/vjera /uvid u smisao i razloge opstanka; slika smisla
- MISIJA? = svijest o vlastitoj ulozi, mjestu, zadaći i moći u poretku stvari

02. OSNOVNO POLAZIŠTE:

- NE usmjerenost na rezultat, ishod, nego na sam proces i na potrebe konkretnih sudionika procesa

03. SADRŽAJ - PREDMET UČENJA: nisu činjenice, paket gotovih apstraktnih sadržaja, nego oni koji imaju veze s osobom, osobnim potrebama i iskustvom

- NE indiferentno znanje (tzv. objektivno), nego procesirano, subjektivno, kontekstualno
- NE kognitivno, nego doživljajno

04. OBLIK RADA

- NE frontalni, nego participacijski (grupni)
- NE hijerarhijska struktura, nego participativna i demokratska (svi imaju jednake šanse i važnost, svatko donosi odluke sam za sebe, a ne nastupa u nečije ime, svatko je odgovoran za svoje odluke, svi smo posjednici znanja...)

05. METODA

- interaktivna, suradnička
- situacijska, doživljajna (npr. staviti se u oba položaja: napadača i žrtve, diskriminiranog i privilegiranog...)

06. CILJ

- politika samosvijesti
- samoodređujuće upravljanje vlastitim životom
- samoodrživost razvoja
- kultura mira
- izgradnja civilnog društva
- ohrabriti i osnažiti sebe i druge (potaknuti proaktivno djelovanje, transformacijski potencijal nasuprot prilagodbenom, reaktivnom)

Što je tu drukčije od klasičnog pristupa učenju? Prije svega, tu je onaj koji sudjeluje IZRAVNO UKLJUČEN u neki događaj (situaciju, proces, aktivnost) i iz njega SAM IZVODI ZAKLJUČKE. Ti zaključci su zapravo "lekcije". To nije učenje koje se zasniva na iskustvu drugih, kao što je to većina konvencionalnih metoda učenja (putem predavanja, knjiga i sl). Iskustveno učenje usmjereno je na PROCES, a ne na neposredni ishod (učinak, rezultat); na OSOBNO IZGRAĐENO, a ne preuzeto znanje. Ova metoda učenja integrira sve psihofizičke funkcije: tjelesno izražavanje (pokret), osjetilnost (dodir, vid, sluh itd.), emocije, sjećanja, imaginaciju, volju, spoznaju (intelekt i intuiciju), a ukoliko onaj koji vodi ne intervenira u konceptualizaciju nečijeg iskustva - osobi ćemo omogućiti artikulaciju i promjenu niza vrlo značajnih unutarnjih iskustava u odnosu na sebe, druge i svijet u cjelini.

Mirovne su radionice najdjelotvornija METODA SOCIJALNOG I GLOBALNOG UČENJA (Fountain, 1995.). Grupna interakcija i komunikacija u kojoj se mogu podijeliti iskustva među ljudima, u kojoj se povećava naša osjetljivost za tuđe osjećaje i doživljaje, razvija suradnja, suosjećanje i tolerancija, razumijevanje i povjerenje, a odgovornost i briga za sebe razvijaju usporedno s odgovornošću i brigom za druge - uči dakako i vrijednostima zajednice. Ovaj oblik interaktivnog učenja ima u svojoj strukturi načelo suradnje i uzajamnosti, te demokratsku, a ne hijerarhijsku paradigmu obrazovanja. Ona/onaj koji vodi radionicu odriče se uloge onoga koji zna više, koji ocjenjuje, presuđuje, kudi, savjetuje. On daje samo jasnu osnovnu uputu za kreiranje procesa. Osobi valja dati slobodu da SAMA kroz svoje doživljaje nađu tumačenje (značenje) bilo naših postupaka, svojih i tuđih reakcija i cijelog zbivanja u radionici. Takve mirovne radionice onda postižu svoju svrhu: razvoj samopouzdanja i samopoštovanja, tolerancije, empatije te osjećaja odgovornosti za svoje postupke. One su temeljno ishodište svih naših programa. ←

← BIBLIOGRAFIJA

- BRANDER, P., E. KEEN I M.-R. LEMINEUR (Brander et al.). (2002). *COMPASS: A Manual on Human Rights Education with Young People*. Council of Europe: Strasbourg.
- DEWEY, JOHN. (1984). *Experience and Education*. Harvard University Press: Cambridge.
- FOUNTAIN, SUSAN. (1995). *Education for Development*. Hodder&Stoughton: London.
- FREIRE, PAULO. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum: New York.
- GALTUNG, JOHAN. (1980). *The True Worlds: A Transnational Perspective*. Free Press: New York.
- HAAVELSRUD, MAGNUS. (1996). *Education in Developments*. Arena: Hamburg-Tromsø.
- HICKS, DAVID (Ed.). (1988). *Education for Peace*. Routledge: London.
- KOLB, DAVID. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice Hall PTR: Upper Saddle River, NJ.
- LAMPEN, JOHN (Ed.). (2000). *No Alternative? Nonviolent Responses to Repressive Regimes*. Sessions of York:York.
- MINDELL, ARNOLD. (1995). *Sitting in the Fire, Large Group Transformation Using Conflict and Diversity*. Lao Tse Press: Portland, Oregon.
- REARDON, BETTY A. (1999). "Peace Education: A Review and Projection". *Peace Education Reports*. 17, str. 3-48.
- REARDON, BETTY. (1995). *Educating for Human Dignity*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia
- VGOTSKY, LEV. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press: Cambridge, MA.
- WINTERSTEINER, WERNER. (2000). *Pädagogik des Anderen: Bausteine für Friedenspädagogik in der Postmoderne*. Agenda Verlag: Münster.

NENASILJE I IZGRADNJA MIRA

Ana Raffai

Odlučno odbacujemo pasivnost i isto tako nasilje kao sredstvo borbe. Umjesto toga koristimo moć ljubavi, pravde i istine.

— HILDEGARD GOSS MAYR

Na jednoj od posljednjih MIRAMIDA PLUS! voditeljica radionice "Pomirenje u kontekstu izgradnje mira" je između ostalog ispričala kako je ona došla do odluke za mir u okolnostima buktanja rata u njezinu rodnom gradu. "Kada sam shvatila da, ukoliko svoj život moram spasiti tako da ubijem drugu osobu, radije biram da ne ubijem nego da se spasim - tada sam okrenula novi list u svom životu."

Ključan je obrat prema nenasilju da u situaciji nasilja radije trpim nego da bol nanosim drugome. Odluka da ću hrabrost "utrošiti" na nevratanje udarca, inicijalna je iskra za nenasilno ponašanje.

Ma koliko nam izgledao težak prvi korak: obrtanja nužnosti obrane u izbor nenanošenja povrede/boli drugome otvara vrata prema drukčijem postavljanju vrijednosti i odnosa, drugim naočalama promatranja. Naveden stav u teoriji nenasilja poznat je i kao *Ahymsa*⁰¹ - što u prijevodu znači nenauditi, nenaškoditi. Pojam znači stav apsolutnog poštovanja svakog života.

Jedan od ciljeva edukacije za nenasilje na MIRAMIDI PLUS! je podsjetiti ili upoznati da takav put postoji kao i pružiti vještine i orijenitre za one koji izaberu krenuti putem nenasilja.

NENASILJE KAO ŽIVOTNI STAV I NAČIN DJELOVANJA: DVIJE STRANE ISTE MEDALJE

U stvarnosti su stav i strategija isprepleteni jedan s drugim, jer što su vrijednosti, ako po njima ne djelujem? Nenasilni stav je neodvojiv od načina djelovanja, nenasilno djelovanje ne opstaje bez njegovanja nenasilja kao životnog stava. Ovaj princip u filozofiji nenasilja ima ime *satyagraha* - čvrsto stojim uz spoznatu

01 Usp. MELLON i JAQUES CHRISTIAN (1994). *La non violence*. 1. poglavlje str. 7. Presses universitaires de France: Paris.

istinu ili kao u podnaslovu oslanjam se na moć ljubavi, pravde i istine te u svom djelovanju biram nenasilna sredstva i putove.⁰²

Povezanost izmeu vrijednosti i strategija nudim kroz sliku orijentira, vodilja na putu do cilja. Ovdje ću navesti neke koje najčešće koristimo u edukaciji za nenasilno djelovanje.

PRVENSTVO POJEDINAČNOG

Kada nenasilna komunikacija⁰³ inzistira na primjećivanju osjećaja i potreba, može doći do nesporazuma jer izgleda kao da koncept ističe područje intimnog. Međutim konstrukt M. Rosenberga po mom sudu naglašava primat pojedinačnog. Kako bi se kretala komunikacija u zoni nenasilja potrebno je afirmirati pojedinačno, pojedno iskustvo, jednako tako i poštovati ga kod druge osobe. Nenasilna komunikacija je promocija pojedinačnog, individualnog, pa i prolaznog, jednokratnog spram uobičajenog preuveličavanja općeg, grupnog, univerzalnog, kolektivnog (u sintagmama kao "viši ciljevi", "opće" kao "objektivno", većinski stavovi). Suprotstavlja se ideologiji "objektivne istine" koja devalvira s prizvuikom podcjenjivanja iskustvo pojedinca kao tek neki "subjektivni doživljaj".

U tom kontekstu ima smisla govoriti o svom osjećaju i svojoj potrebi kao znakovima na putu: da vidim gdje sam sada i kamo trebam ili želim krenuti. Osjećaji ne služe utjecaju na druge, nego su signal sebi samoj/samom.

ZONA NENASILJA

U nastojanju da predočim nenasilje kao dinamičnu kategoriju, ponašanje koje se temelji na slobodnom izboru nudim sliku zone nenasilja.⁰⁴ Nikad nije dovršen proces mog prihvaćanja nenasilja kao stava i načina djelovanja. Moje djelovanje je jednom više, jednom manje nenasilno. Krećem se u zoni nenasilja ili sam izvan nje. Te zone su poštovanje drugoga i afirmacija sebe. U svakoj prilici mogu se pitati: "Koliko se afirmi-

ram? Koliko tebe poštujem?" Ako želim, mogu usmjeravati svoje ponašanje i djelovanje u tim koordinatama.

SUKOB: OBJAVA RATA PROBLEMU

Sukob je prilika za nenasilno djelovanje. Premda nije jedino mjesto iskustva nenasilja, u sukobu su vještine nenasilne komunikacije i djelovanja jasnije vidljive, odnosno njihova korist je očitija.

Važan orijentir za nenasilno upravljanje sukobom je aksiom: *Budi blag s osobom, a zato oštar prema problemu*. Razlikovanje osobe od problema postiže se jednostavnim preusmjeravanjem pitanja. Umjesto da pitam "Tko je kriv?" pitam "Što je problem?" Preusmjeravam pažnju na problem, a ne na okrivljivanje osobe.

Krivnja je teret na leđima druge osobe koji joj ne da da se slobodno uhvati ukoštac s problemom. Osjećaj sramote i osjećaj krivice su prepreke rješavanju, a ne poticaj. Konačno, tko ima pravo drugoga osuditi, okriviti?

NA MJESTO KRIVNJE - ODGOVORNOST

Nenasilje kako ga razumijem i ovdje pokušavam skicirati je utemeljeno na slobodi i izboru svake osobe. Gdje je sloboda, tu je i odgovornost. Odgovornost koju potpisuje svaka osoba svojim imenom. S onu stranu zakona, koji su u ovom kontekstu irelevantni, odgovornost koja ima veze s nasiljem je ona za koju svaka osoba zna zahvaljujući svojoj savjesti. Strah od kazne, osude sredine, nemoći da izaem iz teške situacije su neki od mogućih razloga ušutkavanja glasa savjesti. Kao u pravilu oni koji imaju snage stati iza svoje odgovornosti, manje su u napasti da upiru prstom u druge i prozivaju ih ili im nabijaju krivicu. I obrnuto.

Zagovarajući nenasilje raskrinkava se nasilno djelovanje kao jedan moguć izbor pojedinca/ke. Ona/on stoji iza svog izbora, ona nosi odgovornost za nj. Ni sustavi, niti situacije, ni vanjske

02 Usp. "Gandhi, Satyagraha". (1983). *Gewaltfreie Aktion*. 57/58, str. 23.

03 Konstrukcija Jaganthovora: navod konkretnog događaja - moj osjećaj pri tom - moja potreba - moj zahtjev.

04 Prema: radnom materijalu za radionice THOMAS, ANITA. (1996). *Introduction a la nonviolence*.

okolnosti ne mogu biti odgovorni. Svaki/a je odgovoran/a jer postoji mogućnost izbora i onda kada izgleda kao da ga uopće nema. Kritika nasilja priziva drskosti jednog ponašanja i djelovanja koje se ponavlja, a da izmiče temeljitoj evaluaciji svojih rezultata: pravi se kao da je djelotvorno, ali izbjegava konačnu procjenu koliko zaista košta.

NA MJESTO OBRANE - OTPOR

Jedna od prvih tema oko koje smo se "zakačili" sa sudionicima programa, govorim o razdoblju neposredno po stižavanju aktivnog rata, bilo je pitanje "Pa zar nemam pravo da se pravedno branim, ako sam napadnut?" U pravednoj obrani ne vidim - i to je njena zamka - kako idem istim putem kao i "napadač" od kojeg se branim te mu bivam sve sličniji. Odnosno, i obranom kao reakcijom na napad nastavljam spiralu nasilja. Ne vidim brigu o odnosu izmeu puta/načina kojim želim postići cilj i samog cilja.

Nenasilni otpor je moguća alternativa pravednoj obrani: tvoje pravo da opstaneš i zastupaš/afirmiraš vrijednosti i način života kakav si izabrao/la nisu upitni. No probaj se izboriti na drugi način. Jer da bi stigao do cilja važno je i KAKO prema njemu ideš. A nadasve nije nužno uspjeti gazeći druge ljude. Otpor je borba za ono što smatram istinom nenasilnim sredstvima djelovanja uz cijenu vlastite žrtve ako je potrebno. U nenasilnoj borbi netko će pobijediti, ali neće uspjeh ostvariti uništavajući protivnika nego će ostati otvorena mogućnost njegove integracije.

RAD NA SEBI

"Čini se da svaki moral, jer dolazi izvana, na kraju doživi neuspjeh.... Trebamo pravila, od crvenog svjetla na semaforu do društvene odgovornosti. Ali stvarna preobrazba čovjeka dolazi iz dubine bitka."⁰⁵

Navodim izraze koji su u susjedstvu sintagme "rad na sebi" kako bih je ispunila značenjem koje joj po mom sudu pripada.

05 Iz intervjua s WILIGISOM JAEGEROM, "Wir muessen zu unserem Kern vordringen". (2002). *Publik Forum*. 4, str. 45.

Iskustveno učenje. Ono polazi od pretpostavke da svaki čovjek stječe znanja i vještine životom ili iskustvom i da su ona u institucionaliziranom prenošenju i vrednovanju znanja zanemarena ili zaboravljena. Nadalje, da je veza između pojedinke/ca i vlastitih iskustvenih znanja zatrpána. Iskustveno učenje usmjerava da zavirimo u "tu svoju knjigu koju sam/a pišem i oslonim se na njena znanja." Na taj način radimo na prevenciji ili jačanju imuniteta pojedinca, a onda i zajednice na manipulativne pokušaje ili zlouporabu za nasilje.

Sljedeći pojmovi su: osvještavanje, izgradnja samosvijesti ili povjerenja u sebe, preispitivanje sebe, samopromatranje, propitivanje i osnaživanje.

Propitivanje znači razotkrivanje podrazumijevanja. Trening je ponuen prostor pojedincu da nalazi svoje odgovore na svoja pitanja. Važni elementi pri tome su razvijanje sposobnosti promatranja te hrabrosti i umješnosti izražavanja svoga htijenja ili zastupanje svojih izbora bez prosuivanja drugih. Cilj mu je emancipacija pojedinca/pojedinke od ovisnosti o kolektivu. Da bi bila/o ono što i kaže riječ po-jedan: pojedinac, pojedinaka.

Oснаživanje je vezano uz pitanje "Što edukacija za nenasilje u ljudima osnažuje?" Radije govorim o što nego koga osnažujem, jer nikada neću do kraja spoznati drugu osobu da bi moja spoznaja bila kriterij mog rada (ovdje osnaživanja). Osobe su uvijek potencijal za iznenaenje. Svaki čovjek nosi dobro u sebi koje je pametno osnažiti. Samosvijest osobe da je dobra je veliki mirovni potencijal.

"Rad na sebi" ima smisla u perspektivi edukacije za djelovanje: spoznajući i osvještavajući sebe i svoje modele spoznavanja svijeta i djelovanja okrećem svoju pažnju od kritike i (uzaludne) težnje promjene svijeta, počevši od drugih koji mi smetaju.

Pronalazim polugu moći u mijenjanju, počevši od sebe i u svom djelovanju. Na taj način

bivam virusom promjene oko sebe. Trening navodi na pitanje: Što ja činim i što ja mogu činiti, umjesto da gubimo vrijeme na "Moramo, trebali bismo."

BAZIČNO ORGANIZIRANJE

Sve što pričamo o nenasilju može takvim izgledati, a da to nije. Za tu pojavu također postoji riječ: *duragraha*. Označava djelovanje koje koristi prividno nenasilne metode, ali je poremećen odnos između poštovanja osobe i afirmacije sebe. Zaboravljena je povezanost između neovisnosti između puta i cilja te je samim tim u samoj duragraha ugraeno nasilje koje će negdje probiti.

Bazično organiziranje grupe je u službi konačnog cilja nenasilnog političkog djelovanja. Njen krajnji cilj je društvo u kojem nema odnosa nadmoći čovjeka nad čovjekom, što uključuje prevladavanje diskriminacija rodnih, rasnih, nacionalnih. Prevladavanje svih oblika izrabljivanja, uključujući i prirodu. Kako to mislimo, a još više kako to umijemo vidjeti se po načinu organiziranja naše organizacije ili grupe. Ukoliko su u njoj sačuvani i poštovani izbor i sloboda pojedinca, zahvaljujući načinu organiziranja i praktičiranju nenasilne komunikacije koja uključuje suočavanje i rješavanje sukoba ona može biti uzorak uspješne društvene promjene. Nova paradigma je konstruktivna kritika strukturalnom nasilju. Zato i služi konsenzus kao način donošenja odluka. Zato je važno razvijati odnose bazičnog poštovanja u prihvaćanju različitosti. Nadasve je važno vidjeti da uloge u grupi proizlaze iz dogovora i slobodnog izbora pojedinca (a ne žrtvovanja za višu stvar). A posebno ne iz nadnaravnih prava karizmatičkih lidera/ica. Ukoliko ponašanje podliježe kritici, a osobi je sačuvano poštovanje takva grupa biva prepoznata kao prostor slobode.

Primjeri akcija od borbe Indijaca predvojenih Gandhijem za vlastitu proizvodnju soli do protesta protiv transporta nuklearnog otpada "Cas-

tor" potvrđuju valjanost bazičnog organiziranja.

Ne naša ideologija, nego kako smo kao organizacija ureeni je pokazatelj što i kako ćemo mijenjati u društvu. Svojim ponašanjem sebe preporučujemo i privlačimo za nenasilno djelovanje nove ljude koji će biti temelj dugoročnosti našeg djelovanja. Usklaenost individualnih potreba i interesa i interesa grupe je moguća u bazičnom organiziranju, a ljudi koji uživaju slobodu su veliki zdenac snage, ideja i kreativnosti.

DUHOVNOSTI NENASILJA

U svom govoru 13. rujna, dva dana nakon terorističkog napada u Americi, Dalaj Lama podsjeća:

*Ovo (teror) je velika šansa za nenasilje, velika šansa*⁰⁶

Odluka za nenasilje je odgovor na pitanje: U što ja vjerujem? Da li uopće želim osloniti se na moć ljubavi, istine i pravde? Izbor za nenasilje u krajnjoj konzekvenci nije dokaziv. Njegovi orijentiri se mogu objasniti, no izbor je čin slobode. Kamo ću krenuti ovisi o tome u što vjerujem, odnosno na što se oslanjam.

Situacije velike opasnosti ili velike neimaštine katkada pomažu iskoraknuti prema nenasilju. Ovamo spada i primjer iz uvoda ovog teksta: kontekst rata i opće nemoći bio je povoljna prilika za izbor nenasilnog puta. Slično je i s primjerima nenasilnih akcija u kojima su sudjelovali pretežno siromašni i pretežno neškolorani ljudi: zahvaljujući osobnom iskustvu senzibilizirani za siromaštvo drugih i osposobljeni za solidarnost.

Odluka za nenasilje izvire iz oduševljenja za drukčiji svijet za koji se isplati živjeti. Vjera da je on moguć daje snagu da prema njemu idem. Postoji mogućnost drukčijeg gledanja na stvarnost kao prostor "pun dobrih prilika, ...kao riznicu mogućnosti, a ne samo zbroj zadanih uvjeta."⁰⁷

U blizini pojma vrijednosti nenasilje je i duhovnost nenasilja kao oznaka za onaj višak vri-

jednosti koji ne proizlazi ni iz argumenta, ni samo iz iskustva nego iz oduševljenja kakvo prenose npr. i religijske tradicije. Usprkos neobilaznim iskustvima poraza, neuspjeha dobrote i trpljenja/patnji ljudi koji su činili dobro, religije propovijedaju ustrajanje u stvarnosti koje u žurbi svakodnevnice mogu izgledati kao ludost, luksuz ili kao iluzija.⁰⁸

Svejedno, religije propovijedaju da je mudro, razumno, perspektivno osloniti se na upravo njih. Dakle priuštiti si oduševljenje. Paralelu vidim i u nenasilnom djelovanju, kakvo su ostvarili npr. Gandhi ili ML King. Novost je u spajanju i međusobnom provjeravanju nenasilne političke akcije i duhovnosti: u kojoj politika vraća sebi svoj osnovni smisao da bude "rad za opće dobro", a religija dobiva svoju potvrđenost u povijesti.⁰⁹

O RADIONICAMA "UMIJEĆE NENASILJA"

Umijeće nenasilja" je naslov radionica koje su prisutne do sada na svakoj MIRAMIDI PLUS!¹⁰ One nisu jedino mjesto na MIRAMIDI PLUS! koje tematizira nenasilje, već im je posebnost u tome što su usmjerene na pitanje "kako praktično učiti i činiti aktivno nenasilje". Prepoznatljive su po načinu rada voditelja koji nazivamo treningom, tj. vježbanjem s ciljem da sudionice/i promatraju, uoče mehanizme nasilnog/nenasilnog ponašanja i djelovanja u grupi i na sebi radi mogućnosti izbora onog ponašanja koje svakoj pojedinoj osobi odgovara.

Riječju umijeće u nazivu radionice želimo naglasiti primat praktične primjene pred spekulativnim spoznavanjem. Cilj nam je da spoznaja pridonosi promjeni djelovanja i djelovanju za nenasilje.

Vježbe imaju također oslobađajuću ulogu. One nisu uobičajen način komuniciranja, zaobilaze autocenzuru, obrambene mehanizme verbalne komunikacije. Upravo je iza oklopa ili

- 06 Prema "Drewermann, Die Bergpredigt - was denn sonst?". (2002). *Publik Forum*. 4, str.53.
- 07 Prema riječima njemačkog ekumenologa ERNSTA LANGEA, u proglasu "Es gibt eine andere Moeglichkeit..."
- 08 GANDHI. (1995). *Tous les hommes sont freres*. Gallimard: Paris.
- 09 Usp. Biblijsku tradiciju npr. u 1. poslanici Korinćanima 13. poglavlje
- 10 Teme radionica Umijeće nenasilja na dosadašnjim Miramidama: 1.Nenasilje i nenasilna akcija 2. Moje vrijednosti 3. Kazalište potlačenih - statue 4. Kako sudjelujem? 5. Moj odnos prema sukobu i Nenasilje i moć 6. Nenasilje: treći put 7. Nenasilje i promjena 8. Mirovnjaci kao eksperti? 9. Kako sudjelujem 10. Suradnja i nenasilje.

maske naviknute komunikacije skriveno bogatstvo svake osobe koje je kapacitet za nenasilno djelovanje. Konačno, za nenasilno djelovanje ključno pitanje je KAKO nešto radim, ne samo što radim. Trening kao interaktivan pristup u učenju je primjerena metoda da sudionici/e kao i voditelji/ce na usputnim, neisplaniranim detaljima radionice uče: na odnosu voditelja prema grupi, prema pojedincu, na načinu voenja procesa, na dogovaranju u vezi praktičnih pitanja u grupi. U tom kontekstu teorijski imputi u trajanju od nekoliko minuta kao i pojašnjenja voditelja imaju smisla kao izlistavanje orijentira, kao definiranje pojma ili kao informativna minuta. Teme dosad obraene (vidi dolje popis) proizlaze iz slobodnog izbora voditelja radionice, a na temelju promatranja u svojoj sredini ili organizaciji u kojoj su aktualno radili. No pitanja i smjer koji tema uzme u radionici znali su biti mnogo drukčija od pitanja koja su voditelje potakla na njen izbor, jer sudionici dolaze iz svog konteksta i rade na svojim pitanjima. S mnogo slika - svake radionice sjećam se po slikama/prizorima iz glavne vježbe - i mnogo smijeha. Humor izmami igru, zagrijavanje ili vježba. ↵

PRETPOSTAVKE ZA USPJEH NENASILNIH AKCIJA

IZVOR: *Wir werden nicht weichen*, str. 76. 1998.

OSOBNOPODRUČJE

- nadvladavanje vlastitih strahova
- moralna jasnoća i snaga
- jasnoća oko vlastite motivacije za djelovanje
- odricanje od primjene ili prijetnje silom
- građanska hrabrost
- poznavanje vlastitih načina reagiranja u stresnim situacijama
- grupa/zajednica kao oslonac
- biti svjestan rizika vezanih uz akciju
- spremnost prihvatiti poteškoće
- spremnost snositi posljedice vlastitog djelovanja

ORGANIZACIJSKO PODRUČJE

- pojasniti razumijevanje nenasilja u grupi
- točna definicija cilja
- paziti da pojedini ciljevi jesu ostvarivi
- dobra organizacijska priprema
- stvoriti demokratsku strukturu odlučivanja
- trening sudionica i sudionika
- unaprijed kroz igru uloga proći očekivane teške situacije
- organizacija grupa podrške
- povezanost s medijima
- ukllopljenost akcije u dugoročnu kampanju
- duhovnost

DRUŠTVENA/DRŽAVNA RAZINA

- određena mjera podnošenja političkog djelovanja
- praćenje, toleriranje ili prihvaćanje od strane (dijela) pučanstva
- izvještavanje u medijima, javnost
- podržavanje akcije (ili ciljeva) od strane drugih

TEŽNJA PREMA TRI NIVOVA/RAZINE

Goran Božičević

Još je pri evaluaciji prve MIRAMIDE u Pakracu 1995., britanski sociolog Paul Stubbs primjetio da MIRAMIDE FUNKCIONIRAJU PODJEDNAKO NA TRI RAZINE: SUDIONICI, PROGRAM I MJESTO ODRŽAVANJA. Iako se mora priznati da je oduvijek bilo odstupanja od idealnog koncepta Tri razine, vrijedi mu posvetiti pažnju.

01. SUDIONICI/E

Obično se kaže da su MIRAMIDE namijenjene “početnicima/ama” odnosno ljudima bez “radioničarskog” iskustva. U okruženju gdje je cjelokupan prosvjetni sustav za odrasle utemeljen na odnosu “predavač - student” tj. “ona/j koji daje/posreduje znanje/vještine - ona/j koji ih usvaja”, koji je popraćen nizom obavezne literature, MIRAMIDE se oslanjaju na drugu paradigmu. Interaktivno, participativno i iskustveno, oznake su koje nemalom broju sudionika MIRAMIDA malo znače.

Sudionici su u pravilu (uz dosta izuzetaka) po prvi put “na radionici.” I sama je riječ neprimjerena mnogima jer asociira na automehaničarsku, strojobravarску i slične radionice.

Sjedenje u krugu, prva je i ponajveća promjena koju primjete sudionici. Nekima to budi loš osjećaj grupne terapije, drugima nelagodu zbog izravne izloženosti pogledima cijele grupe uglavnom nepoznatih ljudi.

Svi su sudionici MIRAMIDA iz više ili manje ratom izravno pogođenih područja. Osobno su mnogi pretrpili psihološke stresove različita intenziteta. Raditi na saniranju posljedica rata, vjerovatno je najčešća motivacija za dolazak na MIRAMIDE. Zabrinutost za sredinu u kojoj žive, želja za njenim prosperitetom, smanjivanje količine nasilja i njegovih posljedica, poboljšanje komunikacije i odnosa u svojoj mikro i makro sredini.

Uzrast sudionika kreće se na osnovnim MIRAMIDAMA od 20 do 72 godine. Barba Ante Luetić stigao je u Pakrac u lipnju 1996. i aktivno sudjelovao punih sedam dana sa svoje tadašnje 72 godine.

Osnovne MIRAMIDE okupljaju sudionike prvenstveno iz post-ratnih područja ili područja izraženih grupnih podjela i konflikata. Iskustvo je pokazalo da je na takvim okupljanjima raditi na promjeni sebe i zajednice vrlo je zahtjevno. Zato te MIRAMIDE drže donju dobnu granicu na iznad 20 godina.

Prosjek je negdje između 30 i 40 godina, no mnogo je sudionika i iznad te granice.

Velika je odvažnost već formiranim osobama, roditeljima uglavnom već odrasle djece, prihvatiti metodologiju koja uključuje elemente igre, "neozbiljnog", otvaranja intime prema drugima, otvorenoga suprotstavljanja političkih mišljenja u okruženju poštovanja i suživota različitoga.

Većina sudionika/ca dolazi iz nevladinih organizacija, domaćih u pravilu. Nemali broj učitelja bio je na MIRAMIDAMA, no važno je spomenuti da u tom slučaju naglašavamo da MIRAMIDA nije "profesionalno usavršavanje" već prije "osnaživanje građana za izgradnju mira".

Ljudi s vrlo raznolikim društvenim ulogama dolaze na MIRAMIDU. Ona poštuje njihove funkcije, titule, škole i pozicije ali je prije svega zanimaju - ljudi. Identiteti koji nisu vezani za poziciju moći u zajednici isplivavaju na površinu. Ubrzo MIRAMIDA postaje mjesto okupljanja ljudi koji su nečije dijete ili roditelj, vole prirodu, obožavaju pecanje, a naročito kuhanje fiš paprikaša! Brine ih zagađenje njihove rijeke, to što se ne pozdravljaju sa susjedom, što škola prokišnjava, što se osjećaju nemoćni u vremenima povijesnih/istorijskih događaja, tranzicija, globalizacija.

Praktično gledano, svaka MIRAMIDE okuplja dvadesetak sudionika/ca. Kaže se da je optimalan broj za radioničarski rad od 15 - 25, za intenzivan rad na nenasilju do 15 ljudi.

Najmanje sudionika/ca je bilo 9 (volonterska MIRAMIDA 15 u Zagrebu, napravljena potpuno bez financija, za mirovne aktiviste), a najviše 52 (okupljanje u Prijedoru, završnica MIRAMIDA 12-14).

Često MIRAMIDE okupljaju sudionike/ca iz jed-

nog užeg područja odnosno regije (npr. Baranja, Travnik s okolicom, zapadna Republika Srpska, Preshevo/Bujanovac). Tada nastojimo pozvati nekoliko (do 1/3) sudionika/ka iz udaljenijih krajeva bilo iste države ili čak neke druge. To se pokazalo konstruktivnim za grupnu dinamiku. Širi vidike, unosi novu perspektivu, ukazuje na rješivost problema, razbija zatvorenost sredine.

Važno je da sudionici cijelo vrijeme budu prisutni, da se u početku, pri pozivanju naglasi da se ne radi o predavanjima već o nizu radionica koje se nadopunjavaju.

Za uspjeh MIRAMIDA pristupa u osnaživanju ljudi kako bi postali mirovni aktivisti u svom lokalnom kontekstu, neophodno je suraivati s lokalnim partnerom koji radi i prisutan je na tom području. Kontakti između CMS-a i lokalnih partnera često se uspostavljaju kroz sudjelovanje u nekim od CMS-ovih treninga ili drugim događajima. Lokalni partneri kroz te radionice stječu zainteresirane pojedince/ke iz zajednice koji se žele aktivno uključiti u njihovu organizaciju ili projekt.

Jedan od zadatak lokalnih partnera je promoviranje treninga kroz oglase, obavijesti i pozive. Sudionice/i se obično prijavljuju za trening lokalnoj organizaciji koja je onda također zadužena za selekciju. Uz sve je to lokalna partnerska organizacija odgovorna za logistiku, kao što je organiziranje mjesta za održavanje treninga, smještaj i hrana. Lokalni partner igra veoma važnu ulogu u popratnoj fazi. Od lokalnog partnera se očekuje da bude dostupan za pružanje dugoročne podrške sudionicima/ama koji/e se žele aktivirati.

Naravno, odgovornost za popratnu podršku je i na CMS-u, a pozivanje zainteresiranih sudionika/ca da sudjeluju u MIRAMIDI PLUS! je jedna od mogućnosti. Definiranje rasporeda radionica je, također, posao koji se temelji na bliskoj suradnji, s obzirom da lokalni partner može pružiti jako vrijedne informacije o specifičnim potrebama sudionika/ka u njihovom lokalnom kontekstu. CMS je zadužen za izbor tima trenera i vodi sam trening.

Tim broji od troje do petero članova (čak 6 ponekad) i cijelo je vrijeme prisutan, na svim radionicama, od početka do kraja MIRAMIDE. Nerijetko se najvredniji dio programa odvija u pauzama, za ručkom ili večerom. Nastoji se da tim odgovara ciljevima određene MIRAMIDE, da bude uravnotežen prema spolu, da odražava i etničku/nacionalnu različitost.

Kad tim biva viđen kao "sudionici", MIRAMIDA je uspjela. Radi se o uzajamnom transferu iskustava i dobre energije. Jedni učimo od drugih.

02. PROGRAM

Kada se odrede ciljevi MIRAMIDE, kreće se u slaganje programa. Izrazito je važno odrediti jasne, razumljive, prihvatljive (svima sudionicima) i ostvarljive ciljeve.

EVO NEKIH PRIMJERA:

- unapređivanje komunikacije između povratnika, novopridošlih doseljenika i stanovnika koji su cijelo vrijeme sukoba ostali u gradu/kraju
- upoznavanje sudionika s osnovama nenasilnog rada na sukobu
- povezivanje različitih NVO i civilnih inicijativa i otvaranje mogućnosti za suradnju
- stvaranje prostora za komunikaciju pripadnika različitih etničkih i socijalnih grupa itd.

Program ima nekoliko blokova. Pojednostavljeno rečeno, fokus se kreće od

JA (kako sam, tko sam - moji identiteti, moje kvalitete, moja zadovoljstva i moje brige),

prema JA I DRUGI (kako izražavam svoje potrebe, kako komuniciram, kako slušam drugoga, što ako se ne slažem s drugim, analiza sukoba koje imam, kako transformirati sukob bez nasilja, što su različitosti, zašto ih poštovati), zaključno do JA U DRUŠTVU (problemi sredine u kojoj živim, načini djelovanja, uloga države, lokalnih vlasti, nevladinih organizacija, civilnih inicijativa, što je civilna politika).

Na početku prva je radionica namijenjena upoznavanju sudionika/ca, kreiranju sigurnog prostora za svakoga/svaku sudionicu. Važno je da svi prisutni imaju priliku predstaviti sebe, pričati o njemu/njoj važnim stvarima, ali i čuti druge. Na početku se ne žuri jer je potrebno vremena da ljudi i mentalno "stignu" na radionicu, da se smjeste (opet - mentalno, jer se fizički to napravi za minutu-dvije) i počnu osjećati i sebe i druge u punoj prisutnosti.

Vježbe aktivnoga slušanja, razbijanja nelagodje, uvođenje u zajednički rad (interaktivni!), navikavanje na drukčiji pristup, a prije svega - Zajednički dogovor o radu (izraz "Pravila rada" nosi neki odozgo obvezujući prizvuk). Važno je da grupa ima priliku predložiti i prodiskutirati niz uputa koje će nam svima pomoći da kvalitetnije i opuštenije radimo. Od poštovanja vremena (vrijeme je zajedničko) i diskrecije (povjerljive stvari ostaju unutar ova četiri zida), redovitih pauza, govornika i neupadanja u riječ (jedna osoba govori drugi slušaju). Važno je reći da nam je taj dogovor smjernica na koju se svi možemo pozivati, no nikako nije apsolutni zakon koji se ne smije prekršiti.

Vježba ROTIRAJUĆE TROJKE osobito je omiljena i česta na početku MIRAMIDE, a prikladna i za sam završetak kada se sredi dojmovi višednevnog rada. Grupa se podijeli u trojke (svi sjede) i zamoli da svaka trojka odredi osobu A, B i C. Pri svakom pitanju/zadatku osoba A ide na jednu stranu, u sljedeću trojku npr. u smjeru kazaljke na satu, a osoba B u suprotnom smjeru. Postiže se tako da svaki sudionik ima prilike pričati npr. 45 min s desetak drugih ljudi.

Pitanja se kreću od bezazlenih/opuštajućih (Jutros kada sam se probudio/la ... - treba nastaviti, Moj omiljeni hobi, Moj idealni vikend itd), osnažujućih (Jedan moja kvaliteta, Jedan uspjeh u zadnje vrijeme kojim se ponosim) do izazovnijih koji su već uvod u sljedeću temu (Jedan sukob

koji sam/nisam razriješio, U sukobu se načešće ponašam kao...).

Cilj prve radionice je stvoriti temelj grupe, izgraditi konstruktivnu grupnu dinamiku, početi stvarati siguran prostor u kojem će svatko moći biti ono što stvarno jest bez potrebe zatvaranja i igranja društvenih uloga. Odlično je ako već u tom periodu stignu "vruća" pitanja bilo organizatoru, bilo timu. Ne zaboravimo - MIRAMIDE se održavaju u "teškim" sredinama. Vruća pitanja obično stignu kasnije tijekom treninga, a ako postoje, lebde u zraku, ali se ne izgovaraju tokom radionice. Tada je na timu da ih izgovori ili da potakle njihovo izlaženje na svjetlo dana. Primjeri tih pitanja su:

Tko ovo plaća? Koja je vaša motivacija (tima) da dođete raditi s nama? Što vi STVARNO želite od nas? Zar nema u našoj sredini (među Srbima, Albancima, Makedoncima,...) ljudi koji rade ovakve radionice, zar ste trebali vi (iz Hrvatske, Srbije, BiH,...) doći? Čiji interes vi zastupate? Otkud vama kvalifikacija da radite s ljudima? Što vi znate o ratu?

Neću nikad zaboravit riječi sudionice iz Travnika, nakon par dana MIRAMIDE:

Došla sam na MIRAMIDU s idejom da vas uništim, da vam porušim koncept. Mislila sam - Što nama imaju iz Hrvatske ljudi dolaziti i o miru pričati? A onda sam vidjela da vi (tim) uglavnom šutite i omogućujete nama (lokalnim sudionicima) da pričamo o mucu našoj jedni s drugima. I sada se budim ranije svako jutro da ne zakasnim i posvršavam poslove kako bih mogla ostati do kraja na radionicama MIRAMIDE.

Transformacija sukoba ili Rad na sukobu ili Upravljanje sukobom je sljedeći blok koji se prirodno nastavlja na osnove nenasilne komunikacije. Rijetko (kada se baš mora) se upotrebljava ter-

min rješavanje sukoba, na Zapadu općeprihvaćen. MIRAMIDE ne vjeruju u rješavanje sukoba koje često implicira - vraćanje na staro, onako kako je bilo prije sukoba. MIRAMIDE zanima transformiranje ne samo sukoba nego i uvjeta, odnosa koji su do sukoba doveli. Sukob nije ni dobar ni loš, no njegovo razvijanje može krenuti prema nasilju, a može se nenasilno transformirati tako da su sve uključene strane zadovoljne. MIRAMIDE ne uče vještinama iako ih koriste, ali važnije je demistificirati sukob, prihvatiti ga kao sastavni dio života (život bez sukoba i nije život) i naučiti ophoditi se s njim ne povreujući ni sebe ni druge.

Dobro su prihvaćene vježbe modeliranja sukoba od plastelina, razne druge kreativne vježbe koje temi sukoba ne prilaze s racionalne strane. Na naprednoj MIRAMIDI PLUS! nerijetko se radi moćna ali zahtjevna Boalaova tehnika Teatra statua.

Toj je temi bliska tema razumijevanja nasilja, a isto tako i vlastite moći, vlastite pozicije u društvu.

Središnja je tema MIRAMIDA - Rod i spol. Odnosi među spolovima u ovim su krajevima toliko opterećeni bremenom nasiljea i izazova (post-)modernoga društva - da je ovo u pravilu najintrigantnija tema. Često se uspeva ući u žestoku razmjenu stavova koja rezultira dubinskom analizom problema, suštinom shvaćanja razlike među biološkog pojma spola i društvenoga roda. Ponekad rasprava biva umivena, pristojna, politički korektna - znači promašena. Cijela lepeza identiteta (Rod i drugi identiteti čest je naziv), stereotipa, predrasuda te matrica nasilja i ponižavanja zna izaci radom na ovoj temi. Jutro trećeg (središnjeg) dana MIRAMIDE idealno je vrijeme za ovu temu, slobodno popodne zna biti važna mogućnost "ventiliranja", sreivanja dojmova, preispitivanja, samopromišljanja.

Spominjući ove pojmove ne smije se zaboraviti na MALE GRUPE. U pravilu dešavaju se svaki dan, na samom kraju programa, traju od 45 min do jednoga sata. U svakoj maloj grupi je jedan od voditelja te 3-5 sudionika (4 najbolje). To je ne-

strukturiran prostor u kojem se mogu proraditi "ostaci dana", postaviti pitanja za koja nije bilo vremena ili - češće - ih je lakše postaviti u grupi od petero ljudi nego 25. Male grupe ostaju iste tokom cijele MIRAMIDE, znači oko 4-5 sastajanja i predstavljaju najomiljeniji dio programa. Voditelji pomažu da se proces odvija, da se svi "čuju" no nerijetko se u maloj grupi netko od sudionika "otvori" i tada je važno umijeće voditelja prepoznati potrebu da se da prostor pojedincu/ki, a istovremeno da se ne uskrate ostali.

Drugi dio MIRAMIDE bavi se društvenim temama - od općenitih: Osnove civilnog društva, Razlika između civilnih inicijativa i nevladinih organizacija ("Prve odgovaraju na potrebe a druge na novac, " kako je duhovito odgovorio Marko Hren na jednoj MIRAMIDI), prema konkretnima: Problemi u našoj sredini, Uloga i odgovornost građana, Suradnja lokalnih vlasti i graana.

U ovom je dijelu MIRAMIDE gotovo obavezna vježba BAROMETAR.

Na jednom se kraju prostorije zaljepi na papiru veliko NE (Nikako se ne slažem), a na suprotnom kraju DA (Apsolutno se slažem). Prostor od desetak metara između je prazan i predstavlja spektar između dvaju ekstrema. Tada voditelj čita tvrdnje (najviše 6 jer je vježba zahtjevna) koje su namjerno uobličene tako da se mogu shvatiti različito, neodređene su, nejasne ili pak apsolutne. Važno je na kraju vježbe napomenuti da se ne ispituje istinitost tvrdnji već je cilj vježbe omogućiti sagledavanje problema iz različitih kutova.

PRIMJERI IZJAVA ZA BAROMETAR S MIRAMIDA:

- Povratak treba omogućiti svima kada se za to steknu povoljni uvjeti.
- Manjine - nacionalne, vjerske, seksualne, trebaju se više boriti za svoja prava.
- Policajac smije legitimirati u svakoj situaciji.
- Međunarodna zajednica ključna je za

razvitak civilnog društva kod nas.

- Slaveni misle da su vredniji od Albanaca, a jedni i drugi da su vredniji od Roma.
- Suradivao bih s nacionalnom strankom na korisnom projektu.
- Izbjeglice se ne bi smjele voziti u skupim autima jer time iritiraju ostale građane.
- Nevladine organizacije su najvažniji dio civilnog društva.
- Prigovor savjesti slabi obrambenu moć zemlje.
- Za manjak demokracije znatno su krivi korumpirani političari.

Primjeri uspješnih radionica s MIRAMIDA uključuju nizanje problema u nekoj konkretnoj zajednici, dogovor o prioritetima, analiziranje problema te konkretno planiranje aktivnosti.

Hrabrost jedne grupe sudionika da poradi na problemu visoke militariziranosti u svojoj sredini, isplanira korake kako bi zajedno sa svim važnim institucijama u gradu konstruktivno poradili na relokaciji vojske iz osnovne škole u prostor izvan grada, briljantni je primjer civilnog angažiranja.

Da je riječ o vrlo "vrućem" kestenu pokazala je trenutna reakcija da je to "naša vojska" i kako se ona uopće može dovesti u vezu s tučnjavama po gradu, pijanstvima, dobacivanjima ženama na ulici.

Jaka strana MIRAMIDE je da NE uleti u zamku davanja recepata u takvim situacijama ili još gore - zauzimanja strane u tom sukobu. Osiguravanje prostora gdje se različiti argumenti mogu ne samo izreći nego i čuti (za razliku od slušati - čuti ovdje znači - razumjeti poruku), ukazivati na elemente nasilja bilo u komunikaciji ili argumentaciji, zadaća je MIRAMIDE.

U drugom dijelu MIRAMIDE, poželjno je pozvati gosta ili gošću. Mali predah od neprekidnog, zahtjevnog radioničarskog rada ("ovdje nema čitanja novina ispod klupe") može pružiti zanimljivo predavanje.

Završetak MIRAMIDE rezerviran je za promišljanje proteklog rada, razgovor o mogućim budućim koracima i evaluaciju Miramide. Evaluacija je važan osnažujući dio zbog jake poruke koju nosi ljudima nenaviklima da sami pismeno ocjenjuju nečiji rad.

Za razliku od očekivanoga i željenoga na kraju uspješnoga (u pravilu petodnevnoga) druženja, tim MIRAMIDE nerijetko će reći: *Male su šanse da ćemo se ubrzo vidjeti. Ne računajte na nas. Ne računajte na pomoć izvana. Računajte sami na sebe, vidjeli ste da znate i možete, otkrili i da smijete.*

03. MJESTO ODRŽAVANJA

Pakrac tri puta, Gornji Vakuf-Uskoplje, Derвента, Prijedor, Bilje (u doba UNTAES-a), Medveđa, Bujanovac, Bihać, Laktaši...

Samo mjesto održavanja katkad ima važnu, ključnu ulogu.

Najautentičnije su MIRAMIDE bile one gdje su sudionici spavali privatno u kućama, u gradovima stradalim ratom. Nije to uvijek moguće pa je i hotel prihvaćen kao rješenje. No bliskost, intenzitet kontakta kada vam je domaćin netko tko stvarno živi u tom mjestu, čini najvažniji dio programa ono vrijeme prije spavanja, kada s domaćinima razgovarate.

Važan je element bio i taj što je tih tadašnjih stotinjak DEM za pet/šest noćenja za osobu ili čak dvije, tim domaćinima predstavljao važan prihod u kućnu blagajnu, popravak prozora ili krova, možda drva za zimu.

Ako se ikako može, MIRAMIDE treba organizirati u javnom mjesnom prostoru: školi, muzeju, općini (treba ipak paziti da se ne posluži kao demokratska dekoracija ekstremistima na vlasti).

Najuspješniji su ručkovi u javnom mjesnom restoranu/ okupljalištu.

Na taj način MIRAMIDA i grad komuniciraju neposredno. ←

Što je lako učiniti?

1. Nešto vas muči, a mislite da se tiče Izgradnje mira?

Popričajte s nekim tko bi mogao imati sluha za ono što vas muči. Dogovorite se da se redovitije nalazite. Dok razgovarate gledajte unaprijed: KAKO može bolje? Izbjegnite kuknjavu – ništa se ne može napraviti ('uloga žrtve' se to zove). Potražite na Internetu literaturu. Posjetite udrugu koja je aktivna. Podsjetite se da udruge čine isto tako samo ljudi koji su nezadovoljni postojećim stanjem i rade na promjeni. Često ne znaju točno kako ohrabriti nekoga da se građanski ili mirovno angažira. Ne zamjerite im, ali budite uporni. Tražite kontakte, pitajte za literaturu, susrete, edukacije.

2. Znate ljude koje bi zanimalo da se o tome razgovara?

Iskustvo nam kaže da u krugu od tridesetak kilometara od svakog mjesta sigurno ima nekoliko ljudi koji su zainteresirani za rad na Izgradnji mira. Ili bar za podržavanje toga rada. Nije rijetko da se ti ljudi uopće ne znaju ili samo površno, 'iz viđenja'. Velika je stvar okupiti ih zajedno, barem na sastanak.

Važno – i u pripremi sastanka obratite pažnju da saslušate što vam ostali imaju reći (to važi za sve pozvane). Moći čuti drugoga je odličan početak za Izgradnju mira. Tada će ljudi htjeti ponovo doći.

3. Čini vam se da bi zajednički sastanak imao smisla?

Neka to bude sastanak na koji je većina pozvana usmeno, nakon razgovora, a sami su izrazili želju da dođu. Dio se ljudi može

pozvati i pismeno, ali je važno većinu ljudi pozvati osobno. Razlog okupljanja neka tim ljudima bude jasan i smislen.

Nezadovoljstvo postojećim stanjem odnosa, na primjer među starosjediocima, povratnicima i doseljenicima može biti dobar razlog za tu grupu. Beperspektivnost mladih, ali i drugih, radno sposobnih primjerice, može biti dobar razlog također.

Neka vaš sastanak bude različit od drugih sastanaka. Možda pokrećete nešto novo. Neka se radost okupljanja osjeti, ali i ne nameće. Dogovorite slijedeći korak. Razidite se s konkretnim dogovorom. Na sastanku neka svi imaju priliku govoriti.

4. Treba vam inspiracija, ohrabrenje, poticaj, podrška?

Pozovite nekoga da vam bude gost/gošća na jednom od vaših sastanaka. Ta osoba neka vam bude poticajna, neka s vama razgovara, a ne da vam drži predavanje (to kasnije ako budete tribinu organizirali). Možete i sami zadužiti nekoga iz grupe da pripremi neko kratko izlaganje. Važno je da vam vaša okupljanja budu radosna (mogu teme biti teške, no važno je da vam se energija i raspoloženje na sastancima povećavaju, a ne gase). Svaki mali uspjeh, vodi vas naprijed. Mali su koraci sigurniji put ka uspjehu, bolji od velikih.

5. Spremni ste odvojiti nešto vremena za edukaciju, dogovor?

Izgradnja mira, građanske inicijative, mijenjanje društvenih odnosa – sve su to nove i nepoznate stvari o kojima se nažalost ne uči

u školi (još). Edukacija će vam mnogo značiti. Podijelite znanje s ostalima iz vaše grupe nakon radionice, predavanja na kojem ste bili. Edukacija ima, ali ne dovoljno. S vremenom ćete zaželjeti sami organizirati edukaciju za svoju grupu i moguće podržavateljske.

6. Kako organizirati Miramidu?

Organizirati Miramidu znači organizirati događaj koji će vas osnažiti, nešto novoga naučiti, ojačati da kao grupa snažniji kretnete dalje. Kontaktirajte neku od udruga čiji su kontakti u ovoj knjizi ili još bolje ako su vam u susjedstvu, već ih znate. Nije veliki trud organizirati vikend edukaciju za vašu grupu.

7. Što ako nemamo novaca?

Novac na početku nije presudan. Nije niti kasnije ali pomaže. Ukoliko ste iskrena građanska inicijativa koja želi boljitak svojoj zajednici, mnogi će vam rado volonterski pomoći.

8. A što poslije Miramide?

Najvažnije je da svojim djelovanjem ispunjavate i sebe i druge. Okupljate se jer neku svoju potrebu time zadovoljavate, a ako radite i za boljitak zajednice još bolje. Sami možete mnogo napraviti. Pomoć izvana ponekad će vam doći, češće neće. Što budete postajali veći i jači i kritizirat će vas više. Kritika je vid komunikacije i uspijete li stvarno čuti što vam kritičari zamjeraju, mnogo možete naučiti o problemima u zajednici.

Čitanka izgradnje mira

Priče iz Berka

PREDGOVOR

Dragica Aleksa jedna je od žena koju smo upoznali u Berku radeći na projektu Centra za mir, nenasilje i ljudska prava - Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja - poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj. Osvjedočeni u djelotvornost programa slušanja koji smo od 1993. godine koristili u mnogim mjestima Zapadne i Istočne Slavonije, u samom Osijeku i u Baranji, krenuli smo u Berak (općina Tompojevci), mjesto stradanja i patnji u Istočnoj Slavoniji.

Znali smo da zadatak nije ni malo lak. Osluškivali smo svoje osjećaje, strahove, nosili se sa svojim predrasudama i uvijek iznova postavljali pitanje: Može li mjesto stradanja postati mjesto iskoraka u kulturu mira, može li postati most povratka i obnove povjerenja?

Slušati i čuti bio je prvi zadatak. Radili smo na njemu strpljivo s mnogo suosjećanja i korak po korak otvarali komunikaciju, prihvaćali ideje samih mještana i jednu po jednu zajedno ostvarivali... A onda je Dragica s našom volonterkom

Mirtom krenula u ostvarivanje svoje ideje. I sada čujem kako govori: "Imaju stari Berčani što reći o životu i običajima, o tomu kako se živjelo nekad i sad. Dobro bi bilo to zapisati da se ne zaboravi, neka mladi čuju, neka ostane nešto poslije nas." Eto, to "nešto" sada držite u ruci i zasigurno ćete čitati s mnogo pozornosti, te nećete ostati ravnodušni, nećete ostati isti kao što ni mi nismo ostali isti. Kao što smo se mijenjali mi koji smo slušali njihove priče, kao što je Dragica rasla u sebi bilježeći i proživljavajući svaku od zapisanih i vi ćete pročitavši ih imati o čemu promišljati.

Sve zapisano o ovoj vrijednoj knjižici potvrđuje misao bake Zlate kako "nema tako tvrda srca da do njega ne može doći ispružena ruka dobrote." Vjerujemo njenom iskustvu i učimo od nje i drugih.

Amalija Krstanović

Uvodne riječi

ZRNCA KOJA TREBAMO NASLIJEDITI

Ovo nisu "priče" o ljudima, ovo su zrnca iz njihovih života. Oni su tu među nama, a mi ih jedva primjećujemo. Žive tiho, nikome se ne nameću. Možda više nisu lijepi, možda im ruke drhte, možda su bolesni ili ne vide dobro... Približavaju se kraju svoga puta. Željela sam od njih čuti što nam mogu i žele ostaviti u naslijeđe. Razgovarala sam s njima, pričali su o sebi, pa mislim da je red da to učinim i ja. Zovem se Dragica, imam 49 godina, a od udaje - već 30 godina - živim u Berku. Uvijek ponosno ističem da sam dijete nepregledne ravnice. Od rane sam mladosti voljela svoje slobodno vrijeme provoditi uz knjigu, pa sam se zato malo razlikovala od uobičajene žene sa sela. Ljudi su uvijek rado razgovarali sa mnom. Za rijetke sam imala osjećaj da su me potpuno razumjeli. Kako su prolazile godine, privikavala sam se na to i počela sve svoje nade, strahove, radosti i tuge prenositi na papir. Bio je to svijet kako sam ga doživljavala, prestalo me zanimati što drugi misle o tome.

Onda je došao ovaj strašan rat. Sve je uništeno, mi smo protjerani i moje su bilješke popaljene. Bilo mi je teško; osjećala sam se kao da je netko zapalio dio mene. Ali život je jurio dalje i nije bilo vremena za tugovanje. Rat je prošao. Vratila sam se i ponovno se suočila s gubitkom - sve u meni bunilo se protiv nepravde na koju sam nailazila na svakom koraku. Moja je Olovka plakala za poginulima, nadala se sa preživjelima, ljutila se na krivce, vrištala protiv rata, ali to nitko nije čuo, jer je to bio moj svijet...

Postoje događaji na koje ne možemo utjecati, a promijene nam život. Tako se dogodilo da su mirovni timovi Centra za mir iz Osijeka došli u Berak vidjeti mogu li što pomoći. Počeli su slušajući nas mještane. Dugo smo razgovarali i mene su ponijele vrijednosti za koje se oni zalažu: mir, nenasilje i ljudska prava. Pomogli su mi shvatiti da su prošlost-uspomene, budućnost-nada, a jedino sadašnje vrijeme pruža mogućnost da učinimo nešto za sebe i za druge. Pridružila sam im se; znala sam kako je u Berku stanje teško. Materijalna dobra su uništena, a u zraku lebdi bezbroj pitanja bez odgovora - prije svega kako ponovno živjeti sa susjedima kada su ne samo žive ratne slike, nego i toliko još uvijek nestalih naših sumještana. I toliko usamljenosti.

Ali, možemo li sami odrediti što nam je najpotrebnije? Posjećivala sam starice, slušala njihove životne priče i poslije svake posjete postajala svjesnija da je i ovo što mi danas zovemo siromaštvom izobilje u usporedbi s onim što su one imale. Ali su one imale nešto na čemu bismo im mi mogli zavidjeti: prošle su ratove, neke čak i tri, i teške životne putove siromašnih žena hrvatskih sela, a ništa nije umanjilo čistoću njihovih srca. Nisam naišla na mržnju. U svojim se sjećanjima raduju malim stvarima. Bile su sretne ako su mogle nekoga usrećiti, a kad im je bilo najteže, znale su da se mogu pouzdati u Božju pomoć. Kad sam išla u posjete staricama, nisam očekivala ništa za uzvrat, a tek sada vidim

koliko su me njihove priče obogatile. Mislila sam kako je važno da to ostane svima nama u naslijeđe, i zapisala ih. Vjerujem kako su poruke njihovih jednostavnih života melem i na naše rane. Tek sada vidim da imati materijalno bogatstvo možda znači živjeti lakše, ali ne znači i živjeti sretnije.

Dragica Aleksa

"Iz svake negativne situacije napraviti nešto veliko i pozitivno - to je umjetnost života. Iz svake žalosti napraviti nekome nešto dobro, iz svake patnje načiniti dom i budućnost, iz svega što si izgubio, stotruko dobiti - to je tajna koju moraš naučiti."

Tomislav Ivančić

Baka Maca

POLOMLJENI KRIŽ

Baka Maca je starica od 72 godine, tijela slaba i izmučena bolešću i tegobnim životom, ali uvijek pribrana i mudra. Malo je razmislila i počela:

"Već sam od djetinjstva morala puno raditi, rano sam naučila da ništa ne dolazi samo od sebe. U Žumberku sam se rodila, proživjela djetinjstvo i ranu mladost. Nije to bio život u izobilju, ali kao i svi mladi, bila sam radosna i zadovoljna. Zaručila sam se s dobrim mladićem, ali je poginuo u II. svjetskom ratu. Žalila sam, ali je život gurao dalje, nije se moglo gledati unazad.

Doselili smo u Berak, udala sam se za vrijednog i poštenog čovjeka. Bile su to teške poslijeratne godine. Nismo imali ništa osim svojih deset prstiju. Počeli smo iz početka, i, hvala Bogu, uspjeli. Rodila su nam se tri sina, naš je trud dobio novi smisao: željeli smo pomoći djeci da si stvore normalne uvjete za život. Znali su koliko nam je teško, pa su se i sami borili. Došlo je vrijeme da mogu odahnuti, bila sam sretna - sinovi su se zaposlili, napravili kuće, osnovali svoje obitelji...

A onda - ponovno rat. Sjećam se prošlog rata, ali vjerujte mi, ovaj je bio puno gori.

Mislila sam: "Kome sam ja, stara i bolesna, kriva!" Tako sam ostala u selu i kad je ušla vojska. Među njima je bilo svakakvih ljudi, ali su ih kontrolirali i nisu smjeli divljati. Zato su to činili naši dosadašnji susjedi.

Što se to dogodi u glavi čovjeka da može tako mučiti svoje dotadašnje susjede i poznanike? Teško mi je o tome i misliti, a kamo li govoriti, kada se sjetim onih izmučenih i izobličjenih lica, izlomljenih tijela. Tukli su ne birajući, i stare i mladiće. Mene su tukli križem po glavi dok se sav nije raspao. Zavezali su me za šljivu da gledam kako pljačkaju i uništavaju kuću mog sina. Sve su odnijeli... Najteže mi je bilo što su stalno govorili da su moja dva sina poginula, a ja nisam znala da li da im vjerujem.

Žao mi je što ti ljudi nisu odgovarali za svoja zlodjela. To su radili ljudi s imenom i prezimenom a ne narod. Pošteni i pravedni ljudi, svih vjera i nacija, stradali su od takvih pomračenih umova. Možda nikad neće stati pred ljudski sud, ali sigurna sam, pred Božji hoće.

Baka Mara

LIJEPA RIJEČ

Baka Mara je starica od 77 godina. Najveći dio svog života proživjela je među nama, a da ju nitko nije primjećivao: bila je jedan od onih bisera u nizu koji krase sva naša slavonska sela i bez kojih niz ne bi bio tako skladan. Za svakog je imala lijepu riječ, pa smo mislili da je svi poznajemo. Tek poslije ovoga rata, kad je izgubila dva sina i muža, postali smo svjesni da je i njezin život ispunjen patnjom. Teško joj je bilo početi priču svojega života.

"Znate, djeco, nije vam to lijepa priča. Rodila sam se u Žumberku kao velika sirotinja. Već kao mala djevojčica morala sam čuvati stoku. Škola nam je bila daleko, sat vremena hoda. U školu sam išla samo četiri godine. Da stignem ujutro u školu, rano sam ustajala, a po povratku često nisam imala vremena ni jesti; morala sam stoku tjerati na pašu.

Teško radeći na škrtoj zemlji i čistom zraku djevojke brzo odrastu. To se dogodilo i meni. Kad sam imala 16 godina, kradom sam otišla na ples s ostalim djevojkama iz sela. Na tom sam plesu upoznala svog muža. On je došao iz Bosne da kao drvosječa zaradi za život.

Moj se otac jako ljutio, ali sam se svejedno udala za njega. Jako smo se mučili, ali smo bili mladi i ništa nam nije bilo teško. U Berak smo došli bez igdi ičega. Radili smo često i više od 30 jutara tuđe zemlje, a onda se sve oralo konjima i kopalo. Dok su djeca bila mala u podne sam, kad bi drugi radnici sjeli da se malo odmoro, žurila kući da

podojim dijete i da stignem natrag raditi s njima. Kako su rasla djeca, rasle su i brige. Jednom je u školu došao liječnik,

zbog nekog obaveznog cijepjenja: vodila sam jedno po jedno dijete jer sam im morala odjenuti istu odjeću. Bili smo velika sirotinja, ali možda su zato moja djeca rano uvidjela da nemaju ni od koga ništa dobiti i prihvatili su se posla. Hvala Bogu, svi su izrasli u vrijedne i poštene ljude.

Ponosila sam se i mislila da je mojim mukama došao kraj. Ali, tada se dogodilo ono najgore. Došao je ovaj grozni rat. Ne znam kako ni zašto, ali ljudi s kojima su se nekad družili odveli su moja dva sina i muža. Godinama nismo ništa znali o njima. Nadali smo se da su negdje zarobljeni i da će se vratiti. Ta je neizvjesnost bila teška, ali sada mi je još gore.

Kad su prošle godine pronađene masovne grobnice u Šarvizu, u jednoj su pronađene kosti jednog moga sina. Drugog sina i muža još nismo pronašli. Prije tri godine mi se i jedna kćerka teško razboljela i umrla. Ne znam odakle mi toliko snage da sve to izdržim. Možda bih trebala mrziti, ali ne mogu. Molim se samo da Pravedni Bog svakomu sudi po zaslugama. Stara sam, teško mi je, ali svijetla zraka i utjeha u mom životu je mojih 14 unučadi i 15 praunučadi." Cijeli dan sam razmišljala o baki Mari. Od svih nas u Berku, o mržnji najčešće govorimo mi koji smo izgubili samo udobnost na koju smo navikli. Od nje, koja bi to imala najviše pravo reći, riječi mržnje nikad nisam čula.

NICK WILSON YOUNG

“A more human channel”: grassroots peacebuilding in ceasefire-divided Pakrac

Excerpts from the forthcoming book *The Pakrac Project – Grassroots Peacebuilding on the Croatian Ceasefire Line*

In Spring 1991 the small rural town of Pakrac in West Slavonia, Croatia, was one of the first flashpoints in the run-up to Croatia's secession from the Yugoslav federation. When war broke out, Pakrac was besieged and devastated, changing hands five times in six months of bitter street fighting. Its diverse community was decimated and forced into two ill-fitting camps: 'Croats' and 'Serbs'. In late Summer and Autumn 1991 one hundred thousand bombs and shells rained down on the few streets of the rural Croatian town of Pakrac. At one point, there were two thousand explosions in just five days. Local peace initiatives were swept aside by the war, but even then, a Croatian source says that 34% of the 'Croatian' policemen who resisted the 'Serb' assaults on Pakrac were pure-blood Serbs, and many more were part-Serb.

When the two sides had fought to a standstill, the front line through the main square became a shaky UN-patrolled Line of Separation between independent Croatia and the rebel Republic of Serbian Krajina. The hilly, semi-rural Southern suburbs lay in Serbian Krajina. At the foot of the hills a 42 kilometre Line of Separation of minefields, razor wire and UN tanks slashed across the fields and woods and through Pakrac. The much

larger 'Croat'-controlled area of the town lay to the North of the Line, including the ruins of the hospital, schools, market, police station, banks, railway, bus station, administration, key infrastructure and industry. It was almost impossible for Pakracani to cross the Line. Local people now referred to the 'Serb Side', 'Croat Side'. But the sides were far from ethnically homogenous.

Even as the first shots had been fired in Pakrac, groups of mostly young Croatian citizens had stood up against the slide to war by forming the Croatian Anti-War Campaign, and in the process made themselves targets for their government. These brave activists helped refugees of all ethnic groups, physically and legally stood in the way of those persecuting the Serb minority, showed soldiers how to refuse conscription, encouraged women to resist the narrow roles set out for them by the militarised State, and cannibalised computers to contact other war resisters across front lines using the little-known internet. Though scared, these activists and the young international volunteers who they recruited entered divided Pakrac in July 1993 for a month-long experiment that became the four year Pakrac Project.

UNPROFOR initially had some success in disengaging and disarming the two sides in Pakrac and the rest of UNPA West – more than elsewhere in Croatia. Partly because of

good teamwork between the UN's civil and military wings, partly because local people were less radical than in other parts of Croatia, and partly because UNPA West covered the Croatian-held side of the Line, unlike the other UNPAs. But thousands of guns, mines, rocket launchers and pyrotechnics lay hidden on both sides. Asked whether civilians handed in all their weapons, a Croatian peace activist who spent years in and out of their houses says 'I assume no-one did that. People had them at home, definitely.' In Spring 1992 the spread of war to neighbouring Bosnia kept up tension in Pakrac as men from both sides of Pakrac were drafted to fight there. The Croatian and RSK armies also had a covert presence in UNPA West. As the same activist says: 'the army was not allowed to be there but *was* there and everyone knew that'.

UNPA West was now home to 70-75,000 people, at least half of them displaced from homes in the area or elsewhere. Most people in Pakrac were therefore unsure whether some of their friends and family were dead or living in exile or just metres away across the Line. The physical and psychological state of people left in Pakrac was hard to quantify. But the use of everyday stimulants such as far beyond peacetime norms was a very visible measure of what a peace activist calls 'general depletion and exhaustion'. She says: 'Pakracani said they were drinking and smoking more than normal. And they allowed their children to drink and smoke more than before. One mother told me "I don't have the heart to stop my daughter smoking because what else is there?"'. By 1996, Pakrac had thirty bars for a still-decimated population of 4000.

Physical destruction was estimated at 75% to 90% of all objects, valued at 450 Million German Marks in the Pakrac municipality. About a quarter of houses were completely destroyed, half were uninhabitable, and almost every surface of every building was riddled with holes. An estimated twelve thou-

sand unexploded projectiles made living among the ruins very dangerous. As for mines, as late as 1996 the UN Mine Action Centre would still rate West Slavonia a High Mine Risk with 10,000 mostly unmapped mines. The lost harvest meant no seed crop, and labour, processing facilities and former markets were often on the 'other side'.

On the South Side, fuel was almost unobtainable. In some South Side villages the only road led to the North Side, civilians in South Side Pakrac had just one wind-up telephone between them. By Autumn 1993 hyper-inflation in the RSK meant just one German Mark was worth one billion of their new Krajina Dinars. In contrast, the temporary Croatian Dinar and the Kuna that replaced it were quite stable and the North Side was connected to the rest of Croatia. The disparity between the sides was summed up by one commentator, who noted that from the South Side, where there was no electricity for years, the North at night was 'the side of light'. Both sides of Pakrac now had separate local governments elected by their 'cleansed' populations.

The North Side Mayor of Pakrac points out that in 1992 the Line was at least a 'fresh wound', and there was a vain hope that it might heal well. This gave the local head of UN Civil Affairs, Gerard Fischer, and Lieutenant-General Zabala, the Argentinian commander of local UN troops, valuable time and leeway at the negotiating table and on the street – resources that they were quick to exploit. A Croatian peace activist sums this up with an encounter between the civilian Fischer and militia in South Side Pakrac. 'He said "I am the head of Civil Affairs here and according to article this and that you are not allowed to carry guns, so you will give me your rifles immediately". The staff with him were totally scared, saying "is he crazy, what is he doing?"' But for these soldiers, it was their first experience of the UN and they didn't know what to do. So they gave him the rifles and he drove away.'

Some worked in refugee camps providing food, shelter and other care to all ethnic groups. When the war in Bosnia began, others took food and medicine into some of the most lethal areas. But they were not just humanitarians. One group helped soldiers on both sides to refuse to fight or conscientiously object to conscription, another obstructed the violent eviction of Serbs from their homes, both in the courts and on the doorsteps. Several groups encouraged women to resist the narrow roles of soldier-breeder and supporter set out for them by the military State.

In the Campaign's tiny office in a former flat in Zagreb's Old Town, other activists cannibalised creaky computers hand-delivered to them by foreign supporters to create the Zamir ('for peace') email network. At a time when the internet was still in its infancy, Zamir used the internet for precisely the purpose for which it had been developed during the Cold War – to circumvent the destruction of normal channels of communication in wartime. But here it was peace activists, not the state or army, who were sending messages by roundabout routes. Through Zamir, activists could connect with like-minded people in former Yugoslav republics, on the other side of the front lines, and with experienced peace groups and networks abroad such as War Resisters International. The Anti-War Campaign's newspaper, ARKzin, also grew quickly from a makeshift fanzine to become a full size newspaper, and one of the very few widely available sources of alternative information about the war for ordinary Croatian people. All of this difficult and often dangerous work was done almost unpaid with tiny resources gathered from a patchwork of peace groups and well-wishers around the world.

Some brave activists were even prepared to work directly across the front lines. But as the overall Head of UN Civil Affairs in Croatia said, parts of the Republic of Serbian Krajina were 'really almost anarchic'.

One activist therefore later wrote: 'we came to the conclusion that this kind of work would be easier in Slavonia...In fertile, low-lying Slavonia, conflict between Serbs and Croats wasn't so strong, even during the Second World War. Hate is not deep rooted and with strong and well prepared efforts can be driven back'.

As a result, when in late 1992 Dr Platzer of UNOV was introduced to the Anti-War Campaign by the Initiative for Croatian-Serbian Peace Dialogue, liberal Yugoslavs based in Austria, the activists in Zagreb were instantly interested. Platzer needed people who could build trust and communication at the grassroots in Pakrac. They needed a political umbrella under which to work across the front lines. As the Anti-War Campaign's co-ordinator says: 'as a dirty radical NGO we would never have had any way to come in there if it had not been for that joint venture. It was like a door that opened.'

Platzer's invitation was in the spirit of UN Secretary General Boutros Boutros Ghali's exhortation to the UN to seek out people who could build peace at the grassroots, but was far ahead of most of the UN. Yet as Gerard Fischer, head of UN Civil Affairs in West Slavonia, later said: 'The system can't deal with that co-operation now, but it is important we try it and show it to them, and in 5 or 10 years the time will come'.

However, an Anti-War Campaign activist readily admits, 'we didn't know what could be done'. Activists made cautious journeys to Pakrac to speak to local people. They were accompanied by activists from abroad, some of them very experienced, which helped them feel more physically secure and gave them a sounding board for their ideas. Foreign activists could also be used to raise topics which local activists could not without over-exposing themselves.

The visits focussed on the North Side of Pakrac because it was relatively accessible for Croatian activists. But also because, an activist says, 'there was a softer government

on the Pakrac South Side compared to Okucani (in the RSK)', and if support needed to be raised abroad, 'the ceasefire Line through the town was very sexy'. Another activist adds that 'the idea of return of displaced people to Okucani would have been almost like "bringing Croats back". Whereas in Pakrac it was possible to return the displaced to both sides'.

One Croatian activist crossed the Pakrac Line to meet officials and ordinary people on the South Side. This was a huge psychological step. The Anti-War Campaign's co-ordinator explains: 'you can never stress enough what the demarcation Line meant. How many years we didn't hear from anyone over there. How many years we didn't have any clue whatsoever what is happening there. Nothing.' At one stage it was suggested that an activist might live on the Line for a few months 'just to learn about the situation'. He says: 'That sounded pretty ridiculous to me, that I would go somewhere and do nothing. But it makes a lot of sense to me now.' Then, in June 1993, Fischer of UN Civil Affairs and Dr Platzer's tiny 'UNOV' Pakrac office told Anti-War Campaign activists that local officials on both sides had agreed that families who had previously lived on the road bisecting the Pakrac Line would jointly repair this symbolic 'Street of Hope' over the Summer. The activists promptly offered to bring international volunteers to help.

Suncokret, (Sunflower), the largest of the Anti-War Campaign's projects, was already sending hundreds of domestic and international volunteers to work in, and often run, thirty-six refugee camps in Croatia and Bosnia. Most volunteers were in their twenties and came through several dozen religious, peace and voluntary organisations such as Service Civil International (SCI). It was extremely dangerous, usually impossible, for Croats to be in the RSK. The apocalyptic streets of Pakrac contained scenes and people that were painfully similar to the activi-

sts' own, unshattered, lives. The Anti-War Campaign's co-ordinator at the time therefore says 'I was fascinated that those activists actually agreed to go down there'. International volunteers, on the other hand, had some immunity from the pressure to fall in line with local ethnic divisions. An Anti-War Campaign activist also says: 'it was very important in terms of security. I could imagine a Croatian volunteer could disappear just like that. But with someone with a foreign passport it's not so easy.'

As the Croatian Mayor says, this was 'still a war situation' and he and his superiors were willing to try anything that might 'reintegrate' the RSK without more bloodshed. South Side officials told their superiors in Knin as little as possible. This was their first personal experience of war and they perhaps wrongly assumed that the Anti-War Campaign, or at least UN Civil Affairs or UNOV, had previous experience of what was to come. But as Platzer's assistant explains, 'there was no long term plan'. An Anti-War Campaign activist who volunteered to lead volunteers on the ground during his holiday from schoolteaching says his own priority was just 'to show that we are able to be there and live there and not provoke incidents.' 'Coming to Pakrac was a test. My goal was that no-one would be hurt, that everyone who arrived would depart.'

'We're not scared to do this'

One of the activists who had founded the Anti-War Campaign compares this to the moment two years before when they were first plucking up the courage to say 'we're not scared to do this' and oppose the war. But an activist who volunteered to lead the work in Pakrac says 'I didn't feel competent at all.' The only parallel experience that she could find, of international volunteers working across the Line in Cyprus in the 1970's, was daunting. 'There was such a long preparation in Cyprus, and I had an image of all those people being really experienced, and

all this seemed to me so complicated, that you have to have so much knowledge to start that.' The fear was broken by a Dutch activist, Wam Kat, who had been instrumental in forming the Anti-War Campaign's ground-breaking cross-border Zamir email network and Suncoekret. An activist says 'It was amazing to me. In maybe two weeks we were there and arranging so many things.' But still, 'we didn't have any budget, any volunteers, any co-leaders, any anything'. 'It was so turbulent, so quick, and I felt very shaky not knowing what of that we were really going to achieve'. As the Anti-War Campaign's co-ordinator at the time says: 'No other organisation in Croatia would ever have begun such a project down there in such conditions'.

Nevertheless, a dozen mainly young international men and women who had been originally volunteered for refugee camps and two Anti-War Campaign activists gathered in Suncoekret's 'Peace Hostel', a crowded family home in a Zagreb suburb. On 6 July 1993, after two days of training, they travelled to Pakrac.

'Playing by Ear'

They initially camped in a waterless, glassless pedagogic academy facing the Line on the edge of town. At dawn next day they joined 'Work Brigades' on the North Side of the Line. The North Side Work Brigades had been mobilised by the Croatian Ministry of Defence in 1992 to clear rubble. By Spring 1993 the Brigades had begun to demolish irreparable houses, clean materials for re-use, and rebuild homes, using materials and tools partly provided through the Austrian reconstruction funding raised by Dr Platzer.

Many North Side Pakracani say they were initially cynical and suspicious of the activists and volunteers. But the newcomers were operating under the innocuous UNOV name of the 'Pakrac Social Reconstruction Project', and Brigade workers soon realised that volunteers and activists were doing

exactly the same manual work as them, but unpaid, and were living on UN combat rations and surplus humanitarian aid. An activist says: 'basic trust was built immediately when people realised that the conditions in which we were living were not better than the conditions in which they lived. People saw that we were in the Pedagogic school. That we have water when they have water, that together with them we were eating rations from the working brigades and were not asking for anything more.' Pakracani made comparisons with 'expert' UN and NGO intervenors, of whom much had initially been expected, but who to their eyes seemed to be living comfortable ex-patriate lives in Daruvar, far North of the Line. As another activist says, 'That made a lot of people in Pakrac appreciate the Project.'

What an activist calls this 'credit to town' allowed activists and volunteers to 'just enter the community and see.' DrPlatzer's tiny UNOV office were speaking of 'normalisation of life' and 'communication between ethnic groups' 'largely self-driven' by local people. One of the office's later co-ordinators says, 'UNOV wanted to be able to say "we've got the two peoples living together now, they're all best friends again". But, she adds, 'It doesn't happen that way.'

The Anti-War Campaign activists, one says, were more interested in 'Listening to what the community has to say and then building the peace work on that basis. Not using manuals of mediation or conflict theory and saying "this is the model we are going to use" but playing by ear in that community. So therefore our aims were very broad, our objectives were not formally set for a long time'.

An activist wrote: 'We are aware that coming to a town 75% of which has been destroyed by war and talking about peace and non-violence could be seen as provocative by the local community. Who are we to tell these people what to do? And we are aware that people need first to fulfil basic needs

MEDUNARODNI VOLONTERI

Plaćaju da bi pomagali

KRONIKA

Volonterski kamp "Pakrac projekt" unazad pola godine postao je slijedište mnogih ljudi iz cijelog svijeta koji su došli različitim besplatnim radom pomoći, kako oni to kažu, socijalnu obnovu Pakraca

Medunarodni volonteri su postali veoma prisutni u Pakracu. Učevano ih svakodnevno na gotovo svim gradskim mjestima i prepoznaju ih, osim po stranoj govoru i po ležernosti u oblačenju i spontanosti u ponašanju. Tko su zapravo volonteri?

Radi se o ljudima iz različitih socijalnih slojeva uglavnom iz zapadnoeuropskog društva starosne dobi između 19 i 50 godina. Pripadnici su različitim mirovnih i ekoloških pokreta i antiratnih kampanja, u svijetu veoma brojnih i razvijenih. U Pakrac dolaze posredstvom različitih volonterskih organizacija, prije svega Antiratne kampanje Hrvatske (ARKH) nastale 1991. godine i registriрана kao nevladina neprofitabilna udruženje građana, te "Suncoekret". Sastojem ljudi iz svih organizacija: Goran Božičković i Vanja Nikolić iz ARKH, mrazozema Wan Kata, te Michaela Platzer iz bečkog

Kamp je dobio naziv "Pakrac projekt" i od prve zamisli imala više značajnu ulogu. Volonteri prvenstveno kao članovi Radne grupe za

RADIOAMATERSKI KLUB LIPNIK Stvoriti uvjete za rad

Provesti brojne stvarne, nikada sistemske, središnje probleme i rad, a također, ostvariti su zahtev, ali i problem. Radi se o ljudima, ostvariti su zahtev, ali i problem. Radi se o ljudima, ostvariti su zahtev, ali i problem. Radi se o ljudima, ostvariti su zahtev, ali i problem.

obnovu Pakraca i Lipnika rade na poslovnim obnovu. Stoga su kao zaslužni znak i uzeli mrazu - malog i vrijednog. Pored toga u poslijepodnevima satima rade na različitim projektima koje su oni nazivali projektna socijalne obnove kao što su tečajevi engleskog jezika, legatnica za djecu, te grupa za žene. Ovdje im je centar - domaćinstvo Karle "Papija" u kojem se okupljaju i poslijepodnevima satima radi ovih, ali i drugih aktivnosti. U gra-

Dječja igračonica jedna od posvećenijih aktivnosti volontera

različite poruke, informacije i slično. Inke, razne donatorske pomoći, te skretanje pažnje svjetske javnosti na potrebe pomoći u obnovi ovog područja je također jedan od ciljeva međunarodnog volonterskog kampa i kako kaže do sada je njihovom zalaganjem u Pakracu boravilo oko stotinu novinaru iz različitih zemalja i medija. Pokusavaju aktivnosti pokrenuti i na drugoj strani, no to se ostvija s dosta poteškoća i za sada njihov rad tamo ima eksperimentalni karakter.

Od poteškoća koje imaju u svakodnevnom životu u Pakracu, Vanja Nikolić, jedan od voditelja Kampu, šalje mali smjescikajni profesor u jednoj prihvatnoj kući u Pakracu u kojem spavaju u osmerokrevetnim sobama koristeći samo jednu sanitarni čvor. No, ne žale se. Došli su s voljom da pomognu Pakracu, te žele da ih ljudi tako i gledaju, a posebno pažnju privlači da ih razlikuju od UNPROFOR-a, jer oni nemaju nikakve veze s njima.

UNOV CARE - PAKRAC Poslovni savjetnici osposobljeni

Završen je i drugi završni dio tečaj za poslovne savjetnike što ga je u organizaciji pakracskog ureda Care Austrija vodila Andrea Lubbe, poslovni savjetnik iz Beča.

"Ovi drugog dijela tečaj", kaže gospođin Lubbe, "je bio da se polaznici konkretno upozna sa definicijama poslovnih savjetnika i kako oni rade. Ovdje su imali radni zadatak i to je bilo da se osposobe za rad u ovom području. Ovdje su imali radni zadatak i to je bilo da se osposobe za rad u ovom području. Ovdje su imali radni zadatak i to je bilo da se osposobe za rad u ovom području."

(D.B.)

such as food, shelter and existence.’ Another activist says: ‘If I come to your place and start talking about reconciliation, you can ignore me, you can discuss endlessly with me or you can hit me. But if I start doing physical reconstruction I gain your respect. So that gave a basis for the Project.’ A volunteer says, ‘the only thing that was ever decided when we started was to go and work with Working Brigades and the rest just grew from that.’ An activist agrees: ‘It was the easiest way for volunteers to offer something to town, rather than about deep strategising’.

Within days, relationships developed with Brigade workers led on to others outside the Brigades. Volunteers and activists were, one recalls, helping local people with ‘anything from chopping wood to helping someone maintain their vegetable garden, which was often people’s main source of survival. Fetching water, repairing holes in roofs, replacing windows, fixing beds, furniture, anything.’ Volunteer and activists also quickly made contact with local children on the streets. Young people, whose lives were also heavily constrained in the ruined town, were also drawn to these mainly young outsiders. Teaching each other words and phrases in their respective languages quickly led to informal lessons in German and English open to anyone. Football on Work Brigade sites or with local youths soon led to matches between the pre-war local team and teams of volunteers and activists. Volunteers and activists saw the chance to encourage new interactions between players, and got UNPROFOR soldiers and UN Police involved too, who had previously had little informal contact with local people. Within days of their arrival in Pakrac, activists and volunteers, helped by UNOV’s Pakrac office, also began a weekly hour-long slot on Radio Daruvar, based 20 km North of Pakrac, which continued throughout the Project. Volunteers and activists knew that South Siders could hear them, but were cautious of addressing them directly on Croatian radio.

Often, townspeople would respond to volunteers’ help with hospitality – coffee, home-brewed rakija, a meal, a place to sleep. This helped local people to feel that their relationship with volunteers was reciprocal. A North Side journalist and military commander later wrote about ‘that first group of wonderful young people who in less than three weeks managed to move this barrier [of suspicion of them] just by working and becoming friends with the people of Pakrac. I still remember the first good-bye party and the feeling that the volunteers and our people had become connected like a family.’

But as an activist says, activists and volunteers also hoped to ‘open communication between the two sides and support those who don’t have the opportunity to keep in contact with their relatives and friends from the other side but really want to’. Yet because they had so far not been able to cross to the South Side many local people ‘thought that we were only there to help the North Side.’ But there was a real risk that if activists and volunteers approached the work on both sides too quickly they might at the very least be thrown out of Pakrac. An activist adds: ‘except on the very official level, we didn’t force the Anti-War Campaign identity at the beginning. We felt it was better to avoid it because the Anti-War Campaign was not popular at all in Croatia.’ However, even as the volunteers struggled with such quandaries, what one supporter called the ‘political shelter’ of UN protection over them had already been whisked away.

‘They’re going to fight again’

Even as Anti-War Campaign activists were considering accepting Platzer’s invitation to work across the Pakrac Line, Gerard Fischer of UN Civil Affairs was trying to get the ‘national’ governments on both sides to support his local efforts in UNPA West. Astonishingly, the resulting Daruvar Agreement arranged for a joint commission to ‘normalise’ life in West Slavonia, including

re-opening the Zagreb-Belgrade Highway and the Zagreb-East Slavonia railway. However many in the RSK leadership and population saw the Daruvar Agreement’s admission that RSK UNPA West was militarily, economically and socially unsustainable as treason. The Serb signatories fled to Serbia and abroad and the goodwill necessary to swap electricity and water across the Pakrac Line or sustain the ‘Street of Hope’, let alone Fischer and Platzer’s elaborate Return Scheme, evaporated. The speed with which this official-level diplomacy unraveled shows its weaknesses. Middle-aged male local officials, chosen by centrally controlled governments to represent ‘cleansed’ populations, did not represent all remaining Pakracani, let alone the pre-war population. Ordinary Pakracani, displaced, pre-occupied with survival, and with almost no local media, had little knowledge of the Street of Hope and Return Scheme agreed to by their officials. People on both sides later said ‘90% of Pakracani didn’t know’.

Sadly, Fischer was forced to rush local officials ahead of their own local constituencies and their superiors partly to combat internal UN criticism of the radical approach taken by Platzer, Zabala and himself. Platzer’s assistant sees the Daruvar Agreement as Fischer’s attempt ‘to show the UN that... these discussions were fruitful, that they were leading to some sort of solution in the region’. ‘To show the UN “look, do not take me out of the area because my involvement here is crucial for the peace”’. He goes on: ‘The new head of Civil Affairs for the whole of UNPROFOR didn’t agree with Fischer’s pushing tactics. He was more along the lines “let’s sit back and let the two sides agree on their own”, which they were never going to do’. Fischer left Croatia.

An Anti-War Campaign activist says that from this point the UN around Pakrac ‘was lacking mediation skills. The way they were putting the sides together really provoked them not to attend meetings.’ A later co-or-

dinator of UNOV’s Pakrac office agrees: ‘the UN after that didn’t seem to care about anything. It was just “leave them to it, they’re going to fight again, just turn a blind eye.”’

‘If you don’t do it no-one will’

As the Anti-War Campaign’s co-ordinator at the time puts it: ‘very good work was done by the UN, but it finished before we started, and that was a complete nightmare.’ An activist who led the first international volunteers in Pakrac says ‘I was still assuming that someone else was going to build the Project on the South Side’. But after Fischer’s departure activists soon realised that this was ‘a pretty naïve picture’. ‘Basically there was no-one left to do it except us.’ Even the safety of activists and volunteers was doubtful. The North Side police chief certainly saw them as having ‘undefined status’ – a dangerous thing when crossing a front line.

A key activist in Pakrac says ‘Peaceful reintegration was something which I could defend politically as one of the goals of the Project’. However, another activist noted, ‘not only the militant authorities in Knin, but also the present Croatian regime are not qualified to accomplish peaceful reintegration’. The first activist explains: ‘Peaceful reintegration is a completely democratic process and requires a healthy democratic society strong enough to deal with conflicts, differences, different cultures, etc. And that wasn’t the kind of society they were building in Croatia. You couldn’t really have a multi-cultural society in West Slavonia, and people healing their war wounds, when you were not promoting such a society elsewhere in the country. So maybe the Croatian government were even afraid of the success of that ‘peaceful reintegration’. He continues: ‘Peaceful reintegration for me means that all the Serbs in the RSK should find a decent life with equal rights in Croatia.’ But activists suspected that the Croatian government

just wanted the RSK and its troublesome Serbs to submit to Croatian rule or disappear, and feared that if the area came back under Zagreb's control, punishment would follow not only for war criminals but for the whole RSK population. There was a real risk that by building bridges across the Line activists and volunteers might weaken it and even pave the way for a violent solution, or be seen as doing so.

However, although they were concerned about doing peace work that might pave the way for a military strike, ARK activists were also clearly opposed to the vicious RSK police state. The same activist explains: 'it wasn't just that the RSK was against Croatia – it was against anyone who was didn't fit into its militant ruling model.' He describes how scared ordinary South Siders were of Serb extremists: 'no-one really asked them do they want to live in such a society.'

Some activists thought that discussions, involving Croatian branches of influential international bodies such as the Helsinki Committee for Human Rights, or even advisers to President Tudjman, could be a way of protecting the Pakrac Project and similar future efforts. But there was a real risk that such mature openness would lead to the Project Pakrac being shut down.

Even as these discussions went on, the situation in Pakrac was evolving. From the start, activists and volunteers had used a North Side café on the main square metres from the Line as a convenient headquarters. The owner was a former fighter and a photograph of the men and women in his unit dominated the bar. An activist says: 'there were very important contacts there. It was our place, but also the "official place" of the Croatian authorities, warriors, and all visitors to town.' The activist Wam Kat cultivated close connections with this bar owner, who recalls urging him: 'cross the Line and hear their side'.

Eventually, on the afternoon of 15 August, several volunteers and Croatian activi-

sts walked across the Line at the edge of the main square. To their surprise, the Croatian paramilitary police, the Canadian UN soldiers in the middle, and the RSK militia each came out from their bunkers in turn and accepted the identity cards that the activists and volunteers had improvised in the local UNOV office. Next day, when volunteers and activists told their friends on the North Side Work Brigades that they had been to the South Side many exploded with rage. Reactions were stronger, a volunteer wrote, because 'first we became friends and then we went to their enemies.' A local student adds: 'It was too hot. You were going to the other side and working with them too, but our reaction was "how could you help them?" No-one thought of getting together with Serbs again. At that moment it was a very distant idea that no-one wanted to think about.'

As for the Croatian local authorities, an activist recalls from the planning period months before 'It was clearly stated in meetings with the big shots that we were going to work on both sides, and that we were going to work with victims of war. That one of our aims was to see if there was a possibility for opening communication. But it was very clear after the first group of volunteers crossed the Line that it had not been communicated to the people.' Activists and volunteers therefore held a tense mass meeting with Work Brigades, other North Siders, local UNOV staff, Dr Platzter and the Croatian authorities. In leaflets and in person they explained that their work was for 'all victims of the war', and that 'the agreement with the local authorities of Pakrac was that volunteers would work with local work brigades on both sides of the Line'. To their surprise activists and volunteers found that they were not instantly thrown out of Pakrac. Nevertheless, a volunteer says 'the Croatian authorities now told us quite bluntly "if you go [back] and work on that side we will not co-operate with you."

With hindsight an activist comments: 'The real issue was that volunteers had got very close to local people, become part of North Side community life. So then our crossing wasn't like the UN crossing, it was somehow the community crossing. You can give up control over the UN crossing because they are big fish. But they are very visible, easy to track down and quite limited in their contacts. But volunteers were all around the town, and their motivation was quite unclear in that culture, which can accept that well paid UN people are doing important things in expensive cars, but why the hell are volunteers coming and crossing? By crossing we opened some channels, windows, doors. People were angry – "why did you open that door? Now I can see through it. And what I see is myself, my frustrations, my trauma, and I have to face it." For Pakracani it was much easier if "they" were kept on the other side. But what if that wall is not so solid anymore?'

Activists and volunteers found that in the privacy of their homes many North Siders had complicated feelings about the South Side. A Serb living on the North Side said: 'I go down the street, I meet a Croatian neighbour, and he says hello. Then I go further, I meet another, and he says hello. But when I meet the two of them together, neither says hello.' Despite the fighting, the core of pre-war Pakracani left on both sides of the Line were therefore still deeply linked. The President of the Executive Council in South Side Pakrac, who many North Siders reviled as a war criminal, had been taught by the headmaster of the North Side secondary school. Such links were in one respect an obstacle to peacebuilding. As Pakracani would often say 'as much as you can love someone, that much you can hate them'.

However, the long links between Pakracani on both sides, both in love and hate, were also a peacebuilding asset. A member of the North Side Work Brigades recalls that late in 1992 her colleagues on a building site

threatened to strip her when they discovered that she had passed money to her husband, who was living on the South Side, at a UN checkpoint meeting. But when she explained how her husband had come to be stranded there, her colleagues apologised profusely and were able to stretch the 'us versus them' identity to count someone who was 'up there' as 'ours'.

Of the crossing by activists and volunteers, an activist therefore recalls many people saying in private: 'Yes, it is good you are doing that, because if you don't do it, no-one will'. Of the decision to cross the Line and cross it then, this activist concludes: 'if I was consultant to that project now I would say do it again. Please.'

'Stepping stones'

The ambiguity in North Siders' private views about the activists and volunteers meant that despite the strong public reactions, the process of building friendship and trust with local people only faltered for a moment. The steep learning curve of being immersed in Pakrac meant that some 'Long Term Volunteers' were already able to lead the 'Short Term Volunteers' on Work Brigades, while others took the lead in deepening contacts made in the Brigades and the wider North Side community.

A Short Termer describes the volunteers and activists as 'this group of disparate', all of whom had different things in common with different local people. This led to a diversity of what one activist calls 'stepping stones' into trust-building with Pakracani. Local young people wanted to discuss music, fashion, and books. Adults also found some link or interest to volunteers. One volunteer and art restorer struck up a friendship with the Catholic Priest by offering to repair a damaged statue. Because they lacked resources, volunteers and activists had to walk everywhere, which made them both ubiquitous and approachable, unlike UN soldiers in tanks or officials in fast-moving Landcru-

isers. When the Dutch police gave the volunteers unclaimed stolen bicycles, this was just another opportunity for relationship-building. This time with local children, who stopped volunteers in the street in order to try their bikes.

Language classes after Work Brigades in a space lent by the local school were a logical follow-on from informal exchange of words and phrases on building sites and in cafes. Lessons were inevitably based on what volunteers could offer. Short Term volunteers came and went. As the Anti-War Campaign recruited volunteers with teaching experience, classes became a little more professional. Textbooks were scarce, yet all sorts of Pakracani came to variations on these classes for the next four years. For many, language lessons were a way to rebuild their confidence in themselves and each other and in a developed, non-ruined future where such things might be useful. One activist calls this 'indirect de-traumatisation'. The lessons also provided a safe, structured, alcohol-free place where people, particularly the young, could gather.

Volunteers and activists hoped that one day it might be possible to have language lessons on the South Side too, and joint classes on the Line. These might open a line of direct communication to counter-act both sides' propaganda. But in the meantime, perhaps bringing diverse North Siders together for lessons might help them organise themselves, even on the one side, in ways counter to the social divisions that had fed the war. As for the Line, for now it was enough that though language students knew that volunteers and activists were visiting the 'other side', they kept on coming to lessons.

Meanwhile, activists' and volunteers' improvised play with North Side children had grown into well-attended daily activities after Work Brigades. Volunteers freely admitted that apart from any benefit to the children, these activities also gave the volunteers themselves light relief and hope. They

also brought parents together, and brought activists and volunteers into conversation with them. Perhaps this might one day be a basis for contact with other parents, across the Line?

Friendships with local teenagers had also produced many ideas for joint activities. Some of these failed to gather enough interest or were impossible because of a lack of money or materials. Others were highpoints of energy and laughter in the ruined town, such as the packed fashion show in which teenagers and volunteers wore costumes salvaged from humanitarian aid. This was held in a derelict bar, the prominent exterior of which was painted with a peace mural by children and volunteers.

Before the war the Secondary School had 900 students. Now it only served the North Side and had just 200, many of them terribly scarred by what had happened. Young Pakracani were infected, like the adults around them, with profound loss and seething anger at their former friends on the 'other side' and politicians on both sides. But they also blamed their parents for allowing all this to happen, yet felt guilty for feeling angry with their loved ones. It was impossible to express such emotions as everyone else in the town was also struggling. So as with adults, many young people sank into hopelessness, depression and apathy, with the underlying turmoil expressed as self-destructive behaviour, self-harm and even suicide. A student who lost fourteen friends in the initial fighting typed her experience into an activist's laptop.

Teachers were initially wary of activists and volunteers. The headmaster of the North Side Secondary School recalls that before they arrived, UNOV sent 'a woman from India' to give teachers a 'lecture on psychology'. When activists and volunteers approached the headmaster, his first comment was 'just don't start about psychological stuff.' But as a Long Termer says, 'that's not what we were doing'. Weeks of helping in small practical ways, such as carrying and

chopping wood to heat the school, created opportunities for activists and volunteers to build relationships with students and teachers and draw out their own small, practical ideas on how to reduce the stress evident in their classrooms. Trust was cemented by a series of volunteers who were recruited for their qualifications in English teaching and worked full time in the school over the next year.

One result was a 'creativity' workshop held for students and staff in nearby Daruvar by leading Croatian pedagogues, who the teachers were amazed to learn were also activists in the Anti-War Campaign network. Some teachers went on to a workshop by The Childrens Village group from New York about how to work with children who have experienced war. Students went with volunteers to the theatre in Zagreb, a rare chance to leave the ruins behind.

An activist says the 'enthusiasm and positive energy' generated was 'a motivator' that inspired the Help the Young People of Pakrac Appeal, written by students and teachers and distributed by activists and volunteers through a growing network of ex-volunteers and supporters in Croatia and abroad. Students and teachers wrote: 'This Appeal is a statement of belief in the future, in ourselves, and in our own ability'. Mostly they asked for basic equipment that had been destroyed in the war, such as some way to play music. But they also appealed for contacts with young people and schools abroad. The response was overwhelming, with more than 300 responses that crashed the volunteers' computers.

'Start the drums'

With the freeze in local negotiations Dr Platzer of 'UNOV' could not release any of the 1.3 Million US Dollars which he had raised for physical reconstruction under Fischer's ambitious mass Return Programme. After three months in Pakrac the activists and volunteers had received just \$1500, from the personal budget of the sympathetic Irish so-

cial worker running Platzer's local office.

Yet Dr Platzer was still keen to support the volunteers and activists and the social work and small reconstruction efforts of the small 'UNOV' office in Pakrac. As his former assistant says, he was 'a theoretical anarchist', and had respect for the activists' and volunteers' style of work. By the end of the Summer he had managed to access small UN Development Project funds left over from social work in pre-war Yugoslavia. But to drip-feed this money to the activists and volunteers he needed to make them recognisable to the UN system, and they were by now increasingly distrustful of UN promises. As though to reinforce the point, in September a Serb from Serbia who had worked for Platzer on both sides of the Line for several months was detained by Croatian police while crossing the Pakrac Line. Whisked away then moved between different police stations and military prisons without charge, even the UN took fifty-three days to find and rescue him. An activist recalls thinking: 'if UN staff can disappear like that, what happens to ordinary people?'

However, in one respect activists and volunteers were lucky. A year earlier Wam Kat, co-founder of the Anti-War Campaign's pioneering ZAMIR email network, and one of the foreign activists involved in Pakrac, had begun to post his daily *Zagreb Diary* on the fledgling internet. Re-posted on e-mail conferences all over the world this very early web-log gave concerned ordinary people in other countries an insight into the unsung grassroots opposition to the wars in Croatia and Bosnia that they could not get from mainstream media obsessed with politicians, warlords and the UN. Even US Vice-President Al Gore referred to it. As Kat became involved in Pakrac, his daily entries became the *Pakrac Diary*. Readers followed the initiative's growth in real time and had unmediated contact with people living on the Line at a time when email was still a rarity, even in the West. As an activist recalls, this was deliberately 'acting locally but at

the same time knowing that the project must mean much more than work in that local community’.

Now, as the lack of UN support became clear, Kat wrote: ‘start the drums, Pakrac has to be heard by all those activists out there.’ Working on early laptops without the most basic office space Volunteers also began ‘Volunteers Information from Pakrac’.

This on-line and hard copy newsletter updated readers on progress and problems every few weeks and carried a wish-list of material needs. Within months ‘VIP’ was helping to generate a small but steady flow of contacts, people, funds and materials from supporters in the region and abroad who, unlike most of the UN, believed that grassroots peacebuilding was worth attempting in Pakrac despite the wider geopolitical odds.

By April 1994 activists and volunteers had also begun their own bi-monthly paper. Co-edited by a North Side journalist and ex-fighter, *Kako Si? (How are you?)* was a way ‘to communicate with local people,’ ‘be open about the work on both sides of the community’, to try to ‘document our work’ and be a ‘compliment to funding applications’.

A British Quaker responsible for funding peace work says: ‘we saw the effort in Pakrac as pioneering and it was high on our agenda’. In the absence of substantial UNOV funding, these funders enabled the project to survive the crucial early months. By October 1993, one group, Komitee fuer Grundrechte und Demokratie, had already given twice as much money as UNOV.

As the same Quaker representative points out, the project was lucky to make contact with funders like this, who were prepared to ‘follow the meanders’ of grassroots peace work, be ‘responsive to the goalposts changing’ and not push their own ‘external and preconsidered prescription’ because they understood that ‘the opportunities for peacemaking change with very localised situations’.

A volunteer says that for many supporters this was a way ‘to show that at least some people in the West are doing something, as opposed to the political level where it was felt that nothing was being done. So at least ordinary people could try and make some sort of contribution’. The activist agrees: ‘We were very attractive, giving hope to everyone involved in the Post-Yugo area that peacebuilding was taking place, and that we were trying to work on both sides.’ It helped, he adds, that ‘the money was going straight to the action without too many intermediaries’.

Yet although the Project was much cheaper than ‘official’ interventions, volunteers also wrote: ‘Getting this absolute minimum together is a hell of a job’. By the Autumn of 1993 some international ex-volunteers had also had time to return home and, says a North Side woman, ‘spread the word in whatever country they came from’. They raised from their local government, foundations or the public through exhibitions, concerts and many other creative actions and began to return with truckloads of items which they knew to be needed, as well as encouraging friends or even family to volunteer in Pakrac.

However, Suncokret was nervous of the growing fame of the effort in Pakrac. An activist explains: ‘To work in refugee camps they needed approval from the Croatian government. They couldn’t afford to be politically compromised by being linked to us, who wanted to work on both sides of Pakrac and were talking about opening communication between Croats and Serbs. So they pulled out and asked us to use our own sources for international volunteers.’

Volunteers and activists now began repairing a tiny rented house in the shattered centre of North Side Pakrac, just metres from the Line. In the Pedagogic school they had also been, an activist says, ‘in a ghetto’, and prone to manipulation. This was also a demonstration of long term commitment.

Another activist says: ‘because we were staying it was obvious that we cared about that community. If you didn’t care about the place you wouldn’t put yourself through those sorts of living conditions’.

‘It makes no sense to go with empty hands’

After panicking when volunteers and activists first made moves across the Line, the Croatian local authorities had now modified their stance to what one volunteer summarises as ‘work on the Serbian Side has to involve different people who must not work on the Croatian Side.’ Foreign activists from the Pakrac Project had been making quiet trips to the South Side since. But the Republic of Serbian Krajina was a very dangerous place.

The Croatian Anti-War Campaign’s equally dissident counterpart in Serbia, the Centre for Anti-War Action, seemed to offer a solution. As in Zagreb, as the war began, ordinary people in Belgrade and other key towns in Serbia had made their own risky stand, and formed the Centre for Anti-War Action. Like the Anti-War Campaign, the Centre for Anti-War Action incubated several different activist groups. As in Croatia, some helped deserters, conscientious objectors and refugees, monitored and published human rights violations and pushed for an international war crimes tribunal. Others ran workshops to counter the militaristic emphasis in schools and school texts, or worked with communities, such as those in the very mixed area of Vojvodina, where different ethnicities were on the edge of open conflict. They also made public statements and hosted public discussions about topics that the authorities preferred to keep quiet, and shared the Croatian activists’ vision of ‘civil society, respect for human life, individual and minority rights, and democratic institutions.’

Even as the effort in Pakrac began, the heads of the Serb group wrote to Zagreb: ‘co-

operation with you is very important to us’, and asking whether this could happen in Pakrac.

In September 1993 an American activist went to Belgrade to link activists there to the Anti-War Campaign’s ZAMIR email system, which circumvented the official blackout by sending messages via circuitous global routes. While there, he met MOST, a recently formed part of the Centre for Anti-War Action’s network, who were working with refugees and running workshops in non-violent conflict resolution and mediation. MOST stood for Miroļjubivost (Peaceloving), Otvorenost (Openness), Saradnja (Co-operation) and Tolerancija (Tolerance). To his surprise, MOST were willing to lead grassroots peacebuilding on the South Side of Pakrac, though as the Centre for Anti-War Action’s co-ordinator wrote ‘they aren’t sure whether they will be accepted by the local Serbs, and are pretty scared of them’.

But MOST’s willingness was only one necessary ingredient. Once in the frighteningly militarised peninsula of South Side Pakrac the MOST activists would be virtually cut off from Belgrade except through circuitous links via the activists and volunteers on the other side of the Line, if these could be kept up in the face of the local civilian and military authorities. To some Serbs the work of MOST activists in Pakrac would seem traitorous. A Serb activist originally from near the North Side of the town was able to get Croatian documents and travel by a roundabout route to see what the Anti-War Campaign activists and international volunteers were already doing. The Anti-War Campaign’s Co-ordinator at the time says: ‘it was really political negotiation between organisations which had a different picture of what the war was about and quite different strategies.’ Yet as a foreign supporter of both the Anti-War Campaign and Serbian activists wrote, ‘Pakrac can help us a lot to improve co-operation between Serbian and Croatian NGOs.’

A RESPONSE BY GORAN BOŽIČEVIĆ

Reflections on Peacebuilding from Croatia

1. Introduction

Writing a comment to Simon Fisher and Lada Zimina's article is both an honour and a challenge. Fifteen years after the term was introduced in the Agenda for Peace, the 'peacebuilding' community is being tested. "Whose peace are peacebuilders working for?" is for me the most important question raised by Fisher and Zimina.

I loved the text immediately.¹ "This is real food for thought", I thought, "the most important contribution to this field after

Lewer/Ramsbotham's "Something must be done" from 1993 and Lederach's Building Peace in 1997". I know I am not doing justice to many other important books and texts, but I am just naming my personal cornerstones. This text unexpectedly joined them this year.

Why, you may wonder, did I so much welcome its arrival? Probably because the authors clearly articulated many concerns and sources of headaches which I have had in my own peacebuilding work during the past decades. The distinction between 'technical' and 'transformative' peacebuilding, in particular, resonated with my own experiences.

2. 'Technical' vs. 'Transformative' Peacebuilding: From Personal Experience

Five years ago, one participant on the Peace Studies programme in Zagreb asked me what had been most difficult in my work at the Volunteer Project Pakrac, in the destroyed and divided town of Pakrac, Croatia between 1993 and 1995.² My answer then was: "peace activists/workers coming from the West and telling me/us what we should do and what local people need. Coming with

brilliant instant solutions and ideas, ready to be recorded with their cameras."

Fisher and Zimina are not exactly talking about this bunch of people – naive idealists who are sometimes a danger with their lack of cultural sensitivity, but mostly lack the resources or influence to do real harm. Still, these people were able to suck away energy while visiting others like us, who were living and working on the ceasefire line, fixing ruins while actually using that as an entry point to a wounded community and for trust-building.

But to tell the truth, my most difficult con-

flicts were not with these visiting idealists. Surprisingly, they were not even with political extremists, radicals, aggressive war veterans suffering from Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) or anyone else who expressed hate towards me/us – people working across the line of separation, working on peace with former enemies, helping the other side who had hurt them most. The relationship with them, my value-system opponents, was not always smooth or caring, but I always looked at 'them' as one of the main reasons for my peacebuilding work.

No, the deepest wounds were inflicted by conflicts with colleagues subscribing to a 'technical peacebuilding' approach. I will give you two examples describing the tensions that may result from different and incompatible approaches.

2.1 Flexibility and Planning

In spring 1999, the peacebuilding organisation I worked for was contracted by a big United Nations (UN) agency to conduct a series of peacebuilding trainings for municipality leaders in Bosnia. Problems (with the UN agency) started during the first three-day training. Half an hour before the start of the training, we (i. e. the trainer team) were warned by UN staff (i. e. the organisers) that when the participants from the two towns had arrived, something bad had happened: "They didn't greet each other at all in the hotel lobby (even though they know each other). It was a bad idea to organise this seminar..." After a day and a half of training, the participants themselves asked us: "Is it okay if we all go to visit town B today after lunch? We've realised that many people haven't been there since the war. They are still afraid, but we invited them to show it is safe for them to come. If we are late for the afternoon session, we could always finish later this evening..." (The topic of the session was 'Nonviolent Conflict Resolution'!)

We – all participants and trainers, some 23 people in five cars – made the visit to the nearby town. In my opinion, it was the best part of the whole training. People were entering shops and cafes, we all had a drink together on the terrace of one cafe. It was an important visit, not only to break down fear, but to put the hosts in the active role of prejudice- and fear-breakers. We all felt excited, fulfilled and proud. We returned to the hotel and continued the training with a new group spirit.

The 'punishment' came after dinner: a senior UN official confronted us trainers for changing the agenda and schedule of the training. We were not supposed to go for that trip and just have a good time there. Our common task, as he put it, was to work on agreed workshop topics. We argued with him: "don't you see the value of this single trip to the whole group? What is the point of having a session on conflict transformation in the hotel, while avoiding any group initiative and a real test of trust?"

He was not prepared to accept our arguments. In the end, participants from the group got involved, defending the trainers' decision passionately. "Don't you see the training is a big success already?" participants asked. But he could not. This UN official had been under great pressure for months, and now he could not cope with the fact that not all was going exactly as planned.

This example of cooperation between a local/Croatian NGO and international/UN agency shows a heavy clash between the two approaches Fisher and Zimina contrast in their article: a strictly 'technical' and a flexibly 'transformative' one. Most issues were resolved after a common meeting, but the question remains: what is the relationship between technical and transformative approaches in peacebuilding? If it is coexistence, what kind of coexistence can it be – peaceful or with latent aggression? Competitive? And if it is competitive, what are we competing for – money or glory?

I see a very profound dilemma here: how can someone with limited resources but infinite commitment trust others with limited commitment and infinite resources?

2.2 Cooperation and Funding

Let me share another personal story, one of my first experiences with this form of conflicting approaches. It could be labelled 'form' vs. 'content' or 'bureaucracy' vs. 'field work', but in light of this letter I see it as 'technical' vs. 'transformative'. The Volunteer Project Pakrac employed shifts of volunteers, who worked on physical and social reconstruction. They stayed for three weeks per shift. There were always between 15 and 25 people working in the project (a lot for a town with 2000 to 3000 inhabitants). We had been told that we were a pioneering peacebuilding project and that the UN was very proud of us. That was flattering to hear, but still most of the money for project needs (food, accommodation, utilities, travel, project coordinators' fee, etc.) was coming from the volunteers themselves, who were engaged predominantly through Service Civil International³ and paid 200 German marks⁴ for food and accommodation.

Many representatives of INGOs visited – and admired – us: “what a great job you do, amazing, working in a divided town, across the line, re-establishing broken communications, wonderful. Bravo! Why don't you send us a project proposal, we can fund you.” To which we would reply: “why would we write and send a project proposal to you when you can see, here on the spot, what we do, what we need the money for, how we spend it, how we manage our work? On paper we can write anything but here – an hour and a half's drive from the capital, Zagreb – you can always come and check directly, on the spot, our work and the way we use the money.”

³ Service Civil International (SCI) is a peace organisation that coordinates international voluntary projects for people of all ages, cultures, religious and economic backgrounds. For more information, see www.sciint.org.

⁴ At that time, in 1993, a teacher in Croatia would have earned half of that (100-150 German marks) in monthly salary.

I know many of you will laugh now, reading about naive peace activists who are ready to get up at 6 am to work on building sites, cleaning bricks from destroyed houses along with local people. This also includes many 'pausa' – coffee pausa, cigarette pausa, rakija pausa, lunch pausa... But what it means in reality is also that you bring the breeze of normal life to a devastated post-war community. In the afternoons, there were children's activities, women's groups and a lot of listening and talking to each other. Looking back, I have to say: we were really good at field work, but bad at bureaucracy.

Later this did change, and a skilled manager and fundraiser turned up from one volunteer group. However, the story about the two paradigms which never meet remains: “if you want us involved, you need to follow our procedures” was actually the message coming from both sides.

3. Who Belongs to the Peacebuilding Community – and Why?

There are many people who do not see their actions as peacebuilding, yet they are peacebuilders, because they change existing relationships. I have met dozens of people in Bosnia- Herzegovina who were naturally born peacebuilders. Some were returning hundreds of displaced persons/ refugees to villages with no resources, no phone at home, no office, no NGOs, no cars. They made up for it with a lot of personal determination: “when you need a phone, you will find it and use it.” I heard from a woman in Derventa, Bosnia-Herzegovina, in 1999, whispering to me in order not to be heard by the leaders of returnee-NGOs: “if you want to prevent displaced persons from returning –

create an NGO.” It was meant as a joke, but at the same time it was not just a joke.

Peacebuilding nowadays requires a shift from what towards how.

It is about changing unjust relationships, recognizing hidden oppression, empowering and enabling people to start getting at the roots of conflict. Transformative peacebuilding, in my opinion, deals with the roots of conflict; technical peacebuilding (too often) deals only with consequences.

I agree with Fisher and Zimina that there is a peacebuilding community – one whose purpose is to be open. Open to everyone “who can make a change”,⁵ open to include all parties involved in conflict: they are not 'clients' or 'beneficiaries' – they are all potential partners/allies. I know that often there is huge amount of traumatisation, simplification and political extremism among victim groups, war veterans, returnees, local authorities and youth. But if we look at these obstacles as a heavy mist, interfering with our communication and cooperation – perhaps soon we could start seeing human beings eager to learn how to deal with violence constructively. We can start seeing our future colleagues in the peacebuilding field.

3.1 Professionalisation: 'Peacebuilders International'?

These days, we encounter many more 'peacebuilding professionals' than we used to... Many of them enter the field with great dedication and willingness to learn. At the same time, we hear the term 'peacebuilding industry' referring to those for whom it is 'just a job'. I am asking myself why it is so attractive for 'internationals' (meaning: those who do not come from post-war areas, but usually from developed countries) to work in the peacebuilding field. I have come up with a list of potential features:

a) Peacebuilding is a new field, not many people are even aware of its existence – so activists can consider themselves as pioneers, even as making history.

⁵ I'm quoting Brian Phillips, Joseph Rowntree Trust Fellow in 2002. The qualities he names in the internal paper Five defining qualities of Quaker global witness in the 21st century are: 1) Identifying those who can make a change; 2) A ministry of presence; 3) Continuity of commitment; 4) Acts of faith; 5) Pragmatic approaches to reconciliation.

- b) Peacebuilders are supposed to bring about change, or at least manage it, which gives a powerful feeling.
- c) We can earn quite a good income from working 'in peacebuilding'. Plus, if we count more than money, we earn huge benefits: experience, exposure to different cultures, contacts... d) Peace work takes place in situations at the edge of danger, which means that it is emotionally demanding (so we have the rewarding feeling that we are doing a hard job).
- e) We have the privilege of being part of big, powerful, dominant structures, but we are also distant from them. What I mean is that our passport is – often – protecting us. Established, functioning, efficient health and social care systems are backing us up. If the situation should worsen, evacuation will be organised for us. Our kids have access to all the resources 'those kids in the field' do not have. We are/feel like 'normal' people – but in the 'field' reality, we are not.
- f) We consider ourselves as 'good guys', even though we never say so. As we are fixing what 'bad guys' have done, we must be the good ones. This feeling creates individual and collective 'identity'.
- g) Wherever you work, whatever conflict you are managing (they are 'all the same' or – well – 'similar') you always find someone you know from some other crisis – an old friend. The more you work and travel, the more people you know. In the end, we are one (relatively small) community.

3.2 The Unusual Suspects: Working with War Veterans

This year's Miramidani, the Peacebuilding Days in Groznjan, Istria (Croatia) dealt with the potential of former combatants for peacebuilding. The title of the

gathering, held from 11 to 14 September 2008, was: “The role of war veterans in peacebuilding: inclusion, linking and dialogue inside civil society”.⁶ This topic is still unusual for great parts of the peacebuilding community. Most of the work that has been done with war veterans is about DDR (Disarmament, Demobilisation, Reintegration). But here, in the post-Yugoslav countries, we have actually moved some steps ahead. War veterans are active in peacebuilding, at least in Croatia, Serbia and Bosnia-Herzegovina.

Some readers may ask: what do war veterans have to do with peacebuilding? Are they not the ones carrying the main responsibility for violence in the conflict, the use of weapons, the killing? But the role of war veterans can also be looked at from quite a different angle: many of the war veterans joined the army due to their strong interest in peace. Their motivation was usually about confronting some other (enemy) army, about defending a home country or at least a village, a home, family and friends. If they have been lucky and survived, their PTSD is allowing them to function no worse than the majority of the population. Most of them did not commit war crimes. After losing their illusions about the noble causes they fought for (few fight for bad causes), most have started thinking about what sense their course of action made.

If ‘the peacebuilding community’ is not automatically excluding them, these war veterans may become curious. If the doors of peacebuilding are open, war veterans may want to come and join in. And sometimes, they turn very unexpectedly into most motivated peacebuilders. Here are three examples:

The first example is that of a war veteran and participant in a 1998 peacebuilding training in Travnik, Bosnia-Herzegovina, who said: “I came on the first day

to destroy your training. What, [I thought], can people from Croatia tell me about peace? Then I realised that you [the team of trainers] are enabling us [the participants] to talk about our war experiences and peace dilemmas and that mostly you are staying aside. Now I get up one hour earlier, so I can finish my work and come on time to our workshops.”

The second example concerns one of the strangest presentations I have ever given of my peacebuilding work. It took place on the ceasefire line in Pakrac, in spring 1994. At the time the Volunteer Project Pakrac was renting a house in an isolated street on the line of separation between the communities, near the forest. We and a dozen Croatian policemen and were the only residents of that street. As those men had no other job besides watching the mined forest and deterring intruders, they became curious about our peace project. As they were bored and obviously missing information, there was also increasing tension between us. One day I decided to approach them and present our work, ideas, beliefs and values. I was talking for about one hour – about nonviolence, conflict transformation, pacifism, peacebuilding, who knows what – to a group of fully equipped, armed men in uniforms who were on two-week, 24/7 shifts, far away from their homes and families.

When I finished, there was silence. I immediately regretted my stupid naivety – why was I talking to them about these things? After all, they were armed soldiers. Their response took me by complete surprise: “what you were telling us is amazing. Thanks a lot. We guess that we can’t fully

follow what you were saying now – our reality is very different. But we see the value in what you are doing for our children, for building a peaceful future. Go ahead. Don’t give up.” That was

⁶ Themes addressed during Miramidani included: “What is peace work nowadays?”, “The relationship of dealing with the past and peacebuilding”, “Visibility of peacebuilding and struggle against elitism: Peacebuilding which includes all of us”, “Working on war trauma as enabling potentials in peacebuilding”, “War veterans and peace workers: similarities and differences”.

perhaps the first encouragement I personally had from men in uniform.

Finally, in April 2005 in the Croatian coastal town of Selce, Gordan Bodog and myself, supported by Quaker Peace and Social Witness (QPSW) and a few other colleagues, organised a gathering called “The Role of Croatian War Veterans/ Defenders in Peacebuilding in Croatia and its Neighbourhood”. The Selce meeting attracted some 35 people, from the left to extreme right, across the whole spectrum of political opinions, war experiences and roles. These included many true leaders, some of them heading influential NGOs and associations, some of them public figures, highly ranked in military terms or award-winning in the peacebuilding field – all of them were capable of ensuring that the impulse of the meeting in Selce would be carried on into other organisations and levels of society. For about two days we were on the brink of a physical incident. Tensions were extremely high. It remains the most difficult meeting I ever attended (and even facilitated). Some people were shocked to realise that there were participants from Serbia among us. Others were astonished at the intensity of hatred stated by some individuals. But on the third and last day we all realised that only two people had left the group – who had not been active in discussions anyway – all the others were still sitting and talking.

Immediately after the Selce meeting came an invitation from the war veterans’ side: “could you please teach us how to do this?” “To do what exactly?” was our response. “To communicate with other people who don’t share our values. This was happening in Selce, wasn’t it? It was amazing. Such a diverse group and we were listening to each other.” This is the beginning of the story of IZMIR – Initiative for Peacebuilding and Cooperation. One of the participants in Selce was Bruno Čavić. He remembers: “we

were curious to see who was talking about Croatian war veterans and about peacebuilding – after noticing the announcement on the Internet. So we sat in a car and went to Selce, ready to return that very same day. Instead we stayed. After Selce, I was asked by the fellows from my own war veteran organisation: ‘so, how was it there, among our ‘enemies’, the peace activists and Serbs? I responded simply: ‘guys, we’ve got a lot to learn from peace/civil initiatives.’” Bruno, who is a retired Croatian Army Brigade Commander, has since finished a programme in Peace Studies in Zagreb. Now he is president of IZMIR, an NGO gathering together Croatian war veterans and peace activists. He keeps repeating: “this is exercising democracy. This is what we do. This is what we have to do. There is no other way.”

At the end of the day, peacebuilding is done by many individuals and groups. Most of them would not call it ‘peacebuilding’, most of them are not even familiar with any concepts of peacebuilding. But they do transform social relations, they do contribute to shifting the power distribution, they do widen the space for dealing with the past, truth, tolerance, and they challenge authorities. If we think deeper, the ‘peacebuilding doors’ have only one purpose – to be open. Because peacebuilding must be open for everyone. Otherwise it is not peacebuilding.⁷

4. How do we Deal with the Dilemmas?

I like Fisher and Zimina’s article because it is so provocative. At the same time, I think that the authors are still not critical enough towards technical peacebuilding. Writing this comment I realised what is missing in the field of peacebuilding: a minimum of accepted standards. Some kind of base:

“from here you start. But you don’t start before here, okay?!”

Peacebuilding has to be guided by the ‘Do No

⁷ Here, a clarification is necessary: I am not saying that mere will for peacebuilding is enough. It is welcome, but far from enough. I am saying that anyone who wants to be involved in peacebuilding has to have an opportunity to do so.

Harm' principle, the ethics of n+1 party intervention and a clear commitment to non-violence. It should include the courage to resist and challenge power structures, no matter whether these are based on economic, cultural or gender differences. And peace work needs to build on individual conflict transformation skills.

I remember very vividly the messages from Lewer/Ramsbotham's book "Something must be done". I was lucky to be given one page from it only a few weeks after the book was published in 1993 ("Some Questions Non Official Intervenorers Should Be Asking Themselves"). It has been my 'Holy Page' ever since.⁸ Let me share some of the questions with you:

- Have I the right to intervene (i) without being asked, [and] (ii) without being 'wanted'?
- Is my methodology appropriate to cultural traditions?
- What are my motivations, e.g. religious, political, humanitarian? What difference does that make? [...]
- Have I considered the broader implications of my intervention?
- Have I long-term commitment?
- For interventions such as 'active mediation' can I guarantee confidentiality, e.g. pressure from funding/ academic institutions?
- How covert/manipulative can I be?
- To whom am I accountable for my actions, e.g. need for support/advisory/evaluation group?
- How closely should I become involved with the 'official' level?
- Is there any point at which I should withdraw from the conflict? [...]
- What are motives of protagonists in inviting external intervention?
- Is my intervention 'content' or 'process' based?
- Do I consider myself truly impartial or have I sympathy with one side? [...]

⁸ Oliver Ramsbotham, one of the authors, responded half-jokingly after I told him how often I use that page: "well, this is bad feedback – you use only one page out of the whole book."

— Why have I chosen this particular conflict, at this time?

Source: "Something must be done". Nick Lewer and Oliver Ramsbotham, Peace Research Report No. 13, Department of Peace Studies, University of Bradford, August 1993, page 72.

These questions are amazing, but they are still – questions. One may hope that peacebuilders will continue to strive to find innovative, creative, transformative and constructive answers to them. Yet let us be real: a readiness to constantly raise questions and at the same time being a good active listener is more than a good start.

5. References & Further Reading

Anderson, Mary B. 1999. *Do No Harm. How Aid Can Support Peace – or War*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Bozicevic, Goran 2007. Is Dealing with the Past Slow and Difficult in Our Regions?, in: Helena Rill, Tamara Smidling and Ana Bitoljanu (eds.). *20 Pieces of Encouragement for Awakening and Change. Peacebuilding in the Region of Former Yugoslavia*. Belgrade/Sarajevo: Centre for Nonviolent Action, 127-136.

Fischer, Simon and Lada Zimina 2008. Just Wasting Our Time? Provocative Thoughts for Peacebuilders, in: *Peacebuilding at a Crossroads? Dilemmas and Paths for the Next Generation*. (Berghof Handbook Dialogue No.7) Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, XX-XX. Also available at www.berghof-handbook.net/std_page.php?LANG=e&id=5. [A longer version was published in March 2008 as *Just Wasting Our Time? An Open Letter to Peacebuilders*, available online at www.lettertopeacebuilders.ning.com.]

Ghali, Boutros Boutros 1995. *An Agenda for Peace*. New York: United Nations Department of Public Information. Available at www.un.org/Docs/SG/sgpeace.html and www.un.org/Docs/SG/agsupp.html.

Lederach, John Paul 1997. *Building Peace – Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington: United States Institute of Peace.

Lewer, Nick and Oliver Ramsbotham 1993. "Something must be done": *Towards an Ethical Framework for Humanitarian Intervention in International Social Conflict*. (Peace Research Report No.13.) Department of Peace Studies, University of Bradford.

VESNA TERŠELIČ

The Right Livelihood Awards 1998

Acceptance Speech
by Vesna Teršelič,
December 9th, 1998

Madam Speaker, Ladies and Gentlemen,
dear Colleagues, dear Friends.

I am really happy to be here and grateful that the work of the hundreds of people working on peace, human rights and women's issues has finally been recognized. This also means a lot to me personally because it is a sign that the work which Antiwar Campaign Croatia has done has not been in vain. Thank you.

When I started school there was still the habit of showing movies from World War II to children in the school auditorium. The movie I remember was about Kozara, showing long lines of people running from their villages before the Nazi Offensive. I was eight at the time and had not quite caught up with classmates in the cheering on of the Partisans and booing whatever the Nazis did.

Surely my heart was on the side of the Partisans but somehow I could not get into this football match atmosphere. At the beginning the movie showed the horrible hardship of refugees, while the second part showed the Partisans succeeding in winning over some units of Nazi soldiers. And then the revenge started. Suddenly there was a scene of blinded Nazi soldiers stumbling through the forest. In place of their eyes there were just bloody holes. There was a wave of real excitement in the auditorium. Most of the children around me were shouting out: "Yes, yes, you deserved it."

I started crying and couldn't stop. They had to take me out and call a psychologist.

While the picture of intentionally wounded soldiers was difficult enough, it was the reaction of the other children which was an even greater shock.

What created such a great problem for me was, simply, this acceptance of violence. That the blinding of Nazi soldiers seemed OK to the children around me because it was a kind of justice in their view. I was perhaps more horrified by their reactions of cheering than with the fact that the Partisans had been so cruel in their revenge.

I suppose that in today's world, kids are influenced by waves of violence – some virtual and some very real – and by scenes of slaughter from different corners of the world brought into their rooms via TV screens. For kids violence is not something repelling in itself, but comes mostly as part of the story about "winners and losers". Their levels of sensitivity regarding violent acts of kids and adults is then challenged. With diminished sensitivity there also comes the accepting of severe murder, torture and mutilation as something acceptable – just because of the simple fact that this happens so often.

And I keep wondering what we can really accept. Can we afford to accept violence as a fact of life? Can we afford to even welcome it? I myself have a need to draw the line somewhere. I am certain that I cannot accept the massacre in Srebrenica. I still do not know how to simply continue living after this. I was there just one time, in 1996, looking at the barren fields, completely emptied of any meaning. There was no sign of re-

gret, not even a small candle lighted near the road which for many thousands was the last thing they would ever see.

People from Sarajevo live there now – between the ruins and ditches in the earth where the earthly remnants of murdered people had been thrown. After a few minutes I fled with the urgency of escaping from the question of how to reconstruct the dignity of living in such a place. How could one ensure that children growing up among the ruins would respect others when they are surrounded with living memories of the massacre. Maybe I was only able to fantasize what would be needed to ensure decent life again. But there is so much that I do not have any hope that it will be accomplished in the foreseeable future.

Accepting the fate of Srebrenica would surely place me on the side of the silent majority which does not contribute but only observes. And somehow through not raising one's voice, this contributes to standing up for and supporting a world in which too many people are killed. While saying a loud NO might at times look quite powerless, it is still immensely more powerful than silence.

I see the facing of violence, the confronting of violence and the understanding of violence as an important task. It is the task of recreating human dignity. It is the task of keeping at least a small light burning in the face of the bitter wind of destruction. All that the Antiwar Campaign Croatia was doing was but a modest attempt to create islands of non-violence and sanity in the bloody river of madness which we called war.

I recalled my early childhood experience when I watched the lines of people fleeing their homes at the beginning of the war in 1991 and during the time when we were just establishing Antiwar Campaign Croatia. A small group of people had gathered to do something to prevent a further outburst of war having lost the illusion that we could quickly put a stop to the War. Eventually we could not stop it at all.

In 1991, there were less than 20 of us who, while we did not know how to confront violence, were clear in our commitment to non-violence – and had the curiosity and openness for learning. For supporting people who refused to kill we did not need skills so much as we needed quite a lot of courage. For direct human rights protection more knowledge was needed and serious work was started in 1992.

In 1992, we were further strengthened in our efforts when the Center for Peace-Osijek evolved out of the dream of 2 people and it soon attracted many more people. During that summer international volunteers came to work with children in refugee centers. Out of this grew the Suncokret project. In December, a group of women established the Center for Women War Victims, which directly supported women refugees and their children.

1993 saw the organization of the first training in non-violent conflict transformation, and which was later held for more than 5000 teachers. 1993 was also a year of new beginnings and was especially exciting because of the start of the Volunteer Project Pakrac – the first attempt at peace building in a town cut in two by the demarcation line. When I say peace building I am not speaking about the attempt to reconcile while issues of justice have not been addressed. Dialogue, even if very loud and confrontational, is more than welcome. The lessons learned in Pakrac were later used in Gornji Vakuf/Uskoplje and Travnik in Bosnia-Herzegovina. In Croatia, we will continue with the peace building training at basic and advanced levels, we will continue to support conscientious objectors, and to work on human rights.

Before I came here, I went back to Pakrac, this time with a television crew to document the situation there nowadays. To see how the process of peace building was proceeding after the war. And it wasn't really moving.

This area and all of Croatia was ethnically cleansed. Very few Serbs remain here and their return is not safe. Despite the extensive reconstruction of houses in the area, even Croats who have the chance are moving to more prosperous places. There are hardly any possibilities for employment. This is surely not the future which the first volunteers who came to this town to help to establish communication envisioned.

While postwar reality is bitter, it does not prevent small local organizations in trying to make it better. The Women's Club and Youth Club are trying to do their best to alleviate the suffering.

Sometimes not much more than that can be done. It is not by chance that the women's group has the most vivid activities. Women are usually the first to go in to risk communication and who dare to do such things in order to rebuild the broken links in society.

As this century of violence comes to a close, I would like to mention some contributions and point out that it is because of radical feminists who, in the seventies, came to ask the question: "who owns our bodies?" that the understanding of violence has come at least as far as it has today. Out of the understanding that men do not own women's bodies came the whole movement against family violence which helped us to understand that in nearly every neighbourhood all around the world there are battered women and children. Who need to be empowered to resist.

I would also like to give credit to all the people involved in the preparation for the

Vesna Janković, Ognjen Tus, Goran Božičević i Maja Uzelac

adoption of the General Declaration of Human Rights, adopted fifty years ago, and thus giving us a tool to confront violations through legal institutions at local, national and international levels. I also want to give credit to the role-models of non-violence such as Gandhi and Martin Luther King who spoke "to the power", as the Quakers used to say, and went straight into the conflict and gave an example of behaviour by which injustice needed to be addressed and transformed by non-violent means.

And I would like to give credit to the people working in grassroots groups all around the world trying to create a culture of non-violence and which link their efforts to networks such as War Resisters International and the International Fellowship of Reconciliation, both established in the final year of the First World War.

Antiwar Campaign Croatia borrows from all three sources and combines a dimension of human rights, women's rights and conflict transformation in its efforts. The empowerment of each human being is at the very heart of that work. Since its beginning, every new individual joining has been seen as the most precious and most important result of this peace work. Each new commit-

ted person means one more step in the breaking of the culture of silence and obedience. Each person who raises their voice for her or his interests and rights diminishes the possibility of the powerful to start a wave of massive violence again. Not that the several hundred people who work in civil initiatives resisting the prevailing of intolerance would be in the position to prevent the next war, but there are still many more people who are willing to act on their behalf and on the behalf of their neighbours. Because it is only if we react to every single violent motion that things might change.

Who can afford not to deal with violence? Who can afford to close their ears when a neighbour is beating his wife? Who can afford to look on while refugees are being bombed in Kosova? Who can afford not to act when a woman in Stockholm does not dare to walk out of her house after dark? Who can afford to look on silently when ancient forests are destroyed in order to satisfy our consumer passion?

It is normal that we sometimes feel helpless and overwhelmed – just like my mother who keeps storing things for “just in case”. Food and soap might be needed “in case of another war”. When my mother was six, Italian fascists arrested her together with her cousin because they had been carrying resistance leaflets. After a few minutes of hesitation, they let my mother go. But her cousin Erna was killed. After a few weeks in prison. She was only eighteen. One of the far too many killed in this century.

My mother knows that things can get really bad and violent and that is why she tries to store things and “be ready”. But, actually, which is the way to be ready and to challenge violence?

My mother is afraid. Many others are also afraid. Afraid to face what – in my opinion – is the single most important problem of this century. Afraid to even look at violence. Afraid to think beyond violence. Afraid of the capacity hidden somewhere deep in hu-

man beings to commit the most horrendous of crimes. Or somewhere near to the source of real compassion.

I would like to invite you to learn and try and maybe begin your day with these questions: What can I do today to confront violence? Which responsible choice can I make to construct a new world beyond violence?

That what is needed is more than the alleviating of suffering, more than doing only one good thing per day. Living through the pain of facing violence, naming it, pointing a finger to it and empowering people to find another way. What can I do at the different levels ranging from the personal to the highest political ones?

What can I do to influence the decisions of government and international institutions which chose to act far too late in the case of Bosnia-Herzegovina and only after the horrible massacre in Srebrenica.

Let us not allow that to happen in Kosova. Now is still the right time for introducing international transitional authorities who would ensure space for negotiations. Every day of indecisiveness brings us closer to the next massacre. The more power one has the more one is responsible for events which could have been envisioned but have not been prevented. OSCE will most likely not manage with its far too small forces and limited mandate; they may soon be cornered into the role of a helpless observer in increasingly severe fights. The lesson of the inefficiency of international organizations acting without a clear political aim and not having sufficient financial backing, could have been learnt with Bosnia-Herzegovina.

Do we have enough energy for a clearer commitment and decisive action? Do we understand that money, energy and time should be invested now? Do we have the creativity? Do we have the courage and will to act?

SNJEŽANA DUKIĆ Protiv ravnodušnosti prema nepravdi

Dodjela ovogodišnje Nobelove nagrade za mir koja će se u prosincu održati u Oslu, za Hrvatsku će imati posebno značenje. Naime, na listi nominiranih je i šest žena iz Hrvatske, koje uz ukupno 1000 žena iz cijeloga svijeta zajednički konkuriraju za tu prestižnu nagradu.

Dodjela ovogodišnje Nobelove nagrade za mir koja će se u prosincu održati u Oslu, za Hrvatsku će imati posebno značenje. Naime, na listi nominiranih je i šest žena iz Hrvatske, koje uz ukupno 1000 žena iz cijeloga svijeta zajednički konkuriraju za tu prestižnu nagradu. Dragica Aleksa iz udruge Luč za dijalog i nenasilje iz Berka, Mirjana Bilopavlović, koordinatorica udruge Delfin iz Pakraca, Jelka Glumičić iz Odbora za ljudska prava Karlovac, Biserka Momčinović iz Centra za građanske inicijative Poreč, Spasenija Moro iz osječkog Centra za mir, nenasilje i ljudska prava, te Ana Raffai iz Regionalne adrese nenasilnog djelovanja iz Svetva – dugogodišnje su mirovne aktivistice.

Zaštita ljudskih prava

U posljednjih desetak godina osobito su se istaknule u zaštiti i promicanju ljudskih prava, mira i tolerancije posebno na ratom pogođenim područjima. Svaka na svoj način pridonijela je uspostavi povjerenja među ljudima, a svojim su nesebičnim angažmanom tijekom rata i u poslijeratnom razdoblju nastojale stradalnicima i žrtvama bilo koje vrste nasilja pomoći da lakše prožive traume i smognu snage nastaviti život. Sve su one bile iznenađene nominacijom za Nobelovu nagradu, ali ne skrivaju zadovoljstvo što je upravo njihov angažman prepoznat i uvažen.

Profesorica njemačkog jezika na osječkom Prehrambeno- biotehnološkom fakultetu Spasenija Moro i sama je rat osjetila na svojoj koži. Kaže kako su joj iskustva koja je proživjela dala snage da pomogne i drugima koji su na još teži način doživjeli strahote rata. Kao aktivistica Centra za mir, nenasilje i ljudska prava mnogo vremena provela je upravo s prognanicima i izbjeglicama s područja Slavonije, kojima je rat uništio svaku viziju života. Njezin rad temeljio se na razgovoru i pomaganju ženama i djeci da se oslobode negativnih emocija i pozicije žrtve, te nastave život neopterećeni mržnjom.

Njima je bilo važno da ih netko sasluša, netko kome će moći izreći ono što u sebi nose i zato nikada nisam prestala gledati dobro u ljudima – ističe Moro. Razvojem civilnog društva, osobito zaštitom djece i žena Mirjana Bilopavlović bavi se od 1992. godine, a njezina udruga, kako kaže, začetnik je mirovnjačke priče u Hrvatskoj, koja je počela upravo u Pakracu – gradu koji je u ratu pretrpio velika razaranja. Ističe kako je u početku mnogo energije uložila u uspostavu povjerenja među sugrađanjima te nastojanja da se zločini počinjeni na tim područjima ne generaliziraju. Uz veliki broj projekata među kojima spominje projekt afirmacije etničkog identiteta kroz afirmaciju manjinskih prava, te razbijanja stereotipa o ulozi žene u društvu, Bilopavlović nastoji pomoći ženama, a osobito samohranim majkama i konkretnim akcijama. Kao jedan u nizu primjera spominje pomoć koju udruga daje svojoj sugrađanki – samohranjnoj majci troje djece u izgrađenoj kući, te ostalim sugrađankama da se okrenu k ekološkoj proizvodnji hrane. Iako je najveći broj aktivnosti upravo proveden zahvaljujući upornosti, hrabrosti i odlučnosti njezine udruge, Bilopavlović nominaciju za Nobelovu nagradu za mir doživljava kao priznanje svim ženskim udrugama u Hrvatskoj kao i nevladinim organizacijama bez čijeg angažmana, kako kaže, ne bi bilo niti rezultata. Otkako je osnovan još 1993. godine, pomoć Odbora za ljudska prava iz Karlovca dobilo je čak 18 tisuća ljudi.

Uvijek sam nastojala biti na strani obespravljenih i poniženih – ističe aktivistica Odbora Jelka Glumičić, dodajući kako čovjek ne smije biti ravnodušan i da treba svakodnevno reagirati na nepravde koje se događaju oko nas. A ljudi su tijekom rata u Karlovcu stradavali bez krivnje pa je Glumičić obećala sama sebi da će se, dok u njoj postoji i zadnji atom snage, boriti za izgrađnju mira i povjerenja među ljudima bez obzira na nacionalnu pripadnost.

Volonterka godine

Iza nje su brojni projekti od organiziranja tribina, izgradnje međuetničkog povjerenja, pomnog praćenja povratka građana srpske nacionalnosti, brige o starim i nemoćnim osobama na području Vojnića, pa sve do projekta opismenjavanja Roma na karlovačkom području. I ona je, kao i Dragica Aleksa iz Berka, slavonskog sela u kojem je 67 Hrvata tijekom okupacije pogubljeno i bačeno u masovne grobnice, uvijek bila i bit će na strani malih ljudi, koji su, kako ističu, u ovome ratu najviše propatili. Dragica Aleksa je za svoj sedmogodišnji rad posvećen upravo iskorjenjivanju mržnje i obnovi povjerenja među ljudima različitih nacionalnosti, 2001. godine proglašena volonterkom godine.

Projekt nominacije 1000 žena za Nobelovu nagradu za mir pokrenula je švicarska parlamentarka Ruth-Gaby Vermot Mangold, vodeći se idejom da treba nagraditi trud i napore koje milijuni žena diljem svijeta, nerijetko u vrlo teškim i opasnim uvjetima, ulažu u izgrađnju mirovnih rješenja, nenasilja i obnove. Zajedničku Nobelovu nagradu za mir 1000 žena mirovnjakinja trebalo bi primiti točno stotinu godina nakon prve dobitnice Nobelove nagrade za mir i trebala bi istaknuti značenje i primjerenost ženskih mirovnih inicijativa i aktivnosti.

Slobodna Dalmacija, 7. srpnja 2005
<http://www.zamirzine.net/spip.php?article2485>

Vrednote civilnih inicijativa

Ovu deklaraciju potpisalo je 19 aktivistica i aktivista hrvatskog civilnog društva u Zagrebu, 16. veljače 1999. godine. Sudjelovao sam u procesu njezinog sastavljanja i uređivanja, a bio sam i među potpisnicima. Ostali sastavljači/ce i potpisnici/ce bili su: Mladen Majetić, Vesna Janković, Nada Radović, Tihomil Rađa, Martina Belić, Albert Kapović (†), Andrija Vranić, Zoran Oštrić, Edin Tuzlak, Nives Radeljić, Vesna Nothig-Laslo, Toni Vidan, Ratko Vlado Aleksić, Darko Jurišić (†), Aida Bagić, Vesna Teršelić, Pero Vručinić i Vanja Nikolić.

Piše Nenad Maljković

“Vrednote civilnih inicijativa” opisane su tijekom razgovora brojnih pojedina i pojedinki uključenih u rad neformalnih grupa i nevladinih organizacija u Hrvatskoj početkom 1999. godine. Nakon dugogodišnjeg djelovanja na razvoju civilnog društva i civilne politike, bilo nam je važno artikulirati načela koja slijedimo u svom radu i predočiti ih široj javnosti, a osobito drugim grupama koje ih prepoznaju kao svoje i žele se uključiti u participativno organiziranje kako bismo zajedničkim akcijama rješavali uočene probleme.

Vrednote civilnih inicijativa

- **Društvena promjena** – Svrha našeg djelovanja poticanje je društvenih promjena kojima se oživotvoruju ove vrednote. Te se promjene događaju u zakonima i propisima, djelovanju institucija i organizacija u društvu i državi, te stavovima i ponašanju ljudi.
- **Suradnja** – U svom djelovanju promičemo kulturu suradnje i nenasilja na svim društvenim razinama.
- **Solidarnost** – Odlika našeg djelovanja jest međusobna pomoć i podrška u rješavanju problema i zadovoljavanju potreba pojedinki, pojedinaca i skupina, te zaštiti njihovih interesa.
- **Socijalna pravda** – Zalažemo se za pravedno, solidarno i odgovorno upravljanje društvenim dobrima, te uravnotežene odnose društvene moći radi zadovoljavanja temeljnih potreba svih građana i građanki.
- **Transparentnost** – Protivimo se zloupotrebama dobara, podataka, društvenog utjecaja i moći. Podržavamo javnost rada svih institucija i organizacija, odnosno pristup javnosti podacima o njihovim aktivnostima i poslovanju, ukoliko to ne ugrožava prava i slobode građanki i građana.

- **Osobna moć i odgovornost** – Potičemo sebe i druge na otkrivanje i korištenje svoje osobne moći i odgovornosti u sagledavanju i rješavanju problema u društvu.
- **Sudjelovanje u odlučivanju** – Zalažemo se za uspostavljanje sustava neposrednog uključivanja građana i građanki u pripremu i donošenje odluka koje se odnose na pojedinačne, zajedničke i javne interese, te u nadzor i provođenje javnih poslova na svim razinama.
- **Uvažavanje osobnosti** – U svom radu polazimo od potreba, stavova i mišljenja pojedinki i pojedinaca. Zalažemo se za poštivanje osobnosti i dostojanstva svakog čovjeka, te za uvažavanje različitosti.
- **Samo-organiziranje** – Način i oblik svog djelovanja temeljimo na samo-organiziranju građana i građanki radi zadovoljavanja vlastitih interesa i potreba.
- **Uvažavanje organizacijskih raznolikosti** – Pojedinke i pojedinci imaju punu slobodu u izboru načina i oblika organiziranja i djelovanja radi zadovoljavanja vlastitih potreba i ostvarenja društvenih promjena.
- **Trajno učenje** – Svoj rad temeljimo na vlastitim iskustvima, uz međusobnu razmjenu, savjetovanje i suradnju, kao i na iskustvima građanskih inicijativa koje slijede slične vrednote širom svijeta. Stalno preispitujemo i poboljšavamo svoje djelovanje.

Preuzeto s Facebook-a kako bi se pokazalo da ovaj važan dokument i dalje živi.

Albert Kapović

Anna Sypniewska - Piekna

Darko Jurišić

Jelena Šantić

Krunoslav Sukić

Marijana Mitrović

Marina Cee

Petar Gazibara

Petar Mrkalj

Urs Weber

Vedran Antonijević

Vesna Pupavac

Želimo zabilježiti imena naših prijatelja i prijateljica koji/e su predano, s entuzijazmom, aktivno radili/e na Izgradnji mira u Hrvatskoj u devedesetima, a više nisu s nama. Fizički.

Neke definicije

Izgradnju mira čine sve aktivnosti, procesi i pomaci kroz duži vremenski period koji smanjuju strukturalno nasilje i društvenu nepravdu, mijenjaju postojeće društvene odnose i izgrađuju nove temelje na nenasilju i uvažavanju međusobnih različitosti.

Ravnopravnost spolova i odbacivanje svih vrsta nasilja, poticanje pojedinca/ke na aktivni angažman u izgradnji institucija civilnog društva, osnova su izgradnje mira.

MIRamiDA Treninzi, radna definicija, Centar za mirovne studije Zagreb

Izgradnja mira u današnjim sukobima traži dugotrajnu predanost uspostavi veza i odnosa preko svih društvenih razina: odnosa koji osnažuju resurse pomirenja unutar društva i učinkovito iskorištavaju doprinose izvan njega.

“Izgradnja mira – Održivo pomirenje u podijeljenim društvima” 1997, John Paul Lederach

Izgradnja mira je akcija prepoznavanja i podržavanja onih dijelova društva koji ojačavaju i utvrđuju mir kako se (nasilni) sukob ne bi ponovio.

“Kalendar mira” 1992, Boutros Boutros Ghali, Generalni tajnik UN-a

Izgradnja mira uključuje izgradnju institucija zakona i ljudskih prava, pravičnog i učinkovitog upravljanja te sistema rješavanja (a ne izbjegavanja) sukoba.

Ona pokriva široko područje i dug vremenski period.

Njen cilj je promjena društvenih odnosa koji su u korijenu samog sukoba te promjena stavova kod sukobljenih strana.

“Što je izgradnja mira?” Catherine Morris

Neka pitanja koja bi se trebali zapitati svi oni koji se u (post) konfliktu situaciju uključuju ne nužnošću svoga posla

- a) Imam li pravo intervenirati
(i) a da se od mene to nije zatražilo
(ii) ako nisam 'poželjan'?
- b) Da li je moja metodologija prikladna kulturnoj tradiciji?
- c) Koji su moji motivi, npr religijski, politički, humanitarni?
Kakve to ima veze?
- d) Koliko će moja intervencija biti uspješna, ako npr 'pomognem samo jednoj osobi'?
- e) Jesam li adekvatno pripremljen/a, treniran/a?
- f) Posjedujem li potrebne resurse i bazu podrške?
- g) Jesam li razmotrio/la šire implikacije moje intervencije?
- h) Posjedujem li predanost za dugi rad?
- i) Za intervencije tipa 'aktivna medijacija' mogu li garantirati povjerljivost, bez obzira na, recimo, pritiske od financijera /akademske institucije (iz koje dolazim)?
- j) Koliko manipulativan – prikrivenim ciljevima mogu biti?
- k) Kome ja odgovaram za za svoje akcije, npr, potreba za grupom za podršku / savjetodavnom / evaluacijskom?
- l) Koliko blizak bi trebala/o biti sa 'službenom' razinom?
- m) Ima li ijedna točka u kojoj se ja povlačim iz konflikta?
- n) Da li strane u sukobu pozdravljaju moju intervenciju?
- o) Koji su motivi protagonista da pozovu intervenciju izvana?
- p) Da li je moja intervencija više bazirana 'na sadržaju' ili usmjerena 'na proces'?
- q) Smatram li se istinski nepristranim/om ili simpatiziram jednu stranu?
- r) Može li moja intervencija pogoršati konflikt?
- s) Hoće li umanjiti ili interferirati sa nekim drugim naporom?
- t) Da li je grupa s kojom ja radim reprezentantna za lokalno stanovništvo?
- u) Hoće li moja intervencija izazvati neosnovana očekivanja?
- v) Zašto sam odabrala/o ovaj konkretan konflikt baš sada?

Some Questions Non-Official Intervenors Should Be Asking Themselves
Iz "Something must be done" / "Nešto se mora učiniti" – Nick Lewer i Oliver Ramsbotham, Peace Research Report No 13, Department of Peace Studies, University of Bradford, Kolovoz / August 1993. Stranica 72

Korisne web stranice

IZBOR WEB STRANICA KAO POTICAJ ZA SURFANJE, KONTAKTE, INFORMIRANJE. SIGURNO IMA VAŽNIH STRANICA KOJE NISU SPOMENUTE.

www.cms.hr

Centar za mirovne studije Zagreb. Izrasli iz Antiratne kampanje, Volonterskog projekta Pakrac i Miramida. Program Mirovnih Studija od 1997.

www.centar-za-mir.hr

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek. Mnoštvo korisnih publikacija na ovoj stranici.

www.documenta.hr

Centar za Suočavanje s prošlošću Zagreb. Ured KOREKOM-a u Hrvatskoj.

www.rand.hr

Regionalna adresa za nenasilno djelovanje. Prava. Edukacije za vjernike i sve ostale.

skolamira.blog.hr

Kulturna institucija iz devedesetih nastavlja graditi mir i dalje.

www.mmh.hr

Mreža mladih Hrvatske. Izrasli (i) iz Mlade Miramide. Bave se i Izgradnjom mira.

zaklada.civilnodrustvo.hr

Podrška mirovnim i civilnim aktivnostima u Hrvatskoj. Ima spisak i drugih donatora.

www.nenasilje.org

Centar za nenasilnu akciju, Sarajevo i Beograd. Mnoštvo korisnih informacija. Redoviti treninzi (višednevne radionice) Izgradnje mira za (ne samo mlade) ljude s ex-YU prostora.

www.idc.org.ba

Sarajevski Istraživačko-dokumentacioni centar. Svjetske stvari rade.

www.wartrauma.org

Novosadski Centar za ratnu traumu. Izgradnja mira im je sve više u fokusu. Rad s ratnim veteranima.

www.yihr.org

Inicijativa mladih za ljudska prava, uredi u nekoliko post-jugoslavenskih zemalja. Zanimljivi programi.

www.hlc-rdc.org

Beogradski Fond za humanitarno pravo. Zajedno s IDC i Documentom pokrenuli KOREKOM. I mnogo više.

www.mirovna-akademija.org

Pokrenuta u Sarajevu 2008. godine. Zasad samo kao ljetna škola. Vrijedi ih podržati i/ili se prijaviti.

www.mirovni-institut.si

Ljubljanski Mirovni Institut. Mnogo znaju.

www.mirovnaakcija.org

Mirovnjaci iz Prilepa, Makedonija. Umreženi globalno, djeluju i lokalno.

www.korekom.org

Koalicija za Regionalnu komisiju za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. Najveći pokret udruga u regiji. U zamahu. Javne Konzultacije/Savjetovanja se stalno održavaju. Prikupljanje milijun potpisa uskoro.

www.nansen-dialogue.net

Mreža Nansen Dijalog Centara s izgradnjom mira i pomirenjem u fokusu.

www.aspr.ac.at

Austrijski Mirovni Centar u Stadtschlainingu. Prvi počeli s redovitim edukacijskim programima Izgradnje mira još 1993. godine.

www.brad.ac.uk/peace

Sveučilište u Bradfordu, UK. Najstariji i najveći Mirovni Studiji. Vrijedi otići tamo.

www.berghof-conflictresearch.org

Berlinski centar za istraživanje sukoba, mnoštvo odličnih publikacija.

www.eplo.org

Europski ured Izgradnje mira za vezu s EU.

www.conflict-prevention.net

Europski centar za prevenciju sukoba. Sekretarijat GPPAC-a je tamo.

www.gppac.net

Globalno partnerstvo za prevenciju oružanih sukoba. Svjetski pokret. Hrvatska Platforma za Izgradnju mira izrasla iz njega (i prerasla).

www.un.org/peace/peacebuilding/

Komisija UN za Izgradnju mira. Ustanovljena 2006. godine.

www.peacebuildingportal.org

Zgodno. Za one koje zanima planetarna dimenzija aktivnosti.

www.kucaljudskihprava.hr

Hrvatski dio međunarodne mreže Kuća ljudskih prava. Osnovao ju šest ljudskopravaških i mirovnih organizacija iz Zagreba.

O izdavaču

Miramida Centar – Regionalne razmjene mirovnih iskustava, nevladina je udruga osnovana inicijativom domaćih i stranih mirovnih aktivista/ica, kao dopuna osnivanju Centra za mirovne studije u Zagrebu. Potreba za rezidencijalnim mirovnim centrom u inspirativnom okruženju prepoznata je još kasnih 90-ih. Mjesto podrške, povezivanja i propitivanja mirovnim aktivistima/cama s prostora post-YU zemalja je već desetak godina. Tri su glavna programa: a) jedinstveni program brige za zdravlje mirovnih aktivista/ica ODMAK / RETREAT, b) uključivanje branitelja/ ratnih veterana u izgradnju mira te c) Dani Izgradnje mira - MIRAMIDANI. Kroz sam Grožnjan – Grad Umjetnika, dosad je prošlo nekoliko stotina mirovnih aktivistica s prostora bivše YU koji se uvijek rado vraćaju. Miramida Centar institucionalno podržavaju Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, britanski Kvekeri te sarajevski ured Mennonite Central Committee.

Publisher

MIRamida Centar started as a spin off project of Centre for Peace Studies in Zagreb. It is founded in 2000 by group of local and international peacebuilding educators, researchers and activists, and registered as non-governmental, non-profit organisation in 2002. MIRamida Centar offers space, both physical and mental for further use of already existing networks of peace activists and educators from the region and internationally. There are three key programmes: a) RETREAT for regional activists b) inclusion of war veterans in peacebuilding c) Miramidani – Peacebuilding Days. Several hundreds regional activists participated in Grožnjan peacebuilding programmes so far. Miramida Centar is institutionally supported by National Foundation for Development of Civil Society, British Quakers and Mennonite Central Committee.

Grožnjan – Grisignana, srednjovjekovni gradić smješten 228 m n/m udaljen 20 km od obale, 12 km od Slovenije i 40 km od Italije. Sa svojih niti stotinjak žitelja predstavlja 'Kulturna vrata Istre' kao Grad Umjetnika imenovan 1965. Hrvatski i talijanski jezik ravnopravni su u Grožnjanu, a svakodnevno se čuju i slovenski, njemački i engleski. Grožnjan je postao čuven u 70-ima i 80-ima po ljetnim kampovima Muzičke Omladine (sada Hrvatska Glazbena Mladež), brojnim koncertima i izložbama, bivajući jednim od najživljih kulturnih središta socijalističke Jugoslavije.

Grožnjan/Grisignana is a small medieval town, situated 228 meters above sea level, only 20 km away from a shore, 12 km from the Slovenian border, and 40 km from Italy. With less than a hundred native inhabitants, it represents "a culture entrance to Istria", being named as the "town of artists" in 1965.

In Grožnjan both Croatian and Italian language are equal, but also Slovenian, German and English are heard daily. It became famous in 70s and 80s for its Music Youth Summer Music Camps, concerts and numerous exhibitions, being one of the most alive cultural centres in socialist Yugoslavia.